

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Historie

Jakub Razim:

JINDŘICH KORUTANSKÝ

JAKO ČESKÝ KRÁL

VE SVĚTLE DOBOVÝCH SVĚDECTVÍ

Rigorózní práce

Vedoucí rigorózní práce: Prof. PhDr. Josef Žemlička, DrSc.

Praha 2007

Prohlašuji, že jsem rigorózní práci vypracoval samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

A handwritten signature in black ink, written over a horizontal dotted line. The signature is cursive and appears to be "Miroslav J. J. J."

PODĚKOVÁNÍ

Mé poděkování za ochotnou pomoc a rady patří především Prof. K. Baczkowskému (UJ Kraków), Dr. J. Kalivodovi (UK v Praze), Dr. P. Slámovi (UK v Praze), Mgr. J. Schubertovi (Universität Leipzig), mým rodičům, přátelům a v neposlední řadě vedoucímu mé diplomové i rigorózní práce Prof. J. Žemličkovi (UK v Praze). *Gratias vobis ago.*

OBSAH

1. Causa scribendi	5
2. Historický úvod	7
2.1. Český král a šlechta od poloviny 13. do počátku 14. století	7
2.2. Vláda Jindřicha Korutanského v Čechách 1306 – 1310	12
3. Literatura	23
3.1. Domácí historiografie	24
3.2. Zahraniční historiografie	28
4. Pramenná svědectví o Jindřichovi Korutanském	33
4.1. Prameny úřední provenience	33
4.1.1. Mobilita panovnického dvora	34
4.1.2. Vladařská aktivita	37
4.2. Prameny literární	43
4.2.1. Topika ve středověké historiografii	47
4.3. Hlavní prameny	49
4.3.1. Petr Žitavský (1260/1270 - 1339)	50
4.3.1.1. Obhajoba lucemburského nástupnictví	57
4.3.1.2. Organologické pojetí státu	62
4.3.1.3. Gesta dei per Johannem	71
4.3.1.4. Ideálnětypický popis postav ve Zbraslavské kronice	78
4.3.1.4.1. Jindřich Korutanský jako rex tyrannus	80
4.3.1.4.2. Jindřich Korutanský jako rex puer	90
4.3.2. Otacher ouz der Geul (kol. 1265 – nejpozději 1321)	94
4.3.3. Jan z Viktringu (kol. 1270 – asi 1345)	100
4.3.4. Tak řečený Dalimil (2. pol 13./ 1. pol. 14. stol.)	105
4.3.5. Klášterní anály	109
4.4. Vedlejší prameny	113
4.4.1. Albertino Mussato (1261/1262 – 1329/1330)	113
4.4.2. Ferreto di Vicenza (90. léta 13. století – kol. 1337)	116
4.4.3. Hürzelin (kol. 1298)	117
4.4.4. Peter Suchenwirt (kol. 1325 – před 1407)	118
4.4.5. Obraz Jindřicha Korutanského ve dvorské poezii	119
5. Závěr	131

1. CAUSA SCRIBENDI

Počínaje Palackým staví povětšinou vědecká zpracování našich dějin českého krále a korutanského vévodu Jindřicha do role politického outsidera bez jakýchkoliv státnických schopností. Jde o tradiční obraz, jenž zdomácněl na stránkách historických děl už ve středověku a přetrval vlastně až do dnešních dnů. S přemírou kritických slov pronesených na adresu Jindřicha Korutanského se můžeme setkat u historiografie středověké právě tak jako novodobé a badatelé, kteří z tohoto názorového stereotypu nějakým způsobem vybočují, tvoří nepočetnou menšinu.

Příčina tkví v autoritě Zbraslavské kroniky představující zřejmě nejdůležitější historický pramen pro vládu Jindřicha Korutanského v Čechách. Jeho hlavním rysem je silná animozita vůči korutanskému vévodovi vyplývající z toho, že autor kroniky, Petr Žitavský, aktivně působil v opozici proti Jindřichovi a všemi dostupnými prostředky usiloval o jeho sesazení. Když se roku 1310 podařilo tento záměr uskutečnit a na trůn nastoupil mladý Jan Lucemburský, vyvstala potřeba ospravedlnit povstání proti Lucemburkovu legitimně zvolenému předchůdci. Přirozeně přitom utrpěla pověst ex-krále Jindřicha, který byl osočován ze všeho možného, v první řadě pak z krutovlády a devastace země. Toto jednostranné hodnocení získalo v historické literatuře trvalý ohlas, a tak se potvrdilo staré rčení, že dějiny píšou vítězové.

Účel předkládané práce je proto následující: (1.) Problematizovat tradičně negativní obraz Jindřicha Korutanského v rámci odborné diskuze s poukazem na omezenou výpovědní hodnotu pramenných dokladů, které máme k dispozici. (2.) Ukázat, jakým způsobem odrážejí dobové vyprávěcí prameny postavu Jindřicha Korutanského v souvislosti s jeho vládou v Čechách. (3.) Na základě takto shromážděných poznatků rekonstruovat české události let 1306 – 1310.

Listinného materiálu máme k danému období dochováno relativně málo. Souvisí to jednak s celkovou labilitou korutanského režimu, zdaleka ne všemi respektovaného, jednak s příkazem Jana Lucemburského, že všechny listiny Jindřicha Korutanského mají být pokládány ze neplatné¹. Východisko pro zpracování daného tématu představují tím pádem

¹ Lippert, W., Zur Geschichte König Heinrichs von Böhmen, MVGDDB 28 (1890), s. 107 – 108 v poznámce. Srv. také Gasser, F., König Heinrich von Böhmen. Versuch einer Charakteristik seines Wirkens und seiner Persönlichkeit, Univ. Diss., Innsbruck 1950, s. 68. Přehled listin vydaných Jindřichem Korutanským jako českým králem podává Haas, A., Česká královská kancelář za Jindřicha Korutanského, ZČZA 9 (1946), s. 98 – 101.

vyprávěcí prameny historiografické povahy² od stručných analistických záznamů přes podrobnější kroniky až po dvorskou poezii. Jejich interpretace a vzájemné srovnání představuje po našem soudu *conditio sine qua non* nového pohledu na úlohu, jíž sehrál Jindřich Korutanský v českých dějinách.

Při práci s prameny se zdá být podnětné jejich zasazení do kontextu evropské literární tradice, využívané běžně středověkými spisovateli – české nevyjímaje³ - jako zdroj inspirace pro vlastní tvorbu. Konkrétně máme na mysli topiku, resp. písemně fixovaný ideál panovníka a tyрана, o kterých se domníváme, že celkový obraz vlády Jindřicha Korutanského v Čechách velkou měrou poznamenaly.

Deklarovaný cíl, tj. zpochybnění doposud běžně přijímaného historického konstruktů, o jehož vznik se zasloužil jeden středověký cistercký mnich, má splnit i historický úvod sledující vedle vlády Jindřicha Korutanského také její prehistorii, sociální a politický vývoj českého státu v druhé polovině 13. se zaměřením na vztah mezi králem a nobilitou. Vzájemná rivalita těchto dvou vedoucích společenských sil se jako červená nit vine celým obdobím a dává dobrou představu o příčinách úpadku královské moci, který se tak palčivě projevil za vlády korutanského vévody Jindřicha, a to nikoliv bez vlivu na jeho osobní kredit.

---

² Obecně o významu historiografických pramenů pro studium dějin Bláhová, M., Několik poznámek ke studiu české středověké historiografie, MHB 1 (1991), s. 365; táž, Středověké dějepisectví jako pramen vědecké historiografie (na příkladu českých zemí), in: Rosik, S., Wiszewski, P. (red.): Ad fontes. O naturze źródła historycznego, Historia 170 (AUW No 2675), Wrocław 2004, s. 229 an.

³ Dlouhá, M., Představa ideálního panovníka v české středověké společnosti na základě pramenů doby posledních Přemyslovců a prvních Lucemburků, Dipl. práce na FF UK, Praha 1999, s. 293.

2. HISTORICKÝ ÚVOD

České dějiny od roku 1306 do roku 1310 se staly v minulosti tématem mnoha historických zpracování. Vynikají mezi nimi zejména práce Josefa Šusty (viz. kap. o literatuře), vzbuzující respekt jak svou heuristickou důkladností, tak bohatstvím nashromážděných údajů. Následující odstavce podávající nástin vlády Jindřicha Korutanského v Čechách nemají za cíl jeho názory nějakým zásadním způsobem revidovat, nýbrž dát je do souvislosti s dobovými vyprávěcími prameny, které vždy byly, jsou a pravděpodobně také zůstanou alfou i omegou historické reflexe zmíněného období. Srovnání s dikcí dobových zpráv, zařazených do poznámkového aparátu, se zdá být o to důležitější, o co složitější je rekonstruovat politické události let 1306 – 1310 na základě torzovitých a nezřídka protikladných pramenných dokladů. Ačkoliv v sobě následující přehled zahrnuje výsledky historické interpretace a měl by být tudíž logicky zařazen až na závěr, pro lepší orientaci v textu si dovolíme toto pořadí obrátit.

2.1. Český král a šlechta od poloviny 13. do počátku 14. století

Pro posouzení role, kterou sehrál Jindřich Korutanský v neklidných českých poměrech po vymření Přemyslovců, je nezbytné přihlídnout k základním determinantám jeho tolik kritizované vnitřní politiky – neboli k těm faktorům, jež se zdají být pro postavení a jednání tohoto panovníka konstitutivní. Vedle problematického vztahu k římskoněmecké říši⁴, odmítající zásadně právoplatnost Jindřichovy volby, jde v první řadě o význam české šlechty ve veřejném životě. Právě zemští předáci tvořili totiž odedávna přirozenou protiváhu ústřední moci a se střídavými úspěchy uplatňovali své nároky na spoluvládu v království. Protože poměry, které zavládly počátkem 14. století na vrcholu společenské hierarchie, reprezentované králem na jedné a šlechtou na druhé straně, jsou důsledkem vývoje v druhé polovině 13. století, musíme do svých úvah zahrnout také dobu posledních Přemyslovců.

⁴ Zbraslavská kronika o vratkém postavení Jindřicha Korutanského říká: „*Sed quia tunc inter plurimos homines in rebus agendis maioris rationis et experientie dote peditos sermo et certa estimacio vertebatur talis, quod Chorinthianus in regno diu non posset subsistere et regnare ... quia regem Romanorum haberet inimicum, in cuius preiudicium regnum sibi usurpaverat Bohemorum.*“ (ChAR I., kap. 89, s. 124). Srv. k tomu Gasser, F., König Heinrich von Böhmen. Versuch einer Charakteristik seines Wirkens und seiner Persönlichkeit, Univ. Diss., Innsbruck 1950, s. 93.

Než se tak stane, bude nutné vymezit některé základní pojmy úzce svázané s tématem této kapitoly. Samotné slovo „šlechta“ pochází ze starohornoněmeckého „*slahta*“, resp. středohornoněmeckého „*slahte*“ znamenající „rod, původ, kmen“ a do Čech přišlo někdy v průběhu 13. století, přičemž doloženo je až na počátku století následujícího.⁵

Nejprve se užívalo názvu „šlechta“ pro označení jednotlivců, jež vynikali nad jiné mocí, majetkem a urozeností, během 14. věku se však rozšířila sféra jeho uplatnění na celou vrstvu privilegovaných osob, které spojovaly ve větší či menší míře tři základní rysy šlechtictví: podíl na veřejné a vojenské moci, majetek, urozenost⁶. Pro úzkou elitu urozených se vžil ve 14. století termín „páni“⁷ („panstvo“), pro nižší šlechtu pak „rytíři“⁸, „zemané“⁹, popř. „vladykové“¹⁰, avšak nutno podotknout, že pevných obrysů nabylo rozlišení na stav panský a rytířský až o století později, což se odráží v kolísající terminologii poskytující slabou oporu pro jednoznačné zařazení nositele šlechtického titulu v rámci naznačené sociální stratifikace.¹¹ Z široké palety dobových latinských výrazů¹² převzala mimoto odborná historická mluva termíny „baroni“ („*barones*“), „magnáti“ („*magnates*“), „předáci“ („*proceres*“) a „nobilita“ („*nobiles*“) jako pojmenování pro význačné osobnosti pohybuující se buď okolo trůnu, nebo v čele významných úřadů.

Hlavním znakem šlechtice usedlého za časů Jindřicha Korutanského v Čechách byl specifický způsob života, jehož hlavní náplň tvořil boj (lov) a služba u dvora. Další charakteristické rysy, které bychom mohli najít u většiny šlechty v první polovině 14. století,

⁵ Graus, Adel, Land und Herrschaft in Böhmen vom 10. bis 13. Jh., NGH 53 (1966), s. 143 – 144; Mezník, J., Česká a moravská šlechta ve 14. a 15. století, SH 37 (1990), s. 7; Němec, I. a kol., Slova a dějiny, Academia, Praha 1980, s. 138 an.

⁶ Macek, J., Česká středověká šlechta, Argo 1996, s. 37. Některé Mackovy názory koriguje v jednotlivostech Hlaváček, I., Adel und Nicht-Adel an der Schwelle von der Přemysliden- zur Luxemburger-Zeit in Böhmen. Ein kommentierter Literaturbericht, in: Andermann, K., Johaneck, P. (Hrsg.), Zwischen Nicht-Adel und Adel (Vorträge und Forschungen 53), Sigmaringen 2001, s. 169 an.

⁷ V letech 1300 – 1350 označuje slovo „pán“ nejčastěji muže osobně svobodného, nadřazeného ostatnímu obyvatelstvu vojensko-politickou mocí, urozeností a majetkem. Po roce 1350 začíná v jeho sémantickém poli převládat jako dominantní rys politická moc spolu s urozeností, význam se postupně zužuje a přenáší na vyšší šlechtu. Ve stejném období se nižší šlechta, jež nemá tolik urozenosti a moci jako páni, začíná nazývat „rytířestvo“, „zemané“, „vladyky“. Macek, J., Česká středověká šlechta ..., s. 28 an. a s. 35 an.

⁸ Původně byl „rytířem“ (ze středohornoněmeckého „*ritaere*“, což byl „bojovník válčící na koni“) zván jak bojovník-válečník, tak i velmož sloužící panovníkovi a vynikající nad své okolí. Macek, J., Česká středověká šlechta ..., s. 51.

⁹ „Zeman“ je kolem roku 1300 obecně užívaným názvem pro celek domácích, v Čechách usedlé šlechty. O století později znamená už samostatného venkovského šlechtice, který se podobně jako vladyka stal součástí nižší šlechty. Němec, I. a kol., Slova a dějiny ..., s. 142 – 143.

¹⁰ „Vladykové“ byli svobodnými obyvateli Čech, kteří se v dobách raného feudalismu opírali o družinné vojenskou či veřejnou moc a ovládali (odtud původ slova: „*vlásti*“, „*vládnúti*“) část země s poddanými. Ve 13. století byli vtaženi do postupně se formujícího konglomerátu „pozemkové“ šlechty, nedosahovali však úrovně pánů, a tak zaujali místo nižší šlechty. Macek, J., Česká středověká šlechta ..., s. 68 – 69.

¹¹ Hlaváček, I., Adel und Nicht-Adel ..., s. 176.

¹² Žemlička, J., Počátky Čech královských ..., s. 563 an.

představovalo vlastnictví většího nebo menšího šlechtického majetku, výkon vrchnostenských práv nad poddanými, osobní svoboda, urozenost a příslušnost k zemskému právu. Přitom není od věci ještě jednou zdůraznit, že si v tomto období nemůžeme představovat šlechtu jako přesně vymezenou společenskou vrstvu. Její hranice směrem dolů ke zbytku obyvatelstva byla naopak dosti neurčitá a až v průběhu 14. a 15. věku se postupně stabilizovala.¹³

Pokud jde o mocenské špičky tvořené předními panskými rody, tak ty se začaly vydělovat již počátkem 14. století, k čemuž jim pomohla rozsáhlá majetková držba, vznešený původ a pochopitelně také výkon nejdůležitějších zemských a dvorských úřadů. V otázce, kde hledali tito lidé oporu pro své politické ambice, se názory historiků různí¹⁴. Jedni kladou důraz na institucionální (Bosl, Graus), jiní na faktickou podobu šlechtické moci (Mezník). Jablko sváru spočívá v tom, zda lze pokládat předhusitskou šlechtu za jednotný stav disponující autonomním orgánem, tedy institucí, která by tvořila protiváhu panovnické moci a která je hlavním předpokladem stavovské monarchie¹⁵.

Za neoddiskutovatelné můžeme naopak pokládat faktické zásahy šlechty, resp. šlechtických předáků, do řízení státu, k nimž docházelo od 11. století. Ruku v ruce s rostoucím významem nobility v politickém životě Českého království nastal během 12. a první čtvrtiny 13. věku pozvolný přechod k dualistickému systému vlády¹⁶, „jehož konkrétní sociálně politickou i mocenskou strukturu nyní představoval vždy určitý panovník, obklopaný šlechtou.“¹⁷

V druhé polovině 13. století pokračovalo prorůstání šlechtických dynastií do soukolí státní správy zvýšeným tempem. Po bitvě na Moravském poli získali čeští velmoži silnou pozici jednak na zemském soudě, jednak na zemském sněmu¹⁸, jehož rozhodnutí se stávala zápisem do zemských desek nenapadnutelnými a každý včetně krále je tudíž musel

¹³ Mezník, J., Česká a moravská šlechta ..., s. 8 – 9.

¹⁴ Přehled různých stanovisek starší české historiografie na problematiku šlechty shrnuje Richter, K., Adel und Herrschaft im mittelalterlichen Böhmen in der Darstellung der tschechischen Historiographie, Bohemia 9 (1968), s. 307 – 322. K otázce stavovství ve 14. století srv. též Uhlíř, Z., Otázka stavovství v době předhusitské, in: FHB 6 (1984), s. 57 – 64.

¹⁵ Mezník, J., Česká a moravská šlechta ..., s. 20.

¹⁶ Graus, Adel, Land und Herrschaft ..., s. 142; Žemlička, J., „Omnes Bohemi“: Od svatováclavské čeledi ke středověké šlechtě, MHB 3 (1993), s. 131.

¹⁷ Nový, K počátkům feudální monarchie v Čechách I. (Sigillum commune regni), ČNM 145 (1976), s. 161.

¹⁸ Malý, K., Počátky českého sněmovnictví ..., s. 85 – 86.

respektovat. Na obou těchto kolbištích, kde se odehrávaly boje o politickou moc, si však až do husitské revoluce podržel hlavní slovo panovník¹⁹.

Rozhodující mocenský přesun v jeho neprospěch nastal v Čechách roku 1306, kdy spolu s Václavem III. vymřela přemyslovská dynastie po meči. Jak se běžně v bouřlivých obdobích interregna stávalo,²⁰ zaměřila šlechta svůj zájem k oslabení ústřední vlády jak po stránce hospodářské, tak po stránce politické. Nejenže se zmocnila části zeměpanského a církevního zboží ve formě zástav, ale přisvojila si i právo volby nového panovníka, které museli kandidáti na královský stolec chtít nechtít respektovat²¹. Nově zvolený král byl nucen vykupovat přízeň elektorů dary a ústupky podkopávajícími jeho vlastní postavení. Do jaké míry se tehdy panstvo obohatilo na úkor koruny, dokládá možná trochu nadsazená, ve své podstatě však asi pravdivá zpráva soudobého kronikáře o nástupu Jana Lucemburského na český trůn roku 1310: „*Nazpět získal tento král přemnoho hradů království, jež byly rozdány a od šlechticů zabrány, a dosud se usilovně přičiňuje, aby zpět dostal a ke království připojil, co bylo rozchvácano.*“²²

Zázemí pro aktivní vstup do politického života poskytovala velmožům především jejich panství, která se od sklonku 12. století stále zřetelněji vyčleňovala zpod dohledu hradské správy reprezentující v různých koutech království centrální moc.²³ Skládala se povětšinou z hradu a několika vesnic, popř. městečka. Šlechta tu byla prakticky neomezeným pánem, jen ve výjimečných případech mohla být svého majetku zbavena a pokud se objevilo nějaké nebezpečí, uchýlovala se do pevných hradů, kde byla jen těžko ohrožitelná. Nadto disponovali šlechtičtí magnáti vojenskými oddíly, jež bylo možno narychlo sestavit z příslušníků vlastní rodiny, z čeledi nebo leníků. Tyto bojové houfy představovaly významný mocenský faktor, ve své podstatě dosti nevyzpytatelný, neboť mohly stanout stejně tak dobře po boku panovníka jako proti němu, což se zřetelně projeвило v letech 1306 - 1310.²⁴

¹⁹ Skýbová, A., K otázkám politického systému českého středověkého státu, in: AUC Phil. et Hist. 3, Studia historica 36 (1989), s. 26 – 27. Srv. dále Bosl, K., Böhmen als Paradeplatz ..., s. 193; Graus, F., Adel, Land und Herrschaft ..., s. 147.

²⁰ Russocki, S., Monarchia i stany ..., s. 90 – 91.

²¹ Mezník, J., Česká a moravská šlechta ..., s. 15 – 16; Skýbová, A., K otázkám politického systému ..., s. 27 - 28.

²² „*Rex Johannes statim sua sollicitudine et convencionem aliquam de finibus Bohemie exterminat, plurimas quoque municiones regni dissipatas et a nobilibus occupatas rex iste recuperat et adhuc, ut distracta rehebeat et regno uniat, intente laborat.*“ (ChAR I., kap. 109, s. 175 - 176).

²³ Žemlička, J., Ke zrodu vrcholně feudální „pozemkové“ šlechty ve státě Přemyslovců, ČMM 109 (1990), s. 32 an.

²⁴ Mezník, J., Česká a moravská šlechta ..., s. 14 an.

Ve světle těchto řádků nejsou inaugurační diplomy Jana Lucemburského z let 1310 a 1311 ničím jiným, než potvrzením domácího vývoje v druhé polovině 13. věku a právní garancí výdobytků šlechtické elity,²⁵ jež se zformovala do podoby kompaktního celku nejdříve ze všech „politických národů“ střední Evropy.²⁶ Habsburské a korutanské „intermezzo“ v českých dějinách zapadají taktéž do vývojového trendu nastoupeného za posledních Přemyslovců, vrcholícího pod žezlem Jindřicha Korutanského a doznávajícího za Jana Lucemburského.

Janův pokus ovládnout panstvo prostřednictvím ze západu importovaného lenního systému, který patřil (vedle rozšiřování vlastní domény nebo kumulace vrchnostenských práv) mezi tradiční způsoby konsolidace panství, skončil neúspěchem.²⁷ Nástupce Jindřicha Korutanského na českém královském stolci se musel centralistických ambic svých přemyslovských předchůdců vzdát a zaměřit svou pozornost více na využívání panovnického regálu, z něhož mu plynuly finanční prostředky tolik potřebné pro jeho velkorysou zahraniční politiku.²⁸ Vnitřní politika, kterou prováděl, nedávala na druhou stranu znát, že by oproti minulosti došlo k nějaké výraznější změně. Dál pokračoval neúspěšný zápas panovníka se šlechtou o moc v zemi, domácí války a nepokoje²⁹, takže se mezi lidem záhy říkalo: „*Král, vládá, stejně jako spravedlnost jsou již vyhnány z království*“³⁰. Tvrzení Jiřího Spěváčka, že „*šlechta byla jako celek mimořádně sebevědomá, dobyvačná, lačná moci a neznala patřičnou úctu ke královskému majestátu*“³¹ lze přitom aplikovat stejně dobře na vládu Jana Lucemburského jako na dobu předcházející, spojenou se jménem Jindřicha Korutanského.

Dlouhodobá perspektiva vývoje mocenské konstelace uvnitř hranic Českého království od poloviny 13. do první čtvrtiny 14. století nám tedy dává jistou představu o tom, jak je třeba hodnotit vládu Jindřicha Korutanského spadající časově do tohoto období. Chápeme-li panovnickou a šlechtickou moc jako dvě na sebe navzájem působící spojené nádoby a víme-li, že vnitropolitický vývoj v českých zemích nahrával po celé sledované období domácí nobilitě, neměli bychom připisovat zkázu přemyslovského dědictví po roce 1306 pouze na

²⁵ Seibt, F., *Zur Entwicklung der böhmischen Staatlichkeit ...*, s. 468 – 469.

²⁶ Russockí, S., *Monarchia i stany ...*, s. 90.

²⁷ Bosl, K., *Böhmen als Paradenfeld ...*, s. 194; Seibt, F., *Land und Herrschaft ...*, s. 288 an.; též, *Zur Entwicklung der böhmischen Staatlichkeit ...*, s. 470. Náběhy k lenní soustavě v českých zemích spadají už do 13. století, avšak k jejímu plnému rozvoji došlo až za Jana Lucemburského. Srv. Kavka, F., *Západoevropský lenní institut jako nástroj vnitřní královské politiky za posledních Přemyslovců a za Jana Lucemburského*, ČČH 88 (1990), s. 225 – 251.

²⁸ Seibt, F., *Zur Entwicklung der böhmischen Staatlichkeit ...*, s. 474 – 475.

²⁹ Russockí, S., *Protoparlamentarismus Czech ...*, s. 81 an.

³⁰ „*Igitur iam vulgari dicitur eloquio: Rex, regimen, regula iuris pariter exulant iam a regno.*“ (ChAR II.,kap. 16, s. 275).

³¹ Spěváček, J., *Jan Lucemburský a jeho doba (1296-1346) ...*, s. 159.

vrub neschopného monarchy, ale mít při všech jeho nedostacích na zřeteli i možnosti, jež se při řešení krizových situací nabízely. Korutanský vévoda Jindřich se – stejně jako před ním Rudolf a po něm Jan – potýkal s tuhou vnitřní opozicí, přičemž se nemohl tak jako jiní spoléhat na podporu římskoněmeckého vladaře, nýbrž pouze na své spojence, kteří ho v rozhodující okamžik opustili. To, že ve svém úsilí ztroskotal, je právě tak dílem osobních kvalit jako problémů, jež dostala jeho vláda do vlnu na samém počátku.

2.2. Vláda Jindřicha Korutanského v Čechách 1306 - 1310

První desetiletí 14. století, jemuž budou věnovány následující řádky, zastihlo České království ve stavu všeobecného rozvratu. Na kdysi přemyslovském trůně se v krátkém časovém rozmezí vystřídali hned dva cizí panovníci: vévoda rakouský Rudolf (1306 – 1307) a korutanský Jindřich³² (1306, 1307 – 1310). Dosedli na něj ovšem za málo příznivých okolností ne nepodobných těm, které provázely o něco později první kroky Jana Lucemburského na české půdě.³³ Královstvím zmítaly společenské nepokoje, rozdmýchávané z jedné strany měšťanstvem, z druhé strany pak českou šlechtou bránící svůj mocenský monopol jak proti ambiciózním měšťanům, tak proti královské moci podnikající marné pokusy o konsolidaci poměrů a posílení vlastní autority.³⁴

Habsburský vévoda Rudolf a po něm i Jindřich Korutanský přijali spolu s královským titulem obtížný úkol spočívající v obnově pořádku a obhajobě královských práv před požadavky šlechty, která si osobovala hlavní slovo v politických záležitostech země.³⁵ Řešení těchto úskalí neoddelitelně spjatých s výkonem vlády v Čechách se ukázalo být nad síly obou jmenovaných. Rudolf I. zemřel na vojenské výpravě proti odbojným Bavorům ze Strakonice ani ne po roce od nástupu na trůn. Jindřicha, jenž byl pod tlakem událostí donucen k abdikaci, potkal několik let nato osud vyhnance. Tato kapitola bude patřit právě onomu

³² Srv. o něm zvl. Gasser, F., *König Heinrich von Böhmen ...*, s. 50 an.; Heidemann, J., *Heinrich von Kärnten als König von Böhmen. Zur Kritik des Chronicon Aulae regiae*, FDG 9 (1869), s. 471 – 510.

³³ Schlesinger, L., *Die Deutschböhmen und die Luxemburger*, MVGD 6 (1868), s. 7; Třeštík, D., Polívka, M., *Nástin vývoje šlechty do konce XV. Století*, in: Čierný, J., Hejl, F., Verbík, A. (red.), *Struktura feudální společnosti na území Československa a Polska do přelomu 15. a 16. století*, Praha 1984, s. 112 – 113.

³⁴ Mezník, J., *Česká a moravská šlechta ve 14. a 15. století*, SH 37 (1990), s. 20 – 21. Russocki, S., *Protoparlamentaryzm Czech do Poczatku XV. wieku (Dissertationes Universitatis Warsoviensis 71)*, Warszawa 1973, s. 79.

³⁵ Skýbová, A., *K otázkám politického systému ...*, s. 27 – 28.

krátkému období, které předcházelo Jindřichovu nedobrovolnému odchodu do exilu a které zanechalo v historiografii domácí i zahraniční stopy stejně tak hojně jako rozporuplné, každopádně však hodné naší pozornosti.

Násilná smrt Václava III. dne 4. srpna 1306 v Olomouci, kde se mladý králevic zastavil před tažením do Polska proti Władysławu Łokietkovi³⁶, udělala tečku za staletou tradicí přemyslovskeho panství nad Čechami a Moravou. Zároveň s tím postavila českou politickou reprezentaci před naléhavou otázku, koho povznést na trůn vyhrazený až dosud domácím kandidátům z řad vládnoucí dynastie, jež odvozovala svůj původ od bájného Přemysla Oráče.

Jindřich Korutanský, kterého Václav III. pověřil správou království ještě než vyjel na svou poslední vojenskou výpravu za polskou korunou, byl v osudný den olomoucké vraždy s největší pravděpodobností v Praze,³⁷ kde mělo v nejbližších době padnout rozhodnutí o Václavově nástupci. Jedním ze žhavých kandidátů byl i korutanský vévoda, jenž své nároky na český trůn opíral o manželství s dcerou Václava II. Annou, čímž si získal sympatie části šlechty uznávající nástupnická práva ženských potomků přemyslovske dynastie.³⁸ Někteří předáci se naproti tomu přiklonili ke stanovisku římského krále Albrechta I. s tím, že Čechy a Morava jsou odumřelým říšským lénem, kterým může panovník Svaté říše římské volně

³⁶ K polským poměrům srv. např. Nowacki, B., *Czeskie rozczczenia do korony w Polsce w latach 1290-1335*, Poznań 1987, s. 88, popř. jinou, novější polskou literaturu.

³⁷ „A tomu /Jindřichovi Korutanskému – pozn. J. R./ král Vaněk, na vojnu jeda, zem poručil bieše.“ (Dal., kap. 100, s. 160). Opačné stanovisko zastává pouze Horčíčka, A., *Herzogs Rudolf III. von Österreich Einsetzung zum Könige von Böhmen im Jahre 1306*, MVGDDB 17 (1879), s. 188 – 189 a v poznámce. Jeho názor spolehlivě vyvrací Šusta, J., *Dvě knihy českých dějin ...*, I., s. 475 – 476 v poznámce.

³⁸ „*Quidam enim inter electores in Rudolfum, ducem Austrie, filium Alberti, regis Romanorum, alii in Henricum, ducem Chorinthie, qui tunc personaliter affuit, vota sua dirigunt, maior tamen pars hominum, sed non sanior, Henricum, ducem Chorinthie eo, quod seniore regni haberet filiam in coniugio, pro rege sibi postulat et eligit ... instrumenta producuntur pro ipso imperialia: ut si quis regum Bohemie sine masculina progenie discederet ex hac vita, filia eodem iure in regno, quo et filius gaudere debeat, ne mortis aliquando rapacitas filium generacionis regie interrumpat.*“ (ChAR I., kap. 85, s. 109 - 110). Podle názoru části historické obce byla nástupnická práva Přemysloven na český trůn zakotvena písemně v nedochovaném privilegii římského krále Richarda Cornwallského někdy z let 1265 až 1271 (Šusta, J., *K volbě roku 1306*, in: *Úvahy a drobné spisy historické I*, Praha 1934, s. 287 – 292; Novotný, V., *České dějiny I/4*, Praha 1937, s. 140; nedávno též Starý, M., *K právním aspektům nástupnictví na knížecí stolec a královský trůn v Čechách za vlády Přemyslovců*, PHS 37 (2005), s. 46). Podle jiných autorů privilegium nikdy nespátřilo světlo světa a je tedy pouze vědomou mystifikací kronikářů (Hlaváček, I., *Kronika zbraslavská, listiny a diplomatika*, AUC Phil. et Hist., *Studia historica* 21, Praha 1983, s. 134 - 135), popř. mylnou interpretací starších privilegií vydaných Fridrichem II. a konfirmovaných roku 1306 římským králem Albrechtem (Wihoda, M., „... nec petivimus nec habemus ...“ *Zlatá bula sicilská v královské volbě roku 1306*, in: *Ad vitam et honorem. Profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a Žáci k pětasedmdesátým narozeninám*, Brno 2003, s. 261 – 272; Týž, *Zlatá bula sicilská. Podivuhodný příběh ve vrstvách paměti*, Argo, Praha 2005, s. 154 - 159). Celý problém lze vzhledem k rozpornosti pramenů a absenci originálního znění dokumentu sotva vyřešit s definitivní platností, přesto se však existence privilegia zdá být i s ohledem na jiné skutečnosti uvedené v literatuře (viz výše) pravděpodobná. Celou problematiku shrnuje nově Marešová, L., *Zápas o český trůn v letech 1306 – 1310*, Dipl. práce na FF MU, Brno 2005, s. 17 an.

disponovat a udělit je – jak bývalo tehdy zvykem – některému ze svých stoupenců či příbuzných. V důsledku tohoto názorového rozštěpení vzešli z královské volby konané 22. srpna 1306 nejspíše u sv. Klimenta na Starém Městě nebo v některém pražském měšťanském domě hned dva vítězové³⁹. Větší část zemské reprezentace se přiklonila k Jindřichovi Korutanskému, zatímco menší skupina sněmovníků dala svůj hlas rakouskému vévodovi Rudolfovi, synovi a chráněnci římského krále Albrechta.

Nejednoznačným rozhodnutím českého zemského sněmu vznikla patová situace, již se diplomaticky obratný a energický Albrecht rozhodl vyřešit silou. Krátce po volbě vpadl s říšským vojskem určeným původně pro výpravu do Míšeňska a Durynska přes Chebsko do Čech. Zároveň překročil moravskou hranici rakouský vévoda Rudolf a s kontingenty shromážděnými v Rakousích zamířil přes Jihlavu ku Praze. Liknavost Jindřichových domácích stoupenců, jejichž loajalitu oslabovala jednak nechť bojovat s habsburskými oddíly, jednak lákavé sliby protivníka, způsobila, že se korutanský vévoda rozhodl vyklidit pole a stáhnout se do bezpečí rodových držav.

Vojenské ležení před Prahou se tak stalo v říjnu roku 1306 svědkem čilé diplomatické aktivity vyvíjené Habsburky ve snaze vyhnout se násilné konfrontaci⁴⁰. Zemští předáci a zástupci pražského patriciátu se domáhali na Rudolfovi četných ústupků, uznání volebního práva Čechů s odvoláním na Zlatou bulu sicilskou z roku 1212⁴¹ a v neposlední řadě příslibu, že si Rudolf vezme za ženu královnu-vdovu Elišku Rejčku. Šlo nejspíše o kompromisní řešení mezi zastánci nástupnických práv Přemysloven a říšským stanoviskem Albrechta I.,⁴² neboť Eliška nebyla členkou přemyslovského rodu, pouze se do něj přivdala. Hlavním důvodem

³⁹ Podrobně viz. Bozděch, V., Volební jednání roku 1306, in: Sedmá výroční zpráva zemské vyšší reálné školy v Příboře za školní rok 1908 – 1909, Příbor 1909, s. 3 – 11. Na rozdíl od Bozděcha Šusta, J., K volbě roku 1306 ..., s. 287 – 292, považuje tvrzení Zbraslavské kroniky, že ke shromáždění došlo „ad octavam Assumptionis“ (ChAR I., kap. 85, s. 109), tj. 22. srpna, za mylné a konání sněmu posunuje k následujícímu měsíci. Podobně i dobu vyjednávání a kapitulace českých pánů hájících Prahu před Habsburky přesouvá na později. O nepřesnosti časových údajů ve Zbraslavské kronice na příkladu zajetí českého panstva, jemuž byl Petr Žitavský osobně (sic) přítomen, aj. událostí srv. Šusta, J., Dvě knihy českých dějin ..., II., s. 15 – 16 v poznámce.

⁴⁰ Dokládá to mj. listina římského krále Albrechta z 1. října 1306 pro Jindřicha z Rožmberka daná „Pragae extra muros“ (RBM II, č. 2106).

⁴¹ Vyplývá to z prohlášení české zemské reprezentace otištěném v RBM II, č. 2112. Rozbor a plné znění listiny přináší Wihoda, M., „... nec petivimus ...“, passim.

⁴² Toto stanovisko hájil jak římský král Albrecht, jenž podle Otakara Štýrského měl pronést „dem ríche waer nách lèhens orden / Beheim ledic worden“ (Ot. Štýr., v. 89 883 – 89 884), tak jeho nástupce Jindřich VII. Lucemburský: „Regnum Bohemie in manu nostra est, cui dare voluerimus, dabimus illud.“ (ChAR I., kap. 90, s. 125).

tohoto politického sňatku bylo však zachování nároků na polskou korunu pro nového českého krále.⁴³

Souhlas s takto formulovanými požadavky otevřel oblehatelům brány do hlavního města a nic již tedy nebránilo tomu, aby rakouský vévoda Rudolf po boku manželky Elišky Rejčky, s níž se oženil někdy kolem 16. října⁴⁴, usedl na český trůn. Vítězství diplomatické virtuozity Habsburků kombinované s mocenským nátlakem nemělo ale dlouhého trvání.

Už záhy se začal rýsovat pro mladého krále nebezpečný rozkol uvnitř české stavovské obce. Zatímco Elišku, dceru Přemysla II. Velkopolského, pokládali někteří zemští předáci za nositelku panovnických práv, strana reprezentovaná Habsburky a jejich přívrženci pokládala sňatek za pouhý kompromis bez významu pro budoucí obsazování českého panovnického stolce. Vyplývá to z výsledku jednání zemského sněmu, jenž byl králem svolán na leden 1307 do Znojma. Na přítomných si Rudolf vymohl přísahu, že v případě, kdyby zemřel bez mužského potomka, zvolí sněm za panovníka některého z jeho bratrů.⁴⁵

Druhým důvodem k nespokojenosti byl Rudolfem nastoupený politický kurz, který si za cíl vytyčil restituci práv křížící zájmy panstva. Šlechtická skupina reprezentovaná pány Bavorem ze Strakonice, Vilémem Zajícem z Valdeka včetně „*mnoha dalších z Plzeňského kraje*“ zdvihla v důsledku toho proti králi odboj a rozpoutala v zemi další válku.⁴⁶ Jejího konce se mladý Rudolf již nedočkal, 3. nebo 4. července 1307⁴⁷ podlehl úplavici ve vojenském táboře u jihočeských Horažďovic, kam přitáhl, aby zlomil odpor pánů ze Strakonice. Nenadálá smrt panovníka zahájila další kolo bojů o český trůn. V nich se o slovo přihlásil odmítnutý vévoda Jindřich i římský král Albrecht Habsburský, prosazující všemožně zájmy svého rodu.

⁴³ „*Rex Romanorum eam dedit filio in uxorem ut cum ea /Eliška Rejčka – pozn. J. R./ intendit habere prefatum regnum Poloniae.*“ (Anon. des., s. 56). Srv. Lhotsky, A., *Geschichte Österreichs II/1. Seit der Mitte des 13. Jahrhunderts (1281 – 1358)*, Wien 1967, s. 148 – 149; Šusta, J., *Dvě knihy českých dějin ...*, I., s. 485 – 486.

⁴⁴ „*Sed rege veniente dux Karinthie cessit, filius vero regis a Boemis in regem ipsius terre solemniter est electus. Cui rex pater suus filiam ducis Kalisie /Eliška Rrejčka/ uxorem dedit, que ante fuerat in matrimonio regis Wenzeslai, quam sorore regis Romanorum mortua duxerat in uxorem. Que nuptie circa festum sancti Galli solemniter sunt celebrate.*“ (Cron. Erf. Mod., s. 329). Obdobně datuje událost v úzké návaznosti na svou latinskou předlohu mladší německy psaná durynská kronika (Cont. Erf. Thur., s. 473). Časový údaj Zbraslavské kroniky je v tomto případě nepřesný.

⁴⁵ RBM II, č. 2123. Srv. Lhotsky, A., *Geschichte Österreichs ...*, s. 176 – 177.

⁴⁶ „*Nobiles eciam quidam de regno, videlicet Bauarus de Straconicz, Wilhelmus Lepus, Hogerius /?/ ac plures alii de Pilsna Rudolfo regi se publice opponebant ac Heinricho, duci Chorinthie, qui fugerat, adherebant, unde ex hoc regno dampna plurima inferebant.*“ (ChAR I., kap. 85, s. 111). Srv. k Rudolfově vládě a šlechtickém odboji Šusta, J., *Dvě knihy českých dějin ...*, I., s. 492 an.

⁴⁷ Historické prameny se v této záležitosti rozcházejí, a tak je těžké o správném časovém údaji rozhodnout. Šusta, J., *Smrt krále Rudolfa*, in: *Úvahy a drobné spisy historické I*, Praha 1934, s. 296 – 297 se kloní k datu dřívějšímu.

Rozhodnutím českého zemského sněmu, který se sešel v malostranském domě biskupa Jana IV. z Dražic ještě na konci července,⁴⁸ byl přijat za Rudolfova nástupce Jindřich Korutanský, a to navzdory dřívějším slibům, podle nichž měl český trůn připadnout rakouskému vévodovi Fridrichovi Sličnému, mladšímu bratru zesnulého Rudolfa. V průběhu napjatého volebního jednání došlo mezi exponenty korutanské a habsburské kandidatury k ostré výměně názorů, která vyústila v krveprolití a likvidaci některých Fridrichových stoupců jako byl Dobeš z Bechyně nebo bohatý měšťan Hiltmar Fridinger.

Ihned bylo vypraveno poselstvo do Tyrol s nabídkou české koruny, Jindřich Korutanský však po zkušenostech z minula určitý čas váhal, než se nechal přesvědčit manželkou Annou a dolnobavorským vévodou Štěpánem⁴⁹ a spěšně vyrazil s malým oddílem zpátky do Čech, kde ho čekala nesnadná úloha uhájit svůj královský titul před Habsburky. Jeho osud přitom závisel zcela na podpoře panstva, hlavně mocného rodu Ronovců, v jehož čele stál královský podkomoří Raimund z Lichtemburka.⁵⁰

Albrecht I. byl výsledkem pražských jednání rozladěn a neprodleně začal chystat odvetu. Ještě roku 1307 vpadly habsburské oddíly přes Chebsko do Čech a z jihu na Moravu. Jindřichovy rodné Korutany obsadili vojáci štyrského hejtmana Oldřicha z Wallsee a salzburského arcibiskupa Konráda, Kraňska se zmocnil za pomoci hrabat z Ortenburgu Jindřich hrabě Gorický. Do rukou nepřátel padla bez odporu velká města a důležité opory zeměpanské moci St. Weit, Völkermarkt a Klagenfurt, zatímco většina hradů se jejich invazi ubránila.⁵¹ Situace byla pro obránce o to těžší, že se tehdy přední korutanští šlechtici nacházeli v Čechách, kde spolu s Jindřichem a jeho přívrženci z řad české šlechty bránili trůn svého vévody před útokem habsburských vojsk. Podpora z jejich strany nebyla ovšem zadarmo, Jindřich Korutanský si jí kupoval prostřednictvím různých darů a zástav, jak ukazuje příklad nejvyššího zemského komořího Jindřicha z Rožmberka, který dostal za prokázané služby do dědičného držení královský hrad Zvíkov.⁵²

⁴⁸ Podle pozdější kroniky Beneše Minority, čerpající pravděpodobně ze starších letopiseckých záznamů, k tomu došlo okolo svátku sv. Jakuba, tj. 25. července: „*Eodem anno nobiles regni Bohemiae circa festum Iacobi elegerunt in regem Henricum ducem Carinthie, qui habuit Annam primogenitam regis Venceslai.*“ (Ben. Minor., s. 375). Srv. k tomu Šusta, J., Dvě knihy českých dějin ..., I., s. 502, v poznámce.

⁴⁹ Ot. Štýr., v. 92 430 uvádí sice jménem Štěpánova staršího bratra Otu III., ten se však nacházel ve stejné době v uherském zajetí. Srv. Šusta, J., Dvě knihy českých dějin ..., I., s. 503.

⁵⁰ Urban, J., Lichtenburkové. Vzestupy a pády jednoho panského rodu, NLN, Praha 2003, s. 148.

⁵¹ Podrobný popis přináší LCH, kap. III/9. Srv. k tomu Fräss-Ehrfeld, C., Geschichte Kärntens, Bd. I. Das Mittelalter, Klagenfurt 1984, s. 371 an.

⁵² RBM II, č. 2145. Srv. Lhotsky, A., Geschichte Österreichs ..., s. 182. o ústupcích Jindřicha Korutanského šlechtě a měštům dále srv. Šusta, J., Dvě knihy českých dějin ..., I., s. 507 – 508, s. 514 – 515 a s. 520 – 522.

Tažení Habsburků za českou korunu uvízlo ovšem oproti minulému roku kvůli neúspěšnému obléhání Kutné Hory, Kolína a posléze Prahy na mrtvém bodě, a tak když se přiblížila zima, rozhodl Albrecht zanechat posádky v podrobených českých městech⁵³ a zbytek branné moci rozpustit. Většího úspěchu než v Čechách dosáhl na Moravě, kterou opanoval z větší části jeho syn Fridrich Sličný. Na příští rok bylo naplánováno nové tažení, avšak jeho realizace se Albrecht už nedožil, neboť byl 1. května 1308 při přechodu říčky Reussy (v dn. Švýcarsku) zavražděn svým synovcem Janem Parricidou.

Fridrich řečený Sličný, který se stal po otcově smrti hlavou habsburského rodu, hledal za nastalé situace cestu ke smíření. Základna jeho moci na Moravě se začala rozpadat a on již dále nemohl počítat s podporou říše, kde se chtěl sám ucházet o nástupnictví po zavražděném králi Albrechtovi. 14. srpna 1308 proto podepsal s Jindřichem Korutanským ve Znojmě dohodu, podle níž se za odstupné 45 000 hřiven stříbra vzdal nejen veškerých nároků na český trůn, ale rovněž Moravy, Korutan a Kraňska, které držel jako válečnou kořist od předešlého roku.⁵⁴ Tento až překvapivě rychlý kompromis udělal tečku za vleklými boji a uvolnil oběma signatářům ruce ke konsolidaci poměrů ve vlastních zemích.

Ačkoliv se podepsání znojemské dohody příznivě odrazilo na Jindřichově zahraničněpolitické situaci, jeho vládě v Čechách klidu nepřineslo. Korutanská správa se začala otřásat pod tíhou vnitřních konfliktů hrozících přerůst v domácí válku všech proti všem. Na jedné straně stála část měšťanstva podporovaná králem Jindřichem v boji o politická práva a vliv ve městech, na druhé pak zemští předáci spolu s některými konkurenčními patricijskými rody.⁵⁵ Jak se dá na základě Štýrské rýmované kroniky dovodit, vytvářeli král a měšťanstvo přirozené spojení⁵⁶ proti šlechtě, jež zastávala úlohu politického hegemonu odmítajícího dělit se s kýmkoliv o moc.⁵⁷

Napjatá situace mezi oběma vzájemně zneprátelenými mocenskými uskupeními dosáhla svého vrcholu 15. února 1309,⁵⁸ kdy pražský a kutnohorský patriciát za

⁵³ Tzn. v Hradci Králové, Vysokém Mýtě, Poličce a Chrudimi, zapsaných věnem královně Elišce Rejčce (ChAR, kap. 85, s. 111). Pozdější kronika Beneše Minority rozšiřuje tento výčet o další města, jmenovitě o Brno, Žatec, České Budějovice, Písek a Kadaň: „*Tamen novem ei civitates adheserunt, in quibus Svevos et Australes reliquit. Unde versus Bruna, Policzka, Mytha, Chrudim cum germine Greco, Zacz, Budweis, Piska, Cadanum se tradiderunt.*“ (Ben. Minor., s. 375).

⁵⁴ RBM II, č. 2183; Srv. také Lhotsky, A., *Geschichte Österreichs* ..., s. 188 - 189.

⁵⁵ Mendl, B., *Sociální krise měst ve století čtrnáctém*, ČČH 30 (1924), s. 60 - 61.

⁵⁶ Gasser, F., *König Heinirch von Böhmen* ..., s. 69 an.

⁵⁷ „*Videns autem rex iste, quod ipsum parvipendentes magnates et universi nobiles Bohemie devastarent tam totum regnum quam claustra undique.*“ (ChAR I., kap. 109, s. 166).

⁵⁸ Datace se opírá o kroniky opatovického opata Neplacha (s. 479), Beneše Minority (s. 376), shodně uvádějících „*sabbato ante dominicam Invocavit*“, a Otakara Štýrského („*des samztags näch vasnacht*“; v.

blahosklonného přihlížení krále provedl v Sedlci u Kutné Hory a v Praze převrat, při kterém byli zatčeni nejvýznamnější šlechtičtí předáci a převezeni zřejmě na hrad Litice u Potštejna. Kroniky uvádějí jménem Jindřicha z Lipé, Jana z Vartemberka, Jana k Klingenbergu, Raimunda z Lichtenburka, Hynka z Dubé a kancléře Českého království Petra Angelova.⁵⁹

Mezitím probíhaly porady Jindřicha Korutanského se zástupci měst a panstva, během nichž se oba znesvářené tábory pokoušely získat na svou stranu lavírujícího monarchu.⁶⁰ Byla to zřejmě příprava na nadcházející sněm,⁶¹ kde se Jindřich postavil proti násilnému postupu měšťanstva a vyjádřil podporu panstvu, které si jej získalo jednak sliby, že ve státních záležitostech poškozovaných šlechtickou anarchií dojde k nápravě, jednak hrozbou vojenského odboje.

Výsledek sněmu příznivý pro šlechtu vyvolal naopak značné rozčarování u přítomných delegátů královských měst, jednajících od této chvíle bez ohledu na panovníka. Zajaté panstvo bylo nuceno v tísní přijmout jejich podmínky a vyslovilo souhlas se spoluvládou patriciátu v zemi.⁶² K žádné významné změně v dosavadní mocenské konstelaci však nedošlo, poněvadž šlechtici zrušili své závazky okamžitě, jakmile se ocitli opět na svobodě.

Pro Jindřicha mělo jeho nerozhodné vystupování na sněmovním shromáždění jeden nepříjemný důsledek, totiž že ho zbavilo širší podpory v měšťanských kruzích.⁶³ Protože ani u domácí šlechty nepožíval žádné větší autority, mohl o něm autor Zbraslavské kroniky Petr Žitavský s nadsázkou napsat, že „*nebyl shledáván za nic, ničím a praničím, nýbrž byl ode všech považován za nulu.*“⁶⁴

96 304), přičemž v nepřestupném roce 1309 spadá toto datum právě na 15. únor. Srv. Šusta, J., Dvě knihy českých dějin ..., II., s. 15 v poznámce.

⁵⁹ ChAR I., kap. 87; Ot. Štýr. v. 96 400 an. (ve v. 96 425 „*Jeschken von Brantenberc*“ = Jan z Vartenberka ?); Dal., kap. 102. Srv. k tomu Šusta, J., Dvě knihy českých dějin ..., II., s. 15 an.

⁶⁰ Podrobně o jednání referuje Ot. Štýr. v. 96 472 an. Problém ovšem je, do jaké míry můžeme věřit obsahu zprávy formulované převážně v přímé řeči, víme-li, že u Otakara Štýrského slouží přímá řeč zejména dramatisaci děje a nese prvky literární fikce. Srv. Weinacht, H., Ottokar von Steiermark, in: Die deutsche Literatur des Mittelalters. Verfasserlexikon, Bd. 7, Berlin-New York 1989, sl. 242 – 243.

⁶¹ Ot. Štýr. v. 96 537 an.

⁶² U Petra Žitavského nenajdeme žádné, u Dalimila jen obecné informace o této smlouvě (Dal., kap. 102, s. 164). Přesnější představu si lze vytvořit na základě Štýrské rýmované kroniky (Ot. Štýr., v. 96 613 an.): Nejvyšší maršálek (a jistou dobu rovněž královský podkomoří) Jindřich z Lipé se zavázal provdat svou dceru za syna Mikuláše, člena zámožné patricijské rodiny Ruthardovců. Nejmocnější z panského stavu dále slíbili postavit 25 rukojmí a jako další záruku odevzdat 15 nejlepších hradů, které měšťané určí. Páni mimoto přislíbili, že nebudou dělat v zemi změny ani volit krále, pakliže si nezajistí přízeň měšťanů a měst. Dále složili slib, že nebudou činit závažná opatření a opatření dotýkající se celé země bez souhlasu měšťanstva.

⁶³ „*Der furste hochgeborn / vil gar het verlorn / gunst und willen der stet.*“ (Ot. Štýr., v. 96677 – 96680).

⁶⁴ „*In hiis autem omnibus eventibus Heinricus, rex Bohemie dictus, de Corinthia natus requirebatur nil, nichil et nichilum, sed fuit ab omnibus quasi cifra geometrica reputatus.*“ (ChAR I., kap. 93, s. 131).

Války a rozbroje v podmínkách jen těžko zvladatelné všeobecné anarchie připravily korutanského vévodu rovněž o popularitu mezi domácím obyvatelstvem, i když ne v té míře, jak se nám snaží naznačit zbraslavský kronikář.⁶⁵ Pravdou je, že se Jindřich při výkonu vlády musel spoléhat na vojenské oddíly své a svých spojenců, v první řadě míšeňských markrabat,⁶⁶ čímž si zneprátelil všechny ty, na jejichž účet cizí vojáci v zemi hospodařili.⁶⁷

Na obhajobu Jindřicha Korutanského proti všemožným výtkám českých kronikářů, kteří najímání cizích žoldnéřů odsuzovali, je třeba říci, že mu příliš mnoho jiných možností k ovládnutí vnitropolitické situace nezbyvalo. Jindřichovým úmyslem jistě nebylo království škodit, ale – jak přiznává konečně i jeho nesmířitelný odpůrce Petr Žitavský – „*chtěl s těmito cizinci ... sebe silněji upevnit v království.*“⁶⁸ Jediný prostředek k prosazení panovnické autority, který měl v daném okamžiku k dispozici, představovali rytíři povolání z Korutan, případně ze spojeneckých území Míšeňska či Bavorska. Českému králi, o němž kolovaly zprávy, že velmi bohatne ze stříbrných dolů,⁶⁹ se zoufale nedostávalo financí⁷⁰ potřebných k vydržování zahraničních bojových družin, jež byly nuceny opatřovat si jídlo a píci svépomocí. Kdo tím nejvíce trpěl, bylo pochopitelně venkovské obyvatelstvo a vedle toho také bohaté cisterciácké kláštery.

⁶⁵ „*Namque prius risit plebs, quando Chorinthia misit / Regem, sed flebat cito post, cum rebus egebat. / Fit rex ingratus vulgari voce vocatus, / Et fit despectus a plebis amore reiectus.*“ (ChAR I., kap. 88, s. 123). Sám Petr Žitavský ale na jiném místě přiznává, že „*habuit namque rex iste Heinricus non paucos tam inter Pragenses cives, quam Montanos viros, qui nequaquam amore reipublice, sed ex ardore privati boni et ut alios per tyrannidem radere possent et rodere, Chorinthianis erroribus ceperunt in propriam suam perniciem contumaciter adherere.*“ (ChAR I., kap. 105, s. 157). Na jiném místě zase vkládá do úst římského krále Jindřicha VII. tuto větu: „*Sed utique cogitationes pacis et non afflictionis cogitaremus multo amplius, si nobiles et cives Bohemie Heinrico, filio Menhardi, quondam ducis Chorinthie, in magnum preiudicium imperii contumaciter non adhesissent et adhuc adherere cessarent sibi, aliqui causa lucri.*“ (ChAR I., kap. 90, s. 125).

⁶⁶ O spojení Jindřicha Korutanského s míšeňskými markrabaty píše podrobně Lippert, W., *Meißen und Böhmen in den Jahren 1307-1310*, NASGA 10 (1889), s. 1 - 25.

⁶⁷ „*Pozvav sobě na pomoc rodicě svého, / Bedřicha, markrabí míšenského, / mnohým nevěra se zdieše, / že Míšeňský u mále po zemi jezdieše, / zemi překotem hubieše / a niktož mu toho nebránieše*“ (Dal., kap. 103, s. 165). Obdobné nářky na řádění cizí soldatesky v zemi najdeme podrobně popsáné v kap. 105 – 107 Zbraslavské kroniky a v tzv. Gestech Jindřicha Korutanského, které známe až z pozdějšího českého překladu jedné z husitských kronik (Gesta, s.234).

⁶⁸ „*Erat autem Chorinthiani intencio, quod cum illis hospitibus regni incolae vellet opprimere, seque in regno firmius solidare.*“ (ChAR I., kap. 109, s. 166).

⁶⁹ Anonymní popis Evropy z roku 1308 říká o českých kráľích: „*Nec reges sunt potentes ex parte hominum de regno, potentes tamen sunt, quia ex multitudine, quam habent ex argentifodinis, conducunt multos stipendiaros.*“ (Anon. Desc., s. 59).

⁷⁰ Co se týče Jindřichovy finanční tísně vykazují prameny obdivuhodnou shodu. Petr Žitavský: „*Sed quid et quantum Chorinthianus iste dare isti pauperi virgini / Elišce Přemyslovně – pozn. J. R. / de regni proventibus poterat, cum ipsemet sepius necessitate compulsus pro cibo et potu, quo ipse vesci debuerat, cultellum, mitram, pilleum vel cingulum creditoribus obligaret?*“ (ChAR I., kap. 92, s. 130). Dalimil: „*Kněz od pánov u potupě bieše, / takže často jiesti nesmieše.*“ (Dal., kap. 103, s. 165). Otakar Štýrský píše o stížnostech měšťanů na pány: „*Si klagten an dem zil / von armuot gebresten vil, / die der kunic von in leit / zaller siner smächeit.*“ (Ot. Štýr., v. 96 452 – 96454).

Bezmoc korutanské správy dobře ilustruje Jindřichovo sehnání z trůnu, zorganizované roku 1309 zemskými předáky. Jindřich z Lipé a velitel pražské hradní posádky Vítek z Landštejna⁷¹ tehdy vylákali krále i s manželkou ven z Hradu pod záminkou pozvání na hostinu a zavřeli za nimi bránu. Překvapený královský pár, který přišel nejen o střechu nad hlavou, ale zároveň i o vladařský stolec, musel vzít za vděk příbytkem v domě měšťana Mikuláše od Věže na dnešním Ovocném trhu a požádat o pomoc své spojence⁷². Teprve vojenský zásah míšeňského markrabího Fridricha Kulhavého, dolnobavorského vévody Oty III. a württemberského hraběte Eberharda, k němuž došlo asi v průběhu května, zjednal v zemi pořádek a dopomohl Jindřichovi ke ztracenému trůnu.⁷³

Do doby Jindřichovy internace spadají rovněž první pokusy českých cisterciáků o získání mezinárodní podpory pro myšlenku státního převratu, jenž by korutanského vévodu nahradil někým schopnějším. Jako kandidáti přicházeli podle dobových zpráv v úvahu rakouský vévoda Fridrich Sličný, míšeňský markrabí Fridrich a blíže nejmenovaný vévoda polský.⁷⁴ Opat zbraslavský Konrád a sedlecký Heidenreich, kteří kolem sebe shromažďovali domácí opoziční síly, upřednostňovali spojenectví s říší a dali nakonec přednost lucemburskému hraběti Jindřichovi (VII.), zvolenému v listopadu roku 1308 za římského krále i bez účasti Jindřicha Korutanského, jenž, ač patřil mezi říšské elektory, zachoval neutralitu a do samotné volby nezasáhl. Podle představ dvou českých opatů měl potencionálnímu uchazeči otevřít cestu k českému trůnu sňatek s princeznou Eliškou, mladší dcerou Václava II., jež se ochotně přidala k protikorutanskému odboji.

Uprostřed cesty na zasedání generální kapituly cisterckého řádu v Citeaux udělal proto Konrád Zbraslavský v srpnu roku 1309 zastávku v Heilbronn, kde se právě nacházel dvůr Jindřicha VII. Zřejmě díky kontaktům s mohučským arcibiskupem Petrem z Aspeltu, pocházejícím ještě z doby, kdy Petr s Konrádem působili jako rádcí na dvoře krále Václava II., vstoupil v jednání s Jindřichem Lucemburským. Po jistých neshodách způsobených odlišnými názory na nástupnická práva přemyslovských princezen, jež český opat hájil a jeho

⁷¹ Tohoto velmože vzpomíná Dal., kap. 103, s. 165: „*Vítek Ojjeřovic, ten tehdy na hradě sedieše.*“

⁷² Ot. Štýr., v. 96705 – 96759. K lokalizaci domu srv. zasvěcený historický komentář Z. Kristena k Dalimilově kronice, in: Daňhelka, J. (ed.), *Nejstarší česká rýmovaná kronika tak řečeného Dalimila*, ČSAV, Praha 1957, s. 306. ChAR, kap. 93 některé věci zamlčuje a celou událost prezentuje jako triumf Jindřicha z Lipé, který byl prý „pomocí Páně“ vysvobozen z vazby „ke zkáze a pohoršení“ korutanské strany.

⁷³ Účast württemberského hraběte, kterého Otakar Štýrský výslovně zmiňuje, popírá Šusta, J., *Dvě knihy českých dějin ...*, II., s. 27 v poznámce, ovšem bez udání důvodu.

⁷⁴ ChAR, kap. 89, s. 124.

královský protějšek odmítal, získal Konrád na římském králi slib, že se českého trůnu dostane Elišce Přemyslovně.⁷⁵

Druhé kolo rozhovorů pokračovalo během července 1310 ve Frankfurtu již za přítomnosti dvanáctičlenného českého poselstva, které tvořili vedle cisterckých opatů ze Sedlce, Zbraslavi a Plas také vyslanci měst a šlechty.⁷⁶ Jindřich VII. si je získal potzením zemských svobod včetně privilegií nabytých jednotlivci za vlády předchozích českých králů. Vzájemnému dorozumění překáželo zpočátku odhodlání římského panovníka předat českou korunu svému bratru Walramovi, neboť předpokládal náročný boj o trůn a snad také plánoval založit v Čechách sekundogenituru lucemburského rodu. Česká delegace naproti tomu požadovala za krále jeho syna Jana Lucemburského, jenž se mohl při dobývání a následné pacifikaci země spoléhat na pomoc svého otce, a byl ještě mladý, takže se dalo předpokládat, že se v zemi nejen rychle aklimatizuje, ale hlavně nebude klást českým magnátům větší odpor. Z těchto všech důvodů se zdál být pro domácí opozici mnohem lepším kandidátem než Walram.⁷⁷

Frankfurtská jednání točící se kolem otázky budoucího manžela Elišky Přemyslovny, který se stával sňatkem s dcerou Václava II. dědicem přemyslovského trůnu, vyzněla nakonec lépe pro českou stranu. Při inscenovaném procesu byl Jindřich Korutanský rozhodnutím přítomných říšských knížat prohlášen za zbavena obou trůnů, korutanského i českého, a jeho poddaní byly vyvázáni z přísah věrnosti, které mu složili.⁷⁸ Jindřich VII. poté veřejně oznámil, že s Eliškou Přemyslovnou hodlá oženit svého syna Jana a že jim oběma udělí České království v léno, což se také stalo na říšském sněmu svolaném do Špýru v srpnu téhož roku. Pro cestu do Čech dostali královští novomanželé říšské vojsko shromážděné v okolí Norimberka. Dozor nad výpravou převzali důvěrníci římského krále Jindřicha Petr z Aspeltu a hrabě Berthold z Hennebergu.

Zatímco v zahraničí probíhaly rozhovory o novém českém králi, upevňoval Jindřich Korutanský své postavení na domácí půdě za přispění ozbrojené moci. I když se mu nepodařilo provdat Elišku Přemyslovnu, úhlavního odpůrce korutanského režimu, za

⁷⁵ Podrobný popis jednání podává jeho očitý svědek Petr Žitavský ChAR I., kap. 90.

⁷⁶ Podrobnosti k jednání a složení poselstva viz. ChAR I., kap. 95 – 97. K jednání českých vzbouřenců s římským králem Jindřichem VII. srv. Spěváček, J., Jan Lucemburský a jeho doba (1296-1346). K prvnímu vstupu českých zemí do svazku se západní Evropou, Svoboda, Praha 1994, s. 124 an.; Šusta, J., Dvě knihy českých dějin ..., II., s. 78 an.

⁷⁷ K motivům kandidatury Jana Lucemburského na český trůn srv. Fiala, Z., Přemyslovské Čechy. Český stát a společnost v letech 995 - 1310, Svoboda, Praha 1975, s. 218; Spěváček, J., Jan Lucemburský a jeho doba ..., s. 128 – 129; Vaníček, V., Velké dějiny země Koruny české III (1250 - 1310), Paseka, Praha - Litomyšl 2002, s. 504.

⁷⁸ Listiny pořizené na jednáních ve Frankfurtu viz RBM II, č. 2222 – 2228.

drobného durynsko-míšeňského šlechtice⁷⁹ a zabránit touto cestou pro budoucnost nebezpečnému dynastickému spojení Lucemburků s Přemyslovci, mohl se vykázat úspěchy na válečném poli. Koncem roku 1309 a v průběhu roku následujícího získal posily jednak z Korutan, jednak od markrabí míšeňských, s nimiž uzavřel obranný spolek.⁸⁰ 28. července a 14. září roku 1310 pak obsadily korutanské oddíly spolu s míšeňskými dva klíčové body království, hlavní město Prahu a bohatstvím stříbrných dolů proslavenou Kutnou Horu, kde se chystala obrana proti říšskému vojsku postupujícímu od západu podél řeky Ohře, tedy tou samou cestou, jakou volil roku 1307 i Albrecht Habsburský. Pokud jde o Jindřichovy spojence, tak kromě míšeňských markrabat ani hrabě Eberhard Württemberský, nacházející se ve válce s říšskými městy, ani Ota Dolnobavorský do bojů o českou korunu nezasáhli. Naopak rakouský vévoda Fridrich Sličný uzavřel už 17. září 1309 spojeneckou dohodu s Jindřichem VII. a přislíbil římskému králi pomoc při plánovaném tažení do Čech.⁸¹

Když počátkem listopadu 1310 překročil Jan Lucemburský s vojskem hranice Českého království, narazil na soustředěný odpor, jenž sám o sobě dokazuje, že korutanská správa v Čechách nebyla ani naprosto bezradná, ani bez podpory alespoň části obyvatelstva. Po neúspěšném obléhání Kutné Hory, kterou bránil korutanský zemský maršálek Jindřich z Aufensteina, a Kolína zamířily říšské kontingenty ku Praze. Dobře opevněné město dobyl kralevic Jan zradou lucemburských straníků, kteří vpustili vojsko do hradeb a zpečetili tak osud korutanského vévody, odříznutého nenadálým manévrem protivníka na Pražském hradě. Po krátkém jednání se Jindřich Korutanský v bezvýchodné situaci vzdal trůnu, o nějž tolik let bojoval, a s pocitem trpkosti opustil zemi.⁸² Jeho odchodem se uzavírá jedna epocha českých dějin. Epocha právě tak zajímavá a pozoruhodná, jako ta následující, jež byla svědkem nového rozkvětu Čech a Moravy za vlády Lucemburků.

⁷⁹ Podle ústní tradice zachycené v mladší kronice Přibíka Pulkavy z Radenína to byl „jakýsi pán zvaný z Bergova“, který bývá ztotožňován s Otou z Burgau-Löbdauburgu: „*Preterea inter discursus tales prefatus Carinthie dux impedimenta, que sibi super regno Boemie per illustrem virginem Elizabeth, filiam quondam Wenceslai regis Boemie, timebat contingere, prevenire et amputare disponens, eandem virginem, regiam sobolem, cuidam baroni de Bergaw nomine, qui protunc pro parte sua fuit et eius insistebat obsequio, cum sufficienti dote dare voluit in coniugem.*“ (Přib. Pulk. 2, kap. 91, s. 195). Srv. Šusta, J., Dvě knihy českých dějin ..., II., s. 73.

⁸⁰ Pro podrobné znění spojeneckých smluv a jejich rozbor viz. Lippert, W., Meissen und Böhmen ..., s. 1 - 25. Dále k tomu srv. Gebauer, J., Některá akta z kanceláře Jindřicha Korutanského, VKČSN třída fil.-his.-jazykozpytná, Praha 1909, s. 1 - 12.

⁸¹ Krieger, K.-F., Habsburkové ve středověku ..., s. 104; Lhotsky, A., Geschichte Österreichs ...s. 190 - 192.

⁸² Od Petra Žitavského máme zajímavý postřeh, že Jindřich Korutanská „na útěku bručel jako medvědice, které vzali mláďata“ („*Cum Henricus, dux Chorinthie, latenter fugeret, fugiensque quasi ursa raptis fetibus fremeret.*“ ChAR I., kap. 108, s. 174). Obdobné líčení najdeme rovněž v kronice Jana z Viktringu: „*Verum tamen comes de Ottingen, vir nobilis, et Fridericus purchgravius ... accepta domina cum omnibus suis utensilibus et Henricum cum omnibus sibi adherentibus inestimabiliter flentibus et querulantibus extra regnum, ubi iam timor non fuerat, perduxerunt.*“ (LCH IV/3, II., s. 40).

3. LITERATURA*

Dříve než přistoupíme k rozboru narativních pramenů reflektujících z různých úhlů pohledu vládu Jindřicha Korutanského v Čechách, zdá se být vhodné nastínit ve zkratce stanovisko novodobé vědecké historiografie k této problematice a zároveň s tím osvětlit způsob, jakým se dějepisci posledních několika generací s portrétem Jindřicha, krále českého a vévody korutanského, vypořádávali. Pokusíme se tady naznačit jeho „druhý život“ na stránkách odborné literatury od poloviny 19. století. Ačkoliv si naše sonda do historické produkce zemí českých, německých a rakouských, čili těch, jejichž národní dějiny vláda Jindřicha Korutanského přímo ovlivnila, nečiní nárok na úplnost, měl by být její výstup natolik reprezentativní, aby bylo možno udělat si na základě takto získaných údajů poměrně přesnou představu o stavu bádání nad Jindřichovou osobností.

Přehled literatury se skládá ze dvou částí sestavených na základě původu historického díla. Rozhodující jsou přitom odlišné důrazy, které se do národních historiografií české, německé a rakouské promítají. Zatímco v zahraniční se až na výjimky pokládá česká vláda Jindřicha Korutanského za záležitost sice důležitou, ale přesto spíše epizodickou ve srovnání s jeho mnohaletou vladařskou aktivitou v dědičných alpských zemích, u nás je korutanský vévoda posuzován výhradně na základě jeho vlády v Čechách mezi lety 1306 až 1310. Jednotlivé tituly jsou z toho důvodu rozděleny na domácí a zahraniční a dále řazeny podle

* Některé tituly (včetně popularizační literatury) ponecháme stranou z toho důvodu, že postrádají důkladnější zhodnocení aktivit Jindřicha Korutanského na půdě Českého království, o které má jít v této kapitole především. Jsou to: Dvořák, R., *Dějiny Markrabství moravského*. Stručné vydání, Brno 1906; Bretholz, B., *Geschichte Böhmens und Mährens I (Das Vorwalten des Deutschtums bis 1419)*, Reichenberg 1921; Krofta, K., *Dějiny Československé*, Sfinx, Praha 1947; *Přehled československých dějin I do roku 1848*, ČSAV, Praha 1958; Kavka, F., *Přehled dějin Československa v epoše feudalismu I (do poloviny 14. století)*, SPN, Praha 1958; Kavka, F., *Příručka k dějinám Československa do roku 1648*, SPN, Praha 1963; Kavka, F., Buchvaldek, M., *Dějiny Československa do roku 1437*, SPN, Praha 1971; Říha, O., Janáček, J., Marsina, R. (red.), *Přehled dějin Československa I/1 (do roku 1526)*, Academia, Praha 1980; *Dějiny Československa I (do roku 1648)*, SPN, Praha 1990; Válka, J., *Dějiny Moravy. Středověká Morava (Vlastivěda moravská. Země a lid 5/1)*, Brno 1991. Podrobný soupis starších českých prací k danému období přináší Pustejovsky, O., *Zur Geschichte der Böhmischen Länder im 14. Jahrhundert. 30 Jahre tschechischer und slowakischer Forschung (1935 – 1964)*, JfGO Neue Folge 13 (1965), s. 83 – 99.

Ze zahraničních publikací je třeba jmenovat: Huber, A., *Geschichte Österreichs*, Bd. II., Gotha 1885; Uhlirz, K., Uhlirz, M., *Handbuch der Geschichte Österreich-Ungarns I (- 1526)*, 2. Aufl. in Graz – Wien – Köln 1963; Zöllner, E., *Geschichte Österreichs. Von den Anfängen bis zur Gegenwart*, 3. Aufl. in München 1966; Bosl, K. (Hrsg.), *Handbuch der Geschichte der Böhmischen Länder I (Die Böhmischen Länder von der archaischen Zeit bis zum Ausgang der hussitischen Revolution)*, Stuttgart 1967; Lhotsky, A., *Geschichte Österreichs seit der Mitte des 13. Jahrhunderts (1281 – 1358) II/1*, Wien 1967; Riedmann, J., *Geschichte Tirols*, München 1983; Fräss-Ehrenfeld, C., *Geschichte Kärntens*, Bd. 1: *Das Mittelalter*, Klagenfurt 1984; Hönsch, J. K., *Geschichte Böhmens. Von der slavischen Landnahme bis ins 20. Jahrhundert*, München 1987; Niederstätter, A., *Österreichische Geschichte 1278 – 1411. Die Herrschaft Österreich. Fürst und Land im Spätmittelalter*, Wien 2001.

chronologického pořádku, který umožňuje lépe postihnout názorový posun ve zkoumané problematice.

3.1. Domácí historiografie

„Poněvadž národ k němu, co dědici Přemyslovcův, i za příčinou jeho známé dobromyslnosti, s nevšední láskou samochtě se byl tulil, nebylo mu ani velkých panovnických darův ducha potřebí, aby udržel se na trůnu. On ale, jakkoli statné byl postavy, zdá se že naprosto byl neschopen vládnouti říší poněkud větší, a držeti na uzdě lid tak bujarý a pohyblivý, jakový byli tehdejší Čechové. Ačkoliv králem býti a kralovati chtěl netoliko dle jména, nýbrž i skutečně, štítíl se předce každé s tím spojené namáhavé práce, ať pak veřejné potřeby a záležitosti řídily se, jak chtěly. ... A poněvadž dobráctví jeho nadužíváno mnohonásobně, ukazoval se nezřídka také nedůvěřivým a citlivým, ba když ho podráždili, až i ukrutným. Za příčinou toho všeho nepožíval konečně u národu ani vděčnosti ani vážnosti, lid ho ani nemiloval, ani se ho nebál, ba i posmíval se jeho rozkazům, a i nejhorlivější někdy jeho přívrženci odvraceli se od něho, ba i obraceli se tytýž proti němu.“⁸⁴

Hodnocení jednoho ze zakladatelů české historické vědy *Františka Palackého* se dobře hodí do záhlaví oddílu věnovaného domácí historiografii, neboť předznamenává její vcelku jednotný postoj k osobnosti Jindřicha Korutanského, jenž je mezi korunovanými hlavami své doby pokládán za slabocha postrádajícího státnické schopnosti, za člověka neschopného dostát svým vladařským povinnostem a troskotajícího na problémech, se kterými se v životě setkával. Tento Jindřichův negativní charakterový rys byl a je v české historické obci považován po vzoru Palackého za klíčový.

Po Palackém se chopil úkolu zpracovat české dějiny v delším časovém horizontu *Václav Vladivoj Tomek*. Výsledkem jeho práce je několikasvazkový *Dějepis města Prahy* spojující historii hlavního města s výkladem o národní minulosti. Co do názoru se Tomek od Palackého příliš neliší, když o Jindřichovi Korutanském píše: *„Nebyl však ani sám sebou panovník schopný, tím méně pak takový, jakého země potřebovala v tehdejších těžkých*

⁸⁴ Palacký, F., *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*, Praha 1908, s. 328.

okolnostech.⁸⁵ Podle Tomkova mínění se korutanský vévoda Jindřich vyznačoval snad až přílišnou mírností vůči české šlechtě, ruiniující svými požadavky královskou komoru, a pro mnohé těžko pochopitelnou nerozhodností, která jej nakonec připravila o podporu obyvatel. Přes tento poměrně kritický tón znamená Tomkův Dějepis částečný ústup od autorova dřívějšího ostrého článku sepsaného pro Časopis Českého Museum, kde je se sympatiemi popisován Jan Lucemburský, neboť byl stůjcem „*wywrácení hanebného panství Jindřicha, který je hubil, lásku národu nemaje, ale již jen zakládaje se na násilí cizinců a lidí bauřliwých soběcká usilowání*“.⁸⁶

Podobný pokus o syntetické zpracování národních dějin představují na Moravě *Mährens allgemeine Geschichte* od zemského historiografa Bědy Dudíka. Pozoruhodné jsou nejenom podrobností, s níž autor o korutanské periodě našich dějin referuje, ale rovněž úhlem pohledu, který volí. Osobnosti Jindřicha Korutského se dostalo u Dudíka poměrně objektivního ohodnocení, takže se nám představuje jako ničím výjimečný středověký monarcha, sebevědomý a politicky předvídavý, neboť usiloval omezit moc šlechty s podporou měst. K jeho smůle mu však v Čechách vyrostla opozice, již nebyl schopen vzdorovat a tak byl nakonec donucen k abdikaci.⁸⁷ Odium, které na korutanském vévodovi Jindřichovi ulpělo zásluhou zbraslavského kronikáře Petra Žitavského a jeho následovníků, pokládá Dudík za falešné a historicky neopodstatněné.⁸⁸

Mírnější slova volí také pražský Němec *Ludwig Schlesinger*, jehož nacionalisticky podané dějiny Němců v Čechách, vycházející na pokračování v časopise *Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen*, přinášejí vedle mnoha jiných též informace o epizodické české vládě Jindřicha Korutanského. Ambivalentní vztah k tomuto panovníkovi je v díle patrný všude, kde na jedné straně Schlesinger připomíná bezvýchodnou situaci Jindřicha bilancujícího váhavě mezi požadavky domácí šlechty a patriciátu, a na druhé straně pranýřuje královu nerozhodnost⁸⁹ nebo krátkozrakost jeho domácí politiky.⁹⁰ Vinit korutanského vévodovu z toho, že nevykázal českou šlechtu do patřičných mezí, jak se to

⁸⁵ Tomek, V. V., Dějepis města Prahy I, 2. vyd. v Praze 1892, s. 490.

⁸⁶ Tomek, W. W., Pražané za Jindřicha Korutanského, ČČM 17 (1843), s. 391.

⁸⁷ Dudík, B., *Mährens allgemeine Geschichte* XI/ 1 (Die Zeit der Luxemburge bis 1333), Brünn 1866, s. 90.

⁸⁸ Dudík, B., *Mährens allgemeine Geschichte* XI/ 1 (Die Zeit der Luxemburge bis 1333), Brünn 1866, s. 26 – 28, 35, 71 an.

⁸⁹ Schlesinger, L., *Die Deutschböhmen und die Regierung Heinrichs ...*, s. 74. a 78.

⁹⁰ Schlesinger, L., *Die Deutschböhmen und die Luxemburger*, MVGD 6 (1868), s. 7.

povedlo některým jeho přemyslovským předchůdcům, znamená ovšem přehlížet specifika dějinné situace, v níž se po příchodu do Čech ocitl.⁹¹

V návaznosti na Dudíka zpracoval pro *Vlastivědu moravskou* středověké dějiny své země brněnský historik *Rudolf Dvořák*. Období Jindřicha Korutanského, jenž spolu s českým trůnem přebíral i vládu na Moravě, nemohl proto přejít mlčením. Dvořák se s tímto tématem vyrovnal zcela v intencích tradičního názorového proudu – krále Jindřicha označil za bázlivého, liknavého a mocensky bezvýznamného monarchu, který nejen „z nedostatku dobrých vlastností panovnických“⁹² ale i proto, že „neměl tolik odhodlanosti, aby veřejně vystoupil proti mocné šlechtě a rázem její moc zlomil“,⁹³ pozbyl mezi lidem popularity a zavalil tím podnět k revoltě.

Otevřeme-li některou z knih *Josefa Šusta*,⁹⁴ dalšího známého historika, jenž se zabýval mezi jinými i korutanskou epochou v českých dějinách, a nalistujeme kapitoly příznačně nazvané „*neschopnost Jindřichova*“,⁹⁵ „*rostoucí bezvládní v Čechách*“⁹⁶ nebo „*osobnost Jindřicha Korutanského*“,⁹⁷ nalezneme tam v porovnání se staršími názory poměrně vyváženou charakteristiku doby a jejích hlavních aktérů. Přes jistou dávku porozumění pro poměry, za kterých dosedl korutanský vévoda na český trůn, dospívá ovšem Šusta ke stejným závěrům jako jeho předchůdci: „*Jindřich snad nebyl osobně špatnějším mnohých svých vrstevníků, ale nestačil rozhodně na těžký úkol, jehož se byl podjal, jsa k tomu ovšem od počátku tlačen spíše naléháním přátel, než vlastní vůlí k moci ... tragika jeho panování byla aspoň z části důsledkem nedostatečnosti vlastních prostředků, s jakou byl vržen do bojů o korunu českou, ale hlavní příčinou nezdaru byla přirozená slabost králova*.“⁹⁸ Proti této tezi se dá naopak namítnout, že ponechává bez povšimnutí nikoliv

⁹¹ K tomu srv. Bosl, K. (Hrsg.), *Handbuch der Geschichte der Böhmischen Länder I* (Die Böhmischen Länder von der archaischen Zeit bis zum Ausgang der hussitischen Revolution), Stuttgart 1967, s. 368; Mezník, J., *Česká a moravská šlechta ve 14. a 15. století*, SH 37 (1990), s. 20 – 21; Skýbová, A., *K otázkám politického systému ...*, s. 27 – 28; Spěváček, J., *Petr Žitavský a počátky lucemburské dynastie v českých zemích*, MHB 3 (1993), s. 191.

⁹² Dvořák, R., *Dějiny Moravy 2. Od vyměnění Přemyslovců do nastolení Ferdinanda Habsburského na trůn český 1306 - 1526* (Vlastivěda moravská. Země a lid 1/3), Brno 1899, s. 176.

⁹³ Dvořák, R., *Dějiny Moravy 2 ...*, s. 177.

⁹⁴ Ke kritice Šustových Českých dějin a metodě jeho práce srv. Jan, L., *Dvě knihy po osmi desetiletích*, in: Šusta, J., *Dvě knihy českých dějin. Kus středověké historie našeho kraje, II. Počátky lucemburské 1308 - 1320*, Argo, Praha 2002, s. 43 – 68.

⁹⁵ Šusta, J., *Dvě knihy českých dějin. Kus středověké historie našeho kraje, I. Poslední Přemyslovci a jejich dědictví 1300 - 1308*, 2. vydání v Praze 1926, s. 522 an.

⁹⁶ Šusta, J., *Dvě knihy českých dějin. Kus středověké historie našeho kraje, II. Počátky lucemburské*, Praha 1919, s. 36.

⁹⁷ Šusta, J., *České dějiny II/2* (Král cizinec), Praha 1939, s. 5 an.

⁹⁸ Šusta, J., *Poslední Přemyslovci a jejich dědictví 1300 - 1308 ...*, s. 523.

bezvýznamný vliv šlechty v politickém životě Českého království, který nedával příliš prostoru autoritativnímu stylu vlády.

Po Schlesingerovi druhý český Němec v pořadí *August Jaksch*, autor několikasvazkových dějin Korutan, sice nešetří kritikou v souvislosti se zhoubnou finanční politikou a nerozhodným vystupováním Jindřicha Korutanského,⁹⁹ odmítá ovšem tvrzení o jeho neschopnosti a připomíná Jindřichovy diplomatické aktivity směřující k upevnění vlastní pozice na základě spojenectví s cizími knížaty a loajality domácích přívrženců, které se podařilo získat štědrými odměnami.¹⁰⁰

Stejně období jako Šusta zpracoval do *Československé vlastivědy* o generaci mladší *Otakar Odložilík*. Když píše o tom, jak řídil stát Jindřich Korutanský, volí mírnější výrazy než Palacký s Tomkem a větší důraz klade na podmínky, za kterých převzal vévoda moc v zemi. Ani Odložilík se však nebrání obecně sdílenému dojmu, že Jindřichovy schopnosti na správu Českého království nestačily a přivodily v konečném důsledku jeho pád.¹⁰¹

Poněkud odlišnou kvalitu má příspěvek *Josefa Macka* ve stejnojmenné *Československé vlastivědě*, vydané o několik desítek let později. Patetické líčení rozháraných poměrů na přemyslovském trůně, uvolněném smrtí posledního mužského potomka vládnoucího rodu, tvoří rámec, do nějž Macek zasadil veskrze zápornou, svou vyhraněností až zkreslující charakteristiku Jindřichova kralování, poplatnou tradičnímu pojetí Tomka a Palackého.¹⁰²

Jiří Spěváček, který ve dvou monografiích o Janu Lucemburském vzpomenu rovněž Janova bezprostředního předchůdce na českém trůně, dal Mackovu kritickému hodnocení za pravdu, když na adresu korutanského vévody napsal, že byl „*slabý, bezradný a bezzásadový chamtivec*.“¹⁰³ V souladu s tímto svým tvrzením obdařil také Spěváček Jindřichovu vládu epitety „*vrtkavá a slabošská*“,¹⁰⁴ čímž se ovšem ve svém soudu dopustil zřejmé jednostrannosti.

V nedávné době se pokusil sumarizovat výsledky Jindřichova panování v Čechách *Vratislav Vaniček* v rámci rozsáhlejšího projektu, který si klade za cíl podrobně popsat dějiny

⁹⁹ Jaksch, A., *Geschichte Kärntens bis 1335*, Bd. II (1246 - 1335), Klagenfurt 1929, s. 177.

¹⁰⁰ Jaksch, A., *Geschichte Kärntens ...*, s. 168.

¹⁰¹ *Československá vlastivěda IV (Dějiny)*, Sfinx, Praha 1932, s. 81 an.

¹⁰² *Československá vlastivěda II/1 (Dějiny)*, Orbis, Praha 1963.

¹⁰³ Spěváček, J., *Jan Lucemburský a jeho doba (1296-1346)*. K prvnímu vstupu českých zemí do svazku se západní Evropou, Svoboda, Praha 1994, s. 114. Obdobné hodnocení najdeme ve Spěváčkově článku Petr Žitavský a počátky lucemburské dynastie v českých zemích, *MHB* 3 (1993), s. 185.

¹⁰⁴ Spěváček, J., *Král diplomat (Jan Lucemburský 1296 – 1346)*, Panorama, Praha 1982, s. 51.

zemí Koruny české. Podle autorova střízlivého soudu byla sice bezkonceptnímu a bezradnému Korutanci „*invenční představitost Václava II. stejně cizí jako panovnická tížádostivost Přemysla Otakara II.*“¹⁰⁵ svůj podíl na neradostném konci jeho panství v Čechách nesla však i složitost situace, do které se království dostalo v důsledku domácí války mezi šlechtou a měšťanstvem.¹⁰⁶

Zatím poslední soustavnější studii věnovanou osobnosti Jindřicha Korutanského je diplomová práce *Zápas o český trůn v letech 1306-1310*, již obhájila Lenka Marešová na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v roce 2005.¹⁰⁷ Autorka zabývající se převážně politickými dějinami a otázkou nástupnictví po vymření Přemyslovců navzdory několika zajímavým postřehům nevybočuje při hodnocení korutanského vévody Jindřicha nikterak z tradičního schématu, když opakuje názory objevující se již v dílech středověkých kronikářů: „*Podle narativních písemných pramenů neměl Jindřich Korutanský dostatečné dispozice k vládě v takových poměrech, jaké v oné době panovaly v českých zemích. ... Tragika v počínání Jindřicha Korutanského spočívala především v neschopnosti rychle a pružně zareagovat na nastalou situaci v prospěch královské koruny a to se mu také stalo osudným.*“¹⁰⁸ To je ovšem, jak bude záhy patrné, pouze polovina pravdy, a navíc zatížená nadměrnou dávkou subjektivismu příznačného pro prameny, o něž se historické bádání korutanského interregna opírá.

3.2. Zahraniční historiografie

Přehled po zahraniční literatuře otevírá soubor přednášek *Rudolfa Kinka* o dějinách Tirol z roku 1853, kde je Jindřich Korutanský představen jako slaboch bez státnického nadání, jenž šlechtě dopřával příliš volnosti při správě království, potažmo jako marnotratný monarcha plýtvající nerozvázně státními příjmy. Pozitivním rysem Jindřichovy osobnosti byla z pohledu Kinka snad jen chrabrost, kterou prokázal v bitvě u Göllheimu roku 1298,¹⁰⁹ což je závěr značně zjednodušující, avšak ve své době, srovnáme-li ho například s českými dějinami Františka Palackého, naprosto obvyklý.

¹⁰⁵ Vaníček, V., *Velké dějiny zemí Koruny české III (1250 - 1310)*, Paseka, Praha - Litomyšl 2002, s. 497.

¹⁰⁶ Vaníček, V., *Velké dějiny zemí Koruny české ...*, s. 500.

¹⁰⁷ Marešová, L., *Zápas o český trůn ...*

¹⁰⁸ Marešová, L., *Zápas o český trůn ...*, s. 53 – 54.

¹⁰⁹ Kink, R., *Akademische Vorlesungen über die Geschichte Tirols bis zur Vereinigung mit Österreich*, Innsbruck 1853, s. 387 an.

O něco pozdější příručka k dějinám Korutanského vévodství od *Gottlieba svobodného pána von Ankershofen* a *Karlmana Tangla* ukazuje historii s opanováním českých zemí korutanským vévodou Jindřichem z pohledu blízkého Palackému. Jindřich Korutanský se v jejím světle jeví jako neschopný regent, jenž svým nezodpovědným jednáním přivedl stát na pokraj krize ústící ve všeobecnou anarchii.¹¹⁰ Věta „*er verstand von der Regierung gar nichts*“, shrnující stanovisko autorů, nemůže v tomto kontextu nikoho překvapit. O to zajímavější se jeví poznámka, pronesená v souvislosti s bojem o český trůn po smrti Václava III., že i kdyby měl Jindřich všechny ty vladařské vlastnosti, které u něj historici postrádají, stěží mohl svými prostředky konkurovat mocnému rodu Habsburků.¹¹¹ Obdobně lze konec konců pohlížet i na jeho následný zápas s Lucemburky.¹¹²

Pro jiné dva historiky 19. století, které nelze v tomto výčtu opomenout, je příznačný spíše apologetický tón, s nímž hovoří o korutanském panství v Čechách. Nejzřetelněji se tato snaha o Jindřichovu rehabilitaci projevuje ve stati *Julia Heidemanna* založené na kritice pro tuto dobu základního pramene, tj. Zbraslavské kroniky.¹¹³ Heidemann připisuje konečný neúspěch korutanské kandidatury v českých zemích na vrub svízelným poměrům a šlechtické anarchii, proti které Jindřich s pomocí zahraničních vojenských oddílů několikrát, byť bez úspěchu, zakročil. Korutanského vévodu právem nepokládá v porovnání s ostatními knížaty jeho doby ani za horšího, ani za lepšího,¹¹⁴ nicméně ve svém hodnocení upadá nakonec do obdobného extrému jako jeho názoroví oponenti, když tvrdí, že Jindřich v Čechách prokázal kvality „státníka“ a že se mu od zbraslavského kronikáře dostalo zcela nespravedlivého odsouzení.¹¹⁵ Nehledě na to spočívá Heidemannova zásluha hlavně v tom, že podtrhl význam historických okolností provázejících vládu Jindřicha Korutanského od počátku až do jejího neslavného konce.¹¹⁶

V tomto duchu se nese také pojednání rakouského historika s italským původem *Josefa Eggera*, který ve svých třísvazkových dějinách Tirol vyhradil Jindřichovi Korutanskému poměrně rozsáhlou pasáž zasluhující ocitovat s ohledem na vyváženost autorova hodnocení: „*Jindřich nebyl s to zvládnout neobyčejně složité poměry, jež během jeho*

¹¹⁰ Von Ankershofen, G. F., Tangl, C., Handbuch der Geschichte des Herzogthumes Kärnten IV/1,2 (bis zur Vereinigung mit den österreichischen Fürstenthümern, Klagenfurt 1864, s. 908 – 909.

¹¹¹ Von Ankershofen, G. F., Tangl, C., Handbuch der Geschichte des Herzogthumes Kärnten IV/1,2 ..., s. 845.

¹¹² Jindřichovo sesazení pokládá za nevyhnutelný důsledek mocenskopolitické konstelace sil v tehdejší Evropě např. Jíří Spěváček v knize *Král diplomat* (Jan Lucemburský 1296 – 1346), Panorama, Praha 1982, s. 52. Na druhou stranu je možné namítnout, že při dobytí Prahy a definitivním zhroucení korutanské vlády sehrála podstatnou roli i šťastná náhoda a vojenská leť.

¹¹³ Heidemann, J., Heinrich von Kärnten als König von Böhmen ..., s. 474.

¹¹⁴ Heidemann, J., Heinrich von Kärnten als König von Böhmen ..., s. 509 – 510.

¹¹⁵ Heidemann, J., Heinrich von Kärnten als König von Böhmen ..., s. 485.

¹¹⁶ Heidemann, J., Heinrich von Kärnten als König von Böhmen ..., s. 503 – 504.

krátké vlády v Čechách existovaly. Nebyl sice tak slabým a neschopným regentem, jak se většinou líčí, a správně rozpoznal, čeho bylo v Čechách zapotřebí: vytyčit meze zpupné šlechtě a povznést měšťanstvo; nebyl ale dostatečně rázný, aby potlačil divoké boje stranictev a vinou svého marnotratného dvora se připravil o prostředek k rozhodnému vystoupení proti svým nepřátelům. Pokud už jen tím ztratil mnoho sympatií, pak snad ještě více v tom případě, kdy v nouzi využil zahraniční pomoci.¹¹⁷ Vše důležité je tady shrnuto do jednoho odstavce: Protože byl Jindřich rozhazovačný milovník života a dvorských slavností¹¹⁸ (což se ovšem na dvoře středověkého feudála pokládalo za jednu z rytířských ctností),¹¹⁹ jeho pokladna stále zela prázdnotou a nemohla mu poskytnout dostatečné zázemí pro boj s domácí opozicí. Spletitá situace poznamenaná soupeřením o moc mezi ambiciózním panstvem a silicím městským patriciátem se vymkla králově kontrole, popudila proti němu veřejné mínění a způsobila jeho pád. Mezi doposud uvedenými názory se zdá být Egger asi nejbližší skutečnosti, neboť nezamlčuje ani Jindřichovu malou činorodost, se kterou čelil domácím nepokojům.

Korutanské vlády v Čechách se dotkl i *Albert Jäger*, autor dvoudílných dějin zemské stavovské ústavy v Tyrolsku, když o Jindřichovi napsal, že „se na trůně nevyznamenal ničím jiným, než naprostou neschopností vládnout, nečinností, rozhazovačností a zadlužováním.“¹²⁰ „Charakterovou slabostí“ korutanského vévody a „sklonem k zadlužování“ si Jäger vysvětluje hospodářské problémy, které poznamenaly jeho panství jak v Čechách, tak i v Tyrolsku.¹²¹ Toto tvrzení ovšem příliš nepočítá s okolnostmi, za kterých k zadlužování došlo, a minimálně pro české poměry postrádá jakékoliv opodstatnění, protože finanční možnosti Jindřicha Korutanského byly právě tady velmi omezené, zatímco potřeba vydržovat vojsko, se kterým se král mohl pustit do boje s vnitřní opozicí, velmi akutní.

¹¹⁷ *„Heinrich vermochte die ungewöhnlich schwierigen Verhältnisse, die während seiner kurzen Regierung in Böhmen bestanden, nicht zu bewältigen. Er war zwar kein so schwacher und unfähiger Regent, wie man ihn meist schildert, und kam zur richtigen Erkenntniß dessen, was in Böhmen noth that: Beschränkung des übermüthigen Adels und Hebung des Bürgertums; aber er besaß nicht Thatkraft genug, um die wilden Parteikämpfe zu unterdrücken, und beraubte sich durch seine verschwenderische Hofhaltung der Mittel zu einem entschiedenen Auftreten gegen seine Feinde. Verlor er schon dadurch viele Sympathien, so war dies noch mehr der Fall, als er in seiner Noth auswärtige Hilfe heranzog.“* Egger, J., *Geschichte Tirols von den ältesten Zeiten bis in die Neuzeit*, Bd. I, Innsbruck 1872, s. 338.

¹¹⁸ Egger, J., *Geschichte Tirols* ..., s.346.

¹¹⁹ Bumke, J., *Höfische Kultur. Literatur und Gesellschaft im hohen Mittelalter*, 10. Aufl. in Nördlingen 2002, s. 385 – 386. Bosl, K., *Leitbilder und Wertvorstellungen des Adels von der Merowingerzeit bis zur Höhe der feudalen Gesellschaft*, *Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse* Jg. 1974, H. 5, München 1974, s. 27.

¹²⁰ *„Freilich hatte er sich /Jindřich Korutanský – pozn. J. R./ auf dem Throne durch nichts anderes ausgezeichnet als durch gänzliche Unfähigkeit, Verschwendung und Schuldmachen.“* (Jäger, A., *Geschichte der landständischen Verfassung Tirols II/1 (Die Genesis der Landstände Tirols von dem Ende des XIII. Jahrhunderts bis zum Tode des Herzogs Friedrich mit der leeren Tasche 1439)*, Innsbruck 1882, s. 18.

¹²¹ *Ibid.*

Asi nejpodrobněji se doposud osobností a rolí Jindřicha Korutanského v dějinách zabýval rakouský historik *Fritz Gasser*, a to ve své disertaci, kde na dvě stě stranách popisuje životní peripetie korutanského vévody od narození až do jeho smrti. Zvláštní pozornost přitom věnuje významným politickým událostem oné doby a rozboru narativních pramenů, na nichž ukazuje, jak si kronikáři podle potřeby „upravovali“ dobové reálie, aby se hodily do jejich koncepce. Tento dobře známý aspekt středověkého dějepisceví dokládá Gasser na příkladu Zbraslavské kroniky,¹²² díky níž zakotvil negativní obraz Jindřicha Korutanského nejen ve starší, ale namnoze i v moderní historiografii. Přitom důrazně připomíná, že „mezi mnoha chybami, které je možno připsat na konto Jindřicha, se naopak nachází mnoho pozitivního“ a že „při posuzování Jindřicha Korutanského musí být brán zřetel na zvláště obtížné poměry v Čechách, Jindřichovo ilegální postavení vůči říši, nebezpečí a obtíže, jež proti Jindřichovi pracovaly z vnějšku a zevnitř.“¹²³ Přesto přese všechno je potřeba říci, že Jindřich Korutanský měl vedle zbožnosti a dobrosrdečnosti, ze které těžili kromě šlechty také poddaní a města, i své špatné stránky, mezi něž patřila slabost, nestálost a laxní přístup k hospodaření s komorními příjmy.¹²⁴

Méně povzbudivě vyznívá hodnocení rakouského medievisty *Wilhelma Bauma*. Ten ve svých novějších pracích blízkých našemu tématu líčí Jindřicha jako člověka neschopného učinit v pravé chvíli správné rozhodnutí¹²⁵ a přenechávajícího s oblibou řešení vlastních problému jiným, dále jako slabého regenta, nikoliv ovšem bez jisté dávky státnických schopností,¹²⁶ bezvýznamného vojevůdce a v neposlední řadě původce finanční krize nejen v Čechách, ale hlavně v Korutanech.¹²⁷ Oproti Gasserovi se jedná, dá-li se to tak říci, spíše o krok zpět k jednostranným hodnotícím soudům předcházejících generací.

Z celkového přehledu výše nastíněných stanovisek domácích a zahraničních historiků k vládě Jindřicha Korutanského v Čechách se dá vytušit vývoj směrem k objektivizaci hodnotících kritérií, která vyplývá z přísnější kritiky vyprávěcích pramenů a zejména toho

¹²² Gasser, F., *König Heinrich von Böhmen. Versuch einer Charakteristik seines Wirkens und seiner Persönlichkeit*, Univ. Diss., Innsbruck 1950, s. 92.

¹²³ „Neben vielen Fehlern, die da auf das Konto Heinrich zu setzen sind, findet sich da wiederum manches Positive. Besonders die ganz allgemein schwierigen Verhältnisse in Böhmen und die Illegale Stellung Heinrichs zum Reich, die Gefahren und Schwierigkeiten, denen Heinrich von innen und aussen entgegenzuwirken hatten.“ (Gasser, F., *König Heinrich von Böhmen ...*, s. 93.).

¹²⁴ Gasser, F., *König Heinrich von Böhmen ...*, s. 92 an., 161 an.

¹²⁵ Baum, W., *Margarete Maultasch. Erbin zwischen den Mächten*, Graz - Wien - Köln 1994, s. 37 – 38.

¹²⁶ Baum, W., *Die Grafen von Görz in der europäischen Politik des Mittelalters*, Verlag KITAB, Klagenfurt 2000, s. 122.

¹²⁷ Baum, W., *Die Grafen von Görz ...*, s. 119. Baum, W., *Margarete Maultasch ...*, s. 63.

nejdůležitějšího z nich, Zbraslavské kroniky. Vedle tendenčního a dosud ojedinělého Heidemannova pokusu o glorifikaci Jindřichova „státnického génia,“ jemuž stála v cestě vzdorovitá česká šlechta, a nezaujatých historických prací Dudíka, Odložilíka nebo Vaníčka na jedné a Eggera, Jaksche, Gassera na druhé straně zbývá ještě velká část literatury, která zůstala poplatná nadmíru kritickému tónu zbraslavského kronikáře. Není jí nicméně ani zdaleka tolik jako na počátku námi sledovaného období, tj. kolem poloviny 19. století.

4. PRAMENNÁ SVĚDECTVÍ O JINDŘICHOVI KORUTANSKÉM

4.1. Prameny úřední provenience

Podrobný exkurz po pramenné základně, o níž se opírá studium osobnosti Jindřicha Korutanského za jeho krátkého pobytu na českém trůně, začneme u písemností kancelářské provenience, a to nepříliš radostným konstatováním předeslaným již v úvodu, že totiž listinných dokladů pro dané období nacházíme v Čechách poskrovnu.

K prvnímu období Jindřichovy vlády (1306) se s výjimkou listiny bavorských vévodů Rudolfa a Štěpána¹²⁸ ohledně věna pro královnu Annu – Jindřichovu manželku - nedochovalo nic. Pro léta 1307 až 1310 máme pak k dispozici J. Gebauerem¹²⁹ zpracovaný soubor 34 listin a 1 listu (28 originálů, 7 konceptů) vzešlých z panovnické kanceláře. Jedná se o darovací listiny, městská privilegia, ochranné listy pro duchovní instituce a spojenecké smlouvy. Z hlediska časového stojí za pozornost, že zatímco ve třech různých letech vydává Jindřichova česká kancelář ročně kolem 10 písemností, o nichž jsme bezpečně zpraveni, v roce 1309 jsou to pouhé 4 kusy (viz graf 1. na konci kapitoly), což pravděpodobně souvisí s obsazením Prahy a Kutné Hory vzbouřeným panstvem v čele s Jindřichem z Lipé, které se prakticky rovnalo sesazení Jindřicha Korutanského z trůnu¹³⁰.

Mimoto přináší Emlerova edice *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae* (21)¹³¹ spolu s časopiseckými příspěvky Schönachovým¹³² (3) a Dolistovým¹³³ (1) dalších 25 kusů písemností, které korutanského vévodu ve svém textu přinejmenším zmiňují, takže celkový počet diplomatických pramenů k české vládě Jindřicha Korutanského dosahuje čísla 61. Práci s nimi komplikuje ovšem fakt, že pro danou dobu nemáme k dispozici příslušný díl českého diplomatáře, na němž v současnosti pracuje brněnské Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy.

¹²⁸ RBM II, č. 2083.

¹²⁹ Haas, A., Česká královská kancelář ..., s. 68 – 69. Viz také přehled listin na s. 98 – 101.

¹³⁰ Ot. Štýr., v. 96705 an.

¹³¹ Jsou to: RBM II, č. 2138 (s. 921), č. 2142 (s. 923), č. 2145 (s. 924), č. 2148 (s. 926), č. 2154 (s. 930), č. 2156 (s. 931), č. 2163 (s. 933), č. 2164 (s. 933-934), č. 2172 (s. 937), č. 2182 (s. 942), č. 2189 (s. 951-952), č. 2203 (s. 958), č. 2222 (s. 965-966), č. 2223 (s. 966), č. 2224 (s. 966), č. 2225 (s. 966), č. 2230 (s. 967), č. 2236 (s. 969), č. 2241 (s. 970-971); RBM IV č. 1952 (s. 767) a č. 1953 (s. 768-769).

¹³² Schönach, L., Urkundliche Beiträge zur Geschichte Böhmens unter König Heinrich von Böhmen, MVGDB 43 (1905), č. 2 (s. 187), č. 3 (s. 187) a č. 7 (s. 190 – 191).

¹³³ Dolista, K., Dosud neznámý list Jindřicha Korutanského z 28. února 1309, AČas 23 (1973), s. 36 - 40.

4.1.1. Mobilita panovnického dvora

První, čeho si při zkoumání listinného materiálu povšimneme, bude místo vydání panovnických listin. Itinerář¹³⁴ sestavený na jeho základě nám může totiž poskytnout důležité vodítko při posuzování Jindřichovy vladařské aktivity:

Datum	místo	zákl. edice
1307, 20. 8.	Sedlec u Kutné Hory	RBM II, č. 2136
1307, 27. 8.	Praha	RBM II, č. 2139
1307, 28. 8.	Praha	RBM II, č. 2140
1307, 13. 9.	Praha	RBM II, č. 2144
1307, 10. 10.	Praha	RBM II, č. 2150
1307, 8. 11.	Jihlava	RBM II, č. 2157
1307, 10. 11.	Znojmo	RBM II, č. 2158
1307, 18. 11.	Znojmo	RBM II, č. 2159
1307, 11. 12.	Praha	RBM IV, č. 1950
1308, 11. 2.	Praha	RBM II, č. 2168
1308, 26. 2.	Praha	RBM IV, č. 2125
1308, 28. 2.	(Praha)	AČas 23 (1973), s. 36 - 40
1308, 6. 5.	Praha	RBM II, č. 2175
1308, 17. 6.	Kutná Hora	RBM II, č. 2178
1308, 3. 8.	Znojmo	RBM II, č. 2180
1308, 13. 8.	Praha*	RBM II, č. 2181
1308, 14. 8.	Znojmo	RBM II, č. 2183
1309, 30. 7.	Praha	RBM II, č. 2194

¹³⁴ K itinerářům obecně srv. metodologicky podnětné stati Hlaváček, I., Itinerář jako pracovní nástroj českého medievisty, in: Bobková, L., Neudertová, M. (usp.), Cesty a cestování v životě společnosti. Reisen im Leben der Gesellschaft. Sborník příspěvků z konference konané 6.-8. září 1994 v Ústí nad Labem, Ústí nad Labem 1995, s. 57 – 61; Týž, Die Itinerare der böhmischen Herrscher bis zum Jahre 1353 aus verwaltungsgeschichtlicher Sicht, FD 1 (1971), s. 113 – 127; Týž, Zur Frage der Saisonalität und des Arbeitsrhythmus in der mittlalterlichen Verwaltung. Bemerkungen zur Auslaufstatistik der Kanzleien der letzten Přemysliden und Johanns von Luxemburg, in: Homines et societas. Czasy Piastów i Jagiellonów. Studia historyczne ofiarowane Antoniemu Gąsiorowskiemu w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin (Poznańskie towarzystwo przyjaciel nauk 55), Poznań 1997, s. 447 - 455.

* K údají nebude v dalším textu přihlíženo. Místo vydání listiny dochované toliko v pozdějším českém opise je sporné vzhledem k přítomnosti Jindřicha Korutanského a jeho kanceláře o den později ve Znojmě. Při cestovní rychlosti běžné ve středověku je vyloučeno, aby se dvůr Jindřicha Korutanského přesunul za den z Prahy do Znojma, kde je jeho přítomnost bezpečně doložena (cca. 180 km vzdušnou čarou). Srv. Možnosti a formy cestování ve středověkých Čechách a jejich odraz v soudobé historiografii, in: Bobková, L., Neudertová, M. (usp.), Cesty a cestování v životě společnosti. Reisen im Leben der Gesellschaft. Sborník příspěvků z konference konané 6.-8. září 1994 v Ústí nad Labem, Ústí nad Labem 1995, s. 39 – 54, zvl. s. 48.

1309, 19. 8.	Praha	RBM II, č. 2193
1309, 27. 11.	Praha	RBM II, č. 2202
1309, 4. 12.**	Praha	MVGDB 43 (1905), s. 186
1310, 6. 1.	Praha	ZČZA 9 (1946), s. 91
1310, 12. 1.	Praha	RBM IV, č. 1961
1310, 2. 2.	Praha	ZČZA 9 (1946), s. 92 – 93
1310, 1. 3.	Praha	ZČZA 9 (1946), s. 93 – 94
1310, duben	(Praha)	MVGDB 43 (1905), s. 187
1310, 28. 4.	Praha	ZČZA 9 (1946), s. 94
1310, 13. 7.***	Praha	MVGDB 43 (1905), s. 188 -189
1310, 28. 7.	Kutná Hora	RBM II, č. 2231
1310, 23. 9.	Praha	ZČZA 9 (1946), s. 95
1310, 18. 10.	Praha	MVGDB 43 (1905), s. 189 – 190
1310, 22. 10.	Praha	ZČZA 9 (1946), s. 96
1310, 23. 10.	Praha	MVGDB 43 (1905), s. 191

Tuto tabulku je možno dále doplnit o údaje zaznamenané soudobými vyprávěcími prameny, ovšem pouze v omezené míře. Ze zahraničních pramenů připadá v úvahu vlastně jen kronika Jana z Viktringu, která však postrádá potřebnou chronologickou přesnost (viz. kap. 4.3.3.), z domácích pak historické dílo Petra ze Žitavy *Chronicon Aulae Regie*, i když v jeho případě je na místě opatrnost¹³⁵. Čteme-li jeho stánky kriticky, můžeme v nich nicméně nalézt některá spolehlivá data k poslednímu roku vlády korutanského vévody Jindřicha:

18. 7. 1310	Kutná Hora ¹³⁶
14. 9. 1310	Praha ¹³⁷
28. 11. 1310	Praha ¹³⁸

** Ludwig Schönach (Urkundliche Beiträge ...) datuje přibližně na 30. 11. 1307 – 1310.

*** Ludwig Schönach (Urkundliche Beiträge...) datuje na 12. 7. 1310.

¹³⁵ K nespolehlivosti některých Petrem zaznamenaných časových údajů srv. Šusta, J., Dvě knihy českých dějin ..., II., s. 15 – 16 v poznámce.

¹³⁶ „*Hii /míšeňští vojáci – pozn. J. R./ cum Chorinthiano ante Kuthnam venerunt, et ut prius alias tactum est, decimo quinto Kalendas Augusti, antequam puella Elizabeth Pragam exivisset, ipsum Montem per intestinum auxilium intraverunt.*“ (ChAR I, kap. 105, s. 157). Podobně ChAR I, kap. 92, s. 141.

¹³⁷ „*Intelligens itaque Chorinthianus, quod plures ex Pragensibus prestolarentur adventum Johannis regis, quodque eiusdem regis introitus istius foret exitus, maluit regnum totum interire, quam nomen et titulum regis amittere. De Monte Kuthnensi cum Misnensibus processit Pragamque hostiliter in gyro circumcinxit ... In festo igitur Exaltacionis sancte crucis anno Domini MCCCX^o per fraudulentam tradicionis perfidiam totus ille malignus Misnensis exercitus hostiliter in duabus partibus civitat s... Pragam cepit.*“ (ChAR I, kap. 105, s. 158 - 159).

¹³⁸ „*In uno sabbato ante Pragam totus venit exercitus impetu magno. Fuerunt autem tunc in civitate Heinricus Chorinthianus...*“ (ChAR I, kap. 108, s. 171). Údaje o pohybu zmíněného lucemburského vojska počítá Petr Žitavský od zastávky u Kolína (22. listopadu) a přesně datovaného příchodu ke Kutné Hoře (19. listopadu).

3. 12.1310

Praha¹³⁹

Z uvedeného přehledu vyplývá, že se akční rádius panování Jindřicha Korutanského neomezoval jen na Čechy, ale zasáhl i Moravu. Přesto nemůže ujít naší pozornosti na první pohled patrná disproporce v itineráři královského dvora, který si ke svým pobytům vybíral významná královská města Jihlavu, Znojmo, Kutnou Horu, respektive cisterciácký klášter v Sedlci, a bezkonkurenčně nejdelší dobu trávil v sídelní Praze (viz graf 2. na konci kapitoly), což platí zvláště pro poslední dvě léta Jindřichovy vlády. Pražský hrad opouštěl král jen za účelem upevňování spojeneckých svazků s okolními zeměmi nebo s cílem získat příznivce v domácím prostředí, ať už mezi panstvem, duchovenstvem, či měšťany. Tuto vzájemnou souvislost mezi cestami královského dvora a hledáním opor panovnické moci napříč různými společenskými vrstvami znázorňuje následující chronologická tabulka:

20. 8. 1307 v Sedlci:	Raimund z Lichtenburka získává do dědičného držení královský hrad Bítov. ¹⁴⁰
8. 11. 1307 v Jihlavě:	Král Jindřich Korutanský (dále jen „král“) osvobozuje znojemské měšťany na 6 let od placení všech dávek a daní s výjimkou obecné berně. ¹⁴¹
10. 11. 1307 ve Znojmě:	Král uděluje Znojemským práva a svobody, jaké má Praha, aj. privilegia. ¹⁴²
7. 6. 1308 v Kutné Hoře:	Raimund z Lichtenburka získává v rámci vyúčtování s králem podíl 9042 a $\frac{1}{16}$ hřivny stříbra (dále jen „hřivny“) na ražbě mince a královské urbuře. ¹⁴³
3. 8. 1308 ve Znojmě:	Znojemští získávají od krále jako náhradu za utrpěné škody ves Míšovice poblíž Hostěradic. ¹⁴⁴

¹³⁹ „In hora enim quasi nona **tercio nonas Decembris** quidam viri, quos ad hoc specialiter elegit Deus, pariter in civitate conglobati convenerunt, ut illis miseris, quas paciebatur regnum et civitas, finem darent, aut suam vitam perderent ... **Ingressus est igitur rex Johannes armatus urbem Pragensem** et cum eo totus exercitus pugnatorum ... Et factum est statim, ut Johannes rex, imperatoris filius, civitatem Pragensem potenter cum suo exercitu esset ingressus, **Heinricus**, dux Chorinthie, a facie sua **fugit ad Minorem civitatem et ad castrum Pragense cum suis satellitibus universis.**“ (ChAR I, kap. 108, s. 172 - 174).

¹⁴⁰ RBM II, č. 2136.

¹⁴¹ RBM II, č. 2157.

¹⁴² RBM II, č. 2158.

¹⁴³ RBM II, č. 2178.

¹⁴⁴ RBM II, č. 2180.

14. 8. 1308 ve Znojmě: Mírová smlouva krále s rakouským vévodou Fridrichem Sličným, který se za peněžitou náhradu 45. 000 hřiven vzdává Moravy a nároků na český trůn.¹⁴⁵
28. 7. 1310 v Kutné Hoře: Král bere pod svou ochranu sedlecký klášter a slibuje, že od něj nebude vymáhat nepřiměřené dávky nebo služby, ani nebude zcizovat žádné jeho statky.¹⁴⁶

Závěrem se pokusme o krátkou rekapitulaci pohybu korutanského vévody a jeho doprovodu po Čechách: v druhé polovině roku 1307 se Jindřich Korutanský vydal na Moravu, aby zde výměnou za privilegia získal přívržence proti Habsburkům, kteří od dob krále Rudolfa I. ovládali značnou část Moravy¹⁴⁷. Na cestě do významného horního města Jihlavy a Znojma udělal panovnický dvůr zastávku v Sedlci, jež souvisela patrně s návštěvou Kutné Hory, představující díky svým bohatým stříbrnosným dolům strategickou oporu královské moci. V létě roku 1308 podnikl dvůr další cestu po ose Praha – Kutná Hora - Znojmo a na jejím konci uzavřel Jindřich mírovou smlouvu s rakouským vévodou Fridrichem, pro kterého muselo být jihomoravské město ležící blízko hranic snadno dosažitelné. Neklidný rok 1309 trávil Jindřich Korutanský zčásti v Praze, až do konce července nemáme ovšem o místě jeho pobytu žádné listinné svědectví. Pro následující rok máme dokladů více (včetně kronikářských záznamů) a můžeme se na jejich základě domnívat, že Jindřich nadále pobýval převážně v české metropoli s výjimkou jedné cesty do Kutné Hory, kde si zřejmě snažil získat přízeň sedleckého konventu.

4.1.2. Vladařská aktivita

Se snahou získat na svou stranu mocné domácí rody a hospodářsky silné měšťanské kruhy souvisí štedrá politika Jindřichova vůči těmto společenským skupinám, která se navenek manifestovala v podobě konfirmačních nebo darovacích listin, popřípadě městských privilegií:

¹⁴⁵ RBM II, č. 2183.

¹⁴⁶ RBM II, č. 2231.

¹⁴⁷ Viz. Mezník, J., Lucemburská Morava 1310 – 1423, NLN, Praha 2001, s. 12 – 15.

Datum	příjemce	obsah
20. 8. 1307	Raimund z Lichtenburka	Nejvyšší podkomoří Raimund z Lichtenburka dostává do dědičného držení královský hrad Bítov s příslušenstvím (viz výše).
13. 9. 1307	Jindřich z Rožmberka	Nejvyšší komorník Jindřich z Rožmberka dostává do dědičného držení hrad Zvíkov s příslušenstvím a dvůr zv. Záhoř. ¹⁴⁸
10. 10. 1307	Fridlín Oteleš	Král poukazuje za dluh 661 a $\frac{1}{4}$ hřivny pražskému měšťanu Fridlínu Otelešovi 100 hřiven týdně z královské urbury a mincovního regálu až do splacení dlužné částky (po splacení dluhu 2000 hřiven Fridrichovi Míšeňskému). ¹⁴⁹
8. 11. 1307	město Znojmo	Král osvobozuje Znojemské na 6 let od placení všech daní a dávek z výjimkou obecné berně (viz výše).
10. 11. 1307	město Znojmo	Král uděluje Znojemským práva a svobody, jaké má Praha, aj. privilegia (viz. výše).
26. 2. 1308	město Litoměřice	Král uděluje Litoměřickým stejná práva, kterými byla za jeho předchůdce obdařena Praha, a povoluje městu spravovat v budoucnu své záležitosti podle magdeburského práva. Dále, slibuje, že měšťané nebudou v budoucnu nuceni sloužit žádnému šlechtici. ¹⁵⁰
17. 6. 1308	Raimund z Lichtenburka	Král připisuje Raimundovi z Lichtenburka jako náhradu za dluhy částku 9042 a $\frac{1}{16}$ hřivny na výtěžku z urbury a ražby mince v Kutné Hoře (viz výše).
3. 8. 1308	město Znojmo	Král dává městu Znojmu jako náhradu za škody utrpěné ve válce ves Míšovice poblíž městečka Hostěradic (viz výše).

¹⁴⁸ RBM II, č. 2144.¹⁴⁹ RBM II, č. 2150.¹⁵⁰ RBM IV, č. 2125.

13. 8. 1308 město Písek
 Král potvrzuje měšťanům Písku jejich stará privilegia, vydává zákaz obnovovat původní Písek ležící za městskými hradbami, postupuje Píseckým veškeré příjmy z něj plynoucí a slibuje že jejich město nedá v budoucnu nikomu do zástavy.¹⁵¹
19. 8. 1309 měšťané Ota, Merklín, Jakub a Leo
 Král zastavuje za své dluhy kožešníkům Otovi, Merklinovi a Jakubovi, měšťanům Starého Města Pražského, a malostranskému měšťanu Leovi výtěžek z práva prodávat a dovážet pivo v Kutné hoře (tzv. „Schrotam“).¹⁵²
27. 11. 1309 Jindřich z Lipé
 Král připisuje za svůj dluh nejvyššímu maršálkovi a podkomořimu Jindřichovi z Lipé 10 320, $\frac{3}{4}$ a $\frac{1}{16}$ hřivny na výtěžku z urbury a ražby mince, ze kterých má týdně pobírat 100 hřiven až do splacení dlužné částky.¹⁵³

Stranou panovníkovy přízně nezůstala ani církev¹⁵⁴:

11. 12. 1307 kostel Sv. Michala v Čáslavi
 Král osvobozuje kostel Sv. Michala v Čáslavi, zdejšího plebána Jana a jeho nástupce od placení všech dávek jak městu, tak královské komoře.¹⁵⁵
6. 5. 1308 pražský biskup Jan IV. z Dražic
 Král připisuje jako náhradu za utrpěné válečné škody pražskému biskupství plnou desetinu příjmů z urbury na všech stříbrných a zlatých dolech v Čechách.¹⁵⁶
12. 1. 1310 řád německých rytířů
 Král uděluje řádu německých rytířů patronátní právo ke kostelu v Plzni.¹⁵⁷
28. 7. 1310 klášter v Sedlci
 Král bere pod svou ochranu sedlecký klášter a slibuje, že od něj nebude vymáhat nepřiměřené

¹⁵¹ RBM II, č. 2181.

¹⁵² RBM II, č. 2193.

¹⁵³ RBM II, č. 2202.

¹⁵⁴ Že český královský pár nezapomínal ani na církevní ústavy v dědičných zemích Menhartovců, dokazují donace a konfirmace pro tyrolský klášter ve Wiltenu. Srv. listiny Jindřicha z 19. 8. 1309 v ZČZA 9 (1946), s. 96 a z 23. 10. 1310 v MVGD 43 (1905), s. 191 nebo listinu královny Anny pro týž klášter z 23. 10. 1310 v MVGD 43 (1905), s. 190 – 191.

¹⁵⁵ RBM IV, č. 1950.

¹⁵⁶ RBM II, č. 2175.

¹⁵⁷ RBM IV, č. 1961.

dávky nebo služby, ani nebude zcizovat žádné jeho statky (viz výše).

Jak vidno, usiloval pražský dvůr o to, připoutat k sobě donacemi lavírující české magnáty Jindřicha z Rožmberka¹⁵⁸ a Jindřicha z Lipé¹⁵⁹. Spolehnout se přitom mohl i na dalšího mocného Ronovce Raimunda z Lichtenburka, kterého si zavázal postoupením Bítova. Že nastíněný postup vedl k oslabení pozice koruny, ať už zadlužováním nebo ztrátou důležitých zeměpanských hradů, je mimo diskuzi. Nemusí jít ovšem ani tolik o slabost vévody Jindřicha jako spíše o důsledek životní nutnosti velící vycházet vstříc představám a požadavkům šlechty.

Pomoc hledal Jindřich Korutanský také u bohatého patriciátu českých měst, v jehož řadách získal důležité spojení nikoliv bez vlivu na celkové dění v zemi, jak prokázaly události kolem zajetí českého panstva roku 1309. Třetí skupinu, ke které upřel svou pozornost při pátrání po možných spojencích, bylo, smíme-li soudit podle tří dochovaných listin, duchovenstvo, jež také při jednáních o české kandidatuře Jana Lucemburského zaujalo – na rozdíl od cisterckých opatů – neutrální postoj.¹⁶⁰

Utuzování vazeb na domácí společensky významné kruhy a na knížata z okolních zemí tvořilo hlavní náplň Jindřichových vladařských aktivit, jejichž hmatatelným výsledkem se staly jednak přísahy věrnosti, složené Hynkem z Přibyslavi¹⁶¹, Janem ze Zvíkova¹⁶², Smilem z Obřan¹⁶³, měšťany kouřimskými¹⁶⁴, Oldřichem z Lichtenburku a jeho synem Jindřichem¹⁶⁵, jednak mezistátní dohody uzavřené 27./28. 8. 1307 a 11. 2. 1208 s Eberhardem Württemberským¹⁶⁶, 1. 9. 1307, 13. a 24. 9. 1310 s Fridrichem Míšeňským¹⁶⁷ a 14. 8. 1308 s Fridrichem Rakouským (zv. Sličný)¹⁶⁸. Pokud k tomu

¹⁵⁸ Jindřich z Rožmberka patřil nejprve mezi spojence Habsburků, kteří mu potvrdili nárok na hrabství a hrad Raabs. Poté přešel výměnou za dědičnou držbu Zvíkova do tábora korutanského vévody, aby nakonec jako jeden z vůdců českého poselstva uzavřel 1310 v Norimberku dohodu s Jindřichem VII. o zvolení nového českého krále. Srv. k tomu Šusta, J., *Dvě knihy českých dějin ...*, I., s. 481 a s. 507 – 508; též, *Dvě knihy českých dějin ...*, II., s. 62 an.

¹⁵⁹ Jindřich z Lipé patřil zprvu mezi příznivce habsburské kandidatury, pak přešel na stranu Jindřicha Korutanského a získal hodnost podkomořího a konečně někdy na jaře 1310 se přidal k Lucemburskům. Srv. Urban, J., *Lichtenburkové ...*, s. 136 – 137 a s. 146 an.

¹⁶⁰ Spěváček, J., *Jan Lucemburský a jeho doba (1296-1346) ...*, s. 128.

¹⁶¹ RBM II, č. 2148.

¹⁶² RBM II, č. 2156.

¹⁶³ MVDGB 43 (1905), s. 187.

¹⁶⁴ RBM II, č. 2172.

¹⁶⁵ RBM II, č. 2230.

¹⁶⁶ RBM II, č. 2139 a č. 2140. Za smlouvu se zárukou i někteří čeští šlechtici, viz. RBM II, č. 2138.

¹⁶⁷ RBM II, č. 2142, č. 2143, č. 2145, č. 2168 a č. 2236.

¹⁶⁸ RBM II, č. 2183.

připočteme ještě jednání s bratry Jindřichem a Konrádem z Aufensteina¹⁶⁹, jehož pozadí dává tušit snahu o vojenské zajištění korutanského panství v Čechách, musíme obvinění Jindřicha Korutanského z pasivity, opakované středověkými prameny i novodobými historickými díly, rozhodně odmítnout. Jiná věc je, zda byli Jindřichovi spojenci ochotni svým závazkům také dostát. Historie let 1306 až 1310 ukazují ostatně více než jasně, jak málo tehdy znamenala zásada *pacta sunt servanda*.

Celkově lze význam dokumentů kancelářské proveniencí zhodnotit asi tak, že zatímco pro rekonstrukci politických událostí a verifikaci narativních pramenů jsou zdrojem informací mimořádně cenných, při zkoumání a posuzování vladařských kvalit Jindřicha Korutanského hrají samy o sobě spíše druhořadou roli. Přes torzovité dochování diplomatického materiálu zapříčiněné celkovou slabostí a malou autoritou korutanského režimu stejně jako pohnutými osudy korunního archivu po roce 1306 (odvezení části listin do Vídně Albrechtem I.)¹⁷⁰, resp. 1310 (likvidace listin korutanského vévody na popud Jana Lucemburského)¹⁷¹ plní ovšem písemnosti úlohu nezbytného korektivu ve vztahu k informacím získaným z vyprávěcích pramenů.

Jejich celková analýza ukazuje na centrální postavení Prahy ve státní správě za dob Jindřicha Korutanského, který sem přesunul těžiště svojí vladařské činnosti. Českou metropoli opouštěl panovník pouze za účelem vytváření aliancí s cizími knížaty (Fridrich Míšeňský, Eberhard Württemberský, Fridrich Rakouský) nebo kvůli tomu, aby získal stoupence na domácí půdě; dělo se tak namnoze prostřednictvím donací a privilegií významným českým pánům, měštům i církvi, což mělo za následek ztenčování královské domény (ztráta hradů Bítova a Zvíkova) a zadlužení. Popsaný stav nelze ovšem připisovat na vrub výhradně Jindřichově neschopnosti. Jak se zdá, vyplynul mimo jiné z tehdejší mocenské konstelace, která stavěla české krále před nutnost ustupovat požadavkům šlechty.

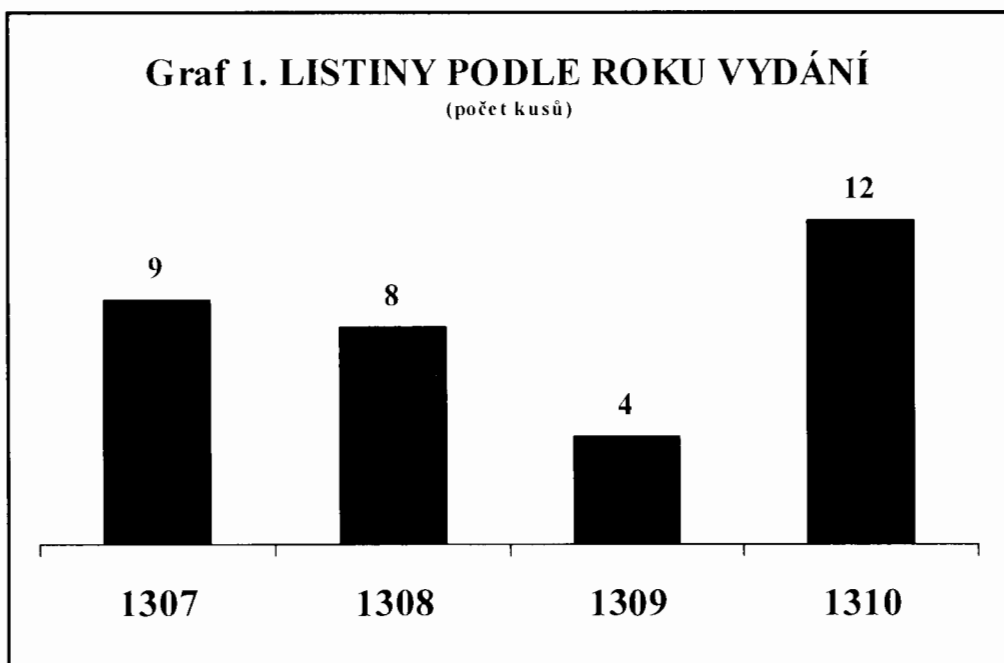
¹⁶⁹ MVGDB 43 (1905), s. 187, ZČZA 9 (1946), s. 92 – 93 a s. 95.

¹⁷⁰ Koss, R., Archiv Koruny české I., Dějiny archivu, Český zemský výbor, Praha 1939, s. 53 an.

¹⁷¹ RBM III, č. 49. Srv. také Lippert, W., Zur Geschichte König Heinrichs von Böhmen, MVGDB 28 (1890), s. 107 – 108 v poznámce; Gasser, F., König Heinrich von Böhmen. Versuch einer Charakteristik seines Wirkens und seiner Persönlichkeit, Univ. Diss., Innsbruck 1950, s. 68.

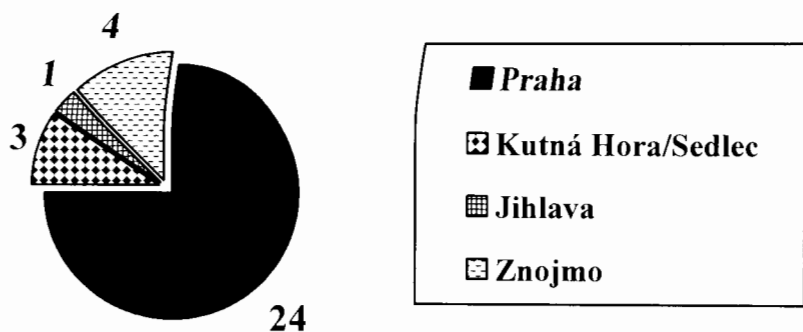
Graf 1. LISTINY PODLE ROKU VYDÁNÍ

(počet kusů)

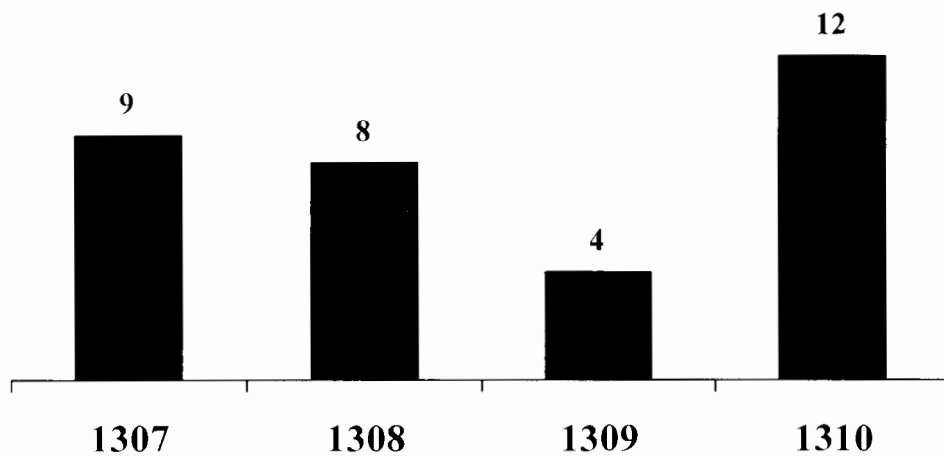
Graf 2. LISTINY PODLE MÍSTA VYDÁNÍ

(počet kusů)

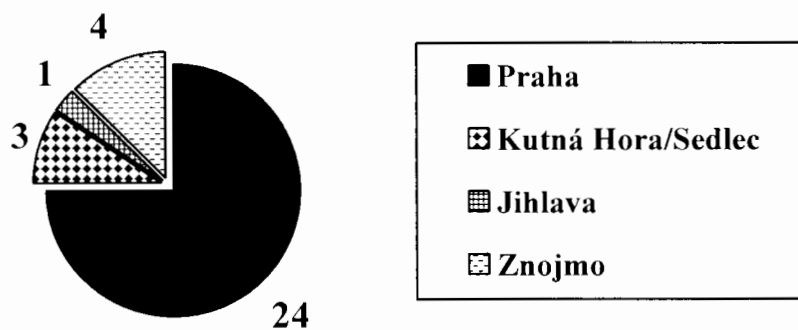
Graf 1. LISTINY PODLE ROKU VYDÁNÍ

(počet kusů)

Graf 2. LISTINY PODLE MÍSTA VYDÁNÍ

(počet kusů)

4.2. Prameny literární

Při práci se středověkými narativními prameny je nutné mít na paměti jejich specifický charakter. Chceme-li se proto v následujícím textu věnovat především dobovým kronikám a letopisům, musí patřit úvodní slovo, kde se těmito záležitostmi budeme v obecné rovině zabývat, právě jim.

K hlavním rysům středověké dějepisné tvorby patřila integrace jednotlivých popisovaných událostí do křesťanských dějin spásy, přesvědčení o zásáhách boží prozřetelnosti, primární zájem o významné politické činitele, kteří byli vnímáni jako typičtí představitelé určité funkce nebo úřadu, méně jako individuality, a konečně závislost na dobových institucích (feudální dvůr, město, církevní fundace) úzce související s předpojatostí historických pramenů pocházejících z té doby.¹⁷²

Historiografie nebyla ani zdaleka monolitním útvarem, naopak v sobě zahrnovala mnoho různých literárních forem, které měly buď starší anticko-křesťanskou tradici (historie, biografie, autobiografie, korespondence, historické kompendium, hagiografie), nebo se objevily nově po zániku západořímské říše (kronika, letopis, gesta, genealogie).¹⁷³

Oproti dobovému úzu, jenž volně zaměňoval výrazy „historie“, „anály“, „kronika“, aniž by se valně zabýval jejich systematickým vymezením,¹⁷⁴ rozlišuje moderní historická věda mezi těmito druhy pramenů na základě víceméně přesných měřítek. Letopisy se vyvinuly ze stručných poznámek ve velikonočních tabulkách, podle nichž se orientoval středověký kalendář. K jednomu roku podávají zpravidla krátkou informaci o události zajímavé pro určitý okruh lidí, většinou obyvatel kláštera, případně členů královského anebo biskupského dvora. Charakter i rozsah letopiseckých záznamů, které jsou začasť výsledkem

¹⁷² Goetz, H. – W., Theologischer Sinn und politisches Gegenwartsinteresse. Tendenzen, Formen und Funktion der mittelalterlichen Geschichtsschreibung, in: Goetz, H. – J. (Hg.), Geschichte. Ein Grundkurs, Reinbek bei Hamburg 2001, s. 236. Srv. také týž, Von der *res gesta* zur *narratio rerum gestarum*. Anmerkungen zu Methoden und Hilfswissenschaften des mittelalterlichen Geschichtsschreibers, RBPH LXVII – 4 (1989), s. 695 – 713. Grundmann, H., Die Eigenart mittelalterlicher Geschichtsanschauung, in: Lammers, W. (Hrsg.), Geschichtsdenken und Geschichtsbild im Mittelalter. Ausgewählte Aufsätze und Arbeiten aus den Jahren 1933 bis 1959 (WdF Bd. 21), Darmstadt 1965, s. 430 – 433; týž, Die Grundzüge der mittelalterlichen Geschichtsanschauungen, Archiv für Kulturgeschichte, Bd. 24, Heft 3 (1934), s. 326 – 336; Rousset, P., La conception de l'histoire à l'époque féodale, in: Mélanges d'histoire du Moyen Âge dédiées à la mémoire de Louis Halphen, Paris 1951, s. 623 – 633.

¹⁷³ Podr. přehled viz. Szymański, J., Nauki pomocnicze historii, 6. wydanie we Warszawie 2004, s. 33 an. Srv. také Guyotjeannin, O., Les sources de l'histoire médiévale, Paris 1998, s. 156 – 163 a poněkud nekonzistentní klasifikaci Herberta Grundmanna v Grundmann, H., Geschichtsschreibung im Mittelalter. Gattungen – Epochen – Eigenart, Göttingen 1965, s. 7 an.

¹⁷⁴ Guenée, B., Histoires, annales, chroniques. Essai sur les genres historiques au Moyen Âge, in: Annales 28 (1973), s. 1002 – 1004. Pro české poměry dochází ke stejným závěrům Bláhová, M., Klasifikace předhusitských narativních pramenů české provenience, in: 200 let pomocných věd historických na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, Praha 1988, s. 177.

práce několika anonymních, na sebe navazujících autorů, je různorodý a do velké míry náhodný.

Středověké kroniky sledovaly stejné cíle jako letopisy, držely se rovněž chronologického pořádku a v jeho rámci podávaly buď široce koncipované dějiny celého tvorstva (kroniky univerzální), nebo skromněji pojaté dějiny určitého národa, popř. teritoria (kroniky zemské, národní). Jejich zájem o časové a kauzální souvislosti jednotlivých událostí stejně jako systematické rozvržení dějepisné látky u letopiseckých poznámek naopak postrádáme.¹⁷⁵ Dalším rozlišujícím znakem je autorství – pisatele kronik známe většinou jménem a jde zpravidla o jednotlivce - a literární zpracování, jež nedosahuje v případě analistických zpráv žádné vysoké úrovně.¹⁷⁶

Společenská funkce středověké historiografie má několik různých podob. Mezi základní úkoly historického díla patřilo vedle čistě utilitárních cílů jako bylo potvrzení či odmítnutí právních nároků druhé osoby hlavně pobavení publika a jeho poučení prostřednictvím příkladů čerpaných z minulosti.¹⁷⁷ Kronikáři se přizpůsobovali vkusu a názorům lidí, kterým své dílo adresovali, a tak není divu, že jim Tacitova zásada psát *sine ira et studio* byla poměrně vzdálená. Vztah mezi historickým dílem a okruhem jeho recipientů nelze tím pádem při posuzování výpovědní hodnoty pramene opomíjet. Neméně důležité je sledovat zároveň osobní angažovanost dějepisce v událostech, o nichž vypravuje, neboť pouze touto cestou můžeme dospět ke správné interpretaci jeho slov.

Tyto zásady platí nejen pro latinské dějepisectví, ale také pro dvorskou historickou literaturu, poplatnou ovšem v mnohem větší míře literárním vzorům a schémátům, které zahrnují dějinnou skutečnost. Dvorská poezie se skládala většinou v národním jazyce a ve verších. Protože byla určena pro přednes před vznešeným publikem,¹⁷⁸ usnadňovalo využití rytmických možností jazyka vnímání textu na straně posluchačů i jeho zapamatování na straně přednášejícího.¹⁷⁹ Cílem přitom nebylo zachytit časově vzdálené události věrně a do

¹⁷⁵ Za všechny tituly srv. k tomu klasické dílo Schmale, F. – J., *Funktion und Formen mittelalterlicher Geschichtsschreibung. Eine Einführung*, Darmstadt 1985, s. 111.

¹⁷⁶ Grundmann, H., *Geschichtsschreibung im Mittelalter ...*, s. 24 – 25.

¹⁷⁷ Graus, F., *Funktionen der spätmittelalterlichen Geschichtsschreibung*, in: Patze, H. (Hg.), *Geschichtsschreibung und Geschichtsbewusstsein im späten Mittelalter*, VuF Bd. 31, Sigmaringen 1987, s. 17 an.; Nechutová, J., *Latinská literatura českého středověku do roku 1400*, Vyšehrad, Praha 2000, s. 64 – 65.

¹⁷⁸ Podrobně v Bumke, J., *Geschichte der deutschen Literatur im hohen Mittelalter*, 5. Aufl. in Nördlingen 2004, s. 47 an.

¹⁷⁹ Srv. Hahn, G., *dā keiser spil. Zur Aufführung höfischer Literatur am Beispiel des Minnesangs*, in: Hahn, G., Ragotzky, H. (Hg.), *Grundlagen des Verstehens mittelalterlicher Literatur. Literarische Texte und ihr historischer Erkenntniswert* (Kröners Studienbibliothek Bd. 663), Stuttgart 1992, s. 86 - 107, zvl. s. 86 – 89; Hoeges, D., *Reimchronik*, in: *LexMA 7*, sl. 649 – 650; Hrabák, J., *Starší česká literatura. Úvod do studia*, SPN, Praha 1986, s. 81.

nejmenších podrobností, ale představit ideály, se kterými by se rytířská společnost mohla ztotožnit.

Od dob Jaroslava Golla¹⁸⁰ platí pro historickou kritiku¹⁸¹ za nejdůležitější to svědectví, jež stojí popisované skutečnosti nejbližší. Taková výpověď je do značné míry původní, vychází většinou z autopsie anebo očitého svědectví, takže jí historik musí dát přednost před ostatními informačními zdroji. Ze stejného důvodu budeme klást v následujícím textu důraz na prameny vzniklé současně anebo s nevelkým časovým odstupem od chvíle, kdy Jindřich Korutanský zasedl na český trůn.

Východí bod našich úvah ohledně historického významu Jindřicha Korutanského v našich dějinách představují narativní prameny historiografické povahy, jež se zdá výhodné rozčlenit po formální stránce na stručnější letopisy a obsahově bohatší kroniky.¹⁸² Mimoto máme příležitost využít dvorské literatury, která zůstávala badateli dlouhou dobu nepovšimnuta: Hirzelinovy básně o bitvě u Göllheimu a oslavné pohřební básně na Jindřicha Korutanského od Petra Suchenwirta. Jistou měrou může přispět k lepšímu porozumění dané problematice i anonymní cestopis (*Anonymi descriptio Europae orientalis Anno 1308 exarata*) sepsaný v cizině roku 1308 neznámým mnichem na základě písemných pramenů a ústního svědectví.¹⁸³ Proti soudu Josefa Šusty, že představa anonymního autora o českých poměrech „nebyla valně jasná,“¹⁸⁴ lze postavit opačné mínění editora.¹⁸⁵

Z geografického hlediska rozlišujeme doklady domácí a zahraniční provenience, konkrétně české, německé, rakouské a italské. Co se týče významu pro poznání vlády korutanského vévody Jindřicha v Čechách, vedeme dělicí linii mezi prameny, které se

¹⁸⁰ Goll, J., Dějiny a dějepis, in: Jaroslava Golla vybrané spisy drobné I, Praha 1928, s. 19 an.

¹⁸¹ Výborný obecný přehled k tomuto tématu podává Renz, R., Prinzipien wissenschaftlicher Quellenanalyse und ihre Verwertbarkeit im Geschichtsunterricht, GWU 22 (1971), s. 536 – 551. Srv. také Nový, R., Historické prameny, kritika a pomocné vědy historické, in: 200 let pomocných věd historických na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, Praha 1988, s. 137 – 164.

¹⁸² Podobně soudí Schneider, E., Die Personendarstellung bei deutschen Geschichtsschreibern des ausgehenden XIV. und des XIV. Jahrhunderts, Univ. Diss., Heidelberg 1963, s. 20.

¹⁸³ Předmluva O. Górký k edici Górký, O. (ed.), Anonymi Descriptio Europae orientalis "Imperium constantinopolitanum, Albania, Serbia, Bulgaria, Ruthenia, Ungaria, Polonia, Bohemia" anno MCCCVIII exarata, Cracoviae 1916, s. VI, IX, XV – XVI.

¹⁸⁴ Recenze Josefa Šusty recenze na edici Górký, O. (ed.), Anonymi Descriptio Europae orientalis "Imperium constantinopolitanum, Albania, Serbia, Bulgaria, Ruthenia, Ungaria, Polonia, Bohemia" anno MCCCVIII exarata, Cracoviae 1916, ČČH 23 (1917), s. 407.

¹⁸⁵ „Iam superius animadvertimus, auctorem in universum notitias fide dignas et veras in opere suo dedisse et solum de rebus bene sibi notis scripsisse.“ (Předmluva O. Górký k edici Anonymi Descriptio Europae orientalis ..., s. XXXV).

k danému tématu vyjadřují přímo (hlavní prameny), a těmi, na jejichž základě můžeme výsledný obraz doplnit (vedlejší prameny).

Celkový přehled použitých pramenů nejlépe ilustruje tabulka sestavená na základě formálních kritérií:

Kroniky	doba sepsání	provenience
Cronica S. Petri Erfordensis moderna	1208 – 1335	Erfurt (Duryň.)
Dalimilova kronika	1308 - 1314	Čechy
De gestis Italicorum post Henricum VII. Caesarem	před 1329/1330	Padova (Ita.)
Historia rerum in Italia gestarum	kol. 1330	Vicenza (Ita.)
Historia universalis et compendium historiarum Sifridi presbyteri de Balnhusin	prv. desetiletí 14. st.	Groß-Ballhausen (Duryň.)
Zbraslavská kronika	1305-1338	Zbraslav (Čechy)
Chronica de gestis principum	1327/1328	Fürstenfeld (Bav.)
Liber certarum historiarum	1340 – 1343	Viktring (Korut.)
Kronika Matyáše Neuenburského	30. - 60. léta 14. st.	Neuenburg (Báden.-Würt.)
Rýmovaná kronika Otakara Štýrského	prv. čtvrtina 14. st.	Štýrsko
Letopisy		provenience
Annales Matseenses		Mattsee (Rak.)
Annales Osterhovenses		Osterhofen (Bav.)
Annales S. Stephani Frisigenses		Freising (Bav.)
Continuatio Florianensis		Sankt Florian (Rak.)
Continuatio Sanrucensis III.		Heiligenkreuz (Rak.)
Continuatio S. Rudberti Salisburgensis		salzburská arcidiecéze (Rak.)
Continuatio Weichardi de Polheim		salzburská arcidiecéze (Rak.)
Continuatio Zwetlensis III.		Zwettl (Rak.)
Cronicae Minoris continuatio VI.		Erfurt (Duryň.)
Dvorská literatura		provenience
Hirzelinova báseň o bitvě u Göllheimu		obl. Bodamského jez. (?)
Oslavná pohřební báseň Petra Suchenwirta		Rak. (?)

Jiné	doba vzniku	provenience
Gesta Jindřicha Korutanského*	asi 1307-1310	Čechy
Anonymi descriptio Europae Orientalis anno 1308 exarata	kol. 1308	?

Tyto zprávy se pokusíme verifikovat dvojím způsobem: za prvé vzájemnou komparací, za druhé kritikou z hlediska vztahu autora k popisovaným skutečnostem. Náš zájem proto bude patřit hlavně biografickým údajům,¹⁸⁶ které nám umožní zasadit každé pramenné svědectví do dobových souvislostí a specifikovat dějinnou úlohu a společenské zakotvení jeho původce. Bez povšimnutí nemůžeme přejít ani způsob, jakým dějepisec, resp. dvorský básník s historickou skutečností pracoval a jaké si při tom kladl cíle. Tím získáme cenná data pro posouzení výpovědní hodnoty námi zkoumaných pramenných svědectví a zároveň lepší přehled o pravém stavu věcí.

4.2.1. Topika ve středověké historiografii

Studie o obrazu Jindřicha Korutanského v dobové historiografii vyžaduje rozšířit horizont na některé otázky, které naše úzce vymezené téma sice přesahují, ale zároveň s ním bezprostředně souvisí. To je případ uplatnění historické topiky ve středověkém dějepisectví.

Jakkoliv poznamenal literaturu doby Jindřicha Korutanského pozvolný posun od ideálnětypického zobrazení člověka k realistickému, oba přístupy se i nadále vyskytovaly bok po boku a vzájemně se doplňovaly.¹⁸⁷ Přetrvávalo rovněž černobílé vidění světa¹⁸⁸ a jeho hlavních aktérů, charakterizovaných stereotypně z hlediska jejich kvalifikace pro to, co bylo v obecném povědomí spjato s určitým úřadem nebo funkcí. To znamená, že se lidé stávali v podání kronikářů nositeli těch vlastností, které byly obecně připisovány hodnostem, jež zastávali.¹⁸⁹ Abychom dokázali odlišit obecné od konkrétního, ahistorické typy literárních

¹⁸⁶ O významu biografických údajů středověkého autora pro kritiku jeho historického díla obecně Erben, W., Über die Erwähnung einiger Erlebnisse bei Geschichtsschreibern des Mittelalters, *MIÖG* 41 (1926), s. 33.

¹⁸⁷ Schneider, E., Die Personendarstellung bei deutschen Geschichtsschreibern ..., s. 157 – 158. Srv. k tomu Hrabák, J., *Starší česká literatura. Úvod do studia*, SPN, Praha 1986, s. 87 – 88.

¹⁸⁸ Arbusow, L., *Colores rhetorici. Eine Auswahl rhetorischer Figuren und Gemeinplätze als Hilfsmittel für akademische Übungen an mittelalterlichen Texten* (Hrsg. von Helmut Peter), 2. Aufl. in Göttingen 1963, s. 117.

¹⁸⁹ Schmale, F. – J., *Funktion und Formen mittelalterlicher Geschichtsschreibung* ..., s. 115.

hrdinů, hojně zastoupené ve středověkém písemnictví, od jejich historických protějšků, musíme pečlivě analyzovat pramenné texty a rozhodovat, do jaké ze dvou uvedených kategorií daný popis náleží.

V případě korutanského vévody Jindřicha se tato maxima ukazuje tím naléhavější, že literární památka považovaná tradičně pro poznání jeho historického významu za základní, tedy Zbraslavská kronika, vykazuje zřetelné rysy právě popsané typizace. Svého „hrdinu“ prezentuje jako krále-tyrana v co možná nejhorším světle. Na opačně škále spektra se zase nacházejí dvorští umělci z německy mluvících zemí opěvující v Jindřichovi Korutanském rytířský ideál středověké společnosti: Peter Suchenwirt, Hirzelin a do jisté míry také Otakar Štýrský, autor proslulé Rýmované kroniky. Mezi oběma extrémy se tísní korutanský kronikář Jan z Viktringu a tzv. Dalimil, kteří inklinují spíše k negativnímu hodnocení, zdržují se nicméně jednostranně vyhocených soudů.

Abychom zbavili historickou osobnost Jindřicha Korutanského nánosů rétorické tradice a pronikli hlouběji k její podstatě, bude zapotřebí zmapovat ideové kořeny a roli topiky v charakteristice Jindřicha Korutanského.

Topika je vědní disciplínou zkoumající literární *topoi*. Tato definice, která může na první pohled vypadat jednoduše až banálně, v sobě skrývá nemalé úskalí způsobené klíčovým pojmem „topos“, jenž doznal v průběhu dějinného vývoje podstatné proměny. Nejstarší aristotelovské pojetí rozumí topikou nauku o systematickém nalézání argumentů řečnickova projevu a výrazem „*οἱ τοποὶ*“ (*topoi*) místa, kde mohou být tyto argumenty nalézány; jednalo se vlastně o pomůcku pro vypracování řeči. Takto se pojmu „topos“ rozumělo celá dlouhá staletí.¹⁹⁰

Radikální změna v jeho sémantickém poli nastala až v 18. století, kdy původně odborný rétorický *terminus technicus* začíná pronikat do obecné mluvy a stává se velmi vágním.¹⁹¹ Na tuto tendenci navázal ve 20. století německý filolog a romanista Ernst Robert Curtius, jenž dal výrazu „topoi“ jeho bezmála kanonický význam: „pevná klišé, myšlenková a výrazová schémata“, popř. „klišé určená ke zcela všeobecnému literárnímu použití“,¹⁹² která mají „všudy přítomnost v místě a čase stejně jako umělecký motiv.“ V duchu tohoto

¹⁹⁰ Arnold, H. L., Detering, H. (Hrsg.). Grundzüge der Literaturwissenschaft. 6. Aufl. in Nördlingen 2003, s. 698.

¹⁹¹ Mertner, E., Topos und Commonplace, in: Jehn, P. (Hrsg.). Toposforschung: eine Dokumentation (Respublica literaria Bd. 10). Sindelfingen 1972, s. 20 – 68, zejm. s. 60 an.

¹⁹² Curtius, E. R., Evropská literatura a latinský středověk. Triáda, Praha 1998, s. 82; Obermayer, A., Zum Toposbegriff der modernen Literaturwissenschaft, in: Bacumer, M. L. (Hrsg.). Toposforschung (WdF Bd. 345). Darmstadt 1973, s. 253.

pojetí srovnává Curtius topiku pověřenou úkolem probádat tato „kliše“ s dějinami umění bez velkých jmen v protikladu k dějinám jednotlivých mistrů.¹⁹³

Jakkoliv významný je Curtiův přínos v oblasti literární topiky, jeho metaforický způsob vyjadřování a příliš vágní vymezení pojmu *topos* jsou dnes předmětem rozsáhlé kritiky, poněvadž zavdaly příčinu k terminologické nejednoznačnosti a konfuzi, která má za následek těžko překlenutelnou pluralitu moderních koncepcí topiky.¹⁹⁴ Každý, kdo se s touto problematikou ve vědě potýká, musí proto objasnit význam, v jakém slova *topos* používá.¹⁹⁵

Následující text představí tři různé *topoi*, krále-tyrana, krále-dítě a krále-rytíře, o nichž se můžeme domnívat, že poskytly inspiraci dobovým spisům věnovaným osobnosti Jindřicha Korutanského. Charakteristické pro ně je, že tvoří jakési ideální archetypy historických postav, nadčasové vzory, podle kterých středověcí autoři své současníky nejen posuzovali, ale také popisovali.

Tato *topoi* budou podrobněji rozebrána v souvislosti s díly, ve kterých našla uplatnění. Král-tyran a král-dítě u Petra Žitavského, král-rytíř u dvorských básníků Petra Suchenwirta, Hirzelina, resp. Otakara Štýrského. Všechny tři se nějakým způsobem vztahují k panovnickému ideálu středověku. Král-rytíř využívá zvláště ty jeho aspekty, které jsou důležité pro dvorskou společnost, tyran a král-dítě představují jeho přirozený antipod. Myšlenkovou afinitu našich pramenů s těmito obecně sdílenými představami o monarchické vládě a jejích vykonavatelích se pokusíme ukázat na anonymním spise *De duodecim abusivis saeculi*, jenž byl od svého vzniku v 7. století často využíván a excerpován, takže zanechal prostřednictvím karolinských knížecích zrcadel v evropské literatuře nerasmazatelnou stopu.¹⁹⁶

4.3. Hlavní prameny

Do této skupiny pramenů náleží jednak čtyři významní středověcí historiografové píšící latinsky (Petr Žitavský, Jan z Viktringu) nebo národním jazykem (tzv. Dalimil, Otakar Štýrský), jednak různé analistické záznamy zahraniční provenience. Společným rysem všech

¹⁹³ Curtius, E. R., Begriff einer historischen Topik, in: Baeumer, M. L. (Hrsg.), *Toposforschung* (WdF Bd. 345), Darmstadt 1973, s. 14.

¹⁹⁴ Obermayer, A., Zum Toposbegriff der modernen Literaturwissenschaft ..., s. 258 an.; Veit, W., *Toposforschung. Ein Forschungsbericht*, in: Baeumer, M. L. (Hrsg.), *Toposforschung* (WdF Bd. 345), Darmstadt 1973, s. 142 an.

¹⁹⁵ Obermayer, A., Zum Toposbegriff der modernen Literaturwissenschaft ..., s. 261.

¹⁹⁶ Heyse, E., *De doudecim abusivis saeculi*, in: *LexMA* 3, sl. 631.

těchto literárních svědectví je objekt jejich zájmu, tedy vláda Jindřicha Korutanského v Čechách, o níž všechny více či méně podrobně referují.

4.3.1. Petr Žitavský (1260/1270 - 1339)

Mezi dějepisci českého vrcholného středověku zaujímá opat cisterciáckého kláštera na Zbraslavi Petr Žitavský, spoluautor známé Zbraslavské kroniky (*Chonicon Aulae Regiae*), výsadní postavení. Bohatstvím informací o vládě posledních Přemyslovců či prvních Lucemburků nejenže Petrovo dílo zastínilo všechny ostatní historické prameny, které jsou pro dané období k dispozici, ale navíc získalo mezi badateli tak velkou vážnost, že mnozí, přejímající zprávy Zbraslavské kroniky nekriticky, přispěli svým dílem k dějepisné fikci vytvořené zbraslavským opatem Petrem.

Chceme-li se vyhnout podobným chybám způsobeným přemírou důvěry v pravdomluvnost středověkého kronikáře, musíme věnovat dostatečnou pozornost jak pramenu samotnému, tak také historickým okolnostem a pohnutkám vedoucím k jeho sepsání.

Přesné datum narození Petra Žitavského neznáme, takže jsme odkázáni na víceméně hypotetickou konstrukci opřenou o některé nářky v jeho historickém spise. Podle těchto indicií spatřil poprvé světlo světa někdy mezi lety 1260 a 1270 ve městě Žitavě, která tehdy náležela k Českému království.¹⁹⁷

Ani o dalších osudech žitavského rodáka toho příliš nevíme. List novicův¹⁹⁸ vložený do 87. kapitoly Zbraslavské kroniky nás, pokud jej budeme pokládat za autobiografickou výpověď, vede k závěru, že se Petr před vstupem do cisterciáckého řádu, k němuž došlo někdy v 1. desetiletí 14. století, poohlížel i po jiných duchovních společenstvích. Největší sympatie si u něj přitom získaly řády rytířské, zejména křížovníci.

Kde prožil Petr Žitavský své mládí a kde se vzdělával, zůstává předmětem diskuze, která se odvíjí od analýzy jeho textů, ať již jde o Zbraslavskou kroniku, dovedně rozpracovávající četné biblické i antické předlohy, nebo o soubor Petrových kázání¹⁹⁹. Vedle názoru, že pozdější zbraslavský opat navštěvoval některou ze zahraničních univerzit, přičemž

¹⁹⁷ Novotný, V., *Kronika Zbraslavská*, Praha 1905, s. 9.

¹⁹⁸ ChAR I., kap. 87, s. 116 - 122.

¹⁹⁹ Srv. rozbor antické látky zpracované Petrem Žitavským v: Varcl, L. a kol., *Antika a česká kultura*, Academia, Praha 1978, s. 41 an. K vysokým literárním kvalitám Petrovy kroniky srv. Petru, E., *Vzdálené hlasy. Studie o starší české literatuře*, Votobia, Olomouc 1996, s. 55 an. K jeho dílu obecně viz. Honemann, V., *Peter von Zittau als Literat*, in: Bok, V., Behr, H.-J. (Hrsg.), *Deutsche Literatur des Mittelalters in und über Böhmen II. Tagung in České Budějovice/Budweis 2002, Hamburg 2004*, s. 145 - 159; Tříška, J., *Literární a myšlenkové proudy latinsko-českého středověku. Rétorika, etika a symbolika*, NK ČR, Praha 2004, s. 42.

v úvahu by mohla přicházet slavná pařížská Sorbonna,²⁰⁰ italská Bologna,²⁰¹ případně jiné vysoké učení na Apeninském poloostrově, nelze vyloučit ani studium na kvalitní pražské škole.²⁰²

Oporou tomuto tvrzení by mohla být Petrova přítomnost v Praze roku 1297 při korunovaci Václava II. doložená Zbraslavskou kronikou: „*Stálo to za to doporučiti potomkům takovou slavnost, od nás jednou viděnou.*“²⁰³ Spojíme-li tuto zmínku s pravděpodobně autentickým svědectvím zbraslavského kronikáře o častých návštěvách duchovních osob na dvoře Václava II. (ChAR I., kap. 59), můžeme předpokládat, že se Petr Žitavský zdržoval na konci 13. století v blízkosti pražského dvora. Tím spíše, napsal-li o českém králi, jinak zakladateli zbraslavského kláštera, následující slova: „*My, kteří jsme viděli toho zakladatele a stýkali se s ním.*“²⁰⁴

Jedna z hypotéz předpokládá pro tuto dobu Petrovo působení v nějakém světském úřadě,²⁰⁵ ještě o poznání odvážnější se zdá být jeho ztotožnění s pražským notářem Petrem, univerzitním mistrem, jenž v pražské kanceláři nahradil Jindřicha z Isernie.²⁰⁶ Nic konkrétního ovšem vzhledem k torzovitosti pramenů prohlásit nelze.

První významný mezník v Petrově životě představuje jeho vstup do kláštera cisterciáků na Zbraslavi. Jako už tolikrát předtím musíme i v tomto případě konstatovat nedostatek přesnějších údajů. Když roku 1305 Petr Žitavský přihlížel pohřbu krále Václava II., který se konal ve zbraslavském kostele Panny Marie, byl už snad, ač spolehlivý doklad o tom nemáme, členem zdejšího konventu. Zda svůj noviciát, u cisterckého řádu předepsaný na dobu jednoho roku, nastoupil již v 90. letech 13. století,²⁰⁷ nebo až kolem roku 1308,²⁰⁸ nelze za současného stavu poznání rozhodnout.²⁰⁹

Mezi zbraslavskými mnichy zahájil Petr svou církevní kariéru. Stal se osobním kaplanem a koadjutorem stárnoucího opata Konráda a provázel ho na diplomatických misích po západní Evropě i na povinných cestách ke generální kapitule, která představovala vrcholný orgán cisterciáckého řádu a zasedala jednou ročně v Citeaux na svátek Povýšení Sv. Kříže

²⁰⁰ Spěváček, J., Petr Žitavský a počátky lucemburské dynastie v českých zemích, MHB 3 (1993), s. 181.

²⁰¹ Tak soudí Charvátová, K., *Chronicon Aulae Regiae jako klášterní kronika*, in: MH 5, Praha 2002, s. 311.

²⁰² Novotný, V., *Kronika Zbraslavská ...*, s. 11.

²⁰³ „*Opere precium erat commendare posteris tale festum ... nobis semel visum.*“ (ChAR I., kap. 63, s. 129).

²⁰⁴ „*Nos enim, qui eundem fundatorem vidimus et cum eo conversati fuimus.*“ (ChAR, kap. 107, s. 300).

²⁰⁵ Spěváček, J., Petr Žitavský a počátky lucemburské dynastie ... , s. 181.

²⁰⁶ Tento názor prezentovala Kateřina Charvátová ve svém referátu *Život Petra Žitavského před vstupem do kláštera na konferenci Cisterciácké kronikářství konané 16. prosince 2004 v Centru medievistických studií AV ČR a UK v Praze.*

²⁰⁷ Spěváček, J., Petr Žitavský a počátky lucemburské dynastie ..., s. 180.

²⁰⁸ Charvátová, K., *Chronicon Aulae Regiae jako klášterní kronika ...*, s. 312.

²⁰⁹ Složitost datace dokládá rozbor, který provedl Novotný, V., *Kronika Zbraslavská ...*, s. 14 v poznámce.

(14. září).²¹⁰ Odtud také pramenil Petrův široký přehled o politické konstelaci v soudobé Evropě.²¹¹

Když po smrti Václava III. upadlo České království do víru nástupnických bojů, ze kterých vzešel vítězně nejprve Rudolf Habsburský a po něm korutanský vévoda Jindřich, nastaly cisterciáckému řádu i Petrovi Žitavskému zlé časy. Protože historie oněch nepokojných let po vymření Přemyslovců je předmětem jiné kapitoly, položíme v následujícím textu důraz na roli, jíž za panování Jindřicha Korutanského sehrál zbraslavský mnich Petr. Význam vzájemného poměru těchto dvou mužů pro interpretaci Zbraslavské kroniky lze ostatně jen stěží přecenit. Udává tón kronikářovu dílu a pokud se mu dostane náležité pozornosti, umožní čtenáři zaujmout kritický odstup.

Postoj královské moci k zbraslavskému klášteru a obráceně doznal v období kolem přelomu 13. a 14. století řadu podstatných proměn. Po Václavovi II., jenž prokazoval cisterckému řádu a zvláště rodinné fundaci na Zbraslavi okázalou přízeň, nastoupil jeho syn Václav III., který ke zbraslavskému klášteru ani jeho představenému žádnou zvláštní náklonnost necítil. Pokusil se dokonce, byť bez úspěchu, o vlastní založení jménem Trůn Královský (Thronus Regiae na místě dnešního Vsetína) a podřídil ho klášteru v Plasích. Dobré vztahy mezi českým panovníkem a Zbraslaví pokračovaly ještě za Rudolfa Habsburského, po Rudolfově smrti u Horažďovic roku 1307 vzaly však rázem za své.²¹²

Nástupem Jindřicha Korutanského ztratili cisterciáci jednak vliv u dvora, jednak nezanedbatelný zdroj příjmů, které jim dříve z královské pokladnice plynuly. Místo nich se na výsluní moci vrátili benediktíni, odsunutí za posledních Přemyslovců na vedlejší kolej.²¹³ Prokazatelné je Jindřichovo spojenectví s opatem benediktinského kláštera na Břevnově

²¹⁰ K organizaci řádu cisterciáků srv. např. Charvátová, K., *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142 – 1420*, I., Karolinum, Praha 1998, s. 20 an.

²¹¹ Opačný názor, že totiž „*Petr Zbraslavský byl ... prostý mnich bez politického bystrozraku, který v díle svém jen výjimkou dovedl postihnouti pravý dosah dějinných událostí*“, zastává asi jako jediný Šusta, J., *Dvě knihy českých dějin ...*, II., s. 19.

²¹² Charvátová, K., *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142 – 1420*, II. Kláštery založené ve 13. a 14. století, Karolinum, Praha 2002, s. 207 – 208.

²¹³ Heidemann, J., *Heinrich von Kärnten als König von Böhmen ...*, s. 500; Gasser, F., *König Heinrich von Böhmen ...*, s. 78. Tvrzení má svou oporu v textu Zbraslavské kroniky, z něhož lze mj. vyvodit, že náklonnost Jindřicha Korutanského k opatu Bavorovi měla krátkého trvání a týkala se pouze břevnovského opata, nikoliv celého benediktinského řádu, kterému chyběla pevná organizační struktura podobná té cisterciácké: „*Quid enim unquam mali fecit Chorinthiano isti dominus Bauarus, Brunouiensium abbas, qui plus servivit huic regi, quam fere omnes abbates ordinis sui? Cernimus tamen, quod ab hoc rege mala sustinuit plura et periit domus eius tota.*“ (ChAR I., kap. 95, s. 135). Potíž je v tom, že se nejedná o konstatování, nýbrž o součást několika navzájem spojených řečnických otázek evokujících zpusťování Českého království, jež má ospravedlnit povstání proti korutanské vládě porušující údajně spojenecké svazky. Jedná se tedy o nadsázku, která nám o povaze a délce spojenectví mezi korutanským vévodou Jindřichem a břevnovským opatem žádné spolehlivé informace neposkytuje.

Bavorem,²¹⁴ jenž „vstavil ... tomu králi na temeno hlavy, když tu nebylo královské koruny, infuli svého opatství.“²¹⁵ Tento symbolický akt doplující řádnou korunovací byl výrazem nové politické aliance, v níž nebylo pro cistercký řád místo. To, že přišli spolubratři Petra Žitavského o vliv a finanční podporu koruny, nebylo ovšem jediným důvodem k nespokojenosti.

Jejich nevoli rozdmýchával sám Jindřich Korutanských nadměrným využíváním pohostinnosti církevních fundací,²¹⁶ pokládaných někdy za součást majetku královské komory, a to neméně než vybíráním poplatků a nucených půjček, kterými král kompenzoval nedostatek jiných příjmů.²¹⁷ Finanční útlak klášterů prohlubovaly navíc ještě loupeživé aktivity neukázněné soldatesky korutanské, míšeňské a bavorské, které byly v rozmezí let 1307 - 1310 povolány, aby bránily vratké panství korutanského vévody v Čechách.

Cizí vojska, která tvořila stálou kulisu Jindřichova panování, nemohla očekávat od nouzí strádajícího krále hmotné zabezpečení a tak se saturovala na měšťanech, obyvatelech venkova a v první řadě bohatých cisterciáckých klášterech,²¹⁸ což přispělo k už tak silné nevraživosti vůči centrální moci, jež obdobným excesům nedokázala zabránit.

Napětí mezi králem a zbraslavským klášterem,²¹⁹ jež přerostlo během několika málo let v ozbrojený konflikt, má nicméně i druhou stranu mince. Když se podíváme na celou věc očima Jindřicha, zjistíme, že jeho nedůvěra a možná i nepřátelství sužující život českým

²¹⁴ Snad Bavor z Nečtin. Funkci břevnovského opata zastával v letech 1294 – 1333. Srv. Heřmanský, F., Mertlík, R. (ed.), Zbraslavská kronika. *Chronicon Aulae Regiae*, Svoboda, Praha 1975, s. 181, pozn. 3.

²¹⁵ „...Iste pater venerabilis ... ipsi regi sue abbacie infulam absente regali diademate ad verticem capitis applicavit.“ (ChAR I., kap. 95, s. 135).

²¹⁶ „Hospitalitatem namque, cui velut operi pietatis intendit et invigilat pro posse quelibet domus Cisterciensis ordinis, in quandam onerosam impietatem Chorinthianus iste incepit convertere, volens frequencius personaliter cum sua insulsa familia in claustro diebus pluribus iacere ibidem hospitans importune.“ (ChAR I., kap. 106, s. 161)

²¹⁷ „Ipsi namque pecuniam magnam, modo videlicet centum marcas, modo quadraginta, modo quinquaginta, nunc viginti, nunc decem iam tantum vel unam, modo plus, modo minus a paupere domo Aula Regia minis asperis exigebant.“ S podobnými praktikami se u krále Jindřicha setkáváme i po jeho návratu do Korutan roku 1310, jak zaznamenal kronikář Jan z Viktringu na okraj své kroniky (LCH, kap. IV/3, II., s. 41): „Et veniens Jindřich Korutanský - pozn. J. R./ in Karinthiam, instinctu officialium ad sublevamen penurie monasteria et ecclesias talliavit, et sic in consuetudinem veniente novo principe hanc consuetud[inem] velut legem in posteros principe[s]propagavit, quod ante eum fieri non consuevit.“ Poznámka, která se v konečné verzi kroniky neobjevila, je pro nás zajímavá tím, že staví Jindřicha Korutanského v otázce daňového zatížení církevních ústavů na roveň jiným knížatům.

²¹⁸ Poněkud nadsazené líčení všech protivenství zakoušených cisterckými kláštery viz. ChAR I., kap. 105, 106 (Sedlec) a 107 (Zbraslav), passim. K historické kritice těchto pasáží srv. Charvátová, K., Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142 – 1420 II. ...., s. 210.

²¹⁹ O tom vyvážená stať Charvátová, K., *Chronicon Aulae Regiae ...*, s. 326- 327. V kronice kláštera na Zbraslavi ostatně vystupuje tato vzájemná animozita do popředí, nejvýrazněji snad v historce o setkání dvou zbraslavských mnichů a korutanského maršálka (nesprávně uvedeného pod jménem Jindřich) Konráda z Aufensteina na pražském tržišti: „Frater Hermannus, magister curie in Praga, cum alio monacho Aule Regie ablata queritans mestus ivit per forum Pragense. Hos cum Henricus de Huffenstein, marschalcus Chorinthiani, vidisset et ad se vocasset, ipsis stomachanti voce talia dixit: Vos monachi state et audite me! Vos estis regis inimici publici et nobis contrarii.“ (ChAR I., kap. 107, s. 168).

cisterciákům nepostrádaly opodstatnění. Ještě v době vlády Rudolfa I. Habsburského uvádí královská listina zbraslavského opata Konráda jedním dechem spolu s jinými domácími stoupenci rodu rakouských vévodů a nic tedy nebrání vyslovit přesvědčení, že Konrád patřil k táboru Jindřichových protivníků,²²⁰ jemuž zůstal věrný i po opětovném návratu vypuzeného korutanského vévody. Jeho kroky následovali později další opaté řádu, sedlecký Heidenreich a plaský Jan, aby za pomoci opoziční šlechty a měšťanstva zahájili nejprve skrytý, posléze pak otevřený útok na korutanskou správu v Čechách. Je tedy nasnadě, že postoj cisterckých opatů mohl mít za následek perzekuční opatření proti jejich klášterům. O rozsahu těchto akcí namířených proti ohniskům odporu usilujícím svrhnout legitimní vládu Jindřicha Korutanského nemáme ale spolehlivé doklady. Vyprávěcí prameny v této záležitosti mlčí a jediná kronika kláštera na Zbraslavi celkový dojem pouze zkresluje.

Zbraslavský mnich a pozdější opat Petr, jenž byl rozhodným zastáncem zájmů svého řádu, králi nikdy utrpěná příkoří nezapomněl, jak se můžeme sami přesvědčit, otevřeme-li jeho kroniku na začátku 94. kapitoly, kde se píše: „*Všichni, kdož to viděli, se divili, byli rozrušeni, strach zachvátil všechny a my, kteří žijeme, když jsme takové věci viděli, leckdy jsme seděli a plakali, ba i nyní to vypravujeme a píšeme se zármutkem.*“²²¹

Petr Žitavský byl ovšem více než jen smutným svědkem událostí okolo sebe. Jako blízký spolupracovník zbraslavského opata Konráda se aktivně podílel na spiknutí proti Jindřichu Korutanskému, jež do jednoho tábora přivedlo nespokojence z řad šlechty, patriciátu a duchovenstva. Byl členem poselstev k římskému králi Jindřichovi VII. a tedy jedním z těch, kteří nabídkou české koruny pro Jindřichova syna Jana Lucemburského připravili pád korutanského vévody. Na jednáních v Heilbronně roku 1309 a o rok později ve Frankfurtu dělal doprovod opatu Konrádovi, jinak ovšem pobýval doma na statech zbraslavského kláštera.

Roku 1310 se cesty dvou až doposud nesmiřitelných protivníků rozdělily. Zatímco korutanský vévoda Jindřich rezignoval pod tlakem opozice na český trůn a do osudů království už žádným zásadním způsobem nezasáhl, nabídl Petr Žitavský své služby nastupujícímu královskému páru Elišce Přemyslovně a Janu Lucemburskému.

Další životní peripetie zbraslavského mnicha překračují hranice našeho tématu, takže se jimi nemusíme dopodrobna zabývat. Postačí říci, že po zklamání z nové vlády narážející

²²⁰ Srv. Charvátová, K., *Chronicon Aulae Regiae ...*, s. 327. V době konání znojemskeho sněmu je doložena přítomnost zbraslavského opata Konráda listinou z 18. I. 1307 (RBM II., č. 2124), k níž Konrád připojil svou pečeť a dal tím najevo svou prohabsburskou politickou orientaci.

²²¹ „*Omnes videntes admirati sunt, conturbati sunt, tremor apprehendit omnes et nos, qui vivimus, cum talia vidimus, nonnunquam sedimus et flevimus et nunc quidem dicimus cum merore et scribimus.*“ (ChAR I., kap. 94, s. 133).

na stejné obtíže, jakým čelil svého času Jindřich Korutanský, opustil Petr dráhu diplomata a věnoval se nadále výhradně správě klášterství, které jako opat řídil od roku 1316 až do svého skonu roku 1339.

Kronika zbraslavského kláštera (*Chonicon Aulae Regiae*), kterou po sobě Petr Žitavský zanechal, se skládá ze tří nestejně dlouhých knih vzniklých postupně od roku 1305 do roku 1338. Její první část po 52. kapitulu 1. knihy tvoří legendistické dílo sepsané zbraslavským opatem Otou Durynským k oslavě Václava II. krátce po králově smrti. Roku 1314 na něj navázal Petr, který Václavův legendární životopis nejen přepracoval a dokončil,²²² ale navíc jej tématicky rozšířil na dějiny celého království, jež dalece přesahovaly úzký rámeček původně zamýšlené klášterní kroniky. První kniha objímající historii počínaje Václavem II. a konče rokem 1317 byla zaznamenána retrospektivně v letech 1314 – 1317. Druhá a třetí kniha včetně posledních kapitol knihy předcházející jsou naproti tomu psány s nepatrným časovým odstupem a pokrývají léta 1317 – 1333 (2. kniha), resp. 1333 – 1338 (3. kniha). Způsobu kronikářovy práce odpovídá také osnova vyprávění členěného v první knize do větších obsahových celků a od druhé knihy dále podle chronologické posloupnosti.²²³

Oproti staršímu názoru, že „*Petr, mívaje a vyhledávaje příležitost pravdu poznati, měl také opravdový úmysl pravdu pověděti*,“²²⁴ zaujímá novější bádání k líčení Zbraslavské kroniky mnohem kritičtější stanovisko, alespoň co se týče Jindřicha Korutanského a jeho působení na českém královském stolci (ChAR I., kap. 85 – 108). Přitom se poukazuje na tendenci díla překrucující historickou realitu silně v Jindřichův neprospěch. Na Julia Heidemanna, jenž už dříve upozornil, že uchvácení výnosného zbraslavského panství Lanškrouna klade Petr nesprávně do souvislosti s Jindřichem Korutanským (kap. 107), ač k němu podle jeho vlastní zprávy došlo již dříve (kap. 84),²²⁵ navazuje v tomto smyslu Fritz Gasser. Všimá si nařčení Jindřicha z církevní klatby (např. kap. 86 a 91), které bylo pouhým účelovým nástrojem cisterciácké propagandy, a na vzpouře českého patriciátu roku 1309, podnícené nikoliv královou neschopností, jak bychom si měli myslet, ale naopak jeho snahou omezit moc šlechty, demonstruje problematickou výpovědní hodnotu Zbraslavské kroniky.²²⁶ Kateřina Charvátová ozřejmuje konečně pravý rozsah škod a pohrom způsobených za korutanské vlády cisterciáckým klášterům a zvláště Zbraslavi (zvl. kap 107), o jejímž zpusošení si uděláme lepší obrázek, pokud víme, že si mohla dovolit zásobovat vojsko Jana

²²² Novotný, V., *Kronika Zbraslavská ...*, s. 44.

²²³ Novotný, V., *Kronika Zbraslavská ...*, s. 55 – 56.

²²⁴ Novotný, V., *Kronika Zbraslavská ...*, s. 61.

²²⁵ Heidemann, J., *Heinrich von Kärnten als König von Böhmen ...*, s. 485 – 486.

²²⁶ Gasser, F., *König Heinrich von Böhmen ...*, s. 72, 86 – 87.

Lucemburského rozložené v zimě 1310 před branami Prahy.²²⁷ Sedlecký klášter, jak podotýká Josef Šusta, kupuje zase na podzim roku 1309 dvě vsi za 600 hřiven stříbra.²²⁸

Ve výkladu o celkové tendenci historického spisu nesmí samozřejmě chybět ani vnější motivy, které se na jeho konečné podobě podepsaly, proto se sluší na prvním místě zdůraznit, že Petr Žitavský jakožto účastník zdařilého pokusu o převrat byl při psaní *Chronicon Aulae regiae* veden dvojjedinou snahou za prvé zdůraznit panovnické nároky Jana Lucemburského a Elišky Přemyslovny, za druhé ospravedlnit postup lidí, kteří jim urovnali cestu k českému trůnu. Kromě toho měl dost důvodů k averzi vůči dosavadní správě Českého království, která v čele s Jindřichem Korutanským způsobila cisterciáckému řádu a zbraslavskému klášteru mnoho nepříjemnosti ztrátou politického vlivu počínaje a hospodářským postižením konče.

Další moment, jenž sehrál bezpochyby svou roli při posuzování vládcovských kvalit korutanského vévody Jindřicha, se spatřuje v úzkých kontaktech Petra Žitavského nebo obecně členů jeho řádu s francouzským prostředím, odkud se síť cisterciáckých klášterů rozšířila do všech koutů Evropy a kde měla v Citeaux své centrum. Francouzská centralizovaná monarchie se pod žezlem Filipa IV. Sličného stala evropským hegemonem, zatímco české království upadalo do anarchie a ztrácelo svou někdejší prestiž. Tento do očí bijící kontrast obou monarchií - francouzské a české - zřejmě zbraslavskému kronikáři, který byl i jinak zastáncem vlády pevné ruky, zavalil příčinu k tomu, aby svůj kritický postoj k režimu korutanského vévody ještě vyhrotil.²²⁹

Možná chtěl Petr také částečně omluvit svůj příklon k Lucemburkům, protože když dokončoval roku 1317 první knihu své kroniky, nic nenesvědčovalo tomu, že to bude právě král Jan, kdo přinese zemi klid a stabilitu využívané kdysi protikorutanskou opozicí za hlavní argumenty Jindřichova sesazení. Na povrch začaly naopak vyplouvat neshody jak mezi královým okolím a domácí šlechtou, tak mezi českými šlechtici navzájem,²³⁰ což později přimělo Petra Žitavského k odchodu do ústraní.

Víme-li už, že cílem Zbraslavské kroniky byla legalizace nároků Jana Lucemburského a Elišky Přemyslovny na český trůn, zbývá ještě objasnit, jakým způsobem k tomu došlo. Dědická práva na český trůn považovaná českou politickou reprezentací za nedotknutelná měla starší dcera Václava II. Anna, choť korutanského vévody, stejně tak dobrá jako mladší

²²⁷ Charvátová, K., Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142 – 1420, II. Kláštery založené ve 13. a 14. století, Karolinum, Praha 2002, s. 210; Obdobně též, *Chronicon Aulae Regiae* ..., s. 325 an.

²²⁸ Šusta, J., Dvě knihy českých dějin ..., II., s. 39 v poznámce.

²²⁹ Spěváček, J., Petr Žitavský a počátky lucemburské dynastie ..., s. 182 – 183, 191 a 196.

²³⁰ Spěváček, J., Jan Lucemburský a jeho doba (1296-1346). K prvnímu vstupu českých zemí do svazku se západní Evropou, Svoboda, Praha 1994, s. 137 an.

Eliška, a tak bylo třeba poohlédnout se po jiných důvodech, jež by posvětily kroky povstalců. Petr Žitavský je našel ve středověkých idejích panovnické idoneity a obecného dobrého.

4.3.1.1. Obhajoba lucemburského nástupnictví

Otázka idoneity čili osobních předpokladů k výkonu panovnického úřadu představuje jedno z oblíbených témat středověkých knížecích zrcadel a politických traktátů. Se zvláštní naléhavostí jí už v polovině 8. století nastolil franský majordomus Pipin III., když se roku 750 dopisem dotázal papeže Zachariáše, zda je správné, aby zemi vládl bezmocný merovejský král. Zamítavá odpověď z Říma vyjadřující přesvědčení, že králem má být ten, kdo drží skutečnou moc v zemi a je tudíž vhodnějším kandidátem na tento úřad, přispěla nejen k sesazení Merovejců, ale také ke vzniku jednoho z důležitých principů monarchické legitimacy, jenž pak zůstal integrální součástí politické teorie po celý zbytek středověku.²³¹

Pro naše účely stojí princip idoneity za pozornost hlavně z hlediska jeho vlivu na kroniku Petra Žitavského, který své čtenáře usilovně přesvědčuje o neschopnosti Jindřicha Korutanského vládnout a fatálních důsledcích jeho panování nad Čechami:

*„Korutanec nemůže v království dlouho obstáti a panovati, jednak protože v něm naprosto nebylo moci a znalosti, které se vyžadují pro stav královský, jednak že měl nepřítelem římského krále, na jehož škodu si přivlastnil České království, jednak proto, že se obyvatelé království vespolek velmi svářili.“*²³²

Nebo:

„Pod bezmocnou a neuspořádanou vládou Jindřicha, vévody korutanského, který měl

²³¹ Buschmann, E., Ministerium Dei – idoneitas. Um ihre Deutung aus den mittelalterlichen Fürstenspiegeln, HJb 82 (1963), s. 79 - 80. Srv. také Geschichte der politischen Ideen von der Antike bis zur Gegenwart, 3. Aufl. in Frankfurt am Main 2003, s. 185; Berges, W., Die Fürstenspiegel des hohen und späten Mittelalters (MGH Schriften 2), Leipzig 1938, s. 36 - 37.

²³² „Sed quia tunc inter plurimos homines in rebus agendis maioris rationis et experientie dote preditos sermo et certa estimacio vertebatur talis, quod Chorinthianus in regno diu non posset subsistere et regnare, tum quia posse et nosse, que ad statum exiguntur regium, sibi minime inherebant, tum quia regem Romanorum haberet inimicum, in cuius preiudicium regnum sibi usurpaverat Bohemorum, tum quia regni incole inter se plurimum dissidebant.“ (ChAR I., kap. 89, s. 124).

jen podle jména titul královský, království České, které bylo před jeho příchodem bohaté mírem i bohatstvím, zakoušelo se vzrůstem zla na všech stranách pustošící rozvrat.“²³³

V obou případech stojíme tváří v tvář explicitně formulovanému názoru, že Jindřich Korutanský nemůže plnit královské povinnosti, protože na to nestačí ani svými schopnostmi, ani mocí, jíž vykonává. Navíc je mu na překážku ilegální postavení vůči říši a také – jak naznačuje Petr Žitavský – anathema:

„A když jiní moudří mužové prorokovali podle jistých znamení o vyhnání Korutanově ze země, ctihodný muž, mistr Oldřich /Oldřich z Paběnic – pozn. J. R./, doktor kanonického práva, mluvil takto: ‚Kdyby měl tento Korutanec míti úspěch v Českém království a zůstati v něm do budoucna, nikdy nebudu míti tak pevnou víru, jako jsem měl dosud v klíče církve a v církevní svátosti. Neboť jak bude moci někdy míti zdar nebo úspěch, kdo byl před narozením zabit mečem klatby v lůně matky své až do třetího až čtvrtého pokolení? A kdyby měl úspěch, jeho štěstí by přivodilo velikou potupu klíčům a svátostem církevním.‘“²³⁴

V retrospektivním pohledu předkládá kronikář píšící za vlády Jana Lucemburského důvody neúspěchu Lucemburkova předchůdce na českém trůně. Nesmí nás přitom mást formální stránka výpovědi, neboť se spíše než o otázky jedná o tvrzení vycházející ze znalosti historické situace, jež vyústila v úspěšný státní převrat. Autor tu poukazuje na nevyhnutelné důsledky církevní klatby vynesené nad římským králem Konrádem IV. a celým jeho rodem, tedy i Konrádovou manželkou Alžbětou, která byla zároveň matkou Jindřicha Korutanského. Dá se předpokládat, že klatba byla pro Jindřichovu idoneitu handicapem spíše na papíře než ve skutečnosti,²³⁵ do účelové argumentace Petra Žitavského ovšem dobře zapadala.

²³³ „Cum enim sub impotenti et inordinato regimine Heinrichi, ducis Chorchinthie, qui duntaxat nomine titulum gerebat regium, regnum Bohemie, quod ante ipsius adventum pace et divitiis fuerat opulentum, crebrescentibus undique malis devastans pateretur disturbium.“ (ChAR I., kap. 88, s. 122).

²³⁴ „Aliis vero pluribus viris sapientibus de eieccione Chorchinthiani de terra per certa indicia prophetantibus honorabilis vir magister Ulrichus, decretorum doctor, taliter loquebatur: Si Chorchinthianus iste in regno Bohemie proficere debuerit aut manere de cetero, nunquam tantam habebō, sicut hactenus habui, fidem in clavibus ecclesie et ecclesiasticis sacramentis. Quomodo enim unquam prosperari aut proficere poterit, qui antequam natus necatus fuit spiritali excommunicacionis gladio in matris sue utere usque in terciam et quartam generacionem? et si proficeret, magnam irrogaret contumeliam sua prosperitas clavibus et ecclesie sacramentis.“ (ChAR I., kap. 91, s. 128). Podobně: „Ducem Chorchinthie excommunicacionis vinculo annis pluribus innodatum in preiudicium sacri imperii Bohemi aliqui elegissent.“ (ChAR I., kap. 86, s. 112).

²³⁵ Tomu nasvědčuje situace v říši po smrti Albrechta Habsburského. Před volbou nového římského krále chtěl získat francouzský král Filip IV. hlas Jindřicha Korutanského pro svého mladšího bratra Karla z Valois. Když neuspěl, obrátil se na papeže Klimenta V. s žádostí, aby se z titulu svého úřadu zasadil o zákaz Jindřichovy korunovace. Kliment, rodem Francouz a stoupenec politiky Filipa IV., však odmítl s tím, že nevidí k něčemu

To samé lze prohlásit o povahové charakteristice korutanského vévody, jež nese výrazné rysy literární typizace. Existují totiž silné paralely mezi obrazy krále-tyrana nebo krále-dítěte, tradovanými literaturou evropského středověku, a postavou krále Jindřicha Korutanského ve Zbraslavské kronice. Nestálost, zpupnost, nespravedlivost a dětinství, které vedle slabosti, nedbalosti, pasivity a absence autority měly tvořit psychologický profil korutanského vévody, samozřejmě nemusí být nutně autorským výtvozem inspirovaným čistě literárními motivy, vzhledem k svébytnému charakteru středověké literatury, inklinující namnoze k typizovanému popisu hlavních hrdinů, a s ohledem na nedostatek dalších dokladů, jež by mohly svědectví Petra Žitavského potvrdit, je to ovšem více než pravděpodobné.

Dalším podstatným bodem argumentace proti korutanské vládě byl prospěch vlasti, „*bonum commune*“²³⁶ neboli česky „*obecné dobré*“, ztělesňující *raison d'être* středověkého státního zřízení. V praktické rovině vyjadřoval tento pojem (spolu s významově blízkými termíny *bonum publicum*, *bonum multitudinis* resp. *status rei publicae*, *status civitatis*, *status imperii* nebo *utilitas publica*)²³⁷ dobrý stav, trvání a zachování konkrétního historického společenství lidí, v teoretické rovině pak všem parciálním zájmům nadřazený zájem státu, sloužící nejvyššímu transcendentnímu dobru (*summum bonum*), tzn. Bohu.

Úkol chránit a prosazovat obecné dobré, vyhrazený až do vrcholného středověku královskému úřadu, s sebou vedle legitimizace panovnické moci nesl zároveň jisté závazky znamenající její omezení. Když se v Evropě od 13. století šlechtická *communitas regni* začíná měnit z trpného objektu obecného blaha v jeho aktivního spolutvůrce, přestává být státní zájem výsadní doménou krále. Odpovědnost za jeho zachování se zčásti přesouvá na bedra privilegovaných společenských vrstev, které si nárokují právo na spolutřídění o

---

takovému důvod. O církevní klatbě přitom nepadlo ani slovo. Srv. Gasser, F., König Heinrich von Böhmen ..., s. 64 – 65.

²³⁶ Základní práce k tomuto tématu jsou zejm. Hibst, P., *Utilitas Publica – Gemeiner Nutz – Gemeinwohl. Untersuchungen zur Idee eines politischen Leitbegriffes von der Antike bis zum späten Mittelalter* (Europäische Hochschulschriften. Reihe 3: Geschichte und ihre Hilfswissenschaften 497), Frankfurt am Main 1991; Post, G., *Ratio publicae utilitatis, ratio status and "Reason of state", 1100 – 1300*, in: Post, G., *Studies in medieval legal thought. Public law and the state 1100 – 1322*, Princetown 1964, s. 241 – 309. K českým poměrům: Adamová, K., *Obecné dobré a idea spravedlnosti v českých zemských zřízeních doby předbělohorské (se zaměřením na 16. století)*, in: Malý, K., Pánek, J. (usp.), *Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v Českých zemích (1500-1619)*. Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 7.-8. prosince 2000 v Praze, HÚ AVČR a PrF UK, Praha 2001, s. 101 – 112 (*bonum commune* v právních pramenech raného novověku, zvl. v zemských zřízeních z 16. století); Eberhard, W., „*Bonum commune*“ v konkurenci mezi monarchickou vládou a stavovskou společností, *ČČH* 102 (2004), s. 449 – 474 (*bonum commune* v Čechách 15. a 16. století jako nárok na určování státního zájmu uplatňovaný jak králem, tak i šlechtickou opozicí); Týž, *Gewalt gegen den König im spätmittelalterlichen Böhmen. Adelliger Widerstand und der Ausbau der Herrschaftspartizipation*, in: Kintzinger, M., Rogge, J. (Hrsg.), *Königliche Gewalt – Gewalt gegen Könige. Macht und Mord im spätmittelalterlichen Europa*, Berlin 2004, s. 101 – 118 (*bonum commune* jako politické heslo šlechtické opozice proti Václavovi IV.).

²³⁷ K výskytu těchto pojmů ve středověké literatuře srv. Simon, T., *Gemeinwohltopik in der mittelalterlichen und frühneuzeitlichen Politiktheorie*, in: Münkler, H., Bluhm, H. (Hg.), *Gemeinwohl und Gemeinsinn I. Historische Semantiken politischer Leitbegriffe*, Berlin 2001, s. 129 – 146.

stavu země a využívají heslo *bonum commune* jako prostředek pro uplatnění vlastních politických cílů.²³⁸

Obdobnou situaci můžeme pozorovat i v Čechách na počátku 14. století s odvoláním na Zbraslavskou kroniku, jež při výkladu bojů mezi korutanskou a lucemburskou stranou akcentuje ohledy na obecný prospěch. Aniž by se o jeho záměrném porušování ze strany korutanského vévody zmínil jinak než v narážkách na celkově špatný stav království, nenechává Petr Žitavský nikoho na pochybách, kdo je podle něj škůdcem obecného dobrého a kdo naopak jeho ochráncem:

„Většina pánů a měšťanů po straně zvolila řečeného Jindřicha z Korutan ne z horlivosti o veřejné dobro a obecnou spravedlnost, nýbrž spíše z naděje na hanebný zisk a pro nespornost ... Jaký tedy div, že chřadne v království takový král, kterého nedosadilo nebo nezvolilo upřímné úsilí o obecné dobro?“²³⁹

Popř.:

„Jak velice ti, kteří přišli z Korutan, milovali dobro království, snadno posoudíme, pozorujeme-li, co by učinili a co učinili. Z města Pražského vycházeli v houfcích a olupovali chudáky o všechn jejich majetek. Vdovy a pocestné vraždili a přemnoho dětí jako pohané zabíjeli ostrím meče.“²⁴⁰

Zcela jinak se staví k této otázce stoupenci opozice a zejména její hlavní aktéři sedlecký opat Heidenreich,²⁴¹ zbraslavský Konrád²⁴² nebo arcibiskup Petr z Aspeltu, *spiritus agens*

²³⁸ Obecným dobrým jako prostředkem politického soupeření mezi panovníkem a šlechtou (stavy) se zabývá podrobně ve svých studiích W. Eberhard: Eberhard, W., „Gemeiner Nutzen“ als oppositionelle Leitvorstellung im Spätmittelalter, in: Gerwing, M., Ruppert, G. (Hrsg.), *Renovatio et reformatio. Wider das Bild vom „finsternen“ Mittelalter*. Festschrift für Ludwig Hödl zum 60. Geburtstag überreicht von Freunden sowie Kollegen und Schüllern, Münster 1985, s. 195 – 203; Týž, „Bonum commune“ v konkurenci ...; Týž, Herrscher und Stände, in: Fetschker, I., Münkler, H. (Hg.): *Pipers Handbuch der politischen Ideen*, Bd. 2. Mittelalter: Von den Anfängen des Islams bis zur Reformation, München 1993, s. 490 an.

²³⁹ *„Non zelo publici boni et communis iusticie, sed potius spe turpis lucri et causa discordie dictum Heinricum de Chorinthia ... plures barones et cives particulariter elegerunt. Quid igitur mirum, quod talis rex in regno tabescit, quem pia intencio boni communis non statuit aut elegit?“* (ChAR I., kap. 90, s. 125).

²⁴⁰ *„Quantum autem isti, qui de Chorinthia venerant, bonum regni dilexerint, facile perpendimus, si attendimus, quid fecerint et quid fecerunt. De civitate Pragensi turmatim exierunt et pauperes rebus omnibus suis depredati sunt. Viduam et advenam interfecerunt et pupillos plurimos more paganico in ore gladii occiderunt.“* (ChAR I., kap. 93, s. 132).

²⁴¹ *„Cum dominus Heidenricus, abbas Scedlicensis, propter commune bonum regni Bohemie apud regem Romanorum Heinricum in partibus moraretur Alemanie.“* (ChAR I., kap. 106, s. 163).

vojenské kampaně Lucemburků nasměrované roku 1310 do Čech proti Jindřichovi Korutanskému. Jejich motto zní:

*„Vyhledáváme obecné dobro, přišli jsme obnovit pokoj v království, protože jsme mužové mírumilovní.“*²⁴³

Pokud dochází v království k porušování obecného dobrého, má politická reprezentace právo zjednat nápravu bez ohledu na krále, v krajním případě i proti jeho vůli. S touto tezí přispěchal zbraslavský kronikář Petr na pomoc protikorutanské opozici, aby podepřel legitimitu jejího počínání. Z historie víme, že ani odchodem Jindřicha Korutanského z Čech nevytizely negativní jevy bránící obecnému prospěchu; rivalita mezi králem a zemskou šlechtou neopadla a zavdala příčinu dalším bojům ne nepodobným těm, jaké zažívalo České království po vymření Přemyslovců.²⁴⁴ Z tohoto hlediska se zdá být argumentace Petra Žitavského dvojsečná, svému účelu však posloužila.

Problém idoneity a vztahu Jindřicha Korutanského k obecnému prospěchu království otevřel Petr Žitavský z toho důvodu, aby dokázal nutnost jeho sesazení a nahrazení někým jiným. Posuzoval jej v kontextu politické teorie středověku a zcela v intencích svého díla došel k závěru, že korutanský vévoda Jindřich se k výkonu vladařského úřadu nehodí a svou neschopností zemi poškozuje. V jednání povstalců nalezneme samozřejmě také prozaičtější motivy: šlechta pocítovala palčivě příliv cizinců v Jindřichově doprovodu,²⁴⁵ což dosvědčuje i viktrinský opat Jan, bohatý cistercký řád trpěl slabostí centrální moci a drancováním klášterních statků (zvl. kap. 106 a 107) a opoziční měšťanstvo hledalo oporu v boji proti králi věrným patricijským rodům (Pirchnerové proti Ruthardům v Kutné Hoře nebo Kokotovicové proti rodu od Věže v Praze; srv. kap. 105). Celý tento konglomerát osobních zájmů zastínil ovšem na stránkách Zbraslavské kroniky ohled na obecné dobré a deklarovaná neschopnost panovníka.

V ideovém boji proti Jindřichovi Korutanskému hrála vedle toho nezastupitelnou roli trojice navzájem propojených argumentů, vytvářejících specifickou vnitřní strukturu

²⁴² „Per Chorinthianos dispositum fuerat, quod quispiam in aliquo loco preeminenciori secrete deberet stare et dominum Conradum, abbatem Aule Regie iaculo misso de sagitta, cum inde procederet, penetrare. Causa huius existit, quia bonum regni et reipublice quesivit.“ (ChAR, kap. 107, s. 168).

²⁴³ „Misit autem dominus Petrus, Maguntinus archiepiscopus, ad cives civitatis illius et nunciavit eis dicens: Bonum commune querimus, pacem in regno reformare venimus, quia viri pacifici sumus.“ (ChAR I., kap. 108, s. 171).

²⁴⁴ Russocki, S., Týž, *Protoparlamentarizm Czech ...*, s. 81 an; Spěváček, J., *Jan Lucemburský a jeho doba (1296-1346) ...*, s. 146 an.

²⁴⁵ ChAR I., kap. 91, s. 128.

vyprávění o korutanském panství v Čechách. Patří k nim organologické pojetí státu, ingerence boha do dějin a konečně schématický popis jednotlivých postav.

4.3.1.2. Organologické pojetí státu

Jeden z typicky středověkých pohledů na státní zřízení, vyplývající mj. z absence přesné terminologie, jež by umožnila téma důkladněji uchopit a přesněji popsat, reprezentuje organologický koncept²⁴⁶ ztotožňující stát s lidským tělem, rozděleným na jednotlivé části, které tím, že plní sobě přiměřené úkoly, umožňují existenci celku. Hlavou nebo srdcem (v této věci se autoři různí), každopádně ale vůdčí složkou feudální hierarchie je tradičně panovník, tělem se obvykle míní jeho lid. V základech této teoretické konstrukce využívající metafory lidského těla spočívá přesvědčení, že stát je právní osobou (*corpus, universitas*) a vládce (*vicarius, minister*) jeho úředníkem, nikoliv jeho živoucím zosobněním, jak tomu bylo po velkou část středověku.²⁴⁷

Představa společnosti jako těla má velmi starou historii sahající až do období řecké kultury a vzdělanosti, jež hlouběji promýšlela souvislost státu a společenské jednoty (řec. ἡ *ὁμόνοια*) se vztahy mezi jednotlivými částmi těla, resp. mezi částmi řídicími a ovládanými. Odtud přešel populární motiv do děl římských klasiků (Titus Livius, Cicero, Seneka) a do stoické filozofie, která se podle všeho stala mostem mezi pohanskou tradicí starověku a křesťanskou tradicí středověku.²⁴⁸ V církevním prostředí se korporální metaforika využívala

²⁴⁶ Srv. klasická díla k tématu Struve, T., Die Entwicklung der organologischen Staatsauffassung im Mittelalter (Monographien zur Geschichte des Mittelalters Bd. 16), Stuttgart 1987; Týž, Bedeutung und Funktion des Organismusvergleichs in den mittelalterlichen Theorien von Staat und Gesellschaft, in: Soziale Ordnungen im Selbstverständnis des Mittelalters, Bd. I, s. 144 – 161. K biblickým paralelám Ullmann, W., The Bible and Principles of Government in the Middle Ages, in: La Bibbia nell'alto medioevo (Settimane di studio del Centro Italiano di Studi sull'Alto Medioevo 10), Spoleto 1963, s. 214 an. Dále srv. Iwańczak, W., Ludzie miecza, modlitwy, pracy. Trójpodział społeczeństwa w średniowiecznej myśli czeskiej, 2 wyd. w Kielcach 1995, s. 203 an.; Kern, F., Gottesgnadentum und Widerstandsrecht im frühen Mittelalter. Zur Entwicklungsgeschichte der Monarchie, Leipzig 1914, s. 7 - 8 a v pozn.; Manz, L., Der Ordo-Gedanke. Ein Beitrag zur Frage des mittelalterlichen Ständegedankens (VfSWG Beiheft 33), Stuttgart – Berlin 1937, s. 37 an. Populární zpracování Le Goff, J., Truong, N., Tělo ve středověké kultuře, Vyšehrad, Praha 2006, s. 117 an.

²⁴⁷ Graus, F., Několik poznámek ke středověkému učení o společnosti, ČsČH 7 (1959), s. 210; Grzybowski, K., Historia doktryń politycznych i prawnych. Od państwa niewolniczego do rewolucyj buržoazyjnych, Warszawa 1967, s. 159 an.

²⁴⁸ K počátkům korporální metaforiky srv. Struve, T., Die Entwicklung der organologischen Staatsauffassung ..., s. 10 an.; Týž, Bedeutung und Funktion ..., s. 151 – 152.

s odkazem na Bibli (např. 1 Kor 12, 12)²⁴⁹ pro vyjádření transcendentálního rozměru církve tvořící s Kristem mystickou jednotu (*corpus mysticum*) hlavy (Kristus) a těla (církve). Ve 12. století se tohoto konceptu zmocnili juristé a adaptovali ho na vztah mezi panovníkem a státem tvořícími analogicky jednotu politickou (*corpus morale et politicum*).²⁵⁰

Tato ve vrcholném středověku běžná představa vedoucí paralelu mezi státem a lidským tělem našla ohlas i v českých zemích. Příkladem nám mohou posloužit staročeská básnická skladba *Alexandreis*, sepsaná asi kolem roku 1310,²⁵¹ a rýmovaná kronika tzv. *Dalimila* z let 1308 - 1314:

Alexandreida

(1. kn., v. 155 – 158)

„Tak vždy bývá v takú dobu:

když hlava vstóně /=-onemocní/ mdlobú,

údi sotně /=-stěží/ vládnú sobú.

Těch let země velmi zhynu.“²⁵²

(3. kn., v. 1792 – 1796)

„Všeliká sě nemoc vzbudí,

kdažto sě hlava ztrudí /=-umdlí/,

tu zemdleji všickni údi.

Taktěž jich čsti /=-cti/ na mále /=-málo/,

když pomdle moc jich krále.“²⁵³

²⁴⁹ Vulgáta: „*Sicut enim corpus unum est et membra habet multa omnia autem membra corporis cum sint multa unum corpus sunt ita et Christus.*“ Podobně 1 Kor 12, 27; Ef 4, 15 – 16; Kol 1, 18. O vlivu korporální metaforiky v Pavlových listech na středověké myšlení viz. Oexle, O. G., Die funktionale Dreiteilung der Gesellschaft bei Adalbert von Laon, in: Kerner, M. (Hrsg.), *Ideologie und Herrschaft im Mittelalter* (WdF Bd. 530), Darmstadt 1982, s. 426 – 428.

²⁵⁰ Kantorowicz, E. H., *The King's two bodies. A Study in Medieval Political Theology*, 7th printing in Princetown 1997, s. 207 an.; Srv. také Berges, W., *Die Fürstenspiegel ...*, s. 46 – 47.

²⁵¹ Jakubec, J., *Dějiny literatury české I.*, Praha 1929, s. 86.

²⁵² Vážný, V., Svejkovský, F. (ed.), *Alexandreida*, ČSAV, Praha 1963, s. 35.

Dalimil**(kap. 17, v. 29 – 32)***„Velmi často se stává,**že když nemá há / = churaví / hlava,**ve všech údech statka není / = ochabují všechny údy /:**taktéž pro kněze všěcka země obleně / = zmalátní / .“²⁵⁴*

Úryvky pocházející z českého prostředí zachycují ve figurativním jazyce středověku organologické pojetí státu, s nimž jsme se už setkali, a používají ho v zásadě jako interpretační klíč k posuzování společenské krize, ke které dochází „*když hlava vstóně*.“ Pro naše téma je tento způsob uvažování spojující osud království s osobou vladaře důležitý z toho důvodu, že jej přijal za své i Petr Žitavský, který rozvedl otázku idoneity vladaře právě z hlediska jejího vlivu na stav země.²⁵⁵

*Cum caput egrotat, cetera membra dolent,**Cum caput egrotat, corpus mala pocula potat,**Cum caput egrotat, tunc corpus sub vicio stat,**Cum miser est princeps, tunc nemo scit esse deinceps**Felix secure, sed erunt plures sibi cure,**Quando sub rege populus vivit sine lege.²⁵⁶**(Jestliže churaví hlava, bol cítí i ostatní údy,**jestliže churaví hlava, tu tělo zlé poháry pije,**jestliže churaví hlava, i tělo se utápí v chybách;**jestliže kníže je bídný, pak nikdo neumí býti*²⁵³ Vážný, V., Svejkovský, F. (ed.), *Alexandreida* .... s. 87.²⁵⁴ Dal., kap. 17, s. 42.²⁵⁵ Toho si povšiml již Graus, F., *Několik poznámek* ...., s. 225.²⁵⁶ ChAR I, kap. 91, s. 127.

*bezpečně šíasten: on naopak bude mít starostí více,
kdykoliv pod vládou krále lid beze všech zákonů žije.)*

Tyto Petrovy verše nám přibližují situaci, která nastala dosednutím Jindřicha Korutanského na český trůn, a na vysvětlenou složité vnitřní situace plné válek a násilí nám sdělují asi tolik, že příčina tkví v králi, který svou neschopností přivedl lid do neštěstí. Jeho nezpůsobilost škodí zemi a chyby, jichž se lidé dopouštějí, padají na jeho hlavu, neboť jsou důsledkem špatného vedení.²⁵⁷ V tom spočívá logika Zbraslavské kroniky aplikovaná na krizový stav Českého království pod korutanskou správou a explicitně vyjádřená zásadou: *“Vládne-li špatně král, mře zákon a bloudí i stádo.”*²⁵⁸

Odhlédneme-li od tendenčnosti Zbraslavské kroniky, upoutá nás především důmyslný způsob, jakým Petr Žitavský konstruuje historický obraz korutanské vlády v Čechách. Válka, pustošení, nejistota – to je reálná bilance let 1307 až 1310, na níž se dobové prameny víceméně shodují. Co do míry zavinění a původce tohoto stavu panuje však mezi nimi evidentní rozpor.

Zatímco Otakar Štýrský zdůrazňuje podíl české šlechty na tehdejších nepokojích a Dalimil viní cizí vojenské oddíly povolane do Čech, pak Petr Žitavský činí zodpovědným výlučně Jindřicha Korutanského. Jan z Viktringu se k němu připojuje, Petrovo vypjaté stanovisko však oslabuje s poukazem na odsouzeníhodné jednání zemských magnátů. Při pohledu do zbraslavské kroniky, kde čteme, že nejen král, ale *“všichni se dopouštějí zločinu,”*²⁵⁹ se proto nabízí oprávněná otázka, jak mohl autor dojít ohledně Jindřichova provinění k tak jednostrannému závěru. Odpověď je jednoduchá: za příčinu krize je označena *“churavějící hlava státu,”* která umožňuje, že *“žádný trest nestíhá vinu”*²⁶⁰.

Organologické schéma tady poskytlo tvůrci Zbraslavské kroniky vítaný prostředek, jak svalit veškerou zodpovědnost za problémy Českého království na bedra Jindřicha Korutanského. Stačila k tomu jednoduchá úvaha vyplývající ze vztahu hlava-tělo v rámci typicky středověké korporalistické koncepce státu, podepřená ještě navíc argumentem spoluviny:

²⁵⁷ Srv. dále: *„Videntes igitur quidam de baronibus regni Bohemie ... quod ex defectu regnantis et male regentis mala fierent in populo suo.”* (ChAR I., kap. 91, s. 127)

²⁵⁸ *„Quando regit male rex, errat grex, deficit et lex.”* (ChAR I., kap. 88, s. 122).

²⁵⁹ *„Omnes sceleri dant operam.”* (ChAR I., kap. 105, s. 160).

²⁶⁰ *„Cum nulla pena consequitur culpam.”* (ChAR I., kap. 105, s. 160).

“Přičítá-li se vládcům jako spoluviníkům všechno, čeho se dopouštějí poddaní, označují četní lidé tohoto vévodu /Jindřicha Korutanského – pozn. J. R./ za původce většiny útrap v Čechách.”²⁶¹

Ke stejným závěrům vede paralelní myšlenkový postup vycházející pro změnu z novozákonní autority Sv. Pavla (podle Řím 1, 32):

“Jestli se provinil někdo, jak praví apoštol Pavel, ten, kdo souhlasí s ním, sám stává se s viníkem vinným: s lidem, jenž koná zlo, ten vévoda /Jin. Korutanský – pozn. J. R./ souhlasí zcela.”²⁶²

Český král Jindřich, provokativně nazývaný titulem “vévoda”, připouští ve své zemi bezpráví, čímž se stává spolupachatelem. Sluší se podtrnout slůvko “spolu,” protože Zbraslavská kronika nepřechází bez povšimnutí ani excesy páchané ostatními lidmi, i když se z pochopitelných důvodů zaměřuje na královy straníky – část patriciátu a loajální rytířstvo.

“Zdravá hlava” neboli schopný monarcha není jediným garantem prosperity. Má-li společnost fungovat tak, jak tomu chtějí středověcí autoři policky orientovaných spisů, je potřeba, aby se “údy těla” nacházely ve vzájemné harmonii. S tím souhlasí i Petr Žitavský a s odkazem na evangelium (Mt 12, 25; Mk 3, 23 – 25; L 11, 17 – 18) hájí názor, že *“nesvornost plodí zkázu tak, jako svornost živí vítězství a lásku.”²⁶³*

Je potřeba zdůraznit, že myšlenka blahodárné svornosti není ani Petrovým duševním vlastnictvím, ani originálním příspěvkem křesťanské tradice k dějinám idejí. Objevuje se už v antickém Řecku po peloponéských válkách (431 – 404 př. n. l.), kdy přední státníci a politici

²⁶¹ *„Si id, quod a subditis delinquitur, rectoribus consciis totum impingitur, iste dux Chorinthie auctor malorum plurium in Bohemia a pluribus demonstratur.”* (ChAR I., kap. 107, s. 165). Podobně argumentuje Petr Žitavský ve prospěch českých povstalců hledajících podporu u římského císaře Jindřicha VII.: *„Nobis timendum est, ne si forte celaverimus et si non nunciaverimus in aula et aure magni Romani principis mala regni istius, sceleris arguemur, et rei horum omnium malorum erimus.”* (ChAR I., kap. 95, s. 135).

²⁶² *„Si quis delinquit, ut Paulus apostolus inquit, / Qui consentit ei, fit reus ipse rei, / Consentit genti dux iste malum facienti.”* (ChAR, kap. 91, s. 128).

²⁶³ *„Discordia eciam excidium sic parturit, ut concordia victoriam et amorem nutrit.”* (ChAR I., kap. 94, s. 134). Jedná se o rozšířenou myšlenku, která má mimobiblické paralely jak v židovské mudroslovné literatuře, tak u antických spisovatelů Sofokla (*Αντιγόνη*), Filona Alexandrijského (*De Decalogo*) a Cicerona (*Laelius de amicitia*). Srv. Davies, W. D., Allison, D. C., *A Critical and Exegetical Commentary on The Gospel According to Saint Matthew II*, Edinburgh 1994, s. 336 a v pozn.

začínají volat po sjednocení roztržitého světa helénských městských států (*ἡ ὁμόνοια*). Odtud přešla idea jednoty (*concordia*) prostřednictvím syrského filozofa Poseidonia z Apameje (cca. 135 – 51 př. n.l.) do římského politického myšlení, byla zbožštěna a dostalo se jí klasické podoby v díle dějepisce Sallustia (1. stol. př. n. l.)²⁶⁴. Středověkému kronikáři, jakkoliv obeznámenému s odkazem antické kultury, byla nicméně hlavní autoritou a studnicí poznání Bible, takže se zpravidla odvolával na ni.²⁶⁵

Pro Zbraslavskou kroniku²⁶⁶ představuje *concordia* důležitou podmínkou, *discordia* pak závažnou překážkou fungování státu. Přesvědčit se o tom můžeme v kapitolách 94 a 105. V prvním případě přemlouvají opatě sedlecký a zbraslavský šlechtice, aby se připojili k povstání proti Jindřichovi Korutanskému:

*“A mnozí z Čechů jim věřili nejen pro řeč, kterou opatové, bystří mužové, upřímně mluvili, ale i pro znamení a úkazy zpusťování hrozícího království, které se, jak bylo zřejmě vidět, stávaly, neboť království bylo mnohonásobně samo v sobě rozděleno a nesvorné.”*²⁶⁷

V druhém případě Petr Žitavský veršem charakterizuje nepokoje v Praze za Jindřichovy vlády:

“Ó ty nesvornosti, jak hlodáš, ty podlosti zlobná!

Hanebným činem tvým jsou všude rušeny smlouvy.

Bitvám posilu skýtáš a přinášíš obtíže četné.

...

Praha je důkazem dobrým, jak zlá jest pohroma sporu:

²⁶⁴ Skard, E., Zwei religiös-politische Begriffe euergetes-concordia, in: Avhandlingar utgitt av Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo, II. Historisk-Filosofisk Klasse 2/1931, Oslo 1932, s. 67 – 102. Stručněji Struve, T., Die Entwicklung der organologischen Staatsauffassung im Mittelalter (Monographien zur Geschichte des Mittelalters Bd. 16), Stuttgart 1987, s. 10 – 11; Geschichte der politischen Ideen von der Antike bis zur Gegenwart ..., s. 119.

²⁶⁵ K významu Bible ve středověkém písemnictví srv. např. Potkowski, E., Problemy kultury písmiennej ťačičského střednoveku, Przegląd 38 (1994), Nr. 3 (324), s. 23.

²⁶⁶ Toto původem biblické téma ovlivnilo mj. i Kosmovu kroniku, kde u příležitosti vyhlášení stařešinského zákona Břetislavem I. na smrtelné posteli roku 1055 čteme: „Nunc autem...sunt mihi a Deo dati quinque nati, inter quos dividere regnum Boemie non videtur mihi esse utile, quia omne regnum in se ipsum divisum desolabitur.“ (Kosm. II, 15, s. 102).[0]

²⁶⁷ „Multi autem ex Bohemis crediderunt eis non solum propter sermonem, quem abbates, viri sagaces, fideliter loquebantur, sed etiam propter signa et indicia desolacionis regno imminentis, que evidenter fieri visa sunt, in se ipso enim regnum fuit divisum multipliciter et discordans.“ (ChAR I, kap. 94, s. 134).

Poněvadž tížil jí svár, ta za rok dvakráte padla.

*Nesvornost občanů zlá je příčinou onoho pádu.*²⁶⁸

Disharmonie rozkládá společnost zevnitř a přivádí ji na pokraj zániku - to je ve zkratce poselství vložené do předchozích řádků. Jeho osten míří proti původcům nesvornosti a potažmo katastrofálního stavu království, v němž *“byla už odevšad rozvratem vypuzena bezpečnost, takže byl v opevněných městech při bujení nesvornosti klid míru vzácný, soused nedůvěřoval sousedovi, domácí nájemníkovi a bratr měl stěží důvěru k bratrovi a všichni zároveň poděšeni strachem, nejsouce nikdy a nikde bezpečni, vesměs chodili ozbrojeni na ulici, na náměstí a už i ve vlastním domě.*²⁶⁹

Sociální řád není ohrožován pouze nevhodnou osobou v čele státu, ale také arivismem (*superbia*) některých vrstev obyvatelstva, a to ne méně než obecně sdílenou touhou obohatit se na cizí úkor (*avaricia*). Podobné jednání Petr Žitavský odsuzuje a obrací se přitom zejména do řad rytířstva a patriciátu.

Prvně jmenovaní způsobili podle zbraslavského kronikáře mezi lidem velkou bídu tím, že *“drancovali, utiskovali a denně tam páchali nejhorší ohavnosti. ... Neboť všichni rytíři pod králem Korutancem, jakkoliv nepatrní, chtěli být králi a vykonávali na našich chudých /poddaných zbraslavského kláštera - pozn. J. R./ zuřivou krutovládu. ... Ti všichni, ač stěží jsou lidé rytířští, mají více zpupnosti a krutovlády než sami králové.*²⁷⁰

Členové kutnohorského patricijského rodu Ruthardů zase *“zapomínali na svůj stav”* a *“překračovali proto zpupnými mravy meze horníků a měšťanů, a nepokládali se za menší než páni ... a protože byl nadbytek bohatství, jal se duch značně zpupný, bázně neznalý, nýbrž*

²⁶⁸ „O quantum mordes mala tu discordia sordes, / Disrumpit fedus actus tuus undique fedus; / Prelia confortas, tu plura gravamina portas / ... Quam mala sit plaga litis, monstrat bene Praga: / Est expugnata bis in anno, lite gravata. / Istud civilis fecit discordia vilis. “ (ChAR I, kap. 105, s. 160).

²⁶⁹ „Et iam ab omni loco per discidium expulsa esset securitas, ita quod etiam intra civitates munitas pullulante discordia pacis tranquillitas esset rara, vicinus de vicino, hospes de inquilino diffideret et frater de fratre confidentiam vix haberet, omnes quoque in terrore simul perterriti nunquam nec usquam securi armati in vico, in foro et iam in propria domo communiter incederent. “ (ChAR I., kap. 91, s. 127).

²⁷⁰ „Omnes enim vicini istarum Aule Regie hereditatum depredati sunt eas, oppresserunt eas et cotidie abhominaciones fecerunt ibi pessimas ... Omnes enim sub Chorinthiano rege milites, quantumcunque viles, reges esse volebant et in pauperes nostros ferocem tyrannidem exercebant ... Hii omnes, cum vix sint homines militares, plus habent de fastu et tyrannide, quam reges ipsi.“ (ChAR I., kap. 107, s. 166 - 167). Srv. k tomu obecněji: „Quilibet per se rex esse voluit, voluntas enim uniuscuiusque sibi lex esse incepit. Et redit in peius, quia rex est quilibet eius, / Non curans regem quivis statuit sibi legem. “ (ChAR I., kap. 88, s. 123).

chtivý světské hodnosti nesmyslně jednati ke své záhubě,”²⁷¹ když někteří Ruthardovci začali sprádat plány na uvěznění předních českých šlechticů, k němuž došlo roku 1309.

Pýcha člověka usilujícího vystoupat nad poměry, do nichž byl předurčen, nejenže přináší potíže společnosti, ve které dotyčný ctižádostivec žije, ale předchází spolehlivě i jeho vlastní pád. Tento postoj se alespoň zdají vyjadřovat verše Petra Žitavského využívající ve středověku oblíbeného motivu vrtkavé Štěstěny:

*“Zálibu nemám v té válce, když na lavici se snaží
vystoupit stolička nízká; nic za tím nejde než škoda,
jestliže prostý měšťan neb člověk všeliký ruce
vztahuje po věcech silných a takovou váhu si zpupně
pro sebe žádá, že brzy jí jenom s obtíží snáší.
Ten ať se nediví pak, že chudobou postižen bude,
ten ať se nediví pak, že ucítí údery hole,
ten ať se nediví pak, že za hlupce pokládán bude.
Nechat' se poučit dá, kdo přeje si uniknout zkáze:
příliš ať povýšen není, když šťastný osud se na něj
usmívá: brzy se totiž ta šťastná náhoda zavře,
...
neboť Štěstěna denně jen kolísá, stále se mění.”*²⁷²

²⁷¹ „Fuerat namque in Monte Kuthnensi generacio lata Ruthardorum a Ruthardo quodam montano ducens originem, de qua cognacione nonnulli ... descendentes sue condicionis immemores montanorum ac civium metas fastuosis moribus transcendentis se non minores reputant, quam barones. ... et quia affluebant divicie, non mediocriter fastuosus animus, timoris nescius, sed mundani honoris avidus, incipit in sui perniciem insanire.” (ChAR, kap. 87, s. 115).

²⁷² „Displicet hoc bellum michi multum, quando scabellum / Ascendit scampnum, quia nil sequitur nisi dampnum, / Quando quis civis ignobilis aut homo quivis / Palmas extendit ad forcias, taleque prendit / Pondus pompose, quod postea fert honerose; / Hic non miretur, si paupertate gravetur, / Hic non miretur, baculis si percucietur, / Hic non miretur, si post fatuus reputetur. / Sumat doctrinam, qui vult vitare ruinam, / Ne nimis elatum cor portet, si sibi fatum / Felix applaudit, quia se cito sors bona claudit, ... Nam fortuna mutat se cotidie quoque mutat.” (ChAR I., kap. 87, s. 116). Srv. také: „Asperius nichil est humili, dum surgit in altum, / Sed brevius nichil est, quoniam patitur cito saltum, / Et redit in nichilum festinus honor, quia filum / Non protelatur elati, sed brevitur, / Nam rota fortune variatur ...” (ChAR I., kap. 87, s. 115).

Jedná se o typické *vaticinatio ex eventu*, protože v době, kdy Petr Žitavský tyto verše skládal, věděl už moc dobře, že povstání měšťanstva proti šlechtě, na něž tu naráží, skončilo roku 1309 nezdarem. Nás však více než dobové pozadí zajímá úloha, kterou mohla v Petrově kronice sehrát pasáž pranýřující lidské prospěchářství. Tento odstrašující příklad zpupnosti vedoucí ke zkáze ("*nil sequitur nisi dampnum*") je zřejmě nejen výsledkem autorovy snahy o didaktické působení na čtenáře, ale zároveň dokladem jeho myšlenkové spřízněnosti se středověkými teoretiky státu, kteří vertikální stabilitu pokládali za součást společenského ideálu.²⁷³ Odkazovali se přitom na křesťanskou ideu *ordo*²⁷⁴, Bohem zjednaného pořádku předepisujícího způsob života a místo ve společnosti jednomu každému člověku, jehož dokladem měl být verš z Knihy moudrosti tvořící součást tehdejšího biblického kánonu.²⁷⁵

Oba pojmy - harmonie i sociální stabilita - se právem ocitají v centru naší pozornosti, neboť tvoří důležitou součást politické teorie středověku, zahalené do termínů organologické metaforiky. Tělo státu, máme-li se dobové terminologii přiblížit, vyžaduje za prvé jednotu hlavy a údů, za druhé pak disciplinu při plnění specifických poslání, pro něž byly jednotlivé články státního korpusu stvořeny. Dohromady vytvářejí tyto maximy myšlenkový komplex, který znovu ožívá na stránkách Zbraslavské kroniky.

Ptáme-li se proč, nesmíme zapomenout na jednu důležitou skutečnost, totiž že zmíněná koncepce umožnila Petrovi Žitavskému převést všechny neblahé společenské jevy, o kterých se v kronice zmiňuje, na jednoho společného jmenovatele, totiž krále Jindřicha, a dovolila ospravedlnit jeho sesazení jako nutné východisko ze stávající krize. Za prvé: Panovník je správcem království, v případě Jindřicha Korutanského správcem špatným.²⁷⁶ Aby tomuto svému tvrzení dodal na přesvědčivosti, využil zbraslavský kronikář při Jindřichově charakteristice některých topických motivů (*rex-puer*, *rex-tyrannus*) a vtiskl jeho osobě odiozní rysy. Za druhé: Úpadek, které České království prožívá pod korutanskou

²⁷³ Srv. Graus, F., Několik poznámek ..., s. 220.

²⁷⁴ Podle klasické definice Sv. Augustina, *De civitate Dei*, kn. 19, kap. 13: „*Ordo est parium dispariumque rerum sua cuique loca tribuens dispositio.*“ (PL 41, sl. 640). K pojetí *ordo* ve středověku srv. Krings, H., *Ordo*. Philosophisch-historische Grundlegung einer abendländischer Idee, 2. Aufl. in Mainz 1982; Manz, L., *Der Ordo-Gedanke* ..., passim; Zitzmann, R., *Der Ordo-Gedanke des mittelalterlichen Weltbildes und Walthers Sprüche im ersten Reichston*, in: Eifler, G. (Hrsg.), *Ritterliches Tugendsystem (Wege der Forschung 56)*, Darmstadt 1970, s. 220 – 230.

²⁷⁵ „*Omnia mensura et numero et pondere disposuisti.*“ (Moudr 9, 21). Tyto tři složky Bohem stvořeného *ordo*, tj. „míra“, „počet“ a „váha“ jsou středověkými autoritami interpretovány jako metafyzické principy bytí v tom smyslu, že Bůh je mírou všech stvořených věcí (*mensura*), vše takto stvořené má pevné místo v hierarchicky uspořádaném kosmu (*numerus*) a odkazuje zpět k Bohu jako svému tvůrci (*pondus*). Zitzmann, R., *Der Ordo-Gedanke* ..., s. 224 an.; Krings, H., *Ordo* ..., s. 55 an a s. 86 - 88.

²⁷⁶ „*Causa fit istorum commissorum spoliurum, / Quod rex neglector regni fuit et male rector.*“ (ChAR I., kap. 93, s. 133).

správou, je faktem, který se dá jen těžko popřít, a vyžaduje změnu. Pokud se na celý problém díváme prizmatem organologického systému, jenž zakládá příčinně důsledkový vztah mezi osobními kvalitami vládce a stavem jím ovládané země, pak východiskem musí být odstranění “hlavy,” která své “tělo” uvrhla do záhuby:

*“Takovému tedy -” míněno králi Jindřichovi – “je nezaslouženě projevována naše poslušnost, který se dává království a nám poznati spíše jako tyran než král, spíše jako poškozovatel a oklešťovatel než ochránce, jehož slova a sliby mají vratkou jistotu. Nejlépe pak zachováme svou věrnost, pomůžeme-li království směřujícímu ke zkáze.”*²⁷⁷

Podle tohoto vzorce postupovali čeští povstalci proti korutanskému vévodovi a králi Jindřichovi. Jejich perfidii ospravedlňuje text Petra Žitavského jednak na základě právě probraného organologického pojetí státu, jednak konstatováním o spravedlivém zásahu Boží prozřetelnosti.

4.3.1.3. Gesta dei per Johannem

Jedním z hlavních motivů k sepsání kroniky, obzvláště vycházel-li autor z židovského nebo křesťanského prostředí, byla ve středověku zpravidla snaha oslavit působení Boha v lidských dějinách. Už v 5. století vyslovil marseillský klerik Salvien (+ 460) mezi křesťany obecně rozšířený názor, že naše jednání je výsledkem Božího úradku. Vylíčení událostí tak, jak následovaly, je tedy zároveň svědectvím o tom, jak Bůh jedná skrze člověka.²⁷⁸ U základů tohoto přesvědčení stála prastará víra ve skrytou spravedlnost všeho dění ve světě. Podle ní byly výsledky vojenských střetnutí,²⁷⁹ neštěstí, nemoc, smrt, přírodní katastrofy aj. pokládány za důsledek boží spravedlnosti, která člověka podle jeho skutků buď odměňuje, nebo trestá.²⁸⁰

²⁷⁷ „Tali igitur immerito nostra comitantur obsequia, qui se regno et nobis plus tyrannum, quam regem, plus lesorem et cesorem exhibet, quam defensorem, cuius verbis et promissis adesse solet hesitans certitudo. Fidem autem nostram optime servabimus, si regno tendenti ad interitum subvenerimus.” (ChAR, kap. 91, s. 128).

²⁷⁸ Lacroix, B., *L'Historien au Moyen Âge*, Montreal-Paris 1971, s. 155 an.

²⁷⁹ K interpretaci bitev jako božího zásahu ve středověkých kronikách srv. také Schmeidler, B., *Geschichtsschreibung und Kultur im Mittelalter*, AfK 13 (1917), s. 214 an.

²⁸⁰ Rousset, P., *La croyance en la justice immanente à l'époque féodale*, LMA 54, 4e série – 3 (1948), N. 3 – 4, s. 225 – 248.

K této myšlence se o mnoho století později přihlásil také zbraslavský mnich Petr ze Žitavy, když napsal:

*„Vždyť sluší se učinit tomu,
kdokoliv vědět má vše, neb bude pak moci v tom činu,
který se tenkrát stal, též nalézt, z čeho by mohl
chválen být nebeský král a čím by si zasloužil lásky.“²⁸¹*

Je nade vši pochybnost, že tímto „nebeským králem“ myslí zbraslavský kronikář křesťanského Boha, jenž má být chválen za své zásluhy o rozuzlení spleť politické situace v Čechách a svržení krále Jindřicha Korutanského. Vyplyvá to osnovy událostí let 1307 – 1310 usměrňovaných zdáním Petra Žitavského boží prozřetelností.

Jestliže rozebereme onen krátký časový úsek dopodrobna, bude tato skutečnost lépe patrná:

1307. O volbě Jindřicha Korutanského Zbraslavská kronika praví: *„Neboť obyčejně to tak Hospodin řídí a dopouští, že lid, který má být bičován za své přestupky, nikterak napřed nepoznává, co mu má škodit. Hned tedy jak zemřel Rudolf, poslali četní páni království a měšťané zástup poslů k Jindřichovi, vévodovi korutanskému, a pozvali ho, aby se spěšně vrátil do Čech.“²⁸²*

1307. O neúspěšném pokusu Albrechta Habsburského dobýt Čechy: *„Považ, že se ještě neodvrátila pro hříchy lidu prchlivost Hospodinova od Čech, aby v nich směl být mír, a proto dosud stála ruka Páně vztažena.“²⁸³ A zajisté nebyl král Albrecht ten, skrze něhož by chtěl Hospodin uspořádati v Čechách mír, nýbrž rozhodl se nechat to druhému.“²⁸⁴*

²⁸¹ „Hiis respondere volo taliter: ista docere / Quelibet et scire decet omnia, nam reperire / Quivis in hoc facto poterit tunc temporis acto, / De quo laudetur celorum rex et ametur.“ (ChAR I., kap. 102, s. 152).

²⁸² „Plerumque enim Dominus taliter disponit ac fieri permittit, ut flagellandus pro suis excessibus populus id, quod sibi obesse debeat, minime precognoscat. Mox igitur ut mortuus fuerat Rudolfus, a pluribus regni baronibus ac civibus nunciorum turba ad Heinricum, ducem Chorinthie, mittitur et, ut festinanter in Bohemiam redeat, invitatur.“ (ChAR, kap. 86, s. 112).

²⁸³ Podle Iz 5, 25.

²⁸⁴ „Puto ... quod propter peccata populi nondum furor Domini aversus fuerit de Bohemia, ut pax deberet esse in ea, unde adhuc manus Domini stetit extenta. Nec utique Albertus rex ille fuit, per quem Dominus pacem in Bohemia voluerit ordinari, sed hoc alteri disposuerat reservari.“ (ChAR I., cap. 86, s. 113). Tím „druhým“ byl Jan Lucemburský.

1309. O neúspěšném útoku korutanských oddílů a obyvatel Kutné Hory na klášter v Sedlci: „*A tak padli přemnozí, jejichž počet si netroufám pověděti, kteří si chtivě přišli z Hory naplnit své váčky, zabiti ranou zajisté ne lidskou, nýbrž Boží.*“²⁸⁵ Do běhu událostí zasahuje tentokrát i Panna Marie:

„*A tak ochránila onoho dne slavná panovnice nebeská Marie zbožnou odvalu svých obránců, takže nebylo nikomu z domu a čeledi Sedleckého kláštera ublíženo v oné velmi lité srážce zápasu na vlasech jeho hlavy nebo na kterýchkoli jiných údech. Jediný ze sedlecké čeledi utrpěl slabou ránu kamenem, ale ten se hned potom uzdravil a skákal jako jelen.*“²⁸⁶

1310. O úspěšném útěku Elišky Přemyslovny z Prahy, kde jí chtěli rádci Jindřicha Korutanského donutit ke sňatku s jakýmsi rytířem a kde jí údajně královi straníci usilovali o život: „*To zamýšleli oni úhlavní nepřátelé a zmýlili se ... Kdo bude zlořečiti této panně, ať je postižen zlořečením, protože to je símě, jemuž požehnal Hospodin.*“²⁸⁷ *Neboť ona dědictvím zdědí zemi otců svých, kterou jí chce dáti Hospodin Bůh její, spíše pak jí než její starší sestře, protože ta, bohužel, dotýkala se smoly a zmazala se od ní.*“²⁸⁸ (Smola = Jindřich Korutanský).

1310. O úspěšné protikrálovské agitaci opatů sedleckého a zbraslavského: „*Pohlédl z vysokého nebeského příbytku*“²⁸⁹ *slitovník a milosrdný Hospodin, když přišel čas slitování jeho. Vložil pak Hospodin ducha rozvahy do srdcí některých lidí, kteří, třeba se rmoutili s ostatními, přece každodenně přemýšleli více než jiní o tom, co by prospělo míru.*“²⁹⁰

²⁸⁵ „*Plures itaque, quorum numerum dicere non presumo, qui replere sua marsupia avide de Monte venerunt, miserabiliter interfecti plaga utique non hominis, sed Dei iacuerunt.*“ (ChAR I., kap 106, s. 165).

²⁸⁶ „*Protexit itaque die illo gloriosa celorum imperatrix Maria suorum propugnatorum devotam audaciam, ita quod nullus, qui erat de domo et familia monasterii Scedlicensis, nec in capillis sui capitis seu quibuslibet membris aliis in acerrimo illius conflictu certaminis lesus fuit. Unus tamen de familia Scedlicensi iactum modicum lapidis sustinuit, qui subito postea sanus factus saluit sicut cervus.*“ (Ibid.) Srv. i jiná místa v této kapitole.

²⁸⁷ Iz 61, 9.

²⁸⁸ „*Hec cogitaverunt iniquissimi illi et erraverunt ... Qui maledixerit huic virgini, maledictionibus repleatur, quia hoc est semen, cui benedixit Dominus. Ipsa enim hereditate hereditabit terram patrum suorum, quam Dominus Deus suus daturus est sibi, potius vero sibi, quam sorori sue maiori, quia proch dolor hec atrectavit picem et inquinata est ab ea.*“ (ChAR I., kap. 92, s. 129).

²⁸⁹ Podle Ž 32, 13.

²⁹⁰ „*Respexit enim de excelso celorum habitaculo miserator et misericors Dominus, cum venisset tempus miserendi eius. Inmiserat autem Dominus spiritum consilii in corda quorundam hominum, qui licet tribularentur cum ceteris, plus tamen quam alii ea, que ad pacem fuerant, cotidie cogitabant.*“ (ChAR I., kap. 94, s. 133).

1310. O cestě Elišky Přemyslovny na svatbu s Janem Lucemburským do Špýru:

*„Veleben nyní buď král nebeský, nezdolatelný,
protože ochránil kněžnu, jež do krajin dálných se brala,
aby zůstala živa a v lepší poměry mohla
uvésti zem, jež byla, ach, plna viny a hříchů.
Nebýt pomoci Boží, pak nikdy by nebyla mohla
na onu cestu se dát a odtamtud opět se vrátit.“²⁹¹*

1310. O sňatku Elišky Přemyslovny ve Špýru:

*„Právem chváli se Bůh, že laskavě povýšil dívku
a usadil ji sám na tak vysokém stolci,
dívku, jež opuštěna a velmi sklíčena byla.“²⁹²*

1310. O dobytí Prahy korutanskými a míšeňskými oddíly: *„To dopustil Bůh, Hospodin pomsty, jehož ruka byla tehdy dosud vztažena nad lidem,²⁹³ který ho vinami urazil. Ve svátek tedy Povýšení svatého kříže léta Páně 1310 vtrhlo celé ono ničemné míšeňské vojsko úskočnou věrolomností zrady nepřátelsky na dvou stranách města, totiž u svatého Františka a u brány v sousedství domu Mikuláše od Věže, do Prahy, dobylo ji a pokořilo ji.“²⁹⁴*

1310. O obsazení Prahy vojskem Jana Lucemburského: *„Toť zajisté šťastná proměna pravice Nejvyššího.“²⁹⁵*

²⁹¹ „*Sit nunc invictus rex celorum benedictus, / Qui custodivit domicellam, que procul ivit, / Ut sibi servaret vitam terramque locaret / In meliore statu, que stabat habunda reatu / Et nisi iuvisset Deus hanc, nunquam potuisset / Hec exivisse, nec abhinc egressa fuisse.*“ (ChAR I., kap. 99, s. 144). Podobně: „*Miremur nunc factum, quod a Deo postulavimus faciendum: laqueus contritus est et virgo liberata est de manibus querencium ignominiam eius.*“ (ChAR I., kap. 96, s. 144).

²⁹² „*Laudatur digne Deus, a quo virgo benigne / Sic sublimatur et in alta sede locatur, / Que desolata steterat multumque gravata.*“ (ChAR I., kap. 102, s. 153).

²⁹³ Podle Iz 5, 25.

²⁹⁴ „*Hoc Deus, ulcionum dominus, permisit, cuius manus tunc adhuc extenta fuit super populum, qui ipsum demeritis offendit. In festo igitur Exaltacionis sancte crucis anno Domini MCCCX^o per fraudulentam tradicionis perfidiam totus ille malignus Misnensis exercitus hostiliter in duabus partibus civitatis, circa sanctum Franciscum videlicet et ad portam domini Nicolai de Turri vicinam, intravit, Pragam cepit et humiliavit eam.*“ (ChAR I., kap. 105, s. 159).

²⁹⁵ „*Hec felix mutacio dextre utique excelsi.*“ (ChAR I., kap. 108, s. 173). Podle Ž 76, 11.

1310. O obnovení míru po nástupu Jana Lucemburského: „*Jak bychom nepovažovali za zřejmý důkaz slitování Božího, že Bůh tak náhle způsobil skrze mladičkého krále Jana, majícího čtrnáct let svého věku a v království nováčka, úspěch tak velikého pokoje? Neboť hned když nejprv vcházel do Pražského města tento mladý král, volali: ‚mír‘, a požehnání tohoto míru brzy na všech místech přibývalo. ... Nastal tedy mír, protože Bůh, průvodce a milovník pokoje, rozhodl tak učiniti skrze tohoto krále.*“²⁹⁶

1307 – 1310. O záchraně zbraslavského Konráda opata před úklady stoupenců Jindřicha Korutanského: „*Byla pak tak veliká zběsilost Korutanců, že prahli nejen po lupu věcí, ale i po vraždách; neboť nám oznámila pravdivá řeč zprávu, že Korutanci rozhodli, že má někdo tajně státí na nějakém vyčnívajícím výstupku a usmrtit střelou vystřelenou z kuše pana Konráda, zbraslavského opata, až by tamtudy šel. Příčinou toho bylo, že vyhledával prospěch království a státu; ochránil ho však Hospodin, který znal jeho dobrý úmysl.*“²⁹⁷

1307 – 1310. O vládě Jindřicha Korutanského obecně: „*Neboť pod vládou tohoto Korutance upadá v nevážnost stav Čech, povstávají bezbožníci, padají nevinní a spravedliví, vládné násilnost, panuje nespravedlivost, soud a spravedlnost jsou vyhnány z vlasti, jsou olupovány kostely, deptány kláštery, statky pozemské jsou jim odnímány, libovůle je všem zákonem, přibývá loupeží, nářkům vdov a sirotků není poskytována žádná pomoc, truchlí kněžstvo, upí každá krajina, protože se rozmnožilo zlo v Českém království. Neboť neustala tato rána²⁹⁸ v třech letech, po která panoval tento Jindřich v Čechách, nýbrž se tolikrát opakovala, že sama neznala svého určitého počtu; je totiž hrozně si představit v mysli, hroznější vypovědět a nebezpečnější ze zkušenosti poznat ona těžká nebezpečství a nekonečné obtíže, kterými byly v době Jindřicha, vévody korutanského, postiženy celé Čechy. Neboť rozhodl Hospodin Čechy rukama tohoto knížete ne spasiti, nýbrž bítí.*“²⁹⁹

²⁹⁶ „*Qualiter non putemus divine miseracionis evidens argumentum, quod per regem Johannem adolescentulum, quartum decimum etatis sue habentem annum, in regno eciam novellum tante tranquillitatis tam subito fecit Deus commodum? Statim namque cum civitatem Pragensem primo ingrediebatur rex iuvenis iste, pax clamabatur et eiusdem pacis benedictio in omni loco mox uberius augebatur ... Pax igitur fit, quia Deus, auctor pacis et amator, sic facere per regem hunc disposuit.*“ (CHAR I., kap. 109, s. 175). Srv. pozn. k roku 1307.

²⁹⁷ „*Erat autem Chorinthianorum tanta vesania, quod non solum rerum spolia, sed homicidia siciebat; veridicus namque sermo nobis retulit, quod per Chorinthianos dispositum fuerat, quod quispiam in aliquo loco preeminenciori secreta deberet stare et dominum Conradum, abbatem Aule Regie iaculo misso de sagitta, cum inde procederet, penetrare. Causa huius exstitit, quia bonum regni et reipublice quesivit, ipsum autem Dominus custodivit, qui eius propositum bonum scivit.*“ (CHAR I., kap. 107, s. 168).

²⁹⁸ Podle Ž 105, 30.

²⁹⁹ „*Sub istius siquidem Chorinthiani regimine status vilescit Bohemie, surgunt impii, cadunt innocentes et recti, regnat violencia, dominatur iniquitas, iudicium et iusticia exulat a patria, spoliantur ecclesie, calcantur*

Podobně s využitím starozákonní josefovské novely:³⁰⁰ „*Na království se zajisté naplnilo vidění Josefa, vykladatele snů, neboť po letech úrodných následovala příliš neúrodná, a kdyby nám Hospodin nezanechal símě, byli bychom jako Sodoma a Gomorrha.*³⁰¹ *Zachoval nám věru Hospodin símě královské, totiž spanilou pannu, drahokamy ctností ozdobenou /Elišku Přemyslovnu – pozn. J. R./.*³⁰²

Z tohoto poněkud vyčerpávajícího, ale pro náš účel důležitého výčtu, jenž si naprosto nedělá nárok na úplnost, vyplývá zcela jasně, jaké schéma zbraslavský kronikář svému vyprávění o korutanském panství v Čechách vtiskl. Osud proti sobě po smrti Rudolfa Habsburského svedl jednak stranu míru, pokoje a spravedlnosti,³⁰³ to jest přívržence lucemburské kandidatury, a stranu protivnou, „*bezbožníky*“³⁰⁴ páchající před zraky Jindřicha Korutanského zlo a bezpráví na obyvatelích království. Zatímco v prvních fázích boje mezi dobrem a zlem mají stoupenci korutanského vévody navrch, což si Petr Žitavský vysvětluje jako odplatu za hříchy, kterých se Čechové dopustili, pozvedává nakonec Bůh k vladařské slávě Elišku Přemyslovnu, která spolu se svým manželem Janem Lucemburským dosedá na český trůn, pro nějž byla předurčena. Dochází tak z Boží vůle k obnově řádu a pořádku obráceného pod žezlem blasfemického vévody Jindřicha v dokonalý opak.

Polarita mezi dobrem a zlem³⁰⁵ vysvítá už z globální charakteristiky obou zneprátelených táborů, které nalézáme ve Zbraslavské kronice: na jedné straně „*několik*

---

monasteria, bona ipsis auferuntur temporalia, voluntas omnibus habetur pro lege, crebrescunt spolia; viduarum, orphanorum clamoribus nulla adhibentur remedia, luget clerus, ululat quilibet regio, quoniam multiplicata sunt mala in regno Bohemie. Ista enim tribus annis, quibus idem Heinricus regnavit in Bohemia, quassatio non cessavit, sed tociens repetitur, quod ipsa suum numerum certum nescit; horrendum est enim mente concipere, horrendius dicere et periculosius per experienciam discere illa gravia pericula ac discrimina infinita, quibus tempore Heinrici, ducis Chorinthie, tota Bohemia fuerat onerata. Disposuerat enim Dominus per manus huius principis Bohemiam non salvare, sed potius plagare.“ (ChAR I., kap. 86, s. 114).

³⁰⁰ Gn 39an.

³⁰¹ Gn 18 an.

³⁰² „*In regno utique illo completa est Joseph sompniatoris visio, fertilibus enim annis steriles secuti sunt nimis et nisi Dominus reliquisset nobis semen, quasi Sodoma et Gomorra fuisset. Servavit quidem Dominus nobis semen regium, virginem inquam decoram, gemmis vestitam virtutum.*“ (ChAR I., kap. 96, s. 137).

³⁰³ Program lucemburské strany v poselství mohučského arcibiskupa Petra z Aspeltu kolínským měšťanům zdůrazňuje respektování obecného zájmu (*bonum commune*) a touhu obnovit v zemi mír: „*Misit autem dominus Petrus, Maguntinus archiepiscopus, ad cives civitatis illius et nunciavit eis dicens: Bonum commune querimus, pacem in regno reformare venimus, quia viri pacifici sumus.*“ (ChAR I., kap. 108, s. 171).

³⁰⁴ „*Hii omnes ad Chorinthianum habebant zelum, sed non secundum conscienciam; aliorum enim incommodum sibi nitebantur facere solacium et turpe luerum. Non sic impii, non sic!*“ (ChAR I., kap. 105, s. 158). Anebo o Jindřichovi Korutanském: „*Intus quasi fur latet ille Chorinthus, / Qui se blasphemum fecit.*“ (ChAR I., kap. 108, s. 173).

³⁰⁵ Obdobná situace zápasu dvou protikladných principů se nachází už ve starší Kosmově kronice, kde proti sobě stojí „zlí“ Vršovci a „dobří“ Přemyslovci. Viz. Kopal, P., Kosmovi d'áblové. Vršovsko-přemyslovský

*moudrých mužů a některých šlechticů a měšťanů, kteří milovali dobro míru a vlasti*³⁰⁶ a na druhé „*vlastní zlobou a chmurou zločinu zaslepení*“³⁰⁷ příznivci Jindřicha Korutanského, kteří se ho drželi „*ne z horlivosti o veřejné dobro a obecnou spravedlnost, nýbrž spíše z naděje na hanebný zisk a pro nesvornost, ne že by chtěli, aby on vládl, nýbrž aby sami mohli více hřešiti.*“³⁰⁸

Aby ještě vyostřil protiklady mezi oběma antagonistickými principy ztělesněnými na jedné straně Eliškou a lucemburským rodem, na druhé straně Jindřichem Korutanským, využívá tvůrce zbraslavské kroniky světelné metaforiky, vkládaje do úst českých poslů k římskému králi Jindřichovi VII. následující pasáž:

*„Třeba utíkati z temnot ke světlu, ze soužení k pokoji, ze strachu k útočišti míru, z horka do révoví; a protože je království České zahaleno do temnot trápení, do tísní nesvárů, do strachu mnohých běd, přišli jsme z oné země, ó můj pane králi, ke světlu slavného tvého jména, kterým je už osvětlován okruh světa, a žádáme, aby byly naše nohy vedeny cestou pokoje.“*³⁰⁹

Pro Petra Žitavského příznačná, emotivně zabarvená slova, pouze dokreslují to, co bylo už dříve řečeno o osnově jím zaznamenaného příběhu korutanské správy nad českými zeměmi. Je to příběh dobra se zlem, ve kterém vévoda Jindřich hraje úlohu veskrze zápornou. Tato principiální schematičnost, středověkému dějepisci nikterak cizí, nejenže zmenšuje hodnotu pramene pro poznání dobových reálií, ale má rovněž velký vliv na spodobnění hlavních aktérů, s nimiž se na jeho stránkách setkáme. Do jaké míry podléhá ve Zbraslavské

---

antagonismus ve světle biblických a legendárních citátů, motivů a symbolů, MHB 8 (2001), s. 7 – 39, zvl. s. 8 a v poznámce.

³⁰⁶ Před odjezdem zbraslavského opata Konráda se konala schůzka lucemburské strany, jejíž členové jsou charakterizováni následovně: „*Previo ergo consilio plurium sapientum et quorundam nobilium et civium, qui bonum pacis et patrie diligebant, pridie nonas Augusti dominus Conradus, abbas Aule Regie primus ... de Praga exivit et ad dominum Heinricum, regem Romanorum, in civitate imperii, que Helprunna dicitur.*“ (ChAR I., kap. 90, s. 124).

³⁰⁷ „*Tantum namque a propria malicia ac sceleris caligine mentes quorundam hominum excecatae fuerant, quod ad istum Rudolfum, principem pacificum, dilectionem habere non poterant, sed tantum, ut redeat Heinricus, dux Chorinthie, affectibus ac precibus postulant et exorant.*“ (ChAR I., kap. 86, s. 111 - 112).

³⁰⁸ „*Non zelo publici boni et communis iusticie, sed potius spe turpis lucri et causa discordie dictum Heinricum de Chorinthia, non ut ipsum regnare vellent, sed quod ipsimet magis errare valerent, plures barones et cives particulariter elegerunt.*“ (ChAR I., kap. 90, s. 125).

³⁰⁹ „*Currendum est, inquit, de tenebris ad lucem, de angustiis ad quietem, de timore ad pacis asilum, de fervore ad pampinum, et quia regnum Bohemie involvitur tenebris tribulacionum, angustiis discordiarum, timore miseriarum multarum, ad lucem gloriosi tui nominis, quo illuminatur iam circulus orbis, de terra illa venimus ad te, o domine mi rex: petimus autem, ut a clemencia tue regie pietatis dirigantur pedes nostri in viam pacis.*“ (ChAR I., kap. 96, s. 137).

kronice charakter postav obecně a Jindřicha Korutanského zvláště literární typizaci, ukáží vybrané příklady.

4.3.1.4. Ideálnětypický popis postav ve Zbraslavské kronice

V návaznosti na antické rétorické předpisy pro psaní soudní řeči (Cicero, Quintilianus) líčili vesměs středověcí autoři charakter svých postav černobíle podle toho, zda chtěli dotyčného člověka vychválit, nebo potupit.³¹⁰ Sám Petr Žitavský je toho zářným příkladem. Pro začátek se zaměříme na hlavní rysy „dobrých“ postav vystupujících ve vyprávění o korutanském panství nad Čechami. Zřejmě nejdůležitější osobou, která v tomto příběhu figuruje, je princezna Eliška Přemyslovna, o níž se dočteme, že to byla „urozená panna, z rodu královského zrozená, mladá věkem, ale dospělá mravy a duchem stará“³¹¹ (variace na starobylý topos mladého člověka obdařeného vyzrálým duchem, tj. topos *puer-senex*), dále „jedna z počtu opatrných“³¹² (výpůjčka z Nového zákona Mat 25, 2), „bystrá a zkušená, skvějící se září dívčí cudnosti a ctnosti,“³¹³ popřípadě „spanilá panna, drahokamy ctností ozdobená.“³¹⁴ Jedná se o typický panegyrik využívající literární topiky a znalosti Bible.

Pro popis Eliščina manžela Jana Lucemburského použil zbraslavský kronikář Petr charakteristiku jak vnitřní, zkomponovanou ve verších, tak i vnější: „*Syn vlastností skvělých, jak máme / naději, šlechetný bude a zažene pohromy všechny, potom že stane se králem ... nebude lehkomyšlný, věk mladý jak o tom už svědčí. / S tímto jinochem mladým, tak moudrým, my všichni se nyní / vespolek radujme, že Čechem se nyní má státi.*“³¹⁵ Anebo: „*V čele všech stolů, na místě nejpřednějším, pod nachovými záclonami a hedvábnými závěsy ...slavně seděl Jan, nový král zároveň a ženich, syn velikého krále. Dále jako slunce plane mezi hvězdami, tak on skvěle zářil jasnou tváří přede všemi přítomnými knížaty; neboť tváře jiných knížat se mu podivovaly; všichni byli tehdy žádostivi viděti tvář tohoto mladistvého vladaře jako tvář*

³¹⁰ Arbusow, L., *Colores rhetorici ...*, s. 117.

³¹¹ „*Virgo generosa de semine regio progenita, iuvenis etate, sed matura moribus et mente cana Elizabeth.*“ (ChAR I., kap. 88, s. 122).

³¹² „*Elizabeth virgo sapiens et vere una de numero prudentium.*“ (ChAR I., kap. 89, s. 123).

³¹³ „*Est et altera virgo prudentissima Elizabeth nomine ... mente sagax et cana, candens puellaris pudicie et virtutum.*“ (ChAR I., kap. 90, s. 125).

³¹⁴ „*Servavit quidem Dominus nobis semen regium, virginem inquam decoram, gemmis vestitam virtutum.*“ (ChAR I., kap. 96, s. 137).

³¹⁵ „*Filius excellens, fiat probus et mala pellens ... rex postea fiat herilis, / Et nunquam vilis, docet hoc estas iuvenilis. / Huic adolescenti iuveni multum sapienti / Nos congaudemus, quod debeat esse Bohemus.*“ (ChAR I., kap. 101, s. 149).

Šalamounovu.³¹⁶ (Podle 2 Par 9, 23). Tento starozákonní vzor Šalamounovy panovnické moudrosti, ve středověku hojně využívaný, podtrhuje Petr Žitavský ještě záměrně vypointovanou řečnickou otázkou: „*Kdo by ted' váhati moh', neb kdo ted' pochybnost choval, / jednou že takový jinoch, jenž na křídlech rodičů rosl, / rodičů spravedlivých a široko daleko slavných, / k velkému prospěchu bude, jsa králem spravedlnosti?*“³¹⁷

Do třetice si představíme portrét Jindřicha VII. Lucemburského, který se svým oslavným tónem od předchozích dvou příliš neliší. O tomto římském králi hovoří Zbraslavská kronika v termínech panovnického ideálu s důrazem na Jindřichovu mírumilovnost a povahovou stálost: „*Pan král Jindřich, vladař římský, nestálosti neznalý, ale ve slibech velmi věrný*“³¹⁸ a kromě toho „*milovník pokoje*“³¹⁹ z rodu „*jenž zcela byl neznalý zlého.*“³²⁰

Literární obraz Jindřicha Korutanského a jeho lidí je podle logiky věci zrcadlovým obrácením toho, jak jsou ztvárněni hlavní exponenti lucemburské strany. Jindřichův spojenec Eberhard hrabě Würtemburský je označen za „*podněcovatele věrolomnosti, nádobu zkázy, ničitele míru, nesváru nejlepšího učitele.*“³²¹ „*Ten tedy,*“ pokračuje litanie zbraslavského kronikáře, „*zaslepen neřestí loupeživosti i nepravosti, třebaš byl bohatší než četná říšská hrabata, stavěl se v nepřičetné troufalosti proti římským vladařům a dosud, zestárnuv v špatných dnech, nepřeje si upustit od obvyklých hanebných skutků. Byla pak v bohatství a velmi opevněných hradech toho hraběte tak veliká moc, že hrot jeho troufalosti nemohl předtím žádný z králů otupiti v žádné pütce. Za velmi nešťastné se pokládá celé Švábsko,*

³¹⁶ „*In capite omnium mensarum in loco preeminenciori sub velis purpureis et cortinis sericeis per zonas ansulis insitas in gyro extensis et in circuitu sedis regalis expansis Johannes novus rex pariter et sponsus, regis magni filius, gloriose sedebat. Porro sicut sol inter sidera rutilat, sic ipse serena facie pre omnibus principibus, qui aderant, splendide choruscabat; etenim facies aliorum principum admirabantur eum, omnes desiderabant tunc videre faciem huius tenelli principis velut faciem Salomonis.*“ (ChAR I., kap. 102, s. 151). Pro některé paralely literárního vzoru moudrosti - krále Šalamouna - ve středověké literatuře srv. Bagge, S., *The Political Thought of The King's Mirror* (Medievalia Scandinavia Supplements 3), Viborg 1987, s. 98 v pozn.

³¹⁷ „*Quis valet ambigere nunc vel dubium retinere, / Quin iuvenis talis, qui sit nutritus in alis / Tam famosorum, iustorum progenitorum, / Multum proficiat, rex iusticie quoque fiat?*“ (ChAR I., kap. 95, s. 134).

³¹⁸ „*Instabilitatis nescius, sed in promissis fidelissimus dominus Heinricus rex, princeps Romanus.*“ (ChAR I., kap. 101, s. 148).

³¹⁹ „*Serenissimum principem dominum Heinricum, Romanorum regem, pacis amatorem.*“ (ChAR I., kap. 94, s. 134).

³²⁰ „*De vena, que mala nescit.*“ (ChAR I., kap. 95, s. 134).

³²¹ „*Fuit et est usque hodie comes Eberhardus de Wirtenberg fomes perfidie, vas perdicionis, pacis destructor, discordiarum optimus informator.*“ (ChAR I., kap. 103, s. 153).

*hrabata, stavěl se v nepřičetné troufalosti proti římským vladařům a dosud, zestárniv v špatných dnech, nepřije si upustit od obvyklých hanebných skutků. Byla pak v bohatství a velmi opevněných hradech toho hraběte tak veliká moc, že hrot jeho troufalosti nemohl předtím žádný z králů otupiti v žádné půtce. Za velmi nešťastné se pokládá celé Švábsko, protože v něm leží hrabství tak ničemného člověka. Jeho prohnanost staví hrady, vyvrací z kořene kláštery, pěstuje loupeže a nenávisť, zabíjí muže, obnažuje ženy.*³²²

Kritice neunikl ani korutanský šlechtic Jindřich z Aufensteina, „*muž strohý ...přítel krutovlády a úhlavní nepřítel osob klášterních,*“³²³ resp. „*krutý muž, který se chlubí zlobou,*“³²⁴ ovšem nejpříkřejšího odsouzení se dostalo bezesporu osobě Jindřicha Korutanského. Petr Žitavský ho vyličil jako slabého, nedbalého, lakotného tyrana škodícího zemi a pomohl si přitom ve středověku užívanými topoi rex-tyrannus (rex-iniustus) a rex-puer.

4.2.1.4.1. Jindřich Korutanský jako rex tyrannus

Slovo „*tyrannus*“ nebo řecky „*ὁ τυραννος*“ sahá svými počátky do antického světa 7. století, kdy se takto nazýval každý mocný vládce bez ohledu na to, jakých prostředků k prosazování své vůle využíval. Hodnotově neutrální označení získalo však už o století později negativní zabarvení a od 4. století je již pojem tyrana vyhrazen člověku, který na sebe násilím strhnul politickou moc (tj. uzurpátorovi), případně panovníkovi, jenž právoplatně nabyté moci zneužívá.³²⁵ V politickém myšlení středověku se vedle toho objevuje ještě další druh tyrana

³²² „*Hic itaque rapacitatis quam iniquitatis vicio excecatus, licet dicior esset pluribus Reni comitibus, semper se temeraria presumptione Romanis opposuit principibus, nec adhuc inveteratus dierum malorum cessare desiderat a consuetis actibus et fedis. Erat autem eiusdem comitis in divitiis et castris munitissimis tantum posse, quod ipsius presumptionis aculeum nullus regum antea poterat retundere quavis lite. Infeliciorem se autumat tota Swentia, eo quod in ipsa tam iniqui hominis iaceat comicia. Istius versucia edificat castra, eradicat claustra, spolia nutrit et odia, iugulat mares, denudat femellas.*“ (ChAR I., kap. 103, s. 153). Obdobně: „*Nam fuit iste comes vilis, vicii quoque fomes. Et fuit exosus comes iste nimis viciosus: Dictus Eberhardus, qui non est ad mala tardus: Exstruxit castra, celi curans minus astra, Exspolians cunctos, habuit fures sibi iunctos.*“ (ChAR I., kap. 103, s. 154)

³²³ „*Heinricus, vir acerbus dictus de Hlaufenstein ... tyrannidis amicis claustraliumque personarum hostis sevus.*“ (ChAR I., kap. 106, s. 163).

³²⁴ „*Quem non terreret crudelis viri, qui gloriatur in malicia, relacio et legacio tam aspera?*“ (ChAR I., kap. 107, s. 169).

³²⁵ Tento sémantický posun byl znám už středověkým vzdělancům a stručně ho rekapituluje ve svých *Etymologiis* Isidor Sevilský (kn. 9, kap. 3; PL 82, sl. 344): „*Tyranni Graece dicuntur, iudem Latine et reges; nam apud veteres inter regem et tyrannum nulla discretio erat ... Fortes enim reges tyranni vocabantur ... Jam postea in usum accidit tyrannos vocari pessimos atque improbos reges, luxuriosae dominationis cupiditatem, et*

převzaté prostřednictvím Sv. Augustina a Isidora Sevilského z antické tradice – tedy uzurpátor (*tyrannus ex defectu tituli*) a krutovládce (*tyrannus ex parte exercitii*) – přitom i nadále nacházejí v literatuře následujících staletí široké uplatnění.³²⁷

Středověcí teoretikové státu staví obraz tyrana do protikladu vůči panovnickému ideálu³²⁸, jehož ztělesněním byl ve 13./14. století moudrý, umírněný a spravedlivý vladař obklopující se schopnými rádci. O takovém muži, který by se stal vzorem pro své poddané, se předpokládalo, že bude oddán myšlence zajistit své zemi blahobyt, mír a jednotu, že se bude zajímat o všestranný rozvoj hospodářský i kulturní a že bude dbát o prospěch církve.³²⁹

Typickými rysy středověkého krutovládce³³⁰ jsou naopak zpupnost (*superbia*) a neposlušnost vůči Bohu (*inoboedientia*). Podle Jana ze Salisburý, reprezentujícího do značné míry obecný názor své doby, moudrost (*providentia, prudentia*), spravedlnost (*iustitia*), statečnost (*fortitudo*) a umírněnost (*temperantia*), tedy ty vlastnosti, jež středověk znal pod názvem kardinální ctnosti³³¹ a pokládal za základ etického kodexu feudálního vladaře, nacházejí u tyrana svůj nejostřejší protiklad v nespravedlnosti (*iniuria, iniustitia*)³³², pohaně

Beitrag zur Frage von Kirche und Widerstandsrecht, in: Kaufmann, A., Backmann, L. E. (Hrsg.), Widerstandsrecht (WdF Bd. 173), Darmstadt 1972, s. 260 – 261.

³²⁷ Přehled podává Kern, F., Gottesgnadentum und Widerstandsrecht im frühen Mittelalter. Zur Entwicklungsgeschichte der Monarchie, Leipzig 1914, s. 396 an. (příloha 23).

³²⁸ K panovnickému ideálu středověku srv. Born, L. K., The Perfect Prince. A Study in Thirteenth and Fourteenth Century Ideals, Speculum. A journal of medieval studies 3 (1928), s. 470 – 504; Berges, W., Die Fürstenspiegel ..., passim; Bagge, S., The Political Thought ..., s. 98 – 109 (Bagge provádí zajímavou komparaci mezi norským knížecím zrcadlem ze 13. století a evropským panovnickým ideálem); Buschmann, E., Ministerium Dei ..., zvl. s. 84 an.

³²⁹ Born, L. K., The Perfect Prince ..., s. 504.

³³⁰ K tématu tyrana/tyranidy ve středověku srv. zejm. Parsons, W., The Medieval Theory of the Tyrant, The Review of Politics 4 (1942), s. 129 – 143. Spörl, J., Gedanken um Widerstandsrecht und Tyrannenmord im Mittelalter, in: Kaufmann, A., Backmann, L. E. (Hrsg.), Widerstandsrecht (WdF Bd. 173), Darmstadt 1972, s. 97 an. K vývoji pojmu srv. Mandt, H., Tyrannis, Despotie, in: Brunner, O., Conze, W., Koselleck, R. (Hrsg.), Geschichtliche Grundbegriffe. Historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache in Deutschland. Bd. 6 (St – Vert), Stuttgart 1990, s. 651 – 708, zvl. 651 – 665. V českých poměrech se tímto tématem na příkladu krále Václava IV. zabývá Nejedlý, M., L'idéal du roi en Bohême à la fin du XIVe siècle. Remarques sur le 'Nouveau Conseil' de Smil Flaska de Pardubice, in: Boutet, D., Verger, J. (ed.), Penser le pouvoir au moyen âge (VIIIe - XVe siècle). Études d'histoire et de la littérature offertes à Françoise Autrand, Paris 2000, s. 249 – 251.

³³¹ Čtveřicí kardinálních ctností převzal středověk od antických autorů a uvedl jí v soulad s křesťanskou morálkou. Stalo se tak zásluhou Klementa Alexandrijského (cca 150 – před 215), jenž spojil původně platonský soubor ctností s katalogem křesťanské etiky obsaženým v 8. kap. deuterokanonické Knihy moudrosti, a hlavně zásluhou sv. Ambrože (333/4 resp. 339/340 – 397), který svým komentářem k Ciceronově spisu *De officiis ministrorum* položil na dlouhou dobu základ křesťanské etiky, systematizované ve vrcholném středověku Tomášem Akvinským do její klasické podoby, v níž původní kardinální ctnosti zaujaly pevné místo vedle tří tzv. božských ctností, tj. víry, naděje a lásky podle 1 Kor 13, 13 („*Nunc autem manet fides spes caritas tria haec maior autem his est caritas*“). Ke kardinálním ctnostem srv. Hilpert, K., Kardinaltugenden, in: LThK 5, sl. 1232 – 1234; Geschichte der politischen Ideen. Von der Antike bis zur Gegenwart, 3. Aufl. in Frankfurt am Main 2003, s. 176 – 177; Podrobně Kleber, K.-H., Einführung in die Geschichte der Moraltheologie, Passau 1985, s. 36 – 64; Lottin, O., La théorie des vertus cardinales de 1230 a 1250, in: Mélanges Madonnet. Études d'histoire littéraire et doctrinale du Moyen Âge, T. II (Bibliothèque Tomiste, T. XIV), Paris 1930, s. 233 – 259.

³³² Základní diferenci mezi ideální vládou a tyranidou spatřoval středověk v odlišném postoji k právu a spravedlnosti, jež tyran porušuje a vzorný panovník ochraňuje. Isidor ze Sevilly našel tuto původně antickou

(*contumelia*) a klamu (*dolus*).³³³ Tyranský vladař usiluje vnutit svému lidu vlastní panství bez ohledu na Boha, ve své domýšlivosti se nechává strhnout k despotickému zneužívání moci a poklesá na roveň zvířete, ne-li níže (Sv. Augustin). Překračuje hranice svého úřadu a přitom jednak podkopává hodnotové pilíře Bohem ustanoveného řádu, spojeného neoddělitelně se zachováváním míru a spravedlnosti (pojmová dvojice *pax-justitia* tvořila nezbytnou komponentu středověkého *ordo*³³⁴), jednak poškozuje obecné blaho (*bonum commune*), považované ve středověku za nejvyšší účel státu, za smysl i cíl existence dané společnosti. Další neméně závažnou křivdu páchá nespravedlivý monarcha na svém lidu tím, že nad veřejný zájem klade vlastní prospěch.

Pokud si již panovník na základě shora uvedených důvodů vysloužil od svých současníků titul tyрана, mělo to pro něj zejména ten nepříjemný důsledek, že se vystavoval nebezpečí vlastního sesazení, neboť učení středověkých autorit – Jana ze Salisbury, Tomáše Akvinského, Jindřicha z Gentu, Viléma z Occhamu – schvalovalo v případě nouze aktivní odpor proti tyranské vládě jako legitimní prostředek k obnovení rozvráceného řádu (*ordo*) a dávalo tak protikrálovské opozici do rukou mocnou zbraň.³³⁵

Přímo vzorový příklad tyranského krále poskytoval ve středověku hojně čtený irský traktát *De duodecim abusivis saeculi* anonymního pisatele ze 7. století, který se zaštiťoval domnělou autoritou Isidora ze Sevilly, Sv. Augustina a Sv. Cypriána (kap. 9):

„Devátý stupeň zneužívání je nespravedlivý král, vždyť přece má být král ne nespravedlivým, ale nápravcem nespravedlivých. Proto je povinen střežit sám v sobě důstojenství svého titulu. Neboť tento královský titul v sobě podle rozumu obsahuje, že zastává úřad správce všech poddaných. Ale jak by mohl napravovat jiné ten, kdo neřídí vlastní

---

myšlenku u Cicerona a uvedl ji do literatury křesťanského středověku, kde postupem času zdomácněla. Carlyle, A. J., *A History of Medieval Political Theory in the West*, III. *Political Theory from the Tenth Century to the Thirteenth*, 3rd impression in Edinburgh and London 1950, s. 126 an.

³³³ Srv. Carlyle, A. J., *A History of Medieval Political Theory in the West* III. ..., s. 136 an. K Janovi ze Salisbury dále srv. Miethke, J., *Politische Theorien im Mittelalter*, in: Lieber, H.-J. (Hrsg.), *Politische Theorien von der Antike bis zur Gegenwart* (Studien zur Geschichte und Politik Bd. 299), 2. Aufl. in Bonn 1993, s. 71 an.

³³⁴ Hübner, P., *Utilitas Publica – Gemeiner Nutz – Gemeinwohl...*, s. 219. Podrobně k pojmům *pax*, *justitia* ve středověké představě řádu srv. Bernheim, E., *Politische Begriffe des Mittelalters im Lichte der Anschauungen Augustins*, in: Kerner, M. (Hrsg.), *Ideologie und Herrschaft im Mittelalter* (WdF Bd. 530), Darmstadt 1982, s. 61 an.; Ewig, E., *Zum christlichen Königsgedanken im Frühmittelalter*, in: *Das Königtum. Seine geistigen und rechtlichen Grundlagen* (VuF 3), Konstanz 1956, passim, zvl. s. 16; Manz, L., *Der Ordo-Gedanke* ..., s. 11 an; Krings, H., *Ordo...*, s. 84 - 85.

³³⁵ Eberhard, W., *Gewalt gegen den König im spätmittelalterlichen Böhmen. Adelige Widerstand und der Ausbau der Herrschaftspartizipation*, in: Kintzinger, M., Rogge, J. (Hrsg.), *Königliche Gewalt – Gewalt gegen Könige. Macht und Mord im spätmittelalterlichen Europa*, Berlin 2004, s. 101; Týž, *Herrscher und Stände* ..., s. 483 - 485; Meinhold, P., *Revolution im Namen Christi* ..., s. 253 an.; Ullmann, W., *Schranken der Königsgewalt im Mittelalter*, HJb 91 (1971), s. 17 - 18.

chování tak, aby nebylo nespravedlivé? Jak má z královny spravedlnosti povstávat útěcha a v králově nestrannosti silít vláda nad lidmi. Královská spravedlnost vskutku znamená nikoho svou mocí bezprávně neutiskovat, soudit podle práva bez zaujatosti mezi člověkem cizím a blízkým, být ochráncem příchozích, sirotků a vdov, držet v mezích krádeže, trestat cizoložství, nevyvyšovat nespravedlivé, nepodporovat smilníky a kejklíře, vyhubit v zemi bezbožníky, nedopustit, aby v zemi žili vrazi příbuzných a křivopřísežníci, chránit kostely, podporovat chudé almužnami, ustanovit spravedlivé nad záležitostmi království, mít za rádce muže zralé, moudré a rozvážné, nedbat na pověry mágů, věštců a věštkyň, rozptylovat zášť, bránit statečně a rádně vlast proti nepřátelům, navzdory všemu věřit v Boha, nepovyšovat se v důsledku svých úspěchů, pokojně snášet veškerá protivenství, chovat křesťanskou víru v Boha, nedovolit svým synům jednat bezbožně, věnovat se horlivě stanoveným hodinám molíteb, neokusit jídla před ustanovenými hodinami. Běda totiž zemi, jejíž král je dítě a jejíž knížata snídají brzy po ránu. Tyto věci přinášejí v tomto čase prospěch království a krále přivádějí do vyšších království nebeských. Kdo však nespravuje království podle tohoto zákona, způsobí říši velmi mnoho neštěstí. Neboť proto je mír mezi lidmi často porušován a lidé zakoušejí též příkoří ze strany státu, prospěch zemi je přiváděn vniveč, blahobyt království narušují mnohé rozličné úklady, úmrtí milovaných osob a dětí způsobují žal, útoky nepřátel pustoší všechny kraje, divá zvěř požírá stáda skotu a ovcí, bouře větru a mrazu zabráni úrodě na zemi i službě na moři a mnohokrát spálí údery blesku pole, květy stromů a výhonky révy. A nad tím vším vpravdě nespravedlnost králova zahalí do stínu nejen tvář své současné říše, ale také své syny a potomky, aby po něm nezdědili království. Neboť pro hříchy Šalamounovy Pán vytrhl království domu Izraele z rukou jeho synů a rozptýlil jej. A pro spravedlnost krále Davida ponechal věčné světlo jeho potomstva v Jeruzalémě. Hle jak spravedlnost krále po léta neztrácí na významu je těm, kteří to pozorují, jasně patrná. Vždyť mír mezi lidmi to je ochrana vlasti, opatrování lidu, poskytování záštity obyvatelstvu, péče o slabé, lidské štěstí, mírné podnebí, klidné moře, úrodná země, útěcha chudých, dědění synů a naděje na dosažení blaženosti. Necht' je však přesto králi známo, že jako byl první posazen na trůn lidí, tak bude mít prvenství i v utrpení, pokud by nevykonával spravedlnost. Jednoho každého hříšníka, kterého má v tomto čase pod sebou, bude mít při oněch budoucích mukách jako nepolepšitelný hříšník nad sebou.“³³⁶

³³⁶ “Nonus abusionis gradus est, rex iniquus. Etenim regem non iniquum, sed correctorem iniquorum esse oportet. Inde in semetipso nominis sui dignitatem custodire debet: nomen enim regis intellectualiter hoc retinet, ut subjectis omnibus rectoris officium procuret. Sed qualiter alios corrigere poterit, qui proprios mores, ne iniqui sint, non corrigit? quoniam in justitia regis exaltatur solium, et in veritate regis solidantur gubernacula populorum. Justitia vero regis est neminem injuste per potentiam opprimere, sine personarum acceptione inter

Další neméně trvalé stopy zanechal ve středověké politické teologii vzor tyрана vytvořený Janem ze Salisburý (kol. 1115/20 – 1180) v 17. kapitole osmé knihy jeho slavného spisu *Polycraticus*:

„Je tedy tyranem, jak ho filozofové popsali, kdo utlačuje lid násilnickou vládou, stejně jako je knížetem ten, kdo lidu vládne prostřednictvím zákonů. Zákon je však darem božím, výrazem rovnosti a pravidlem spravedlnosti, obrazem božské vůle, ochráncem blaha, sjednotitelem a posilou lidu, pravidlem pro službu v úřadech, ničitelem a potlačovatelem neřestí, trestem za páchání násilí a bezpráví ... Kníže bojuje za zákon a svobodu svého lidu, o tyranovi se má za to, že nečiní nic jiného, než že ruší zákony a zotročuje lid. Kníže je téměř obrazem božství, tyran je obrazem ďábelské síly a ničemnosti. ... Kníže, obraz boží přirozenosti, má být milován, zbožňován a uctíván; tyrana jako obraz ničemnosti je však zpravidla nutno zavraždit. Původ tyrana spočívá v nespravedlnosti a z otráveného kořene roste zkáza a zhouba a strom sílí - něčí sekera ho musí podetnout. Neboť kdyby nespravedlnost a bezpráví nepodněcovaly k tyranidě, ničitelce lásky, bezpečný mír a věčný pokoj byl by zavládl mezi lidmi na věky a nikdo by nepomýšlel na odchod za hranice. Byla také, jak dosvědčuje velký otec Augustin, taková pokojná království těšící se vzácnému míru

---

virum et proximum suum juste judicare, advenis et pupillis et viduis defensorem esse, furta cohibere, adulteria punire, iniquos non exaltare, impudicos et histriones non nutrire, impios de terra perdere, parricidas et pejerantes vivere non sinere, ecclesias defendere, pauperes eleemosynis alere, justos super regni negotia constituere, senes et sapientes et sobrios consiliarios habere, magorum, ariolorum pythouissarumque superstitionibus non intendere, iracundiam differre, patriam fortiter et juste contra adversarios defendere, per omnia in Deo confidere, prosperitatibus animum non elevare, cuncta adversa patienter tolerare, fidem catholicam in Deum habere, filios suos non sinere impie agere, certis horis orationibus insistere, ante horas congruas cibum non gustare. Vae enim terrae cujus rex puer est, et cujus principes mane comedunt. Haec regni prosperitatem in praesenti faciunt, et regem ad coelestia regna meliora perducunt. Qui vero regnum non secundum hanc legem dispensat, multas nimirum adversitates imperii tolerabit. Idcirco enim pax saepe populorum rumpitur, et offendicula etiam de regno suscitantur, terrarum quoque fructus diminuuntur, et servitia populorum praepediuntur, multi et varii dolores prosperitatem regni inficiunt, charorum et liberorum mortes tristitiam conferunt, hostium incursus provincias undique vastant, bestiae armentorum et pecorum greges dilacerant: tempestates aeris et hyemis terrarum foecunditatem et maris ministeria prohibent, et aliquando fulminum ictus segetes et arborum flores et pampinos exurunt. Super omnia vero regis injustitia, non solum praesentis imperii faciem offuscat, sed etiam filios suos et nepotes, ne post se regni haereditatem teneant, obscurat. Propter piaculum enim Salomonis, regnum domus Israel Dominus de manibus filiorum ejus dispersit. Et propter justitiam David regis, lucernam de semine ejus semper in Hierusalem reliquit. Ecce quantum justitia regis saeculo valeat, intuentibus perspicue patet. Est enim pax populorum tutamen patriae, immunitas plebis, munimentum gentis, cura languorum, gaudium hominum, temperies aeris, serenitas maris, terrae foecunditas, solatium pauperum, haereditas filiorum, et sibimetipsi spes futurae beatitudinis. Attamen sciat rex quod, sicut in throno hominum primus constitutus est, sic et in poenis, si justitiam non fecerit, primatum habiturus est. Omnes namque quoscumque peccatores sub se in praesenti habuit, supra se modo implacabili, in illa poena futura habebit” (PL 4, sl. 877 – 878). Srv. k tomu Carlyle, A. J., A History of Medieval Political Theory in the West, I. The Second Century to the Ninth, Edinburgh and London 1903, s. 222 – 224; Ewig, E., Zum christlichen Königsgedanken ..., s. 37 an.; Heyse, E., De doudecim ..., in: LexMA 3, sl. 631.

Další neméně trvalé stopy zanechal ve středověké politické teologii vzor tyрана vytvořený Janem ze Salisbury (kol. 1115/20 – 1180) v 17. kapitole osmé knihy jeho slavného spisu *Polycraticus*:

„Je tedy tyranem, jak ho filozofové popsali, kdo utlačuje lid násilnickou vládou, stejně jako je knížetem ten, kdo lidu vládne prostřednictvím zákonů. Zákon je však darem božím, výrazem rovnosti a pravidlem spravedlnosti, obrazem božské vůle, ochráncem blaha, sjednotitelem a posilou lidu, pravidlem pro službu v úřadech, ničitelem a potlačovatelem neřestí, trestem za páčání násilí a bezpráví ... Kníže bojuje za zákon a svobodu svého lidu, o tyranovi se má za to, že nečiní nic jiného, než že ruší zákony a zotročuje lid. Kníže je téměř obrazem božství, tyran je obrazem d'ábelské síly a ničemnosti. ... Kníže, obraz boží přirozenosti, má být milován, zbožňován a uctíván; tyрана jako obraz ničemnosti je však zpravidla nutno zavraždit. Původ tyрана spočívá v nespravedlnosti a z otráveného kořene roste zkáza a zhouba a strom sílí - něčí sekera ho musí podetnout. Neboť kdyby nespravedlnost a bezpráví nepodněcovaly k tyranidě, ničitelce lásky, bezpečný mír a věčný pokoj byl by zavládl mezi lidmi na věky a nikdo by nepomýšlel na odchod za hranice. Byla také, jak dosvědčuje velký otec Augustin, taková pokojná království těšící se vzácnému míru

---

virum et proximum suum juste judicare, advenis et pupillis et viduis defensorem esse, furta cohibere, adulteria punire, iniquos non exaltare, impudicos et histriones non nutrire, impios de terra perdere, parricidas et pejerantes vivere non sinere, ecclesias defendere, pauperes eleemosynis alere, justos super regni negotia constituere, senes et sapientes et sobrios consiliarios habere, magorum, ariolorum pythonissarumque superstitionibus non intendere, iracundiam differre, patriam fortiter et juste contra adversarios defendere, per omnia in Deo confidere, prosperitatibus animum non elevare, cuncta adversa patienter tolerare, fidem catholicam in Deum habere, filios suos non sinere impie agere, certis horis orationibus insistere, ante horas congruas cibum non gustare. Vae enim terrae cujus rex puer est, et cujus principes mane comedunt. Haec regni prosperitatem in praesenti faciunt, et regem ad coelestia regna meliora perducunt. Qui vero regnum non secundum hanc legem dispensat, multas nimirum adversitates imperii tolerabit. Idcirco enim pax saepe populorum rumpitur, et offēdicula etiam de regno suscitantur, terrarum quoque fructus diminuuntur, et servitia populorum praepediuntur, multi et varii dolores prosperitatem regni inficiunt, charorum et liberorum mortes tristitiam conferunt, hostium incursus provincias undique vastant, bestiae armentorum et pecorum greges dilacerant: tempestates aeris et hyemis terrarum foecunditatem et maris ministeria prohibent, et aliquando fulminum ictus segetes et arborum flores et pampinos exurunt. Super omnia vero regis injustitia, non solum praesentis imperii faciem offuscat, sed etiam filios suos et nepotes, ne post se regni haereditatem teneant, obscurat. Propter piaculum enim Salomonis, regnum domus Israel Dominus de manibus filiorum ejus dispersit. Et propter justitiam David regis, lucernam de semine ejus semper in Hierusalem reliquit. Ecce quantum justitia regis saeculo valeat, intuentibus perspicue patet. Est enim pax populorum tutamen patriae, immunitas plebis, munimentum gentis, cura languorum, gaudium hominum, temperies aeris, serenitas maris, terrae foecunditas, solatium pauperum, haereditas filiorum, et sibimetipsi spes futurae beatitudinis. Attamen sciat rex quod, sicut in throno hominum primus constitutus est, sic et in poenis, si justitiam non fecerit, primatum habiturus est. Omnes namque quoscumque peccatores sub se in praesenti habuit, supra se modo implacabili, in illa poena futura habebit" (PL 4, sl. 877 – 878). Srv. k tomu Carlyle, A. J., A History of Medieval Political Theory in the West, I. The Second Century to the Ninth, Edinburgh and London 1903, s. 222 – 224; Ewig, E., Zum christlichen Königsgedanken ..., s. 37 an.; Heyse, E., De doudecim ..., in: LexMA 3, sl. 631.

jako rodiny tvořící jednu obec nebo jako různí lidé žijící v jedné rodině, nebo snad, což je pravděpodobnější, neexistovala vůbec království, kterých by se – jak je zřejmé z dávné historie – nezmocnila nespravedlnost již od počátku nebo by je nevyrvala z rukou božích. Avšak nejen králové vykonávali krutovládu, přemnozí obyčejní lidé jsou tyrany, pokud své schopnosti utopili v hříchu. Nic na tom nemění, že se zdá, jako bych teď v jedno spojil krále a tyrany, protože – jakkoliv je král nazýván podle spravedlivého konání – ony schopnosti knížete zdobí, pokud jich však zneužije, získává titul tyrana. ³³⁷

Vezmeme-li takto ve středověké literatuře tradovanou rámcovou představu vladaře spravedlivého a nespravedlivého, tj. tyrana, za základ dalších úvah o osobnosti Jindřicha Korutanského, může nám pomoci při hlubší analýze Zbraslavské kroniky. Nejde ani tak o doslovné paralely mezi uvedenými texty, jako spíše o celkovou tendenci citovaných úryvků, jež tematizují dobové představy panovnického ideálu a jeho protikladu. Kronika Petra Žitavského není pochopitelně moralistním traktátem, takže i když tíhne k obdobnému způsobu nazírání, nečiní tak nikdy bez ohledu na historickou skutečnost, pouze ji uchopuje do předem připravených forem, jak dokazuje postava tyranského vévody Jindřicha, tvořící protiklad k Václavovi II., který ve Zbraslavské kronice ztělesňuje panovnický ideál. ³³⁸

V tabulce rozlišující mezi charakteristikou přímou a nepřímou vypadá portrét korutanského vévody načrtnutý Petrem ze Žitavy zhruba následovně:

Katalog Jindřichových vlastností (přímá charakteristika)

³³⁷ „Est ergo tyrannus, ut eum philosophi depinxerunt, qui violenta dominatione populum premit, sicut qui legibus regit princeps est. Porro lex donum Dei est, aequitatis forma, norma justitiae, divinae voluntatis imago, salutis custodia, unio et consolidatio populorum, regula officiorum, exclusio et exterminatio vitiorum, violentiae et totius injuriae poena. ... Princeps pugnat pro legibus et populi libertate; tyrannus nihil actum putat, nisi leges evacuet, et populum devocet in servitute. Imago quaedam divinitatis est princeps, et tyrannus est adversariae fortitudinis, et Luciferianae pravitatis imago. ... Imago deitatis princeps, amandus, venerandus est et colendus; tyrannus pravitatis imago, plerumque etiam occidendus. Origo tyranni iniquitas est, et de radice toxicata mala et pestifera germinat, et pullulat arbor, securi qualibet succidenda. Nisi enim iniquitas, et injustitia charitatis exterminatrix tyrannidem procurasset, pax secure, et quies perpetua, in aevum populos possedisset, nemoque cogitaret de finibus producendis. (Pl. 199, sl. 777 – 778). K tomu srv. Parsons, W., *The Medieval Theory ...*, s. 139 – 140.

³³⁸ Viz. Dlouhá, M., *Představa ideálního panovníka v české středověké společnosti ...*, s. 286.

- neschopnost vládnout (neprosazuje právo a neposkytuje zemi záštitu)³³⁹
- nestálost³⁴⁰
- slabost (*rex invalidus, impotens*)³⁴¹
- nedbalost, pasivita (*negligentia*)³⁴²
- nedostatek autority³⁴³
- lakotnost (*avaritia*)³⁴⁴
- zpupnost (*contumacia*)³⁴⁵
- nevyhledává obecné dobro³⁴⁶

Katalog Jindřichových provinění (nepřímá charakteristika)

Jindřich Korutanský způsobuje zemi záhubu³⁴⁷ tím, že:

- povolává cizince, kteří plení zemi a hubí šlechtu³⁴⁸

³³⁹ Srv. pozn. 4 a 232. Dále srv: „*O quam difficile regno fit valdeque vile / Hunc fieri regem, qui nescit cudere legem, / Vel defensare scit regnum, sed vacuare / Solum scit vinum, cui complacet ante caminum.*“ (ChAR I., kap. 93, s. 133).

³⁴⁰ „*Chorinthianus autem iste ... cuius verbis et promissis adesse solet hesitans certitudo.*“ (ChAR I., kap. 91, s. 127 - 128).

³⁴¹ „*Rex ille invalidus, cuius regnare erat negligere.*“ (ChAR I., kap. 88, s. 122). „*Nam ipso Chorinthiano in principio reditus sui statim remissius agente in regno ipsum populus parvi pendit.*“ (ChAR I., kap. 88, s. 123); „*Chorinthiani de Chorinthia in subsidium ipsi principi Chorinthiano, ut eum regem potentem faceret super Bohemiam ... Hii cum in Pragam venissent, videntes, quod ipsorum dominus plus regeretur quam regeret et omnino impotens esset.*“ (ChAR I., kap. 93, s. 131 - 132).

³⁴² „*Statu itaque regni Bohemie defectibiliter ad interitum tendente, duce quoque Chorinthie ex sua inerti negligencia pene omnibus regni incolis displicente.*“ (ChAR I., kap. 89, s. 123); „*videntes igitur quidam de baronibus regni Bohemie, viri videlicet laude digni Henricus de Lypa, Johannes de Wartenberg et quidam alii, quod ex defectu regnantis et male regentis mala fierent in populo suo.*“ (ChAR I., kap. 91, s. 127).

³⁴³ Srv. pozn. 57 a 64.

³⁴⁴ „*Chorinthiane avaricie iniquitas.*“ (ChAR I., kap. 106, s. 161).

³⁴⁵ „*Subintravit autem regnum illud Henricus, filius Meynhardi, quondam ducis Chorinthie, non quidem per hostium, sed aliunde. ... Antecessori quoque nostro, domino Alberto, ausu idem temerario restitit et adhuc usque hodie procaciter sacro imperio resistere non desistit. ... autem prepotens imperii manus non sit adeo abbreviata, quin per ipsam contundi possit Chorinthiani illius presumptuosa contumacia.*“ (ChAR I., kap. 96, s. 137 - 138).

³⁴⁶ Není sice explicitně řečeno, dá se však z textu odvodit. Obecné dobré vyhledávali naopak stoupenci protikrálovské opozice viz. pozn. 239, 240, 241, 242 a 243.

³⁴⁷ „*Chorinthianus autem iste ... ultimum inducit exterminium nostro regno.*“ (ChAR I., kap. 91, s. 127 - 128); „*in quo omnes civitates Bohemie et Moraviae, ville, oppida, claustra, cives, clerici, rustici, mercatores Chorinthianum istum offendisse inventi sunt? Plurimi tamen sunt occisi, alii spoliati, alii ad nichilum redacti sunt, quorum nonnulli faciem ducis Chorinthie nunquam viderunt.*“ (ChAR I., kap. 95, s. 135).

- zneužívá pohostinnosti a příjmů sedleckého kláštera³⁴⁹
- nechrání chudáky, vdovy a sirotky³⁵⁰
- pod jeho vládou neexistuje mír a spravedlnost (*sterilitas pacis et iustitiae*)³⁵¹
- pod jeho vládou neexistuje řád (*nullus ordo*)³⁵²
- pod jeho vládou jsou okrádány kostely a kláštery³⁵³
- pod jeho vládou upadá prestiž království³⁵⁴

K tomu výčtu bychom mohli připojit ještě jeden případ dokumentující dosti přesně způsob, jakým Petr Žitavský pracoval. Když vypráví o Elišce Přemyslovně, se kterou ho pojilo blízké přátelství, vytýká korutanskému vévodovi mimo jiné, že Elišce nezajistil náležité postavení u dvora. Na okraj této osobní denunciace rozvedené do několika odstavců

³⁴⁸ „Nunc quoque alienigenas advocat, qui solum noverunt regnum rodere et vastare et plus, quod peius est, vitam nostram /tj. šlechty – pozn. J. R./ perdere, quoniam nostram pecuniam acquirere iam laborant.“ (ChAR I., kap. 91, s. 128).

³⁴⁹ „Iniquitatem vero iniquitati posthec Chorinthianus apposuit, quando id, quod indebite conventui Scedlicensi in Kuthna receperat, iniuste quod pro tempore possederat, ipsi abbati ad redimendum, quod suum est, pro maxima pecunia exhibet et prestat.“ (ChAR I., kap. 106, s. 161); „hospitalitatem namque, cui velut operi pietatis intendit et invigilat pro posse quelibet domus Cisterciensis ordinis, in quandam onerosam impietatem Chorinthianus iste incepit convertere, volens frequencius personaliter cum sua insulsa familia in claustro diebus pluribus iacere ibidem hospitans importune.“ (Ibid.).

³⁵⁰ „Sub istius siquidem Chorinthiani regimine ... viduarum, orphanorum clamoribus nulla adhibentur remedia.“ (ChAR I., kap. 86, s. 114); „nec fuit, qui super hiis pupillo et orphano de iusticia aut iudicio responderet.“ (ChAR I., kap. 91, s. 127). Nebo v narážce na starozákonní motivy: „In illo tempore maxime valebat ille /staroměstský rychtář Mikuláš Vacinger – pozn. J. R./ quasi electus ex mille, fecit enim iniusticiam et non iudicium, causa namque vidue non intravit in aures eius, orphanis et pupillis non pepercit oculus eius ... Qualis erat tunc rex, talis suus est ibi iudex.“ (ChAR I., kap. 105, s. 160). Péče o chudé, vdovy a sirotky náležela k základním povinnostem vladaře a tvořila běžnou součást středověkých knížecích zrdcadel, odvolávajících se v této věci na 9. kapitolu Pseudocypriánova spisu *De duodecim abusivis saeculi*. Berges, W., *Die Fürstenspiegel ...*, s. 60; Schulze, H. K., *Königsherrschaft und Königsmythos. Herrscher und Volk im politischen Denken des Hochmittelalters*, in: H. Maurer, H. Patze (Hrsg.): *Festschrift für Berent Schweineköper zu seinem 70. Geburtstag*, Sigmaringen 1982, s. 179 – 180.

³⁵¹ „Sub istius siquidem Chorinthiani ... regnat violentia, dominatur iniquitas, iudicium et iusticia exulat a patria, spoliantur ecclesie, calcantur monasteria, bona ipsis auferuntur temporalia.“ (ChAR I., kap. 86, s. 114). „Cognovimus enim et vidimus, quod propter ... iusticie inopiam omnes facultates pauperum potencioris manus rapuit violenter.“ (ChAR I., kap. 91, s. 127). „Cum propter defectum iusticie temporibus Heinrici, ducis Chorinthie, super omnia loca Bohemie devastacionis et desolacionis obruens ubique diluvium inundaret, clerus, civis, agricola ac summe claustralis incola violentiam in omnibus sustinerent.“ (ChAR I., kap. 94, s. 133); „habemus in Bohemia regem, ducem videlicet Chorinthie, sub quo facta est tanta pacis et iusticie sterilitas.“ (ChAR I., kap. 96, s. 137).

³⁵² „Generaliter autem tunc nullus ordo, sed horror erat horribilis in regni urbibus et locis universis.“ (ChAR I., kap. 91, s. 127). Srv. také „Sub impotenti et inordinato regimine Heinrici, ducis Chorinthie.“ (ChAR I., kap. 88, s. 122).

³⁵³ Viz. výše pozn. 347 a 350.

³⁵⁴ Viz. výše pozn. 342.

(kap. 92) ovšem Petrovi vyklouzne informace, která vrhá světlo na neradostnou hmotnou situaci, v níž se tehdy český král nacházel:³⁵⁵

*„A kdo cítí soustrast s tísní této osiřelé panny, ať uváží, jak skrovného užívala bohatství a požitků, když neměla nic, než co jí podala skoupá ruka a nepřátelská pravice. Ale co a kolik mohl dáti této chudé panně ten Korutanec z důchodů království, **když sám častěji dohnán potřebou zastavil věřitelům za jídlo a pití, kterým se měl sám živiti, nožik, čepici, klobouk nebo pás?**“³⁵⁶*

Jednání Jindřicha a jeho okolí není nicméně motivováno nedostakem prostředků. Petr Žitavský ho vysvětluje jednak tím, že „je zaslepila jejich špatnost a lakota, a proto právě ztratili hlavu, protože Bůh jimi pohrdl; neboť je jako zmetky vyvrhla a udžeti nemohla ušlechtilá česká zem,³⁵⁷“ jednak jejich „závistí“³⁵⁸ a „nenávistí.“³⁵⁹ To je jeden příklad za všechny další insinuace připisující Jindřichovy činy *a priori* jeho špatným vlastnostem³⁶⁰ z toho důvodu, aby jej zdiskreditovaly.

Na těchto pasážích se mimo jiné ukazuje, jak si Petr Žitavský historii - ať už jednotlivá fakta, nebo jejich interpretaci - upravoval a přizpůsoboval ji předem vytyčenému schématu rozlišujícím primárně mezi postavami kladnými a zápornými podle jejich politické příslušnosti buď ke stoupencům lucemburské kandidatury, nebo korutanského režimu.

Zrekapitulujme nyní některé styčné body, které lze nalézt mezi literární předlohou tyranského monarchy vytvořenou středověkými intelektuály a osobností korutanského vévody Jindřicha, jak ji můžeme poznat z četby Zbraslavské kroniky. Tyranii Jindřicha Korutanského vyznačuje zpuštěné chování, nezáměr o obecné blaho, nespravedlnost, absence klidu a míru, pořádku a bezpečí, malá podpora jak církve, tak potřebných lidí, tj. chudáků,

³⁵⁵ Shodně vypovídají kroniky Ot. Štýr., v. 96 973 an. a Dal., kap. 103, s. 165.

³⁵⁶ „*Et qui huius orphane virginis condolet angustiis, consideret, quam paucis fruebatur divitiis et deliciis, que nil aliud habuit, nisi quod sibi porrexit manus parca et dextra inimica. Sed quid et quantum Chorinthianus iste dare isti pauperi virgini de regni proventibus poterat, cum ipsemet sepius necessitate compulsus pro cibo et potu, quo ipse vesci debuerat, cultellum, mitram, pilleum vel cingulum creditoribus obligaret?*“ (ChAR I., kap. 92, s. 130).

³⁵⁷ „*Excecavit enim eos malicia et avaricia eorum, ideoque iuste confusi sunt, quoniam Deus sprexit eos; ipsos namque ut abortivos evomit et servare non potuit terra nobilis Bohemorum.*“ (ChAR I., kap. 92, s. 129).

³⁵⁸ „*Sed que et quanta ab emulis, qui non Dei emulacionem sed ambicionem habebant, passa est hec puella tenella.*“ (ChAR I., kap. 92, s. 129).

³⁵⁹ „*Favor baronum et communis opinio, que de sublimacione ad regnum de ista virgine emanaverat, in tantum sorori sue domine Anne et sororio suo ipsam odibilem fecerat.*“ (ChAR I., kap. 92, s. 129).

³⁶⁰ Sr.v.: „*Omnes illi, qui pridem eiusdem principis adventum desideraverant ac operose procuraverant, iam propter mali exuberanciam ipsius presenciam fastidirent.*“ (ChAR I., kap. 86, s. 114).

vdiv a sirotků. Vedle toho je vévoda prezentován jako slabý, neschopný, vrtkavý a lakotný správce království (*rector regni*), jenž se „dává království ... poznati spíše jako tyran, než král.“³⁶¹

Jindřich Korutanský v sobě snoubí zemského škůdce zneužívajícího panovnické moci ještě s dalším typem tyрана, totiž uzurpátorem trůnu. Aniž by se ohlížel na historickou skutečnost, vkládá Petr Žitavský hrdinům své kroniky do úst pozoruhodné věty. Římskému králi Jindřichovi VII. připisuje výrok: „*I vkradl se se do onoho království syn Menharta, někdejšího vévody korutanského, ne sice dveřmi, nýbrž jinudy,*“³⁶² na něž říšská knížata odvěti: „*V ruce tvé, pane králi, jsou všechny končiny země a oněch zemí, které má pod sebou onen Korutanec buď jako uchvatitel, nebo jako dědic. Starati se tedy o zákonité vladaře pro království České a vévodství Korutanské je zájmem říše římské.*“³⁶³ Z toho vyplývá, že Jindřich Korutanský je – v rozporu s tím, co tvrdí Zbraslavská kronika o několik kapitol dříve při popisu královské volby let 1306 a 1307 – uzurpátorem českého trůnu. Za povšimnutí přitom stojí, že Petr Žitavský zjednáva tomuto svému tvrzení autoritu prostřednictvím římského krále a knížat, kteří měli tato slova pronést na říšském sněmu ve Frankfurtu roku 1310.

Důsledkem shora naznačených okolností si korutanská vláda odnesla cejch „tyranidy“³⁶⁴ a ztratila tak, alespoň v očích zbraslavského kronikáře, legitimitu, své opodstatnění. Je více než pravděpodobné, že právě proto našel topos krále-tyрана při popisu Jindřicha Korutanského své uplatnění. Tyranovi bylo totiž podle středověkých představ povoleno vzdorovat, mohl být pohnán k odpovědnosti – tzv. „*correctio principis*“ – a v krajním případě i sesazen.³⁶⁵ Tento literární typ hojně doložený ve středověké literatuře pravděpodobně poskytnul Petrovi Žitavskému inspiraci pro dílo, které mělo popřít legitimitu režimu zavedeného korutanským vévodou Jindřichem. Hodil se dobře jak do Petrem použité

³⁶¹ „*Qui se regno ... plus tyrannum, quam regem ... exhibet.*“ (ChAR I., kap. 91, s. 128).

³⁶² „*Subintravit autem regnum illud Heinricus, filius Meynhardi, quondam ducis Chorinthie, non quidem per hostium, sed aliunde.*“ (ChAR I., kap. 96, s. 137).

³⁶³ „*In manu tua domine rex sunt omnes fines terre et omnium terrarum illarum, quas ille Chorinthianus sub se habet vel ut tyrannus vel ut heres. De principibus igitur legitimis regno Bohemie et ducatu Chorinthie Romani interest imperii providere.*“ (ChAR I., kap. 96, s. 138).

³⁶⁴ „*Omnes enim sub Chorinthiano rege milites, quantumcunque viles, reges esse volebant et in pauperes nostros ferocem tyrannidem exercebant.*“ (ChAR I., kap. 107, s. 166). „*Nunc concurramus omnes, grates referamus / Et laudes Christo, qui nos absolvit ab isto / Principe, qui regni curam tutamine segni / Gessit tres annos, secum tenuitque tyrannos, / Ac alios plures, qui vivebant quasi fures / Regnum ledentes, pacem minime facientes.*“ (ChAR I., kap. 109, s. 175).

³⁶⁵ Schreiner, K., „Correcio principis“. Gedankliche Begründung und geschichtliche Praxis spätmittelalterlicher Herrscherkritik, in: Graus, F. (Hrsg.), *Mentalitäten im Mittelalter. Methodische und inhaltliche Probleme* (VuF Bd. 35), Sigmaringen 1987, s. 208 an. Srv. také Delfos, L., *Alte Rechtsformen des Widerstandes gegen Willkürherrschaft*, in: Kaufmann, A., Backmann, L. E. (Hrsg.), *Widerstandsrecht* (WdF Bd. 173), Darmstadt 1972, s. 75 an.

organologické koncepci státu, tak do implicitně formulovaného schématu boje mezi dobrem a zlem neboli mezi Lucemburky a Korutanci.

4.2.1.4.2. Jindřich Korutanský jako rex puer

Jiný literární vzor pro charakteristiku Jindřicha Korutanského našel autor Zbraslavské kroniky v topu rex-*puer*. Spojení mladistvého věku a stařecké moudrosti je v antické a středověké literární tvorbě poměrně častým zjevem. Topos „*puer-senex*“³⁶⁶ nalezneme u pozdněantického dějepisce a hagiografa Sulpicia Severa (*Vita Martini*), právě tak jako u kronikáře Oty z Freisingu (*Gesta Friderici*) nebo básníka Hartmanna von Aue (*Gregorius*) ve vrcholném středověku.³⁶⁷ Důvodem, proč tento původně pohanský motiv našel v prostředí středověké křesťanské kultury tak vřelou odezvu, která přetrvala až do 17. století, jsou jeho biblické paralely.³⁶⁸

Vedle literárního prostředku plnění funkce panegyriku, o němž byla zmínka, existoval ovšem i opak - spojení stařeckého věku a dětinského chování, které mělo za cíl svou obětí dehonestovat. Nařčení, že si monarcha počíná jinak, než jak vyžadují jeho věk a postavení, muselo s oporou starozákonního citátu „*běda tobě, země, když král tvůj dítě jest*“³⁶⁹ nutně sugerovat překážku pro výkon vlády, neboť středověká exegeze chápala uvedený verš alegoricky jako poukaz na neschopnost panovníka dostát úkolům svého úřadu.³⁷⁰

Zmíněného biblického výroku, který předpovídá zemi ovládané nezletilým monarchou zkázu, využil několikrát ve své kronice i Petr Žitavský při líčení charakterových vlastností Jindřicha Korutanského. Pozoruhodné je, jak se daný citát v rukou kronikáře proměňuje, jak ztrácí a posléze znovu nabývá na významu podle kontextu, v němž je užit.

³⁶⁶ Curtiem definovaný topos *puer-senex* podrobuje kritice Jehn, P., Ernst Robert Curtius: Toposforschung als Restauration, in: Jehn, P. (Hrsg.), Toposforschung: eine Dokumentation (Respublica literaria Bd. 10), Sindelfingen 1972, s. XII an.

³⁶⁷ Arbusow, L., *Colores rhetorici* ..., s. 118. Další doklady viz. Curtius, E. R., *Evropská literatura* ..., s. 113 an.

³⁶⁸ Curtius, E. R., *Evropská literatura* ..., s. 114 – 115.

³⁶⁹ „*Vae tibi terra cuius rex est puer et cuius principes mane comedunt.*“ (Kaz 10, 16).

³⁷⁰ Le Goff, J., *Le roi dans l'occident médiéval* ..., s. 27. Ze středověkých děl srv. např. (v abecedním pořadí): Sv. Augustin, *De civitate Dei* (PL 41, sl. 555); Eucherius, *Formulae spiritalis intelligentiae* (PL 50, sl. 756); anonymní *Expositio mystica in Ecclesiasten* (PL, sl. 1008); Haymo z Halberstadtu, *Commentaria in Isaiam* (PL 116, sl. 737); Petr Cantor, *Verbum abbreviatum* (PL 205, sl. 186); Taio Caesaraugustanus, *Sententiae* (PL 80, sl. 962).

Když Zbraslavská kronika popisuje jednání českých poslů s římským králem Jindřichem VII. o nástupu Jana Lucemburského na český trůn, vyvstává sice otázka Lucemburkova mladistvého věku, pro zúčastněné strany ale nepředstavuje žádnou nepřekonatelnou překážku:

„Král nabízí bratra, poslové žádají, aby se stal jejich králem syn. Řekl pak král: ‚Můj bratr,‘ dí ‚má věk, je s to za sebe mluvit a bojovat, Jan však, můj syn, je velmi útlý chlapec a maličký chlapec. Běda pak zemi, když král její dítě jest.‘ Naléhali však silně poslové řkouce: ‚Ne běda, nýbrž zajisté dobře bude zemi naší, posadíš-li, laskavý pane králi, na trůn našeho království tohoto malého chlapce, aby zaujímal stolec slávy a seděl s knížaty místo tebe, neboť my budeme poddáni jeho moci, on však bude poslouchati rozkazu tvého, a tak bude řídití tvá moudrost jej i nás, totiž krále a království.‘“³⁷¹

Biblický argument v rozmluvě českého poselstva s římským králem zastupuje určité přesvědčení, že se mladý král nehodí pro výkon vládních povinností, protože, jak by se dalo z uvedené věty vyvodit, *„není s to za sebe mluvit a bojovat.“* Jeho panovnické kvality tím ale nejsou nikterak popřeny.

Jinak se jeví situace v souvislosti s vládní praxí korutanského vévody Jindřicha, na níž se dá zmiňovaný výrok o králi-dítěti vztáhnout také, ovšem v jiné významové rovině:

„A ve všech těch událostech nebyl Jindřich, zrozený z Korutan, shledáván za nic, ničím a pranicím, nýbrž byl ode všech považován takřka za nulu. Neboť tento král se jako chlapec dával chlapecky do jakékoli řeči, jak se jednomu každému zdálo s ním mluvit, s důvěřivostí a ochotným souhlasem. ‚Běda však zemi, když král dítě jest,‘ ne-li věkem, aspoň mravem.“³⁷²

³⁷¹ „Rex exhibet fratrem, nuncii postulant filium ipsorum fieri regem. Dixit autem rex: Frater, inquit, meus etatem habet, pro se loqui et pugnare valet, Johannes vero, filius meus, puer tenerrimus et puer parvulus est; ve autem terre, cuius rex puer est. Instabant autem fortiter nuncii dicentes regi: Non ve, sed utique bene terre nostre erit, si hunc puerum, puerum benedictum, fructum ventris tui posueris super thronum regni nostri, ut solium glorie teneat et cum principibus sedeat pro te, domine pie rex; nos enim subiecti erimus dicioni sue, ipse vero obediet iussioni tue et sic tua sapientia reget ipsum et nos, regem scilicet et regnum.“ (ChAR I., kap. 97, s. 139).

³⁷² „In hiis autem omnibus eventibus Heinricus, rex Bohemie dictus, de Corinthia natus requirebatur nil, nichil et nichilum, sed fuit ab omnibus quasi cifra geometrica reputatus. Ipse namque rex ad sermonem quemlibet,

A dále:

„Odtud prorok: ‚Běda zemi,
jejímžto králem je chlapec a knížata hodují ráno,‘
přeběda zemi té, kde chlapec vládne: tam války
jsou. Kde hoduje král, mír bezpečný odtamtud mizí.“³⁷³

Exegeze vybraného starozákonního citátu, jíž tu Petr Žitavský provádí,³⁷⁴ vyznívá tak, že vládne-li nedospělý král, budou jeho poddaní sužováni válkami. Dále se nám v textu objevuje distinkce mezi panovníkem, který je dítětem podle věku (Jan Lucemburský) a tím, který je dítětem svým duševním založením (Jindřich Korutanský). Zatímco prvním tento stav nepřináší žádné fatální důsledky, druhý jmenovaný – a tady nachází uplatnění Petrova interpretace knihy Kazatel – znamená pro zemi neštěstí, protože ji strhuje do víru války a nepokojů, což dobře koresponduje s historickou situací Českého království za vlády Jindřicha Korutanského.

Dalo by se říci, že jde o důkaz kruhem, který snad může vrhnout trochu světla na způsob uvažování pisatele Zbraslavské kroniky. Jako svědek bouřlivých českých událostí prvního desetiletí 14. století a zároveň duchovní dobře obeznámený s obsahem Bible mohl zbraslavský mnich Petr snadno vybrat z nepřeberného biblického materiálu vhodný citát a vyložit ho podle momentální potřeby, ovšem za cenu toho, že korutanského vévodu označil za dítěte „ne-li věkem, aspoň mravem.“ Nabízí se tedy otázka, zda lze ve větě „neboť tento král se jako chlapec dával chlapecky do jakékoli řeči, jak se jednomu každému zdálo s ním mluvit, s důvěřivostí a ochotným souhlasem“ spatřovat historický doklad královy slabosti, mírnosti a nestálosti, jak tomu rozuměla především starší historiografie, nebo pouze autorskou

---

sicut unicuique loqui cum eo placuit, credulitate et assensu facili ad modum unius pueri se pueriliter convertebat. Ve autem terre, cuius rex puer est, si non tempore tamen more.“ (ChAR I, kap. 93, s. 131).

³⁷³ „Unde propheta: *Ve terre, / Cuius rex puer est et principes mane comedunt. / Ve multum terre, cuius rex puer est, ibi gwerre / Sunt, et ubi comedit cito rex, pax tuta recedit.*“ (ChAR I., kap. 93, s. 133).

³⁷⁴ Exegeze a hledání souvislostí s biblickým poselstvím byly ve středověku běžným pracovním postupem při interpretaci historické látky. Srv. Goetz, H. –W., *Von der res gesta zur narratio rerum gestarum ...*, s. 711 – 712. Ke středověké exegezi obecně srv. klasickou práci Ohly, F., *Vom geistigen Sinn des Wortes im Mittelalter*, Darmstadt 1966.

licenci, která se hodila do naznačeného schématu využívajícího polaritu mezi králem Janem Lucemburským a vévodou Jindřichem:

„*Neboť pokoj měla před obličejem tohoto mírumilovného krále a mladíka země, ve které se dříve bouřil jeden proti druhému za času a vlády knížete korutnaského, starce.*“³⁷⁵

Spíše se zdá, že zbraslavský mnich Petr svému čtenáři nabídl literární postavu dětinského krále prostě proto, aby znemožnil její lidský protějšek z masa a kostí, Jindřicha Korutanského.

V rámci argumentace proti vládě korutanského vévody Jindřicha tvoří topická charakteristika postav součást koherentní myšlenkové struktury spolu s organologickým konceptem státu a dualistickou interpretací konfliktu mezi lucemburskou a korutanskou stranou, které v pojetí Petra Žitavského ztělesňují princip dobra a zla. Nelze samozřejmě popírat labilitu a negativní okolnosti provázející panství Jindřicha Korutanského v českých zemích, nutno ovšem podotknout, že jednostranný pohled na věc, jehož jsme svědky na stránkách Zbraslavské kroniky, je příliš poplatný soudobým myšlenkovým schématům (*topoi rex-tyrannus* a *rex-puer*) a autorově nenávisti, než aby se na něm dalo stavět při historickém hodnocení. Z tohoto hlediska se zdá být pro historii přínosné, aby byla vytyčena jasná hranice mezi skutečnou osobností Jindřicha Korutanského, nakolik ji v pramenech můžeme vůbec postihnout, a literární fikcí Petra Žitavského.

Jakkoliv pro nás může být kronika zbraslavského kláštera z faktografického hlediska cenná, jen stěží můžeme svoje hodnotové soudy vydávat za objektivní a opírat se přitom o svědectví Petra Žitavského, které je vysoce subjektivní, neboť se odvíjí od společenského zakotvení autora a role, jíž sehrál při vzpouře proti Jindřichovi Korutanskému. Aby ospravedlnil své kroky a nároky lucemburské dynastie na český trůn, popřel idoneitu stávajícího panovníka a označil jej za škůdce obecného blaha. Chceme-li být právi požadavku historické kritiky *discrimen veri ac falsi*, musíme na to při čtení kroniky pamatovat a pečlivě zkoumat historická fakta - bez nichž se tak jako tak obejít nemůžeme - z hlediska jejich intence.

³⁷⁵ „*Siluit namque terra in conspectu huius pacifici regis et iuvenis, in qua prius tumultuabatur alter ad alterum tempore et regimine Chorinthiani principis senis.*“ (ChAR I., kap. 109, s. 176).

Celkem se dá souhlasit s hodnocením, že Jindřich Korutanský patřil k ne příliš výrazným panovníkům a že si mezi českými šlechtici nedokázal zjednat vážnost. Ke stejnému závěru došel Dalimil, Otakar Štýrský, Jan z Viktringu i některé klášterní letopisy. Zdá se tomu nasvědčovat také kronika Albertina Mussata, jež ve stejném duchu líčí správu zavedenou korutanským vévodou v severní Itálii. Vše ostatní je ale dílem dezinterpretace a snahy očernit Jindřichovu osobu. Co se nařčení z pasivity a nedbalosti týče, Jindřichova spojenecká politika, jak navenek s míšeňskými markrabaty, tak na domácí půdě s měšťanstvem usvědčuje kronikáře ze lži. Když se Petr Žitavský na jiném místě sáhodlouze rozepisuje o slabosti korutanského vévody a jejích neblahých důsledcích pro stav království, podíl české šlechty na nastalé situaci v přílivu nářků a výčitek takřka zaniká. Přitom je nad slunce jasnější, že králova nemohoucnost a šlechtická zvůle jsou dvě strany jedné mince. Takto formulováno by ovšem vyprávění o korutanském vévodovi sotva splnilo cíl, který si zbraslavský mnich Petr vytyčil.

4.3.2. Otacher ouz der Geul (kol. 1265 – nejpozději 1321)

Vzdělaný štýrský rytíř Otakar patří mezi význačné osobnosti evropské středověké historiografie. Z jeho pera vzešla mimo jiné³⁷⁶ slavná Rýmovaná kronika o bezmála 100 000 verších popisujících světové dějiny od smrti Fridricha II. (1250) do roku 1309, a to včetně událostí českých.

Otakar se narodil nejspíše kolem roku 1265³⁷⁷ jako druhý syn štýrského ministeriála Dietmara ouz der Geul a jeho manželky Alheidis na některém z rodinných statcích ležících v Seckau a v horním Štýrsku. Tradičně blízké vztahy rodu de Geul a pánů z Lichtensteina svádí k domněnce, že mladý Otakar získával své první zkušenosti ve službě Oty z Lichtensteina na rodových hradech Frauenbergu nebo Liechtensteinu. Zde, v prostředí prosyceném étosem rytířství a dvorské kurtoazie, se zřejmě naučil nejen čtení, psaní a latině, ale získal rovněž široký přehled po dvorské literatuře, jak se můžeme přesvědčit na stránkách

³⁷⁶ Otakar napsal rovněž Kroniku císařů, která se však nedochovala.

³⁷⁷ Opatrnější odhady J. Seemüllera (Předmluva k edici Štýrské rýmované kroniky, in: MGH SS, Dt. Chron. V/1, Hannover 1890, s. CII) a T. Cramera (Geschichte der deutschen Literatur im späten Mittelalter, Nördlingen 2000, s. 143) udávají rozpětí let 1260 – 1265. Naproti tomu A. Lhotsky (Quellenkunde zur mittelalterlichen Geschichte Österreichs, MIOG Ergb 19, Graz-Köln 1963 s. 288) uvádí jako rok narození 1265.

Štýrské rýmované kroniky.³⁷⁸ Zda se v některém z uvedených míst setkal i s proslulým minnesängerem Oldřichem Pěvcem (1200/1210 – 1275), pánem hradu Frauenburgu, zůstává otázkou. Není to však nepravděpodobné vzhledem k Otakarovým životním peripetiím (nakolik se je podařilo zrekonstruovat) a k jeho čilému zájmu o rytířskou kulturu, v níž měla dvorská poezie pevné místo.

Koncem roku 1287 Otakarovo jméno mizí z diplomatických pramenů a jeho další osudy jsou pak až do léta 1301 zahaleny tajemstvím. Podle všeho se měly nést ve znamení dlouhých studijních cest po Evropě,³⁷⁹ z nichž více méně prokazatelné jsou pobyty v Čechách roku 1304, v severní Itálii (Ferrara) a ve Flandrech.

Na přelomu století se štýrský kronikář usazuje ve Štýrsku, uzavírá sňatek s Elizabeth von Kainach, dcerou drobného šlechtice z Voitbergu, a stahuje se do ústraní, kde začíná pravděpodobně kolem roku 1305³⁸⁰ psát své proslulé historické dílo, využívaje přitom zážitků a excerpt, jež nashromáždil v předchozích letech vyplněných putováním po Evropě. Vedle ústního sdělení se Otakar opíral o celou řadu písemných pramenů, zejména historiografických.³⁸¹ Sám si z nich pořizoval poznámky a výtahy, jež doplňoval a upravoval podle výpovědi očitých svědků, kdykoliv se taková příležitost naskytla. Není vyloučeno, že mu byli při sbírání materiálu nápomocni ještě někteří další lidé.³⁸²

Další mezeru v životopise štýrského šlechtice tvoří období let 1313 až 1317, kdy se pravděpodobně pod dojmem smrti Oty II. z Lichtensteina, svého pána a přítele, vydává na poslední delší cestu za hranice. Po ní se Otakar už natrvalo usazuje ve vlasti, aby se -

³⁷⁸ Loehr, M., Der Steirische Reimchronist: her Otacher ouz der Geul, MIÖG 51 (1937), s. 109.

³⁷⁹ Tak Loehr, M., Der Steirische Reimchronist ..., s. 110. Rezervovaný postoj vzhledem k absenci přímých dokladů o Otakarově cestě „na zkušenou“ zaujímá T. Cramer (Geschichte der deutschen Literatur im späten Mittelalter, Nördlingen 2000, s. 143). Že se tento štýrský rytíř cestám do ciziny nikterak nevyhýbal, můžeme doložit na textu kroniky, kde nejednou odkazuje jednak na vlastní zážitky, jednak na informace z druhé ruky, o kterých se můžeme domnívat, že pochází od lidí, s nimiž se na svých cestách setkal. Nad délkou těchto zahraničních pobytů včetně podrobnějších údajů o jejich průběhu se nicméně vznáší otazník.

³⁸⁰ Loehr, M., Der Steirische Reimchronist ..., s. 110 - 111. Podle odlišného mínění O. Lorenze (Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, Augsburg 1999 (reprint), I., s. 249 – 250) zahájil Otakar práci na kronice nedlouho **po smrti Přemysla Otrakara II.** a pokračoval v ní do r. 1291. Po delší přestávce navázal v posledním deceniu 13./prv. deceniu 14. stol. ucelením kratších zpráv, které si mezitím pořídil. Naproti tomu Lieberzt-Grün, U., Das Andere Mittelalter. Erzählte Geschichte und Geschichtserkenntnis um 1300 (Forschungen zur Geschichte der ältesten deutschen Literatur 5), München 1985 na s.111 an. nejnověji uvádí jako nejzazší datum vzniku nejstarších partií kroniky rok **1290**. T. Cramer (Geschichte der deutschen Literatur im späten Mittelalter, Nördlingen 2000, s. 143) se v otázce datace spokojuje s tvrzením, že kronika byla dokončena **po roce 1309** a M. Jansen (Historiographie und Quellen der deutschen Geschichte bis 1500 ..., s. 105) předpokládá jako dobu vzniku **první dvě desetiletí 14. století**.

³⁸¹ O jejich přehlednou rekapitulaci se pokusil již Josef Seemüller v předmluvě k edici Štýrské rýmované kroniky (MGH SS, Dt. Chron. V/1, Hannover 1890, s. LIX.) a po něm i jeho žačka Maja Loehr (Loehr, M., Der Steirische Reimchronist ..., s. 118 an.).

³⁸² Nejnověji ke vztahu Otakara Štýrského k pramenům Weinacht, H., Ottokar von Steiermark ... sl. 240 – 242.

vzdálen od veřejného života - mohl vrátit ke svému celoživotnímu dílu. Uprostřed práce nad Rýmovanou kronikou ho také někdy před rokem 1321 zastihuje smrt.

Kronika Otakara Štýrského pokrývá období od smrti římského císaře Fridricha II. do povstání dolnorakouské šlechty proti vévodovi Fridrichovi Sličnému roku 1309. Kombinuje univerzální dějiny s národními, takže si vedle událostí evropských nebo obecně křesťanských (pád Akkonu roku 1291) všimá hlavně těch, které významněji zasáhly do osudů Štýrska a Rakous. Dějiny těchto dvou zemí spolu s jejich geografickými sousedy tvoří jádro celého díla určeného především štýrské šlechtě.³⁸³ Rýmovaná kronika je složena ve verších s rýmem sdruženým (a a b b) a v národním jazyce, tedy středohornoněmčině, aby mohla oslovit vznešené publikum neznalé latiny.

O věrohodnosti Štýrské kroniky prolínající historickou realitu fingovanými scénami a promluvami vloženými do textu hlavně pro zvýšení dramatického efektu³⁸⁴ lze na obecné rovině jen těžko hovořit. Co se historie alpských zemí týče, odráží zpravidla historickou skutečnost věrně a často zabíhá i do detailu.³⁸⁵ Také vláda Jindřicha Korutanského v Čechách našla podle všeho důvěryhodného zpravodaje v Otakarovi, jenž při psaní českých dějin využíval jednak blíže neznámé písemné předlohy,³⁸⁶ jednak autopsie a asi i ústního svědectví očitých svědků.³⁸⁷ Šlechtici ve službách habsburských vévodů, ať už pocházeli z Rakous nebo Štýrska, měli na počátku 14. věku k Čechám blízký vztah daný intenzivním zasahováním Habsburků do zdejších záležitostí, takže pokud Otakar potřeboval údaje pro svou kroniku, mohl se nechat od těchto lidí informovat, jak to ostatně běžně dělával.³⁸⁸

Kolem přelomu 13. a 14. století navštívil Otakar Čechy minimálně dvakrát.³⁸⁹ Roku 1297 tvořil spolu s jinými rakouskými a štýrskými šlechtici slavnostní suitu Albrechta

³⁸³ Lieberzt-Grün, U., *Das Andere Mittelalter ...*, s. 134 an. T. Cramer (*Geschichte der deutschen Literatur ...*, s. 144) dále dokládá lokální omezenost kroniky zjištěním, že většina z 8 dochovaných rukopisů přináší text neúplný, postrádající pasáže z obecných dějin.

³⁸⁴ Weinacht, H., *Ottokar von Steiermark ...*, sl. 242 – 243.

³⁸⁵ Lieberzt-Grün, U., *Ottokar von Steiermark*, in: *LexMA 6*, sl. 1587 – 1588; Lorenz, O., *Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter ...*, I., s. 251.

³⁸⁶ Pro poslední čtvrtinu 13. století (vyprávění o Závěšovi z Falkenštejna) předpokládá společný písemný podklad pro Zbraslavskou kroniku a Štýrskou rýmovanou kroniku Vystyd, M., *Die steirische Reimchronik und die Königsaal-Chronik. Eine quellenkritische Untersuchung*, *MIÖG 34* (1913), s. 634 a v pozn. Pro dobu Jindřicha Korutanského předpokládá existenci neznámého psaného pramene Štýrské kroniky Šusta, J., *Dvě knihy českých dějin ...*, II., s. 15 - 16 v poznámce. Že to nebyla Zbraslavská kronika, vyplývá ze zcela odlišné tendence obou historických děl a z Otakarovy znalosti některých důležitých událostí, o nichž Petr Žitavský neví: smlouva mezi patriciátem a šlechtou (Ot. Štýr., v. 96 613 an.) nebo zajetí Jindřicha Korutanského roku 1309 (Ot. Štýr., v. 96705 – 96759).

³⁸⁷ Šusta, J., *Dvě knihy českých dějin ...*, I., s. 480 v poznámce zastává stejný názor, co se týče Otakarových informací o habsburském tažení do Čech roku 1306.

³⁸⁸ Srv. Lhotsky, A., *Quellenkunde zur mittelalterlichen Geschichte Österreichs*, *MIÖG Ergb. 19*, Graz-Köln 1963, s. 288 an; Loehr, M., *Der Steirische Reimchronist ...*, s. 116.

³⁸⁹ O pobytu v Čechách se Otakar výslovně zmiňuje: „*Dô man mich sach ze Bêheim sin.*“ (Ot. Štýr., v. 79 167).

Habsburského při jeho návštěvě v Praze,³⁹⁰ kde se právě konala slavnostní korunovace Václava II. Podruhé a zřejmě naposledy zavítal do Čech roku 1304, tentokrát u příležitosti vojenského tažení rakouského vévody Rudolfa proti králi Václavovi.³⁹¹

Podle trpkých vzpomínek, které si z vojenské kampaně odnesl a zachytil ve své kronice,³⁹² tady Otakara nečekalo nic příjemného. Se svými spolubojovníky byl svědkem debaklu, jenž ničeho nedosáhl, zato však stál život mnoho Albrechtových vojáků sužovaných chorobami, útoky protivníka, hladem a zimou.³⁹³ Ke špatnému obrazu českých pánů ve Štýrské rýmované kronice přispěla snad i úspěšná záškodnická válka, kterou vedli proti vojskům bojujícím pod habsburskou zástavou.

Příčiny averze vůči české šlechtě, s níž se v alpském prostoru setkáváme, je možno spatřovat také ve ztroskotání mocenského nástupu Habsburků do oblasti bývalých přemyslovských zemí, které způsobila smrt králů Albrechta a Rudolfa.³⁹⁴ Jak totiž ukázaly události doby pozdější, které na český trůn vynesly korutanského vévodu, představovaly naše země pro cizí soldatesku vítaný zdroj obohacení. Rytířům ze Štýrska, tvořícího od roku 1282 součást habsburské domény, se tato vidina po Rudolfově skonu rozplynula. Není proto divu, že se v tamních krajích hledělo na české velmože podporující korutanskou kandidaturu s těžko skrývanou záští.

Vládu Jindřicha Korutanského u nás líčí Otakar Štýrský dosti podrobně a všímá si při tom několika hlavních aktérů – panovníka, zemských předáků a měšťanstva. Do děje vstupuje rovněž římský král Albrecht v souvislosti s jeho dvěma taženími do Čech po smrti Václava III.,³⁹⁵ resp. roku 1307³⁹⁶ a dále Jindřichovi spojenci Ota III. Dolnobavoský³⁹⁷ s Eberharem Württemberským.³⁹⁸

Úpadek Českého království po vymření Přemyslovců se v kronikářově podání projevuje hlavně v postavení panovníka, který je perfidními a troufalými („*vermezzen*“)³⁹⁹

³⁹⁰ Její obdivné líčení nacházíme na stránkách kroniky: Ot. Štýr., v. 69033 an.

³⁹¹ Zvl. Ot. Štýr., v. 83 581 an. K pobytu Otakara Štýrského v Čechách Loehr, M., Der Steirische Reimchronist: her Otacher ouz der Geul, MIÖG 51 (1937), s. 93 – 94, 110 a 118.

³⁹² Viz Loehr, M., Der Steirische Reimchronist ..., s. 93 a s. 111.

³⁹³ K tažení Albrechta I. do Čech srv. zejm. Šusta, J., Dvě knihy českých dějin ..., I., s. 420 an. Zemlička, J., Století posledních Přemyslovců (Český stát a společnost ve 13. století), Panorama, Praha 1986, s. 267 an.

³⁹⁴ Tak soudí Seibt, F., Die böhmische Nachbarschaft in der österreichischen Historiographie des 13. und 14. Jahrhunderts, in: F. Seibt: Mittelalter und Gegenwart. Ausgewählte Aufsätze, Sigmaringen 1987, s. 189.

³⁹⁵ Ot. Štýr. v. 89 859 an.

³⁹⁶ Ot. Štýr. v. 92 781 an.

³⁹⁷ Ot. Štýr. v. 92 430 an., 92 450 an., 92 992 an., 93 046 an., 96 635 an. Otakar zřejmě v některých pasážích zaměňuje bavorské vévody Štěpána a Otu, jenž v letech 1305 – 1307 bojoval v Uhrách s Karlem I. z Anjou o trůn a při tom upadl do zajetí sedmihradského vévody László Kána. V uvedeném časovém rozmezí tudíž nemohl do českých událostí zasahovat.

³⁹⁸ Ot. Štýr. v. 93 046 an., 96 735 an.

³⁹⁹ Ot. Štýr. v. 96 275.

českými předáky („*die Bêheim listic unde karc*“) ⁴⁰⁰ vysmíván („*vil smaehe im taeten*“) ⁴⁰¹ a pokládán za nulu („*si in gar verniht heten*“) ⁴⁰².

Otakar Štýrský se nevyhýbá ani popisu politických praktik českých pánů, jež negativní charakteristiku této společenské skupiny ještě podtrhují. Ústy měšťanů vznáší proti nim štýrský kronikář obvinění, že královi neposkytují žádné prostředky, ⁴⁰³ nutí jej žít „v chudobě,“ ⁴⁰⁴ nerespektují ho, ba dokonce znevažují. ⁴⁰⁵

S tím také souvisí výtka, že šlechtici na Jindřicha vyvíjejí nátlak, jenž hraničí přímo s vydíráním. Jednání o propuštění zajatých zemských hodnostářů po vzpouře městského patriciátu roku 1309 začíná tím, že páni přišedší na Hrad nejprve nechají uzavřít komnaty, ve kterých Jindřich Korutanský pobývá, a pak králi předloží ultimátum, jehož nesplnění by podle jejich vlastních slov vedlo k sjednocenému odporu proti jeho osobě:

*„Nû heten ouch niht lenger bît,
die den hern gehôrten zuo.
des andern mogens fruo
kômen si hin,
dâ si funden in,
und besluzzen die tür.
dô legten si im für
des guoten und des besten,
sô vil si den westen,
daz den gevangen nutze waere.
si sprachen: ‚herre, die burgaere,
was mugen iu die
an iht gehelfen hie?
die dâ gevangen sint,
die habent noch solhiu kint,
ob si verdurben*

⁴⁰⁰ Ot. Štýr. v. 92 423. Podobně v. 96 607 – 96 608: „*Si erkanden sô karc / die bêheimischen herren.*“

⁴⁰¹ Ot. Štýr. v. 96 451.

⁴⁰² Ot. Štýr. v. 96 276.

⁴⁰³ „*Ein schulde niht kleine / und der hohsten eine / die burgaer gegen in für gâben / den man si sach haben / ze hern an kuniges stat./ daz si dem dheinen rât / nâch sinem hove taeten / von alliu diu und si haeten / ab dem lande genommen.*“ (Ot. Štýr. v. 96 436 – 96 444)

⁴⁰⁴ „*Von armuot gebresten vil./ die der kunic von in leit.*“ (Ot. Štýr. v. 96 453 – 96 454)

⁴⁰⁵ „*Ouch hôrte man si klagen, / daz si den kunic verniht haeten / und vil smaehe im taeten.*“ (Ot. Štýr. v. 96 449 – 96 451)

*und in der vancnus sturben,
 dâmit dennoch die jungen
 waeren unbetwungen
 und hiezen noch lantherren
 und möhten lihte kêren
 an solhe hêrschaft,
 daz iwer kraft
 wurde kranc und iwer maht ...'
 kluoge rede süeze
 si im für legten
 sô vil, daz si erwegten
 sîn herz und sînen muot
 ze diu und in was guot. ...⁴⁰⁶*

Jindřichovi nakonec nezbyvá, než se podvolit nátlaku. Vyzývá proto měšťany, aby zajatce vydali, a ztrácí tím nejen panovnický kredit, ale i podporu patriciátu.⁴⁰⁷

Nikoliv tyranského vladaře, nýbrž smutnou figurku dobrého („*guoten man*“),⁴⁰⁸ mírného („*der kunic linde muotes*“)⁴⁰⁹ a vcelku schopného („*der bederbe herzog Heinrich*“)⁴¹⁰ krále, trpně přihlížejícího událostem, jež nemůže nikterak ovlivnit, představuje Otakar Štýrský svému publiku. Diametrálně se tak odlišuje od stanoviska Petra Žitavského, když za hlavní strůjce Korutancova neúspěchu pokládá zpupné české panstvo. Jindřichovu váhavost ani závislost na lidech pohybujících se v okolí trůnu Otakar nepopírá, věnuje však mnohem větší pozornost objektivním příčinám neúspěchu korutanského vévody, než aby je spojoval jen a pouze s jeho malými vladařskými schopnostmi. Z toho rovněž vyplývá nedocentelný význam Štýrské rýmované kroniky pro posouzení historické situace Českého království v letech 1307 – 1310.

⁴⁰⁶ Ot Štýr. v. 96 497 – 96 531.

⁴⁰⁷ „*Der fürste hōchgeborn / vil gar het verlorn / gunst und willen der stet. / die hern, durch die er daz tet / an den het er ouch des niht.*“ (Ot. Štýr. v. 96 677 – 96 681).

⁴⁰⁸ Ot Štýr. v. 96 749.

⁴⁰⁹ Ot Štýr. v. 96 558.

⁴¹⁰ Ot Štýr. v. 92 812 – 92 813.

4.3.3. Jan z Viktringu (kol. 1270 – asi 1345)

Janův původ se na základě románské ortografie jeho textů, prozrazujících zálibu pisatele ve všem, co má nějaký vztah k Francii, a podle zmínky v dedikaci jím sepsané kroniky hledal dříve v oblasti Lotrinska. Důvěrná znalost lokálních poměrů měla podle některých badatelů ukazovat na okolí francouzských Met.⁴¹¹ Na základě novějších výzkumů se ale zdá, že Jan pocházel spíše z bavorsko-rakouského pomezí, kde se také asi kolem roku 1270 narodil.⁴¹²

Svou životní dráhu spojil Jan z Viktringu s cisterciáckým řádem. Z jaké pohnutky a kdy se tak stalo, nevíme. Až do let 1307- 1308,⁴¹³ kdy patrně přichází do korutanského Viktringu a stává se členem místního konventu, tápeme v nejistotě. Podstatnější pro nás ovšem je, že se tímto okamžikem do zorného úhlu cisterciáckého mnicha dostávají osudy korutanského vévody Jindřicha.

Zvolení Jana do čela viktringského kláštera, který zásluhou nového opata dosáhl rozkvětu a výjmečného postavení v zemi, odstartovalo 15. února 1312 jeho politickou kariéru. V následujících letech navázal Jan z Viktringu úzké styky s některými vysoce postavenými osobami jako byl zemský hejtman Konrád z Aufensteina, hrabě Oldřich z Pfannbergu, který nastoupil na Aufensteinovo místo, nebo Jindřich Korutanský. Vedle toto se účastnil také důležitých diplomatických misí. Roku 1330 jednal jako vyslanec korutanského vévody s Janem Lucemburským v Tridentu, roku 1335 pak zastupoval na jednáních s Habsburky v Linzi Jindřichovu dceru Markétu Pyskatou.

Přes jmenování dvorním kaplanem roku 1334, které Janovi vyneslo nejen přízeň a důvěru stárnoucího vévody Jindřicha, ale i přístup do samého centra politického rozhodování, přilnul viktringský opat mnohem více k Habsburkům, do jejichž služeb roku 1335 vstoupil. Po šesti letech strávených ve funkci kaplana rakouského vévody Albrechta II. přijal pak stejný úřad u aquilejského patriarchy Bertranda.

⁴¹¹ Erben, W., Über die Erwähnung einiger Erlebnisse bei Geschichtsschreibern des Mittelalters, *MIÖG* 41 (1926), s. 17, pozn. 18; Jansen, M., Schmitz-Kallenberg, J., *Historiographie und Quellen der deutschen Geschichte bis 1500 ...*, s. 104 – 105; Schneider, F., *Studien zu Johannes von Viktring I*, *NA* 28 (1903), s. 148 an.

⁴¹² K tomuto závěru dospěl jako první literárně kritickým rozbořem Fichtenau, H., *Herkunft und Sprache Johanns von Viktring*, *Carinthia I*, 165 (1975), s. 36. Obdobně soudí Dopsch, H., *Johann von Viktring*, in: *LexMA* 5, sl. 519; Hillenbrand, E., *Der Geschichtsschreiber Johann von Viktring als politischer Erzieher*, in: Maurer, M., Patze, H. (Hrsg.), *Festschrift für Berendt Schweiniköper zu seinem 70. Geburtstag*, *Siegmarigen* 1982, s. 437 aj.

⁴¹³ A. Fournier uvádí rok 1307 (*Abt Johann von Viktring und sein Liber certarum historiarum. Ein Beitrag zur Quellenkunde deutscher Geschichte*, Berlin 1875, s. 3) stejně jako O. Lorenz (*Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter ...*, I., s. 252). Důkladnější studie F. Schneidera (*Studien zu Johannes von Viktring ...*, I., s. 152) pokládá rozmezí let 1307 - 1308 za pravděpodobné, avšak ne zcela jisté.

Těmto dvěma mužům věnoval Jan své slavné historické pojednání *Liber certarum historiarum*, které bylo v hrubých obrysech hotové už v mezidobí 1340 – 1341,⁴¹⁴ do konečné podoby dospělo však až v letech následujících, kdy se viktrinský opat stáhl do ústraní kláštera, aby se mohl plně věnovat jak výkonu svých opatských povinností, tak práci na kronice, v níž pokračoval až do své smrti roku 1345. Poslední úplnou verzi máme dochovanou k roku 1343 (v pozdější dějepisné kompilaci, tzv. *Anonymus Leobensis*).⁴¹⁵

Janovy osudy, podíváme-li se na ně s odstupem, připomínají v mnohém *curriculum vitae* zbraslavského opata Petra Žitavského: oba byli přibližně stejně staří, v řádové hierarchii dosáhli vysokého postu, vyvíjeli čilou diplomatickou aktivitu a udržovali úzké kontakty s vládnoucí elitou ve svých zemích. Byli velmi dobře informováni o událostech na soudobé politické scéně a rozhodli se je zaznamenat pro další generace.

Zajímavější než paralely jsou nicméně rozdíly vystupující na povrch v momentě, kdy si přečteme svědectví těchto mužů o správě, kterou Jindřich Korutanský zavedl v Čechách. Janu i Petrovi leželo sice na srdci blaho cisterckého řádu, oba nicméně stanuli na opačných stranách fronty, která se rozvinula mezi králem Jindřichem a českou opozicí. Tím je dána rozdílná perspektiva jejich pohledů. Zatímco se však Petr Žitavský plně identifikoval s programem opoziční lucemburské strany, neměl Jan z Viktringu sebemenší důvod stranit korutanskému vévodovi, k němuž měl svého času velmi blízko; svou kroniku sepsal v době, kdy už Jindřich nebyl mezi živými.

Liber certarum historiarum se z Janova původního konceptu, zahrnujícího národní dějiny Rakouska a Korutan od smrti rakouského vévody Ludvíka roku 1231 po autorovu současnost, rozvinula do podoby světové kroniky, která začíná Karlem Martelem a končí rokem 1343. Dílo se dočkalo v rozmezí let 1340 až 1343 několikerého přepracování, takže jsou dnes známy tři jeho redakce, svědčící o Janově touze po dosažení formální dokonalosti.

V otázce jeho spolehlivosti jsou odborníci celkem zajedno. Jan z Viktringu je o soudobých událostech dobře zpraven (Jansen),⁴¹⁶ referuje o nich víceméně otevřeně (Lorenz)⁴¹⁷ a ačkoliv se přizpůsobuje vkusu svých mecnášů, nesnaží se nepříjemné okolnosti zastírat. „Znalosti, vzdělání, postavení, styky, historické a praktické hledisko dohromady způsobily, že se stal Jan velkým dějepiscem ... Vcelku se mohu jen připojit k vysokému mínění

⁴¹⁴ Schneider, F., Studien zu Johannes von Viktring II, NA 29 (1904), s. 406. Přehled diskuze nad jednotlivými recenzemi kroniky podává Hillenbrand, E., Der Geschichtsschreiber Johann von Viktring ..., s. 438 an.

⁴¹⁵ K Anonymu podrobně Bassi, U., Kamptner, M., Studien zur Geschichtsschreibung Johanns von Viktring, Klagenfurt 1997, s. 11 – 41.

⁴¹⁶ Jansen, M., Schmitz-Kallenberg, J., Historiographie und Quellen der deutschen Geschichte bis 1500 ..., s. 104.

⁴¹⁷ Lorenz, O., Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter ..., I., s. 258.

o Janově kritickém úsudku,“ tvrdí jeden z největších znalců této problematiky Fedor Schneider.⁴¹⁸ Za příklad si bere např. hodnocení korutanského vévody Jindřicha, při němž prokázal Jan z Viktringu nejen kritického ducha, ale i jistou dávku předvídatosti. U vídeňského dvora, který po Jindřichově smrti získal viktrinského opata do svých služeb, mohly stěžejí jeho výtky vůči zesnulému vévodovi sklidit jinou než příznivou odezvu.⁴¹⁹

Diferencovaně musíme naproti tomu posuzovat Janovy informace o českých událostech. Viktringský opat nebyl jejich přímým účastníkem, referuje o nich jakoby s odstupem a - nutno přiznat - v mnoha ohledech nepřesně.⁴²⁰ Od roku 1307/1308 pobýval asi trvale v korutanském klášteře, kde je doložen jistý „her Johans der kchastner“ v listině z 18. srpna 1308. Také vyprávění o dobytí Korutan štyrským zemským hejtmanem Oldřichem z Wallsee roku 1307 (LCH III/13, I., s. 343) se zdá vycházet z jeho vlastní zkušenosti,⁴²¹ což jinými slovy znamená, že zprávy, které měl Jan z Viktringu o událostech v Čechách, pocházejí z druhé ruky. Ve své kronice se opírá vedle salzburských análů a univerzální historie Matina Opavského nejčastěji o Otakara Štyrského, zajímavé ovšem je, nakolik se štyrský a viktringský kronikář při líčení českých poměrů rozcházejí,⁴²² takže musíme předpokládat existenci ještě jiné tradice a (nebo) vliv historické paměti očitých svědků, s nimiž se Jan z Viktringu setkával na dvoře Jindřicha Korutanského po jeho návratu z Čech.

Faktografické nedostatky *Liber ceratrum historiarum* odhaluje více než výmluvně Schneiderova kritická edice: zmatená chronologie a omyly pokud jde o přítomnost bavorského vévody Štěpána v Jindřichově vojsku při příjezdu do Čech roku 1306,⁴²³ smrt Rudolfa Habsburského situovanou namísto Horažďovic do Prahy,⁴²⁴ domnělé narození syna Elišky Rejčky, v jehož jménu vpadl Albrecht Habsburský roku 1307 do Čech,⁴²⁵ spojení dvou českých poselstev ke dvoru Jindřicha VII. z let 1309 a 1310 do jednoho⁴²⁶ a nakonec údajně pokojné přijetí Jana Lucemburského v Praze.⁴²⁷

⁴¹⁸ „Kenntnisse, Bildung, Stellung, Verkehr, historischer und praktischer Blick wirkten zusammen, dass Johannes ein grosser Historiker wurde ... Im Allgemein kann ich nur der hohen Meinung von dem kritischen Urtheil Johans beipflichten.“ (Schneider, F., Studien zu Johannes von Viktring ..., I., s. 171 – 172.).

⁴¹⁹ Schneider, F., Studien zu Johannes von Viktring ..., I., s. 171 – 172 a v poznámce. Bassi, U., Kamptner, M., Studien zur Geschichtsschreibung ..., s. 64 charakterizuje Janovo líčení korutanského vévody jako „spíše zdrženlivé“.

⁴²⁰ Srv. Gasser, F., König Heinirch von Böhmen ..., s. 79.

⁴²¹ Schneider, F., Studien zu Johannes von Viktring ..., I., s. 152 a v poznámce.

⁴²² LCH III/14, I., s. 343, pozn. 3; LCH IV/2, II., s. 3, pozn. 1.

⁴²³ LCH III/12, I., s. 338.

⁴²⁴ LCH III/12, I., s. 339.

⁴²⁵ Ibid.

⁴²⁶ LCH IV/2, II., s. 12 a 13.

⁴²⁷ LCH IV/2, II., s. 14. Podrobnou historickou kritiku pasáží LCH vypravujících o vládě Jindřicha Korutanského v Čechách provedli Bassi, U., Kamptner, M., Studien zur Geschichtsschreibung ..., s. 62 - 73.

Přílišnou skepsi, která může na základě tohoto výčtu vzniknout, nelze sdílet bezesbytku. Záměrem viktrinského opata Jana jistě nebylo falšovat minulost a uvést tím čtenáře v omyl. Nepřesnosti v jeho díle se dají vysvětlit spíše zkreslenými informacemi, kvůli kterým nesmíme zapomínat na to nejdůležitější. Tím je pro nás osobní, byť v jednotlivostech ne vždy přesné svědectví o Jindřichovi Korutanském, jež vzniklo spojením sebraných písemných pramenů, ústního svědectví a interpolací vlastní zkušenosti nabyté s nepatrným časovým odstupem na vévodském dvoře v Korutanech.

Portrét Jindřicha Korutanského z pera viktrinského opata Jana je nejen velmi realistický a věcný, ale také kontroverzení:

„Jindřich ... držel České království, byl však dosti chabý a líný a dovolil svým lidem páchat mnohé škody na klášterech, duchovenstvu a lidu, aniž by jim v tom zabránil, a proto zakoušel mnohá protivensství, nenávisť a nepřátelství proti své osobě. ... Jinak byl však silné a krásné postavy, ozdoben zbožností a velkodušností, kdyby byl jen přísnější v potírání výstřelků a hleděl vyhladit, zničit a rozmetat zlo a dobro šířil a romnožoval.“⁴²⁸

Na jedné straně se nám král Jindřich představuje jako dosti malátný a líný, neboť svým lidem dovoluje páchat mnohé škody na klášterích, kléru a lidu, ani si netroufá potírat zlo, ani nepodporuje dobro, na druhou stranu jde o silného muže, jehož zdobí zbožnost a šlechetná mysl, patrně i jinak z četných Jindřichových donací a darů jak světským, tak hlavně církevním osobám.⁴²⁹

Na povrch vystupují vratkost a vojenský ráz korutanského režimu stejně jako kladné vlastnosti krále a objektivní potíže, na nichž se tříštily jeho pokusy o změnu daného stavu. Jan z Viktringu nikterak netají, že Jindřich po českých hradech a městech rozsadil své lidi, aby „království ovládl silou,⁴³⁰ nebrání se možnosti zrekapitulovat ústy povstalců výtky proti němu a zpochybnit jeho nároky na český trůn (nevládne dobře, škodí zemi a není

⁴²⁸ „*Heinricus ... Bohemorum regnum tenuit, in quo satis remissus et deses fuit, suisque multa contra monasteria, clerum et terre populum agere permisit nec eos aliquando avertit, et propter hoc sibi plurima offendicula, invidiam et inimicicias suscitavit. ... Alias quidem corporis fortitudine et pulchritudine, pietate ac liberalitate animi decoratus, si severior ad emendationem excessuum extitisset, malos evellere, destruere, dissipare, dispergere, bonos edificare et plantare prasumpsisset.*“ (ChAR III/9, I., s. 383 – 384).

⁴²⁹ Srv. Gasser, F., König Heinrich von Böhmen ..., s. 158 an.

⁴³⁰ „*Et Heinrichus dux Karinthie iterum advocatur, civitates ei reserantur, ubique suscipitur cum honore, et ordinatis castellanis et officialibus per castella et civitates ex hiis, quos secum adduxerat, regnum potencialiter possidebat.*“ (LCH III/9, I., s. 381).

schopen nastolit mír),⁴³¹ nemůže ovšem smlčet ani poměry panující v bezprostředním králově okolí, které lze interpretovat jako decentně formulovanou obžalobu českých magnátů:

„A králi samotnému zasadili ránu jiní ...neboť panuje nebyl schopen krotit opovážlivost špatných a denně kolem sebe spatřoval nepřátele, kteří mu sloužili pouze z donucení.“⁴³²

Opatrný viktringský opat nikoho nejmenuje, ačkoliv se můžeme domnívat, že se pod označením „špatní“ („pravi“) skrývají ti stoupenci protikrálovské opozice, jež měli přístup ke dvoru.

Aby protivenství stavěná do cesty králi Jindřichovi ještě vystupňoval, připojuje Jan z Viktringu historiku s pokusem o vraždu. Nenáviděnému Korutanci byl údajně podán jed, takže po jeho požití „jen o vlasek unikl smrti, ztrativše při tom jedno oko.“⁴³³ S touto informací se setkáváme ojediněle, a tak jsme na pochybách, zda jí máme důvěřovat. Její význam můžeme nicméně spatřovat v tom, že odráží napjatou atmosféru kolem královského dvora.

Viktringovo vyprávění tedy Jindřicha Korutanského jako nositele politické autority kritizuje, zatímco jako člověka jej naopak vyzdvihuje a neváhá upozornit na jeho charakterové klady. Velkou váhu při popisu vévodovy neúspěšné vlády v Čechách přičítá kronikář chybějící podpoře domácího obyvatelstva vyvažované vojenským spojenectvím s německými knížaty. Zdrženlivý tón, kterým jsou tyto události líčeny, není zřejmě důsledkem nedostatku loajality vůči Jindřichovi, ale spíše postupně rostoucích sympatií Jana z Viktringu k dalším uchazečům o český trůn – Lucemburkům.⁴³⁴

Celkově negativní obraz panování Jindřicha Korutanského vytvořený Petrem Žitavským doznává tu určité korekce. *Liber certatrum historiarum* nabízí jedno z vysvětlení, proč na místo státní moci nastoupila po smrti Rudolfa Habsburského bezmoc a svévole „špatných“, Mezi řádky se dovídáme, že tito „špatní,“ pravděpodobně vlivní šlechtici tvořící protiváhu

⁴³¹ „Nobiles eciam Bohemorum de Lippa, de Wartenberch, de Leuchtenburch cum quibusdam abbatibus religiosus ad regem veniunt Romanorum, Henricum ducem Karinthie suum regem de facto, non de iure existere protestantur, nec bene nec provide regnum eum regere, sed negligenter agere querulantur. ‚Venimus‘, inquit, ‚patrie, civibus, regni utilitatibus consulentes. Prospicite et succurrite ... quia, quamdiu superest Henricus, impossibile est pacem in regni negociis stabiliri.‘” (ChAR IV/2, II, s. 36).

⁴³² „Ipseque rex conciditur vulnere super vulnus, quia ... regnans pravorum insolencias conspescere non valebat, cottidieque adversarios et servicia non voluntaria senciebat.“ (LCH III/9, I., s. 383). Pozoruhodné je, že podtrženou část, která je pro nás nesmírně důležitá, kronikář v poslední verzi vypustil (viz. Schneiderova předmluva k edici Štýrské rýmované kroniky, s. XXI). Znamená to, že se distancoval od skutečností, které by mohly Jindřichovo počínání omluvit a předchozí nelichotivá slova korigovat. Vyznění celé této pasáže se v důsledku toho posunulo silně v Jindřichův neprospěch.

⁴³³ „Mortis sibi poculo propinato orbacione unius oculi vix evasit“. (LCH III/9, I., s. 383)

⁴³⁴ Bassi, U., Kamptner, M., Studien zur Geschichtsschreibung ..., s. 67.

královského majestátu, bránili Jindřichovi „*tísněnému v Čechách*“⁴³⁵ rozvinout větší aktivitu k obnově míru a spravedlnosti. Jednoduše mu nedali příležitost, aby „*zkrotil opovážlivost špatných,*“ protože by tím ohrozili sami sebe. Viníkem žalostného stavu království není tudíž pouze ten, kdo na trůně sedí, ale zrovna tak i všichni ostatní, kdo jej na trůn pozdvihli, aniž by byli ochotni jeho vládu respektovat. Poselství, které nám zanechal Jan z Viktringu o svém vévodovi, můžeme proto chápat jako důležitý příspěvek k vyjasnění situace panující za dob Jindřicha Korutanského v Čechách.

4.3.4. Tak řečený Dalimil (2. pol 13./ 1.pol. 14. stol.)

Když Tomáš Pešina z Čechorodu ve svém pojednání *Phosphorus septicornis* (1673) určil jako autora nejstarší staročeské veršované kroniky boleslavského kanovníka Dalimila Meziříčského, jmenovaného mezi prameny tehdy populární a hojně využívané kroniky Václava Hájka z Libočan, dopustil se tím omylu s dalekosáhlými následky.⁴³⁶ Chybná atribuce anonymního spisu svedla v minulosti na scesti i takové učence jako byl Bohuslav Balbín nebo Gelasius Dobner a v historické literatuře je možné její vliv pozorovat ještě dnes, kdy se jméno boleslavského kanovníka, byť uzavřené do uvozovek, nadále běžně používá.⁴³⁷

Nad postavou „tak řečeného Dalimila“ visí vůbec velký otazník. Východisko veškeré namáhavé a nezřídka minuciózní práce, kterou generace historiků vynaložily na zmapování „Dalimilova“ života, představují autobiografické údaje v jeho díle a způsob, jakým vybírá a zpracovává svůj námět.

Podle toho, jak vládl domácím jazykem, lze „tak řečeného Dalimila“ s jistotou pokládat za Čecha. Šlo o člověka nesporně vzdělaného, znalého kanonického práva a obeznámeného s dobovou literaturou. Kritika, která zaznívá na stránkách jeho spisu v souvislosti s tehdy módní rytířskou kulturou a mravy privilegovaných vrstev (zejm. Dal., kap. 102), naznačuje určitý odstup od šlechtického laického prostředí, z něž pravděpodobně vzešel. Vzdělání i kulturní rozhled stejně jako přístup k pramenům uloženým v bibliotékách církevních institucí by hovořily nejspíše pro pisatele ze stavu duchovního, případně pro osobu

⁴³⁵ „*In Bohemia fuit angustatus.*“ (I,CH IV/2, II., s. 37).

⁴³⁶ Baumann, W., *Die Literatur des Mittelalters in Böhmen. Deutsch - lateinisch - tschechische Literatur vom 10. bis 15. Jahrhundert*, München - Wien 1978, s. 40 v poznámce.

⁴³⁷ Tato praxe sahá až k Josefu Dobrovskému, jenž ve svých *Dějinách české řeči a literatury* z roku 1792 na tento omyl upozornil, avšak nadále užíval jména Dalimil, poněvadž už v širším povědomí zdomácnělo. Jakubec, J., *Dějiny literatury české ...I.*, s. 101.

připravující se na kněžské povolání.⁴³⁸ Podobný závěr nachází oporu v „Dalimilově“ odstupu od bojů a šarvátek, o nichž pojednává a kterých se alespoň podle jeho vlastních slov neúčastnil. Pro jeho šlechtický původ zase hovoří neskrývaná zaujatost vůči příslušníkům selského a městerského stavu.⁴³⁹

Máme některé indicie poukazující na to, že „tak zvaný Dalimil“ nebyl příliš zcestovalý. Informace o zahraničních událostech a místech měl totiž - vyjma některých údajů týkajících se nejbližšího okolí českých zemí - až z druhé ruky. Svou staročeskou veršovanou kroniku, jež se dočkala i dvou překladů do němčiny,⁴⁴⁰ skládal neznámý autor nejspíše v Praze, a to pravděpodobně v nevelkém časovém rozpětí let 1308 až 1314.⁴⁴¹

Zachycuje v ní celou dlouhou etapu vývoje českého národa od jeho počátků do autorovy současnosti. Kapitoly věnované vládě Jindřicha Korutanského (tj. kap. 99 – 104 a kap. 106) jsou pro nás obzvláště cenné tím, že nesou výrazný punc autenticity. „Tak řečeného Dalimila“ zastihl počátek 14. století v hlavním městě království, jak víme z jedné jeho poznámky vložené do popisu šarvátek, ke kterým došlo mezi Čechy, Míšňany a Korutanci roku 1310 na Malé Straně:⁴⁴² „*Na ten boj jsem jáz z města hlédal.*“⁴⁴³ Máme tedy co dočinění s očitým svědectvím člověka, který bouřlivé události po vymření Přemyslovců bezprostředně prožíval, a to ještě v samém centru politického dění. Proto je třeba přikládat informacím zachycujícím dění okolo Jindřicha Korutanského zcela jinou váhu než všemu ostatnímu, co v Dalimilově kronice nalezneme a je obecně pokládáno za historicky nepřesné.⁴⁴⁴

Vedle osobní zkušenosti se anonymní tvůrce Staročeské rýmované kroniky opíral o latinské letopisecké záznamy, se kterými mohl srovnávat nebo popř. doplňovat své vlastní vzpomínky. Původní podoba těchto tzv. „Gest Jindřicha Korutanského“ není známa,⁴⁴⁵ jejich obsah však můžeme do určité míry zrekonstruovat na základě pozdější historické kompilace z doby husitské.

⁴³⁸ Přehled diskuze o Dalimilově původu podává Jakubec, J., Dějiny literatury české I., Praha 1929, s. 116; nověji Bláhová, M., Staročeská kronika tak řečeného Dalimila v kontextu středověké historiografie latinského kulturního okruhu a její pramenná hodnota, in: Staročeská kronika tak řečeného Dalimila, 3 Historický komentář. Rejstřík, Academia, Praha 1995, s. 282 an.

⁴³⁹ Jakubec, J., Dějiny literatury české I., Praha 1929, s. 104.

⁴⁴⁰ K německým překladům Dalimila srv. Brom, V., Zur gereimten deutschen Übersetzung der alttschechischen Reimchronik des sogenannten Dalimil, in: Bok, V., Behr, H.-J. (Hrsg.), Deutsche Literatur des Mittelalters in und über Böhmen II. Tagung in České Budějovice/Budweis 2002, Hamburg 2004, s. 161 – 171, kde je možno nalézt množství odkazů na starší literaturu.

⁴⁴¹ Bláhová, M., Staročeská kronika tak řečeného Dalimila ..., s. 280 – 281.

⁴⁴² V originále: „*na přēdhradí*“ (Dal., kap. 104, s. 167).

⁴⁴³ Ibid.

⁴⁴⁴ Obdobně soudí Vlček, J., Dějiny české literatury I., Praha 1940, s. 39.

⁴⁴⁵ Viz. Krátké sepsanie z kronik českých k výstraže viernych Čechův, in: (ed. V. Hanka) Dalimilova Chronika česká v nejdávnější čtení navracena s různoslovím i přídávky deseti rukopisův opatřena, Praha 1851, s. 228 an.

Sledujeme-li poměr mezi kronikářem a korutanskou správou v Čechách, překvapí nás ihned poměrně smířlivý tón použitý při charakteristice vévody Jindřicha. Oproti očekávání jej „Dalimil,“ příznačný svým silně vyvinutým vlasteneckým cítěním, nezahrnul přívalem invektiv jako jiné cizí vladaře zasahující do vnitrostátních záležitostí, ale naopak dokázal pro nepopulárního krále nalézt i slova pochopení.⁴⁴⁶

V jeho podání můžeme nalézt alternativu k vyhocenému stanovisku Petra Žitavského, skýtající možnost srovnání a tím pádem i plastičtějšího vhledu do soudobých událostí. Odlisný ráz staročeské kroniky by se dal vysvětlit jednak vládní praxí Jindřicha Korutanského, odpovídající Dalimilovým státoprávními představám ohledně podílu šlechty na rozhodování o věcech veřejných,⁴⁴⁷ jednak královým zdrženlivým postojem k bohatému cisterciáckému řádu, jehož převážně němečtí členové představovali pro české kleriky málo vítanou konkurenci.⁴⁴⁸ Ať už byl nebo nebyl Dalimil jedním z nich, určitě hleděl s nelibostí na vliv, kterého se domohli němečtí mniši⁴⁴⁹ za posledních Přemyslovců,⁴⁵⁰ a tím větší byly zřejmě i jeho sympatie k panovníkovi přehlížejícímu tak okázale jejich zájmy.⁴⁵¹

Přes to všechno nemohl tvůrce Staročeské rýmované kroniky, kterému leželo na srdci blaho Českého království,⁴⁵² schvalovat laxní přístup krále Jindřicha při potlačování nepokojů v zemi, tím méně pak jeho apatii vůči závažným celospolečenským problémům:

„Ten kněz o jiném péči nejmějieše, jedno že rád boží muž býti chtieše.“⁴⁵³

U této věty stojí za povšimnutí, jak mění některé její důrazy dobový německý překlad z poloviny 14. století. Akademické vydání Dalimilovy kroniky zmíněnou pasáž interpretuje tak, že „*těmito jízlivými slovy, zdůrazňujícími královu péči o osobní pohodlí a blahobyt – v protikladu proti Rudolfově střídmosti – naznačuje Dalimil Jindřichovu slabost a*

⁴⁴⁶ Zvláštní nelibost choval Dalimil vůči Habsburkům Albrechtovi I. (kap. 96) a českému králi Rudolfovi I. (kap. 99), kteří byli svého času protivníky Jindřicha Korutanského v boji o přemyslovský trůn.

⁴⁴⁷ Srv.: „*Toho krále rač, bože, dlúho uzdraviti / a rač jeho, tvorče, naučiti, / aby miloval zemany / a v své radě mieval české pány.*“ (Dal., kap. 106, s. 168). Srv. k tomu Bláhová, M., Staročeská kronika tak řečeného Dalimila ..., s. 230.

⁴⁴⁸ Jakubec, J., Dějiny literatury české I., Praha 1929, s. 107.

⁴⁴⁹ O Dalimilově antipatii vůči Němcům obecně svědčí snad nejlépe názor, jenž vložil do úst jednoho českého knížete: „*všickni Němci českého zlého hledají.*“ (Dal., kap. 59, s. 106). Srv. k tomu např. Bláhová, M., Staročeská kronika tak řečeného Dalimila ..., s. 239 an; Hrabák, J., Studie ze starší české literatury, SPN, Praha 1956, s. 36 – 37.

⁴⁵⁰ Srv. např. Kadlec, J., Přehled českých církevních dějin I, Zvon, Praha 1991, s. 158–159.

⁴⁵¹ Heidemann, J., Heinrich von Kärnten als König von Böhmen ..., s. 498 – 499.

⁴⁵² Jakubec, J., Dějiny literatury české I., Praha 1929, s. 105 – 106.

⁴⁵³ Dal., kap. 100, s. 160.

neschopnost k vládě“⁴⁵⁴. Navazuje přitom na text Zebererova rukopisu⁴⁵⁵ z 15. století („jedno že rád **syť** býti *chtieše*“), opomíjí ovšem jaksi druhou část výpovědi podtrhující Jindřichovu zbožnost, kterou naopak uvádí rukopisy Lobkovický z počátku 15. století („jedno že rád boží mužik *chtieše býti*“) a Fürstenfeldský z 15. století („jediné rád **Pánu Bohu slůžiti chtieše**“). Těm se naopak významově blíží německý překlad:

„Der konig waz zcu nichte snel,
nor alleine daz **gern er**
Gotes dynner gewesen wer.“⁴⁵⁶

V tomto případě nám tedy německý text, který jinak nevykazuje žádné významné odchylky od české předlohy, může posloužit jako klíč ke čtení Dalimilova literárního díla a obrátit naši pozornost pro změnu k jedné z hlediska středověkého kronikáře kladně hodnocené vlastnosti, jíž je náboženské zanícení korutanského vévody.

Naopak se zápornou odezvou se u „Dalimila“ setkal poměrně nešťastný Jindřichův pokus konsolidovat ústřední moc s podporou cizí soldatesky,⁴⁵⁷ o předání Hradu míšeňskému markraběti nemluvě.⁴⁵⁸ Za celou záležitostí s cizími vojsky vidí staročeský kronikář důsledek toho, jakým potupným způsobem české panstvo s králem jednalo. Můžeme se tak alespoň domýšlet z následujících veršů:

„Kněz od pánov u potupě bieše,
takže často jiesti nesmieše.
Pozvav sobě na pomoc rodicě svého,
Bedřicha, markrabí míšenského,
mnohým nevěra sě zdieše,
že Míšeňský u mále po zemi jezdieše,
zemi překotem hubieše
a niktož mu toho nebranieše.“⁴⁵⁹

⁴⁵⁴ Daňhelka, J. (ed.), Nejstarší česká rýmovaná kronika ..., s. 302 – 303.

⁴⁵⁵ Následující různočtení ve FRB 3, s. 210.

⁴⁵⁶ Dal. něm., kap. 100, s. 210.

⁴⁵⁷ Dal., kap. 103.

⁴⁵⁸ „Pak té nemúdrosti kněz sě dopusti./ že v témdni, Heřmanovi hrad otjem, Míšňany naň vzpusti.“ (Dal., kap. 104, s. 166).

⁴⁵⁹ Dal., kap. 103, s. 165.

V tomto bodě je odchylka od líčení Petra Žitavského, který pro korutanského vévodu omluvy nenašel a vlastně ani nehledal, na první pohled zřejmá. Odlišnost obou pohledů vynikne ještě více, zvážíme-li okolnost, že tzv. Dalimil, ač jej nepokládal za příliš schopného monarchu, označil přesto Jindřicha Korutanského za člověka osobně dobrého a zbožného,⁴⁶⁰ což je dosti vzdáleno démonickému líčení zbraslavského kronikáře.

4.2.5. Klášterní anály

Letopisů přinášejících informace o vládě Jindřicha Korutanského v Čechách se podařilo shromáždit celkem devět, což ovšem ještě nemusí být konečné číslo. Pocházejí ze zahraničních klášterů buď německých, nebo rakouských; konkrétně jde o města Freising a Osterhofen v Bavorsku, v případě Rakouska pak o kláštery v Mattsee, Heiligenkreuzu, Zwettlu, Sankt Florian a o dvě blíže nspecifikované lokality v salzburské diecézi (*Cont. S. Rudb. Sal., Cont. Weich. de Pol.*).

Zprávy tradované klášterními anály jsou většinou anonymní, stručné, psané nenáročným stylem. Zaznamenávaly se průběžně rok po roce, popř. desetiletí po desetiletí s ohledem na úzký okruh příjemců duchovního stavu, pro něž byly určeny.⁴⁶¹ To platí obecně stejně jako v případě námi zpracovaných písemných památek, jež se většinou spokojují s krátkým popisem Jindřichovy české vlády a své hodnocení - pokud nějaké vůbec je – shrnují do několika málo slov. V zásadě lze říci, že pokud se už letopisec k nějakému soudu odhodlal, korutanského vévodu pro jeho slabost kritizoval, jak se můžeme přesvědčit na příkladě neznámého mnicha cisterciáckého kláštera v dolnorakouské Světlé (Zwettl) a anonymního bratra minority z kláštera Sv. Petra v Erfurtu:

Cont. Zwetl. III.

*„Regnum Bohemie ... et Heinrico Karinthie duce ignaviter illud occupante, usque nunc incerto domino vacillat.“*⁴⁶²

⁴⁶⁰ „Pak učinichu knězem Jindřicha, kněze korutanského,/ člověka dobrého, ale k tej věci sprostného.“ (Dal., kap. 100, s. 160).

⁴⁶¹ Szymański, J., *Nauki pomocnicze historii ...*, s. 40.

⁴⁶² MGH SS 9, s. 663.

„*Hainricus autem dux Karinthie, qui tunc Bohemiam satis debiliter rexit, domum compelitur remeare.*“⁴⁶³

Cont. Cron. Min. VI.

„*Et cum ita debiliter Karinthianus regnaret, Albertus sepe dictus sibi invidebat et Karinthianum a regno excludere nitebatur, quod tunc tempore fuit impeditum.*“⁴⁶⁴

Jindřichovi Korutanskému se vytýká, že svou nečinností („*ignaviter illud occupante*“) a slabostí („*satis debiliter rexit*“, „*ita debiliter Karinthianus regnaret*“) podryvá stabilitu království („*regnum Bohemie... usque nunc incerto domino vacillat*“). O tom, kdo je zodpovědný za neblahý stav, v němž se bývalé přemyslovské *regnum* na počátku 14. století ocitlo, nemůže být tedy ve světle citovaných svědectví pochyb.

Poněkud sporná je pasáž již zmíněných erfurtských análů připisujících Jindřichovi vlastnost „*mansuetudo*“:

„*Rudolfo mortuo dux Karinthie mansuetus sibi succesit in regno, qui numquam dominis et baronibus terre Bohemie voluit propter suam mansuetudinem complacere.*“⁴⁶⁵

Větu můžeme přeložit dvojím způsobem podle toho, zda jí dáme kladný anebo záporný smysl:

„*Po smrti Rudolfa nastoupil v království laskavý/slabý vévoda korutanský, který se pro svou laskavost/slabost nedokázal českým pánům a šlechticům zalíbit.*“

V kontextu celkové výpovědi, pro korutanského vévodu ne právě lichotivé, musíme však dát s největší pravděpodobností přednost druhému čtení a slovu „*maswetus*“ přisoudit negativní význam.

Jiná je situace u dvou rakouských letopisů sepsaných na půdě cisterciáckého opatství v Heiligenkreuz a v klášteře Sankt Florian osazeném augustiniány kanovníky. Spíše než na

⁴⁶³ MGH SS 9, s. 664.

⁴⁶⁴ Cont. Cron. Min. VI., s. 697.

⁴⁶⁵ Ibid.

krále samotného zaměřují se na úlohu, kterou uprostřed bouřlivých událostí po nástupu Jindřicha Korutanského na český trůn sehrála místní šlechta:

Cont. Sancruc. III

„Defuncto itaque rege Romanorum, Bohemi veluti pedagogo qui eorum arcebat malicias, de medio subducto, spreto electo suo, duce sciilcet Carinthie, terram propriam spoliis, latrociniis et homicidiis hostiliter vastaverunt.“⁴⁶⁶

Cont. Flor.

„Barones ... vocaverunt regnarum super se Heinricum ducem Karinthie, habentem in matrimonio filiam Wenzeslai regis prioris, cui solum regni nomen dantes, ipsi vero barones usque hodie regnant in Bohemia.“⁴⁶⁷

Máme-li věřit postřehu rakouských zpravodajů, byli to čeští šlechtici, kdo pustošil zemi loupežením a vražděním, aniž se ohlížel na autoritu krále a kdo držel otěže vlády ve svých rukách, ponechávaje Jindřichovi pouze prázdný titul (*„cui solum regni nomen dantes, ipsi vero barones usque hodie regnant in Bohemia“*). Jaká změna to je oproti vyprávění zbraslavského kronikáře Petra, připisujícího zkázu království jediné osobě, Jindřichu Korutanskému,⁴⁶⁸ víme-li navíc, že anonym z Heligenkreuz náležel ke stejnému řádu jako Petr Žitavský, a tak by se u něj dala předpokládat jistá solidarita s českými spolubratry. Florianské analý jsou zase zajímavé tím, že takřka doslovně reprodukují obdobnou zkušenost jednoho italského kronikáře se správou zavedenou korutanským vévodou Jindřichem ve městě Padově (viz. dále) a dobře dopňují informace heiligenkreuzského letopisce.

Vrátíme-li se k leitmotivu obou posledně jmenovaných letopisů, pak musíme konstatovat, že tu postava krále Jindřicha zůstává ve stínu české šlechty, hlavního aktéra násilností a nepokojů propuknuvších po vymření Přemyslovců. Při rozšíření komparace na další soudobé prameny bude nízký kredit českého panstva u zahraničních pozorovatelů ještě

⁴⁶⁶ MGH SS 9, s. 734.

⁴⁶⁷ MGH SS 9, s. 752.

⁴⁶⁸ Petr Žitavský se častěji zaštiťuje tímto názorem, srv. kap. o organologickém pojetí státu ve Zbraslavské kronice.

patrnější; doklad pro to najdeme v kronikách viktrinského opata Jana,⁴⁶⁹ zbraslavského mnicha Petra ze Žitavy,⁴⁷⁰ štyrského rytíře Otakara,⁴⁷¹ nebo v anonymním cestopise z počátku 14. století charakterizujícím české pány jako „*velké a nesmlouvavé kořistníky*.“⁴⁷² Pro další doklady je možno sáhnout do letopisů,⁴⁷³ popř. obrátit pozornost k poněkud obšírnější relaci neznámého mnicha z kláštera v bavorském Fürstenfeldu, který kolem roku 1327/1328 napsal o první volbě Jindřicha Korutanského:

„*Preterea fuerunt supani et ministeriales hec dure ferentes et huic rei non conscientes, inimici pacis, bella nutrientes et ob ea a Bohemorum favore declinantes regis Romanorum partibus adhererunt.*“⁴⁷⁴

Praxe zacházení s osobnostmi, které si česká šlechta volila do svého čela, negativně ovlivnila hodnocení autorů jak zahraničních, tak českých. Také historická role zemské reprezentace při nepokojích provázejících Jindřichovo panování vzbudila mezi mnoha vzdělanými současníky vlnu kritiky. Kritiky o to cenější, že nám umožňuje korigovat doposud jednostranný pohled na Jindřicha Korutanského a docenit limitující prvky jeho české vlády, mezi něž patřilo v první řadě svévolné počínání domácích panských rodů.

O ostatních letopisech relevantních pro naše téma (*Ann. Mat., Ann. Osterhov., Ann. S. Step. Fris., Cont. S. Rudb. Sal., Cont. Weich. de Pol.*) lze alespoň prohlásit, že i když k panování korutanského vévody v Čechách nezaujímají žádné explicitně formulované stanovisko, znají alespoň jeho jméno⁴⁷⁵ (na rozdíl od *Cont. Sancr. III.* a *Cont. Cron. Min. VI.*) a reprodukují tehdejší politické události přesahující úzce národní význam - především války o český trůn vedené římskoněmeckým králem Albrechtem I. a jeho nástupcem Jindřichem VII.

⁴⁶⁹ O Jindřichovi Korutanském: „*Ipsa rex ... quod regnans pravorum insolencias conpescere non valebat, cottidieque adversarios et servicia non voluntaria senciebat.*“ (LCH cap. III/9, I., s. 383). Jan Viktringu mluví sice v předchozích řádcích o králových bývalých protivnících a zvláště jmenuje pána z Vartenberka (pravděpodobně Jana), nicméně je možné, že se platnost tohoto výroku vztahuje na širší okruh lidí spadajících do kategorie „*zlovohlavů, jejichž opovázlivost nebyl Jindřich schopn ukrotit, a nepřátel, jež mu sloužili jen z donucení.*“ V každém případě šlo o lidi z králova okolí, tj. hlavně o šlechtu.

⁴⁷⁰ Rádcí Jindřicha VII. naléhali takto na římského krále: „*Nolite rex margaritam proicere ante porcos, nec unigenitum vestrum, solacium vestrum, dare canibus, nec detis filium vestrum genti peccatrici, filiis sceleratis, populo nequam. Populus iste Bohemicus proprios reges occidit, fidem nescit; inconsulte agitur, quod illis vester unicus destinatur.*“ (ChAR I., kap. 100, s. 147).

⁴⁷¹ O velmožích obklopující krále Václava III píše Otakar jako o „*ďáblově čeládce*“ (*des tuivels ingesinde*; Ot. Štyr., v. 89818).

⁴⁷² „*Omnes boemi sunt magni et subtiles fures.*“ (Anon. descr., s. 59).

⁴⁷³ *Cont. Zwetl. III.*: „*rebellantibusque baronibus*“ (MGH SS 9, s. 663), *Ann. Osterhov.*: „*barones rebelles*“ (MGH SS 17, s. 555).

⁴⁷⁴ *Chron. de gest.*, s. 57.

⁴⁷⁵ *Ann. S. Step. Fris.* uvádějí pouze siglu „H“ (MGH SS 13, s. 58).

Pokud na závěr shrneme stopy zanechané korutanským „interregnem“ v soudobé klášterní analistice zahraniční provenience, poněvadž domácí doklady toho druhu chybí, bude třeba uvést jako první charakteristický rys stručnost zpráv, zohledňujících výhradně události nadnárodního dosahu. Jindřichovo epizodické vládní období roku 1306 se přechází mlčením a prostor dostává až to druhé, poznamenané jednak domácími nepokoji, jednak bojem s Habsburky a Lucemburky v průběhu let 1307 – 1310. Dále je možné si povšimnout různých úhlů pohledu, ze kterých je nahlížena krize českého státu na počátku 14. věku buď jako důsledek královy slabosti, nebo kořistnických choutek panstva neuznávajícího nad sebou žádnou autoritu. V neposlední řadě stojí za pozornost ta skutečnost, že Jindřich je všude nazýván korutanským vévodou, takže pokud se nějak zapsal do povědomí obyvatel říšských a rakouských klášterů ležících mimo jeho vlastní dědičné državy, pak nikoliv jako český král, ale jako *dux Karinthie*. Nejen v moderní historiografii, ale i v očích současníků měla tedy jeho vláda, jak se zdá, vcelku marginální význam.

4.4. Vedlejší prameny

Mezi prameny označené jako „vedlejší“ jsou zařazeny ty, které se sice nevztahují přímo k české vládě Jindřicha Korutanského, přesto ale představují neocenitelný zdroj informací o jeho osobě. Vedle dvou původem italských autorů zde proto nalezneme především rakouskou dvorskou poezii.

4.4.1. Albertino Mussato (1261/1262 – 1329/1330)

Jeden z předních italských kronikářů 14. století Albertino Mussato, narozený roku 1261 nebo 1262 v Padově, kde později zastával úřad notáře a radního, nám zanechal zajímavé svědectví o správě zavedené v tomto severoitalském městě Jindřichem Korutanským. Vévoda Jindřich zasahoval do života místní komuny z titulu říšského vikáře, který obdržel od římského krále Fridricha Sličného na společném setkání v Judenburgu 5. a 6. září 1321.⁴⁷⁶ Měl za úkol bránit Padovu a Treviso proti vojskům veronského vladaře Cangrandeho della Scalla, ve svěřeném úkolu nespatoval ovšem nic víc než prostředek k vlastnímu obohacení.

⁴⁷⁶ Gasser, F., König Heinrich von Böhmen ..., s. 112.

Od padovských stejně jako od jejich sousedů z Trevisa vymáhal bez nejmenších skrupulí peníze za poskytnutou ochranu. Jindřichovy posádky si zase vydíráním měšťanů, jejichž bezpečnost měly střežit, vynahrazovaly chybějící žold. Není tedy divu, že se po předchozích zkušenostech nakonec obě města (Padova v září 1328, Treviso v červenci 1329) Veroně poddala, jen aby se nenáviděných korutanských úředníků zbavila.⁴⁷⁷

Dějinné peripetie Jindřichova vikariátu tvoří náplň Mussatova historického spisu *De gestis Italicorum post mortem Heinrici VII cesaris libri XII*, jímž se tu budeme podrobněji zabírat. Albertino Mussato byl tak jako jiní jeho italsí současníci - za všechny jmenujme alespoň Francesca Petrarca - stoupencem obnovy Římského impéria na základě antické tradice.⁴⁷⁸ U počátků jeho dějepisné tvorby stála tedy zcela příznačně roku 1310 pořádaná milánská korunovace římského krále Jindřicha VII., od něhož si mnozí slibovali uskutečnění myšlenky *renovatio imperii* a vzkříšení zašlé slávy Říma.⁴⁷⁹

Smrt Jindřicha VII. nakonec tyto plány překazila. Rozčarování padovského notáře bylo přitom o to větší, o co tíživěji na něj a na jeho město doléhaly události let následujících. Padova se stala terčem rozpínavosti pánů della Scalla, její vnitřní záležitosti doménou Jindřichových lidí, hledících získat co nejvíce pro sebe:

„Na počátku této kruté se velice snažili, aby vzniklo zdání, že město /Padova – pozn. J. R./ má nějakou formu správy, a aby odrazili divoké úchvaty a pronásledování Cangrandeho. Učinili nad městem pánem a správcem Oldřich z Donnersdorfu, jemuž za vlády J[indřicha], českého krále a vévody korutanského, přenechal Oldřich z Pfannbegu /korutanský zemský hejtmán – pozn. J. R./ titul podvikáře, ačkoliv ho sám právoplatně nedržel; učinili ho správcem města podle jména, ale ve skutečnosti svého sluhu a hanebného pomocníka, který byl ochotný spáchat jakýkoliv zločin. To vše se stalo k velké škodě na majetku kláštera Sv. Justiny a vyhnáním měšťanům, kteří předtím ve velkém zděšení uprchli z města, bylo zabaveno mnoho peněz. Jeho samotného smluvně učinili předsedou tribunálu namísto samotného krále J[indřicha] a předali mu královské pravomoci, v jejichž jménu byly vynášny hrdelní rozsudky.“⁴⁸⁰

⁴⁷⁷ Gasser, F., König Heinrich von Böhmen .... s. 126 an.

⁴⁷⁸ Lorenz, O., Deutschlands Geschichtsquellen ... II, s. 272.

⁴⁷⁹ Jansen, M., Schmitz-Kallenberg, L., Historiographie und Quellen der deutschen Geschichte bis 1500 .... s. 86.

⁴⁸⁰ *„Principio huius saevae, horrendaeque Dominationis, ut ullam regiminis faciem Urbs habere videretur, quam maxime procuravere, ut Canis Grandis violentos ausus, insecutionesque retunderent Ulricum de Donesdorf, cui Ulricus de Fanninberch cebvicariatum pro se sub H. Boemiae Regis, Ducisque Karinthiae titulo absens reliquerat, sibi, Urbique Dominum, Rectoremque nomine praetulere; sed re Clientem, turpemque conservum, et in omne commissum facinus pronum, magno de jacturis Monasterii Sanctae Justinae,*

Není divu, že si Jindřich Korutanský blahosklonným přístupem ke kořistění svých padovských úředníků přízeň Albertina Mussata nezískal. Naši pozornost zasluhuje vedle politického postoje kronikáře zejména model místní vlády Jindřichem nastolené:

„Ale jakkoliv by nebylo nutné pojednat na tomto místě obšírně o lehkomyšlnosti a slabosti toho krále /Jindřicha Korutanského – pozn. J. R./, přeci si pravda žádá, aby bylo řečeno alespoň něco. Nedostatek ctnosti a síly nikterak nepřispěly ke králově nestrannosti, spravedlivosti ani důstojenství, jež přísluší takovému muži, když si ve své moci neponechal nic mimo královského titulu, který jediný svým předákům nepostoupil. Králova slabost a příliš velká ústupnost učinila mysl mnohých přehnaně zpupnou, takže se jeden každý při všech těch odměnách, které byly v království i vévodství rozdány, pokládal za krále a vévodu. A tak vždy i ... touha po penězích nakazila dvory knížat, připravila krále téměř o všechnu úctu, kterou si nyní nárokovali sama knížata, takže mu mnozí nebyli ochotni přiznat více než prázdný královský titul. Onomu náležel titul, tito se radovali z právoplatného vlastnictví královských příjmů a jiných výnosů.“⁴⁸¹

Jakkoliv tento obraz svádí ke srovnání se Zbraslavskou kronikou a s florianskými letopisy,⁴⁸² musíme mezi Jindřichovým působením v Čechách a v Itálii pečlivě rozlišovat. V prvním případě šlo o prestižní záležitost⁴⁸³ s dobře patrnou snahou vykonávat vládu podepřenou legitimně dosaženým královským titulem, a to i navzdory finančním obětem.

---

pulsorumque Civium, qui Urbe ingenti metu profugerant, aere suscepto, illumque pro ipso H. Rege federe pro Tribunali fecere, vicesque regias obtinere, cuius auctoritate capitalia iudicia promulgata sunt.“ (RIS 10., kn. 12, s. 717).

⁴⁸¹ *„Sed nisi mihi de Regis huius levitate ac mollitie hoc in loco plura disserenda sint; pauca tamen dici veritas admonet. Animo aequo et justo parum deserviebat virtutis vigorisque vitiatas, et digna tanto Viro Regalis auctoritas, cum nihil sibi, praeter nomen Regium, quod in Principes suos non transtulerit, in sua ditioe reliquerit. Sed horum plurimorum animos insolentes superbosque faciebat summa Regis humilitas, et nimium laxa licentia, ut se unusquisque in Regni vicissitudinibus et Ducatus Regem Ducemque reputaret. Et quae semper ... et Principatum curias inficit Avaritia, horum omnem ferme Regis hujus honorificentiam occupabat sibi in laudem reputantium, ut non pluris aestimaretur quam nomen inane et vacuum Regiae Maiestatis. Ille titulum: Hi Regni legaliumque obventionum atque proventuum possessione gauderent.“* (RIS 10, kn. 12, s. 721).

⁴⁸² Srv. Riedmann, J., Die Beziehungen der Grafen und Landesfürsten von Tirol zu Italien bis zum Jahre 1335, Wien 1977, s. 509 v poznámce.

⁴⁸³ Dá se tak usuzovat jednak z toho, že Jindřich Korutanský užíval až do smrti titul českého krále, který neměl reálný význam, jednak z příhody zachycené Otakarem Štýrským (v. 92 406 an.). Když je po smrti Rudolfa Habsburského povolán Jindřich zpátky do Čech, velmi se zdráhá a až Štěpán Dolnobavorský (v textu mylně identifikovaný s vévodou Otou III.) přesvědčí váhajícího korutanského vévodu hrozbou, že navždy pozbude cti, bude-li váhat anebo odmítne českou korunu: *„Unde von Beiern Otte, der im schreip, / ob er sô verzeit waere, / daz er die reise verbaere / und niht in naem daz lant, / des waer er immer geschant, / unde er wolde in / durch Beiern fûeren hin / ân alle irrunge. / do bewac sich der junge / aller der freise, / diu im von der reise / undervaren kunde. / in vil kurzer stunde / wart er bereit.“* (Ot. Štýr., v. 92430 – 92 443).

V druhém hrálo hlavní roli obohacení, umožněné jednak Jindřichovým vikariátem, jednak momentálními nesnázemi Padovských. Společný je na druhou stranu opoziční postoj našich zpravodajů a jejich trpké vzpomínky na korutanského vévodu.

4.4.2. Ferreto di Vicenza (90. léta 13. století – kol. 1337)

Druhým Italem zmiňujícím se o Jindřichovi Korutanském je Mussatův mladší současník Ferreto di Vicenza. Jeho životopisná data můžeme rekonstruovat jen velmi zhruba, víme však, že se narodil ve Vicenze někdy na konci 13. století a zanechal po sobě vedle poezie také historická díla, mezi nimiž je pro nás nejdůležitější *Historia rerum in Italia gestarum* z roku 1330. Tato kronika přejímající ve starších partiích údaje od Albertina Mussata⁴⁸⁴ zachycuje léta 1250 až 1318 a na dvou místech jmenuje také korutanského vévodu Jindřicha – jednou při příležitosti bitvy u Göllheimu 1298, podruhé ve smyšlené historice o jednání Jindřicha VII. ve věci nástupnictví v Čechách. Podle představ autora pramálo obeznámeného s popisovanými událostmi na dvoře římského krále jeden čas prodléval též Jindřich Korutanský, jenž „si stěžoval, že byl šlechtici ze svého království násilím vypuzen a snažil se rozdmýchat rozepře a žádal na císaři, aby byl dosazen zpět na trůn, jenž mu náleží,“ avšak se svými požadavky neuspěl, „nebot' i když uzavřel legitimní sňatek s prvorozenou dcerou Otakara /ve skutečnosti byla Anna dcerou Václava II. – pozn. J. R./, protože tato zemřela /Anna zemřela až roku 1313 – pozn. J. R./, bylo podle práva vyhlášeno, že jejímu manželovi bylo odňato královské důstojenství a náleží zbývajícím dcerám.“⁴⁸⁵

Mnohem zajímavější než tato Ferretova historicky bezcenná, nicméně originální fabulace je jeho líčení göllheimské bitvy, založené s největší pravděpodobností na výpovědi očitého svědka. Ačkoliv vzniklo daleko od bojiště a bez znalosti místních podmínek, obsahuje historické jádro. My si u něj povšimneme především úlohy korutanského vévody, jenž byl pověřen prvním útokem a v urputném boji s oddíly Adolfa Nassavského osvědčil svou statečnost:

⁴⁸⁴ Lorenz, O., *Deutschlands Geschichtsquellen ...*, II., s. 274.

⁴⁸⁵ „*Nam apud illum /u Jindřicha VII. – pozn. J. R./ manens Heinricus Tirolis Comes, et Carinthiae Dux cum nobilibus Bohemiae, eo quod ab illis é Regno suo se violenter expulsus querebatur, controversiam studiosus agebat, poscebatque ab Augusto, quatenus se debitam restauraret ad sedem. Ex adverso autem reponebatur, Hainricum Regis titulum possuisse cum Regno; nam licet idem Othocari Primogenitam legitime duxerit, defunctam quippe marito Regni decus abstulisse, idque deberi germanae superstiti jure professi sunt.*“ (RIS 9, s. 1056).

„Vskutku Adolf, jenž byl boji nakloněn, již pobízel svoje šiky a toužil svého nepřítele, kterého se pranic nebál, rozsápat svýma krvavelačnými rukama. Tehdy se mezi ozbrojenými šiky na obou stranách zvedl velký pokřik a tím odhodlaněji rozpoutali litý boj ti, kteří se střetli jako první. Potom Jindřich, hrabě tyrolský, bojující pro Levira, když s urozenějšími rytíři postoupil vpřed, zahájil jako první boj a první oddíl vyslaný proti němu Adolfem přece jen porazil a zaskvěl se tam uprostřed mnoha padlých na obou stranách jako vítěz. Nabyvše pak větší odvahy, jen co seskupil muže od Levira, vyrazil proti jinému ... a přeci jen pln zuřivosti shluk lidí, který pronásledoval, mečem porazil. V zápalu boje však postoupil příliš daleko, sotvaže nezahynul nerozvážně mezi početnými zástupy; ustupuje odtud ztratil mnoho svých lidí a spěšně odeslal zpět Levirův oddíl, který mu již spěchal na pomoc. Tehdy šlechtná ruka mužů rukám, tehdy meče se strašlivým ostrím mečům způsobily zranění skrze mnohé rány. Tehdy se stateční vévodové povzbuzení k boji poddali dravosti, již válečný stav vyžaduje.“⁴⁸⁶

Tato příhoda ukazuje Jindřichovo „slabošství“ ve zcela jiné perspektivě než Zbraslavská kronika. Pravdou sice je, že hodnocení postav z Ferretových spisů znesnadňuje autorova záliba v rétorických ozdobách a stylové vytríbenosti operující prázdnými frázemi či epitety,⁴⁸⁷ u korutanského vévody máme nicméně možnost srovnání (dvorská poezie, Jan z Vikringu) a z něj vychází námi citovaná zpráva poměrně dobře.⁴⁸⁸

4.4.3. Hirzelin (kol. 1298)

O účasti Jindřicha Korutanského v bitvě u Göllheimu 2. července 1298 máme dochováno ještě další svědectví, básnické torzo (314 veršů) vzešlé z pera potulného básníka Hirzelina krátce po skončení bitvy.⁴⁸⁹ Báseň tohoto tajemstvím opředeného dvorského umělce, který

⁴⁸⁶ „*Adulphus vero iam acies suas pronus ad bellum acuebat, cupiebatque in hostem suum, quem parum timebat, cruentis manibus desaevire. Tunc aciebus instructis, utrinque clamor magnus extollitur, propensiusque primi occurrentes bellum acre suscitant. Hinc Henricus Tyrolis Comes sublimioribus equis proventus pro Leviro pugnans, certamen primus iniit, aciemque primam Adulphi contra se dimissam tandem prostravit, ubi multis intrinque peremptis victor idem emicuit. Deinde effectus audacior, in alterum viribus reumtis à Leviro tenus irrumpit ... tandem sequentum turbam ense furibundus impulit; sed avidus pugnae nimis ultra progressus, inter globos virorum maximos vix temere occidit; unde retro abiens multis suorum relictis, aciem Leviri jam ad opem properantis festinus excussit. Tunc virorum manus manibus insitae, tunc gladii gladiis saevis mucronibus editi vulnera multis vulneribus effecere. Tunc ad pugnam animosi Duces exciti, quae belli casus exigat, viribus permisere.*“ (RIS 9, s. 992).

⁴⁸⁷ Lorenz, O., Deutschlands Geschichtsquellen ..., II., s. 274.

⁴⁸⁸ Zdrženlivé stanovisko zastává v tomto ohledu Gasser, F., König Heinrich von Böhmen ..., s. 28.

⁴⁸⁹ Kleinschmidt, E., Hirzelin, in: Die deutsche Literatur des Mittelalters. Verfasserlexikon, Bd. 4, Berlin – New York 1983, sl. 52.

pocházel snad z oblasti okolo Kostnice⁴⁹⁰ a s korutanským vévodským dvorem udržoval přátelské styky,⁴⁹¹ je psána prohabsbursky a podtrhuje chrabrost Jindřicha Korutanského, bojujícího na straně Habsburků. Hirzelin přechází mlčením širší politické souvislosti střetnutí, jehož je očitým svědkem, všímá si pouze jednotlivých bitevních výjevů a hrdinů z vlastního tábora, především již vzpomínaného korutanského vévody a štyrského šlechtice Ulricha z Walsee.⁴⁹²

4.4.4. Peter Suchenwirt (kol. 1325 – před 1407)

Do oblasti dvorské literatury nás přivádí také tvůrčí odkaz Petra Suchenwirta, který byl potulným básníkem, než zakotvil u dvora rakouského vévody Albrechta III. a zakoupil ve Vídni dům, kde je doložen listinami k roku 1377.⁴⁹³ Znáмым se stal jako autor 52 básní, z nichž velkou část, ponecháme-li stranou poezii s didaktickou, resp. politicko-historickou tematikou, tvoří panegyriky oslavující činy zesnulých šlechticů (tzv. „*Ehrenreden*,” resp. „*heraldische Totenklagen*“).⁴⁹⁴

Mezi oslavná díla tohoto druhu patří i Petrova báseň o Jindřichu Korutanském, která začíná nářkem básníka nad smrtí vévody, doprovázeným výčitkami na adresu personifikované smrti (Peter Such., v. 1 an.), pokračuje líčením Jindřichových rytířských ctností a významných mezníků v jeho životě (v. 51 an.), plynule přechází v modlitbu k Panně Marii (v. 176 an.) a uzavírá se popisem Jindřichova erbu (v. 198 an.).

Celkově tendenční ráz veršované chvalořeči nepřipouští kritické výhrady na adresu korutanského vévody a vyzdvihuje naopak jeho rytířské ctnosti jako dvornost, udatnost, štedrost, upřímnost atd. Má mnoho styčných bodů jak s básní Hirzelinovou, tak se Štyrskou

⁴⁹⁰ Na základě Hirzelinovy znalosti místních jmen a rodů usedlých v oblasti Bodamského jezera se tak domnívá von Liliencron, R., *Die historischen Volkslieder der Deutschen vom 13. bis 16. Jahrhundert*, Bd. I, Leipzig 1865, s. 12 an. a po něm Lorenz, O., *Deutschlands Geschichtsquellen ...*, I., s. 233. Rezervovaněji přistupuje k této otázce Kleinschmidt, E., *Hirzelin ...*, sl. 51, podle kterého mohlo jít pouze o vzpomínku na Hirzelinovo tamější publikum, nikoliv nezbytně o narážku na rodný kraj.

⁴⁹¹ Lorenz, O., *Deutschlands Geschichtsquellen ...*, I., s. 233.

⁴⁹² Podrobnější rozbor obsahu Hirzelinovy básně podává předmluva J. F. Böhmera k edici FRG II, Stuttgart 1845, s. XLVII – XLVIII. Rakouský historik Alphons Lhotsky se domnívá, že jde o básně dvě, z nichž jedna je věnována Jindřichu Korutanskému, druhá Oldřichovi z Wallsee; srv. Lhotsky, A., *Quellenkunde zur mittelalterlichen Geschichte Österreichs ...*, s. 274 – 275.

⁴⁹³ Lorenz, O., *Deutschlands Geschichtsquellen ...*, I., s. 238. Nově Brinken – von der Heyde, C., *Peter Suchenwirt*, in: *Die deutsche Literatur des Mittelalters. Verfasserlexikon*, Bd. 9, Berlin – New York 1995, sl. 482.

⁴⁹⁴ Cramer, T., *Geschichte der deutschen Literatur im späten Mittelalter ...*, s. 48. K literární terminologii Suchenwirtových básní Brinken – von der Heyde, C., *Peter Suchenwirt ...*, sl. 486 – 487.

rýmovanou kronikou a naši pozornost si zaslouží proto, že vedle obou zmíněných děl vnáší do problematiky osobnosti Jindřicha Korutanského nový úhel pohledu.

4.4.5. Obraz Jindřicha Korutanského ve dvorské poezii

Německojazyčná dvorská literatura reprezentovaná jmény štýrského rytíře Otakara, potulného básníka Hirzelina a vídeňského dvořana Petra Suchenwirta stylizuje korutanského vévodu Jindřicha po vzoru rytíře obdařeného ctnostmi, jaké bylo možno nalézt ve středověkém dvorském kodexu, představujícím podle výsledků bádání moderní německé medievistiky heterogenní konglomerát eticko-estetických kategorií světského typu a prvků křesťanské etiky, v níž důležité místo zaujímal četveřice tzv. kardinálních ctností, tedy moudrost, spravedlnost, statečnost a umírněnost.⁴⁹⁵

Obecně podléhal obraz rytíře v písemnictví evropského středověku určité dobově podmíněné stylizaci.⁴⁹⁶ Historik Sidney Painter, který se tento fenomén pokusil popsat, rozeznává tři její základní aspekty:⁴⁹⁷

⁴⁹⁵ Tak zejm. Bumke, J., *Höfische Kultur ...*, s. 416 – 419. Dále srv. Paravicini, W., *Die ritterlich-höfische Kultur des Mittelalters* (Enzyklopädie deutscher Geschichte Bd. 32), 2. Aufl. in München 1999, s. 7 – 8. Ze starších prací např. Brunner, O., *Die ritterlich-höfische Kultur*, in: Borst, A. (Hrsg.), *Das Rittertum im Mittelalter* (WdF Bd. 349), Darmstadt 1976, s. s. 142 – 171. Diskuzi o kodexu rytířských ctností mezi německými germanisty a medievisty odstartoval roku 1919 článek G. Ehrismanna „Die Grundlagen des ritterlichen Tugendsystems“, pokoušející se systematizovat rytířskou etiku a odvodit její základ ze spisů antických autorů, zejm. Ciceronova pojednání *De officiis*. Ostrou odezvu vyvolal zejm. u E. R. Curtia, jenž Ehrismannovy závěry příkře odmítl (např. Curtius, E. R., *Evropská literatura ...*, s. 575 - 576). K diskuzi srv. Maurer, F., *Zum ritterlichen „Tugendsystem“*, in: Eifler, G. (Hrsg.), *Ritterliches Tugendsystem (Wege der Forschung 56)*, Darmstadt 1970, s. 194 – 198; Neumann, E., *Der Streit um „das ritterliche Tugendsystem“*, in: *Erbe der Vergangenheit. Germanistische Beiträge. Festgabe für Karl Helm zum 80. Geburtstag 19. Mai 1951*, Tübingen 1951, s. 137 – 155. Týž, *Zum „ritterlichen Tugendsystem“*, in: Eifler, G. (Hrsg.), *Ritterliches Tugendsystem (Wege der Forschung 56)*, Darmstadt 1970, s. 277 – 300. Nejnověji celou problematiku shrnuje Hechberger, W., *Adel im fränkisch-deutschen Mittelalter. Zur Anatomie eines Forschungsproblems (Mittelalter-Forschungen BD. 17)*, Ostfildern 2005, s. 445 an.

⁴⁹⁶ K českým poměrům srv. Iwańczak, W., *Tropem rycerskiej przygody. Wzorec rycerski w piśmiennictwie czeskim XIV wieku*, Warszawa 1985, s. 56 an.; týž, *Wizja monarchy - rycerza idealnego w kulturze czeskiej okresu przedhusitskiego*, *Sobótka* 38 (1983), z. 1, s. 1 – 21; Russocki, S., *Społeczno-polityczna i narodowa świadomość rycerstwa środkowo-wschodniej Europy przełomu XII i XIV wieku*, in: *Z polskich studiów slawistycznych. Seria V, Tom II (Literaturznawstwo, folklorystyka, problematyka historyczna)*, *Prace na VIII międzynarodowy kongres slawistów w Zagrzebiu 1978*, Warszawa 1978, s. 403. Podrobně se rytířským ideálem v Čechách zabývá Soukup, P., *Ideál křesťanského rytířství ve středověkých Čechách*, Dipl. práce na FF UK, Praha 1999, též i jeho práce spočívá však až ve 14. a 15. století. Autor využívající hojně dvorské a traktátové literatury rozeznává na rozdíl od vzpomínaného Paintrova schématu dvě složky rytířského vzoru – spirituální, spojenou s mnišstvím a věčným duchovním bojem proti zlu na zemi, a světskou, čerpající inspiraci z válečnického étosu křesťanských bojovníků. V českých zemích přitom po vzoru Evropy měla dominovat první jmenovaná forma, tj. forma duchovní.

⁴⁹⁷ Painter, S., *Die Ideen des Rittertums*, in: Borst, A. (Hrsg.), *Das Rittertum im Mittelalter* (WdF Bd. 349), Darmstadt 1976, s. 31 – 46. Podobně Goetz, H.-W., *Život ve středověku*, H+H, Jinončany 2005, s. 261 an.

- A. náboženský typ křesťanského rytíře (*miles Christianus*) zavázaného k obraně církve a státu
- B. romantický typ kurtoazního dvořana oddaného kultu dvorské lásky
- C. feudální typ bojovníka usilujícího získat na válečném poli čest a slávu, pro kterého síla a odvaha jsou stejně důležité jako věrnost zachovávaná pánu

Tato klasifikace nám může posloužit při pořádání pramenného materiálu rozptýleného po díle Otakara Štýrského, Hirzelina či Petra Suchenwirta a při sestavování portrétu Jindřicha Korutanského na podkladě dvorské poezie, v níž se mísí všechny tři zmíněné složky rytířství spolu s ideálem vládce. K tomu je potřeba podotknout, že synkrezi ideálu vladařského a rytířského umožnilo už dříve církví iniciované hnutí božích mírů, které od 11. století usilovalo o integraci rytířstva do křesťanské společnosti s cílem učinit z něj ochránce společenského řádu (*militia Christi*). Od 12. století se pak panovníci začínají hlásit k myšlence rytířství, aby posílili prestiž svého úřadu oslabenou v průběhu boje o investituru.⁴⁹⁸

Než přistoupíme k analýze obrazu Jindřicha Korutanského v soudobé dvorské poezii, bude nutné z historického hlediska předeslat, že vztah dvorské literatury k dějinné skutečnosti má velice problematickou povahu.⁴⁹⁹ Smysl dvorské poezie či prózy nespočívá ve vypsání událostí, jak se opravdu staly, ale spíše v tom, že poskytuje šlechtickému obecnstvu příklad, se kterým je možné se identifikovat, posilovat tím vědomí vlastní výlučnosti a sounáležitosti se sociální skupinou sobě rovných osob.⁵⁰⁰ Na druhou stranu ani historie v podání středověkých autorů není vždy pravdivé *narratio rei gestae*, jak deklaruje Isidor ze Sevilly (*Etymologiae* I, 41),⁵⁰¹ a tak je třeba postupovat v obou případech obezřetně a konfrontovat dostupné prameny mezi sebou navzájem.

V této kapitole chceme zaměřit svou pozornost na odraz vlády Jindřicha Korutanského v dobové literární tradici, méně pak na vládu samotnou. Účelem by mělo být sestavení takového obrazu, který byl mezi Jindřichovými vznešenými současníky živý a

⁴⁹⁸ Fleckenstein, J., *Der König als Ritter*, in: Fleckenstein, J., *Vom Rittertum im Mittelalter. Perspektiven und Probleme* (Bibliotheca eruditorum 19), Goldbach 1997, s. 118 an.

⁴⁹⁹ Bumke, J., *Höfische Kultur ...*, s. 20 an.

⁵⁰⁰ Behr, H.-J., *Literatur als Machtlegitimation* (Forschungen zur Geschichte der älteren deutschen Literatur 9), München 1989, s. 13 an.; Brunner, O., *Die ritterlich-höfische Kultur ...*, s. 153 an.; Bumke, J., *Höfische Kultur ...*, s. 718.

⁵⁰¹ Srv. např. Althoff, G., *Genealogische und andere Fiktionen in mittelalterlicher Historiographie*, in: Althoff, G., *Inszenierte Herrschaft. Geschichtsschreibung und politisches Handeln im Mittelalter*, Darmstadt 2003, s. 27.

působil aktivně na jejich představitost. Bez povšimnutí však nezůstane ani míra autenticity, resp. význam dvorské poezie pro poznání života korutanského vévody.

Pokud se zaměříme na prvky křesťanského typu rytířství, které lze ve dvorské literatuře o Jindřichovi Korutanském vystopovat, nalezneme pouze dva. Prvním je péče o blaho země:

„Land unde leut di namen tzu

Pei im mit ern und mit güt. ⁵⁰²

„Manhait wont im stete pey,

Im was mit stoltzen helden paz. ⁵⁰³

Druhým je starost o chudé, kteří jsou díky vévodovi uchráněni před bezprávím:

„Di armen heten güten frit,

Daz [sy] gewaltes waren frey. ⁵⁰⁴

Klíčovou úlohu bohabojného ochránce církve, propagovanou v rámci vladařského etického kodexu samotnými duchovními, v Jindřichově případě postrádáme.

Mnohem obšírněji jsou zato popsány jeho vlastnosti spadající do kategorie romantického a feudálního typu rytíře. Jako miláčka žen ho představuje svému publiku básník Hirzelin:

„Ez wär ein furst auz richer art

Ein vrowen hail, ir traut, ir zart. ⁵⁰⁵

---

⁵⁰² Peter Such., v. 52 – 53.

⁵⁰³ Peter Such., v. 76 - 77.

⁵⁰⁴ Peter Such., v. 74 – 75.

⁵⁰⁵ Hirzelin, v. 175 – 176.

Petr Suchenwirt dále při svém heraldickém exkurzu o Jindřichově erbu připomíná, jak ve vévodově okolí kvetla dvorská láska (*minne*), onen nedílný aspekt rytířské kultury evropského středověku:

„Daz im di minne dik ze lon

Florierte mit ir weizzen hant.

Des namen ich hie tue bechant:

*Von Kernden hertzog Heinrich.*⁵⁰⁶

Nutno přitom podotknout, že *minne* v sobě zahrnuje mnoho významových rovin⁵⁰⁷ a tak je těžké specifikovat, co přesně měl básník při psaní těchto veršů na mysli, pokud nechtěl pouze zdůraznit, že hrdinovi jeho chvalozpěvu nechybí nic z ideálu rytíře.

Lidé působící na dvoře středověkého feudála byli tak jako jejich pán spoutáni určitým kodexem chování a za mimořádně důležitou proto pokládali výchovu vštěpující zásady dvorského života mladým adeptům na rytířské ostruhu.⁵⁰⁸ Proto nemůže nikoho překvapit, že Petr Suchenwirt cítí potřebu položit při charakteristice korutanského vévody důraz právě na jeho dobré vychování a rytířské mravy:

„Scham, Treu, und Bescheidenheit,

*Milde unde Tzucht was ye sein chleit.*⁵⁰⁹

Přejdeme-li k třetímu typu rytíře-válečníka, nelze začít jinak než centrálním pojmem rytířské cti (*êre*)⁵¹⁰, který pilně zaměstnával mysl středověkých autorů dvorské poezie a

⁵⁰⁶ Peter Such, v. 216 – 219.

⁵⁰⁷ Bumke, J., *Höfische Kultur* ..., s. 503 an.

⁵⁰⁸ Srv. Bumke, J., *Höfische Körper – Höfische Kultur*, in: Heinzle, J. (Hrsg.), *Modernes Mittelalter. Neue Bilder einer populären Epoche*, Nördlingen 1999, s. 67 – 102.

⁵⁰⁹ Peter Such., v. 123 – 124.

⁵¹⁰ K základním pojmům německé dvorské poezie srv. Ehrismann, G., *Die höfische Morallehre*, in: Eifler, G. (Hrsg.), *Ritterliches Tugendsystem (Wege der Forschung 56)*, Darmstadt 1970, s. 85 – 92.

prózy. Byl pro ně stejně významný jako životní zásady hlásané křesťanstvím a spojoval v jedno všechny vlastnosti, jimiž se mělo pozemské rytířstvo vyznačovat.⁵¹¹

Jedním z prostředků k dosažení cti, který se středověkému válečníkovi přirozeně nabízel, bylo hrdinství na bitevním poli. Pro naše téma mimořádně závažný příklad rytířské udatnosti představuje účast Jindřicha Korutanského v bitvě u Göllheimu 2. července 1298, kde zasáhl do boje po boku Albrechta I. Habsburského.

Hirzelin vypravuje, jak se oba nepřátelské šiky za obecného pokřiku (Albrechtovi vojáci volají: „Rakousy!“) seskupují k útoku. Připraven je též nádherně vystrojený vévoda Jindřich, který je v krvavém boji sražen na zem:

*„Die scharn wurden da gemacht
 Von in zwain, lant ans lant auch braht.
 Herzog Hainrich, nach siner Art
 Geschikcht an vorstrit wart
 Der stolze Chärdnenäre,
 Der sinem swager swäre
 Dem chunge half buezzen auf dem wal,
 Neben Muntertreis und Rosental.
 Der lays schir gesungen wart,
 Si chomen schon dort her geschart
 Gemain und alle geliche!
 Unser crey was: Osteriche!
 ...
 Ein iunger forste chom gehurt
 In den streit, von blut ein furt
 Von sinen Orssen nider floz.“⁵¹²*

O dalším průběhu boje se bohužel u Hirzelina nedozvíme nic, poněvadž dává přednost tomu seznámit posluchače s erbem korutanského vévody. Dostane se nám však ujištění, že si u Göllheimu vysloužil slávu jak Jindřich, tak jeho družina:

⁵¹¹ Bosl, K., Leitbilder und Wertvorstellungen des Adels ..., s. 23 - 24; Bumke, J., Höfische Kultur ..., s. 428 an.

⁵¹² Hirzelin, v. 85 - 139.

*„Biz das fron eren da erstreit
Sin volch und auch sin werder lip.“⁵¹³*

Ani u Petra Suchenwirta nenacházíme nic konkrétnějšího, než tvrzení, že Jindřich s několika sty jezdci přispěchal Albrechtovi Habsburskému na pomoc a „*bojoval statečně jako hrdina*,” čímž si vydobyl slávu:

*„Dem edlen fursten lobesam
Man auf dem Hasenpüchel sach
Preisleichen under ern dach,
Der manhait ungefundert,
Grozzter ross sümff hundred,
Di er tzu hilfe furte dar
Hertzog Albrechten, nemet war.*

*Ja, chund er preis und er beiagen!
Da chunig Adolf ward erlagen,
Da vacht er mandlich als ein helt.“⁵¹⁴*

Stejně hodnotí počínání korutanského vévody v bitevní vřavě Otakar Štýrský,⁵¹⁵ připojuje však navíc zprávu o tom, jak Jindřich vjel doprostřed bavorského vojska a i když si se svými protivníky co do udatnosti nikterak nezadal, byl by snad málem přemožen, kdyby nepřišly posily. Sám dolnobavorský vévoda mu údajně zasadil dvě rány:

*„Dá gevohten wurde so menlich.
von Kernden herzog Heinrich
vaht als ein wîgant
der Beier schar er entrant
und hiet ez überwunden,
waer in kurzen stunden*

⁵¹³ Hirzelin, v. 166 – 167.

⁵¹⁴ Peter Such., v. 126 – 135.

⁵¹⁵ Velkou spolehlivost Otakara Štýrského pro vojenské dějiny vyzdvihuje Lieberzt-Grün, U., *Das Andere Mittelalter ...*, s. 162.

*niht komen diu ander rotte.
 von Beiern herzog Otte
 zwô wunden dô enphie
 sold ich sie alle hie
 prîsen besunder,
 die dâ begiengen wunder
 mit vehten in dem strît,
 daz bedorfte langer zît,
 wand si wâren alle frum.*⁵¹⁶

Uvedená svědectví včetně toho, které nám zanechal kronikář Ferrato di Vicenza (viz výše), vypovídají o Jindřichově odvaze a udatnosti, jíž se zdá potvrzovat i stručná poznámka Jana z Viktringu, že se u Göllheimu „*nad jiné zaskvěl slávou.*“⁵¹⁷

Petr Suchenwirt ve své životopisné črtě věnované Jindřichovi Kortuanskému připojuje další okamžiky vévodovy válečné slávy u hradu Belgrada ve Friaulsku a italského města Monselice:

*„Man sach den fursten lobes palt
 Vor Velegrat nach ern streben
 Mit swertes slegen (merchet eben),
 Daz er di veinde machte schiech,
 Daz maniger wart der manhait siech
 Von seiner ellenthaften hant:
 Des Veryaul vil wol enphant.
 Der Patriarch im siges iach.
 Vor Muntzili man in sach
 Preisleicher ern walden.*⁵¹⁸

Zatímco výše naznačenou souvislost mezi korutanským vévodou a hradem Belgradem u Tagliamenta, který držela od 12. století hrabata z Gorice,⁵¹⁹ nelze uspokojivě

⁵¹⁶ Ot. Štýr., v. 72 731 – 72 745.

⁵¹⁷ "Quod cernens Albertus ducem Karinthie Heinricum, qui insignior pre cunctis ibi claruit, et alios alloquitur et ad constantiam adhortatur." (LCH III/3, I., s. 355).

⁵¹⁸ Peter Such, v. 148 – 157.

vysvětlit, o Monselice víme, že ji Jindřich jako mocenskou oporu nepřátelského rodu della Scalla roku 1324 tři týdny obléhal. K žádnému většímu střetnutí nicméně nedošlo a když ve vojsku propukl mor, obléhání bylo zastaveno, aniž dosáhlo svého cíle.⁵²⁰ I když se básník dopouští určitého zkreslení vědomou nadsázkou Jindřichových zásluh a významu celého tohoto válečného podniku, za pozornost určitě stojí, že se nenachal strhnout k pusté fabulaci a dal přednost historickým reáliím, což souvisí na druhou stranu s jeho snahou získat důvěru publika.⁵²¹

Suchenwirtovu přesvědčení o udatnosti Jindřicha Korutanského přitakal Hirzelin, když jej ztotožnil s králem Alexandrem, legendárním vzorem velkodušnosti a štědrosti.⁵²²

*„Schilt und banir sin was gelich
Getailt, halp von Osterich.
Daz ander gar von golde
Nach werder weibe solde,
Dar auz drei leun gaben glast
Von chotzer siden swartz gebast
Wider sehende ob ein ander.
Der chunich Alexander
Het sie mit eren wol gefurt.“⁵²³*

Ve své básni dává Hirzelin příklad hrdiny, který je ochoten obětovat svůj život i jmění za slávu. Když se ho ptají:

*„Wer mach der iunge furste sin,
Der also hurtichliche vert
Und leib und gut umb ere zert?“⁵²⁴*

*(„Kdo může být onen mladý kníže,
jenž tak hbitě vyraží do útoku*

⁵¹⁹ Srv. Riedmann, J., Die Beziehungen der Grafen und Landesfürsten von Tirol zu Italien bis zum Jahre 1335, Wien 1977, s. 59 a v poznámce.

⁵²⁰ Srv. Riedmann, J., Die Beziehungen der Grafen und Landesfürsten von Tirol ..., s. 358 – 359.

⁵²¹ Brinken – von der Heyde, C., Peter Suchenwirt ..., sl. 487.

⁵²² Bumke, J., Höfische Kultur ..., s. 387.

⁵²³ Hirzelin, v. 147 – 155.

⁵²⁴ Hirzelin, v. 170 – 172.

a život i jmění obětuje pro slávu?“)

Odpovídá:

„*Herzog Hainrich hoch gemut
Der zallen ziten daz beste tut.*“⁵²⁵

(„*Velkomyslný vévoda Jindřich,
jenž po všechny časy činil jen to nejlepší.*“)

Za poznámku tady stojí zejména dvojznačné slovní spojení „*hoch gemuot*,“ které v církevním prostředí – což není náš případ – znamená pýchu nebo povýšenost, ve dvorském kontextu naopak šlechtnost a hrdý pocit příslušnosti k rytířské společnosti.⁵²⁶

Petr Suchenwirt podotýká, že pro Jindřicha Korutanského byla statečnost a štědrost, jež patří k rytířské cti, „*pokladem nad zlato:*“

„*Manheit und auch di minne.
Wo mit man er beiagen solt,
Daz was sein hort für allez golt.*“⁵²⁷

Odvahu v jiném slova smyslu prokázal Jindřich na turnaji ve Vídni, kam přijel na pozvání římského krále Albrechta I., který si chtěl zajistil jeho podporu při plánovaném tažení do Čech proti Václavovi II.⁵²⁸ Korutanský vévoda se podle svědectví Otakara Štýrského neváhal postavit samotnému Albrechtovi, když v turnajovém klání rytíři ze Švábska a Porýni nečestným způsobem porazili a zostudili korutanské a tyrolské bojovníky. Věren své rytířské povaze prohlásil v osobním rozhovoru zdejší osazenstvo za nečestné („*valschiu gesellschaft*“), takže se oba hlavní aktéři nakonec rozešli ve zlém:

„*Der sprach zuo dem kunig in zorn:
,ich solde wol hân verborn
mîn reise her.*“

⁵²⁵ Hirzelin, v. 177 – 178.

⁵²⁶ Bumke, J., *Höfische Kultur ...*, s. 427.

⁵²⁷ Peter Such., v. 160 – 162.

⁵²⁸ Ot. Štýr., v. 82 314 an.

*ist daz iwer ger,
daz man mich sô swinde
macht schandhaft an minem gesinde?*

...

*hie an ist wol schîn
valschiu gesellschaft? '
der kunic mit zorne wart behaft
und schiet den turnei zehant.
der von Kernden sant
ze herberg mit unsiten. ⁵²⁹*

Dalším rysem rytířského ideálu, se kterým se setkáme pro změnu v Suchenwirtově panegyriku, je poctivost, resp. upřímnost připisovaná korutanskému vévodovi Jindřichovi:

*„Pei reinem spruchen ware wort
An walsch und an gevere. ⁵³⁰*

Nebo na jiném místě:

*„Milt unde warhait er nicht liez,
Wem er mit Worten iht verhieze,
Der het der priefe guten rat,
Sein hertze was mit rainen tat
Insiegel und hantfeste,
Dar an nieman gepreste
Chund erchennen wandelhaft. ⁵³¹*

Na slovo vévody Jindřicha, jenž „*se nikdy nezpronevěřil štědrosti a pravdě,*“ byl stejný spoleh jako na jeho listiny a pečeti „*prosté všech vad a nedosatků.*“

---

⁵²⁹ Ot Štýr., v. 82 397 – 82 413.

⁵³⁰ Peter Such., v. 58 – 59.

⁵³¹ Peter Such., v. 113 – 119.

K Jindřichovu rytířskému profilu patřila neodmyslitelně jednak jeho šlechtetnost, jednak to, že si všechny nešlechtetné lidi držel od těla:

„*Sein edel hertz was wol gemüt.*“⁵³² (Peter Suchenwirt)

„*Man hort vor im auf der vart,
Nach sinen hohen edlen art.*“⁵³³ (Hirzelin)

„*Pei im begund nie swachen
Vreud, hocher mü̃t, und ritter spil.*“⁵³⁴ (Peter Suchenwirt)

Středověká teorie rozlišovala zhruba od 10./ 11. století mezi šlechtictvím na základě původu (*nobilitas carnis*) a duševních kvalit (*nobilitas animi*). Počínaje 13. stoletím se ovšem prosadilo mínění, že nikdo nemůže být pokládán za šlechtice, pokud tak nesmýšlí, a že šlechtický původ zavazuje k odpovídajícímu způsobu společenského vystupování.⁵³⁵ Jako dokonalý rytíř musí mít tudíž korutanský vévoda Jindřich vedle dobrého rodokmenu všechny ty vlastnosti, „*jež šlechtici přináležejí.*“⁵³⁶

Nakonec uveďme jednu důležitou ctnost, která šlechtickému ideálu nemůže chybět - štědrá velkorysost jak při organizaci dvora, tak při odměňování jeho osazenstva.⁵³⁷ Podle dostupných informací nebyl Jindřich Korutanský ke svým poddaným vůbec skoupý, což dokazují jeho početné donace a privilegia.⁵³⁸ V okolních zemích byl prý pověstný tím, že „*rozdával plnýma rukama*“ a – jak tvrdí Hirzelin – „*svou šlechtetnou rukou dokázal tišit strasti potulných básníků,*“ přičemž „*vždy s ochotou poskytoval peníze*“. Dvorští umělci těžící z vévoda mecenátu se o této skutečnosti neopomenuli zmínit, takže o ní máme doklad i v krásné literatuře:

„*Der gab mit gebender handen,
Daz man in manigen landen*

⁵³² Peter Such., v. 54.

⁵³³ Hirzelin, v. 141 – 142.

⁵³⁴ Peter Such., v. 94 – 95.

⁵³⁵ Bosl, K., *Leitbilder und Wertvorstellungen des Adels ...*, s. 26; Bumke, J., *Höfische Kultur ...*, s. 421.

⁵³⁶ „*Scham, Treu, und Bescheidenheit, / Milde unde Tzucht was ye sein chleit / Mit werden, als dem adel tzam.*“ (Peter Such., v. 123 – 125).

⁵³⁷ Srv. Bosl, K., *Leitbilder und Wertvorstellungen des Adels ...*, s. 27.

⁵³⁸ Gasser, F., *König Heinirch von Böhmen ...*, s. 158 an.

Sagt maer von seiner milde. ⁵³⁹ (Peter Suchenwirt)

„*Der stolze Chärdenäre.*

Sin edliu hant chan swäre

Buezzen aller gernder diet

Di er mit willen ie beriet. ⁵⁴⁰ (Hirzelin)

Po tomto přehledu Jindřichových rytířských vlastností si dovolme malou rekapitulaci. Ne všechny charakterové vlastnosti spojované s rytířským ideálem byli ochotni naši autoři přisoudit Jindřichovi Korutanskému, pravdou však je, že jim tento společensko-etický vzor posloužil jako vděčný zdroj inspirace. Otakar Štýrský mluví o korutanském vévodovi jako o statečném hrdinovi („*wigant*“), Hirzelin v něm vidí vznešeného knížete ochotného obětovat život i majetek pro slávu („*leib und gut umb ere zert*“) a miláčka žen („*ein vrowen hail, ir traut, ir zart*“), Peter Suchenwirt konečně přidává celý katalog rytířských ctností typu smysl pro čest a dvornost („*scham unde tzucht*“), dobromyslnost („*wol gemû*“), upřímnost a poctivost („*Pei reinem spruchen ware wort*“), štědrost („*milde*“, „*milt*“) a udatnost („*manheit*“).

Historická platnost těchto postřehů je samozřejmě diskutabilní. Svědectví dvorských básníků nejsou přesto bez významu pro poznání historické osobnosti Jindřicha Korutanského. Poukazují na vojenské úspěchy, zálibu v rytířské kultuře či mecenášské aktivity korutanského vévody a představují ho z té lepší stránky, která zůstává čtenáři Zbraslavské kroniky skryta.

⁵³⁹ Peter Such., v. 107 – 109.

⁵⁴⁰ Hirzelin, v. 179 – 182.

5. ZÁVĚR

Závěrem se sluší zrekapitulovat výsledky, ke kterým nás dovedlo zkoumání pramenů k české vládě Jindřicha Korutanského v letech 1306 – 1310. Historický přehled sestavený na jejich základě poukazuje na mimořádně obtížnou pozici, v níž se korutanský vévoda po nástupu na český trůn ocitl. Po celou dobu svého panování musel Jindřich čelit jednak hrozbě zvenčí, ať už to byli Habsburkové, nebo Lucemburkové, jednak domácí opozici tvořenou částí panstva, patriciátu a v první řadě cisterciáckými kláštery. Neměl ani širší podporu ze strany šlechty, a proto byl jeho režim odkázán na vojenské oddíly ze zahraničí, ani potřebné finanční prostředky, takže vojsko hospodařilo na účet obyvatelstva. Výsledkem byla anarchie a nespokojenost s Jindřichovou vládou, kterou ukončil roku 1310 státní převrat.

Rozbor nepříliš bohatého listinného materiálu ukazuje pohyblivost korutanského dvora (mimo Prahy pobýval na čas v Kutné Hoře, Jihlavě nebo Znojmě) a jeho snahu zajistit si prostřednictvím ústupků jednak podporu u nejrůznějších společenských vrstev od měšťanstva přes vysoký klérus až po přední představitele domácí šlechty, jednak posílit svoje zahraničněpolitické postavení uzavíráním vojenských aliancí s okolními knížaty (Fridrich Mišeňský, Eberhard Württemberský, Fridrich Sličný).

Posuzujeme-li osobnost Jindřicha Korutanského podle dobových literárních svědectví, těžko se ubráníme srovnání s dvojhlavým římským bohem Ianem. Zatímco vysoce ceněná Zbraslavská kronika jej představuje jako tyrana, rakouská dvorská poezie v něm vidí ideál rytíře a vzor kurtoazie. Jak kronika Petra Žitavského, tak dvorská poezie vykazují - i když každá v jiném směru - podobný sklon k nadsázce a k ideálnětypickému popisu historických postav (král-tyran, král-dítě, král-rytíř). Korutanský vévoda Jindřich se v důsledku toho stává nositelem nadosobních vlastností krále tyranského (zpučnost, nespravedlnost, nezájem o obecné blaho, absence klidu a míru, pořádku a bezpečí, malá podpora církve a potřebných lidí, tzn. chudáků, vdov a sirotků), popř. rytířského (hrdinství a statečnost v boji, absoutní hodnotový primát cti, pro níž je ochoten rytíř obětovat majetek i život, dvornost, dobromyslnost, upřímnost, poctivost, štědrost).

Na stránkách Zbraslavské kroniky, zastávající ostře protikorutanský postoj, se při popisu let 1306 – 1310 odehrává pozemský souboj mezi silami dobra (stoupenci Lucemburků) a silami zla (stoupenci korutanského vévody). Jeho výsledek je určen boží prozřetelností, která nejprve dopřává vítězství korutanské straně (jako trest za hříchy, jichž se Čechové dopustili), posléze se však přiklání k lucemburské dynastii a zasahuje v její

prospěch, takže je nakonec Jindřich Korutanský sehnán z trůnu, na nějž dosedá *gratia Dei* Jan Lucemburský společně s Eliškou Přemyslovnou. Shora nastíněná struktura vyprávění, odpovídající obecně křesťanské představě dějinnosti jako důsledku boží vůle, má pro literární charakteristiku postav v kronice závažné konsekvence. Hrdinové popisovaných dějů jsou totiž znázorněni z hlediska jejich příslušnosti k jednomu ze dvou protikladných politických táborů - lucemburského na jedné a korutanského na druhé straně. Pozorování černobílou optikou středověkého kronikáře jeví se jako veskrze pozitivní, popř. negativní, přičemž jejich osobní vlastnosti ustupují do pozadí před ideálnětypickým líčením, jež čerpá inspiraci ve středověkých literárních vzorech. Negativní postavou *par excellence* je v podání Petra Žitavského korutanský vévoda Jindřich.

Za zmínku tu stojí rovněž využití organologického pojetí státu, které zbraslavskému kronikáři Petrovi umožnilo převést veškerou zodpovědnost za krizový stav Českého království v mezidobí 1306 – 1310 na bedra Jindřicha Korutanského. Metaforické chápání státu v analogii k hlavě (panovník) a tělu (lid) člověka, jež má své dlouhé kořeny v biblické i mimobiblické tradici, zakládalo totiž kauzální spojení mezi osobou vládce a prospěchem jeho lidu. Pokud se zemi nedařilo, hledala se chyba v neschopnosti panovníka, jak tomu bylo v případě korutanského vévody postrádajícího údajně královskou *idoneitas*. Tento pohled je značně reduktivní až zkreslující, poněvadž kromě Jindřichových osobních kvalit opomíjí všechny ostatní faktory, které se na výsledcích jeho vlády podílely (těžko ovladatelná šlechta, nedostatečné finanční a materiální zázemí, nepřátelský postoj říše). Z toho důvodu je potřeba věnovat tomuto tématu náležitou pozornost.

Přesný opak snahy Petra Žitavského denunciovat objekt své nenávisti nalezneme u dvorských umělců původem z alpských zemí, kteří v Jindřichovi Korutanském opěvovali vzorného křesťanského rytíře. Ačkoliv si přitom vypomáhali charakteristikami převzatými z rytířského ideálu středověku a historické události upravovali pro potřeby vznešeného publika, jež se chtělo s hrdiny dvorské literatury identifikovat, nevytvořili čistou literární fikci, i když je potřeba přiznat, že výsledný obraz korutanského vévody měl v mnoha ohledech do skutečnosti stejně daleko jako některé pasáže Zbraslavské kroniky.

Abychom se vyhnuli pokušení přijímat tyto stereotypní představy za své, je nutné obrátit pozornost k jiným pramenům, kterým je vlastní realističtější zobrazení historické skutečnosti: ke kronice tzv. Dalimila, Jana z Viktringu nebo Otakara Štýrského, popřípadě analistickým záznamům.

Komplexní analýza a srovnání dobových zpráv vylučují kategorická tvrzení na adresu korutanské vlády v té podobě, s jakou jsme běžně konfrontováni u historických děl

ovlivněných negativním hodnocením Zbraslavské kroniky. Žádný jiný srovnatelný pramen k dispozici nemáme, a tak bude tato kronika asi i nadále představovat východisko pro poznání korutanského období v českých dějinách. Při kritickém čtení musíme však dát některé její pasáže do uvozovek a nebrat na ně zřetel, protože se pravděpodobně jedná o autorskou licenci využívající topických motivů. Jindřich Korutanský byl vcelku nevýrazným panovníkem, jenž neměl dost sil ani prostředků, aby si mezi zemskými předáky zjednal autoritu, takže si z Čech po prohraném boji s Janem Lucemburským odnesl nálepkou slabého a neúspěšného tyрана. Toto stigma je samo o sobě věcí diskutabilní vzhledem k podmínkám, které Jindřichovi vládčtivá česká šlechta pro výkon jeho úřadu vytvořila. Vedl si snad hůře než habsburský král Rudolf, jehož pokus o potlačení šlechtického odboje skončil fatálním nezdarem, nebo lucemburský Jan, svádějící dlouhodobě neúspěšné boje s domácí opozicí? Soudě podle dobových pramenů byl korutanský vévoda Jindřich spíše než nespravedlivým tyranem bezmocnou figurkou přihlížející svévolnému počínání šlechty a zkáze království, případně smutnou obětí okolností, do kterých jej vmanipulovala, máme-li věřit podání Otakara Štýrského, jednak jeho vlastní ctižádost, jednak naléhání manželky a bavorského vévody, kteří mu radili přijmout nabídku české koruny. Jindřichovi nechyběly vojenské zkušenosti, ať už je hodnotíme jakkoliv, ani pro jeho dobu typická vášnivá záliba v rytířské kultuře či mecenášství a už vůbec ne zbožnost, doložená četnými donacemi a koneckonců také kronikou Jana z Viktringu.

Po tomto závěrečném resumé nezbyvá než doufat, že se zde prezentované argumenty ukážou jako natolik závažné, aby na ně byl v budoucnu při hodnocení osobnosti korutanského vévody brán zřetel.

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK:

1. Edice a prameny

Annales Matseenses	Ann. Mat.
Annales Osterhovenses	Ann. Osterhov.
Annales S. Stephani Frisigenses	Ann. S. Step. Fris.
Anonymi descriptio Europae orientalis Anno 1308 exarata	Anon. Des.
Chronica de gestis principum	Chron. de gest.
Chronicon Aualae regiae (Zbraslavská kronika)	ChAR
Continuatio Florianensis	Cont. Flor.
Continuatio Sancrucensis	Cont. Sancruc. III.
Continuatio S. Rudberti Salisburgensis	Cont. S. Rudb. Sal.
Continuatio Weichardi de Polheim	Cont. Weich. de Pol.
Continuatio Zwetlensis III.	Cont. Zwetl. III.
Cronica S. Petri Erfordensis moderna	Cron. Erf. Mod.
Cronicae Minoris continuatio VI.	Cont. Cron. Min. VI.
Chronici saxonici continuatio erfordensis Thuringica	Cont. Erf. Thur.
Dalimilova kronika	Dal.
Německý veršovaný překlad Dalimilovy kroniky	Dal. něm.
Fontes rerum Germanicarum	FRG
Gesta Jindřicha Korutanského	Gesta
Hirzelinova báseň o bitvě u Göllheimu 1298	Hirzelin
Kosmova Kronika česká	Kosm.
Kronika Beneše Minority	Ben. Minor.
Liber certarum historiarum	LCH
Monumenta Germaniae Historica.	
Scriptores	MGH SS
Deutsche Chroniken	MGH SS, Dt. Chron.
Oslavná pohřební báseň Peter Suchenwirt	Peter Such.
Rerum Italicarum scriptores	RIS
Štýrská rýmovaná kronika Otakara Štýrského	Ot. Štýr.

2. Knihy a Časopisy

Annales. Economies. Sociétés, Civilisations	Annales
Archiv für Kulturgeschichte	AfK
Archiv Koruny české	AKČ
Archivní časopis	AČas

Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et Historica	AUC Phil. et Hist.
Acta Universitatis Wratislaviensis	AUW
Bohemia. Jahrbuch des Collegium Carolinum	Bohemia
Carinthia I. Geschichtliche und volkskundliche Beiträge zur Heimatkunde Kärntens. Mitteilungen des Geschichtsvereins für Kärnten	Carinthia I
Czasopismo prawno-historiczne	CPH
Československý časopis historický	ČsČH
Český časopis historický	ČČH
Časopis Českého museum	ČČM
Časopis Matice moravské	ČMM
Časopis Národního muzea v Praze	ČNM
Dějiny a současnost	DaS
Folia diplomatica	FD
Folia Historica Bohemica	FHB
Forschungen zur Deutschen Geschichte	FDG
Geschichte in Wissenschaft und Unterricht	GWU
Historický obzor	HO
Historische Zeitschrift	HZ
Historisches Jahrbuch	HJb
Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich	JfLN
Jahrbücher für Geschichte Osteuropas	JfGO
A journal of medieval studies	JMS
Le Moyen Age. Revue d'histoire et de philologie	LMA
Lexikon für Theologie und Kirche	LThK
Listy filologické	LF
Marginalia Historica	MH
Mediaevalia Historica Bohemica	MHB
Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung Ergänzungsband	MIÖG MIÖG Ergb.
Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen	MVGDB
Nachrichten der Giessener Hochschulgesellschaft	NGH
Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde	NA
Neues Archiv für Sächsische Geschichte und Altertumskunde	NASGA
Právněhistorické studie	PHS
Przegląd humanistyczny	Przegląd
Revue belge de philologie et d'histoire (Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis)	RBPH
Sborník Společnosti přátel starožitností	SSPS
Sobótka. Śląski kwartalnik historyczny	Sobótka

Studia Źródloznawcze	SŹ
Věštník Královské české společnosti nauk	VKČSN
Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte	VfSWG
Vorträge und Forschungen	VuF
Wege der Forschung	WdF
Zprávy Českého zemského archivu	ZČZA

3. Elektronické dokumenty

Lexikon des Mittelalters	LexMA
Patrologia Latina Database	PL

BIBLIOGRAFIE

1. Prameny (řazeno podle názvu)

Vážný, V., Svejkovský, F. (ed.), *Alexandreida*, ČSAV, Praha 1963.

Koss, R., *Archiv Koruny české II., Katalog listin z let 1158 – 1346*, Zemský správní výbor, Praha 1928.

Annales Matseenses, in: Pertz, G. H. (ed.), *Chronica et annales aevi Salici*, *Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum* 9, Hannover 1851, s. 823 - 837.

Annales Osterhovenses, in: Pertz, G. H. (ed.), *Annales aevi Suevici*, *Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum* 17, Hannover 1861, s. 537 - 558.

Annales sancti Stephani Frisigenses, in: Waitz, G. (ed.), *Supplementum tomorum I – XII/1*, *Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum* 13, Hannover 1881, s. 50 – 60.

Górka, O. (ed.), *Anonymi Descriptio Europae orientalis "Imperium constantinopolitanum, Albania, Serbia, Bulgaria, Ruthenia, Ungaria, Polonia, Bohemia" anno MCCCVIII exarata*, Cracoviae 1916.

Benedicti Minoritae dicti Cronicon Boemicum (Beneš Minorita), in: Kłoczowski, J., *Zakony franciszkańskie w Polsce. Franciszkanie w Polsce średniowiecznej I/2-3*, Kraków 1989, s. 329 - 434.

Continuatio Florianensis, in: Pertz, G. H. (ed.), *Chronica et annales aevi Salici*, *Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum* 9, Hannover 1851, s. 747 - 753.

Continuatio Sancrucensis III., in: Pertz, G. H. (ed.), *Chronica et annales aevi Salici*, *Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum* 9, Hannover 1851, s. 732 - 735.

Continuatio Sancti Rudberti Salisburgensis, in: Pertz, G. H. (ed.), *Chronica et annales aevi Salici*, *Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum* 9, Hannover 1851, s. 819 – 823.

Continuatio Weichardi de Polheim, in: Pertz, G. H. (ed.), *Chronica et annales aevi Salici*, *Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum* 9, Hannover 1851, s. 810 - 818.

- Continuatio Zwetlensis III., Pertz, G. H. (ed.), *Chronica et annales aevi Salici*, Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum 9, Hannover 1851, s. 654 - 669.
- Cronica S. Petri Erfordensis moderna, in: Holder-Egger, O. (ed.), *Monumenta Erphesfurtiensa Saec. XII., XIII., XIV.* (Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum rerum Germanicarum 42), Hannover-Leipzig 1899, s. 117 - 369.
- Cronicae Minoris Continuatio VI. , in: Holder-Egger, O. (ed.), *Monumenta Erphesfurtiensa Saec. XII., XIII., XIV.* (Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum rerum Germanicarum 42), Hannover-Leipzig 1899, s. 692 - 701.
- Dalimilova kronika, in: , *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila, 1-2 Vydání textu a veškerého textového materiálu*, Academia, Praha 1988; v textu citováno podle staršího vydání Daňhelka, J. (ed.), *Nejstarší česká rýmovaná kronika tak řečeného Dalimila*, ČSAV, Praha 1957. Něm. dobový překlad: Emler, J. (ed.), *Fontes rerum Bohemicarum* 3, Praha 1882, s. 1 - 302.
- De gestis Italicorum post Henricum VII. Caesarem (Albertino Mussato), in: Muratori, L. A. (ed.), *Rerum Italicarum Scriptorum* 10, Mediolani 1727, s. 569 - 768.
- Gesta Jindřicha Korutanského,* in: Hanka, V. (ed.), *Dalimilova Chronika česká v nejdávnější čtení navracena s různoslovím i přídávky deseti rukopisův opatřena*, Praha 1851.
- Hirzelinova báseň o bitvě u Göllheimu, in: Böhmer, J. F. (ed.), *Fontes rerum Germanicarum* 2, Stuttgart 1845, s. 479 - 486.
- Historia rerum in Italia gestarum (Ferreto di Vicenza), in: Muratori, L. A. (ed.), *Rerum Italicarum Scriptorum* 9, Mediolani 1726, s. 935 - 1182.
- Historia universalis et compendium historiarum (Sifrid z Ballhausenu), in: Waitz, G. (ed.), *Gesta saec. XIII.*, Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum 25, Hannover 1880, s. 679 - 718.
- Chronica de gestis principum, in: Leidinger, G. (ed.), *Bayerische Chroniken des 14. Jahrhunderts*, Hannover - Leipzig 1918, s. 1 - 104.
- Chronica Matthei Neoburgensis (Matyáš Neuenburský), in: Hofmeister, A. (ed.), *Die Chronik des Matthias von Neuenburg*, Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum rerum Germanicarum. Nova Series 4, Berlin 1924 -1940, s. 1 - 500. Něm. překlad: Grandaur, G. (přel.), *Die Chronik*

des Matthias von Neuenburg, *Geschichtsschreiber der deutschen Vorzeit*, 14. Jhdt., 6, Leipzig 1892.

Chronici saxonici cont. erfordensis Thuringica, in: *Monumenta Erphesfurtiensa Saec. XII., XIII., XIV.* (*Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum rerum Germanicarum* 42), Hannover-Leipzig 1899, s. 443 – 485.

Kosmova Kronika česká, in: *Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum rerum Germanicarum. Nova Series* 2, Berlín 1923. Čes. překlad: *Kosmova Kronika česká*, Svoboda, Praha 1975.

Kronika česká Přibíka Pulkavy z Radenína, Emler, J., Gebauer, J. (ed.), *Fontes rerum Bohemicarum* 5, Praha 1893, s. 1 - 326. Čes. překlad: *Kroniky doby Karla IV.*, Svoboda, Praha 1987, s. 272 – 438.

Liber certarum historiarum (Jan z Viktringu), in: Schneider, F. (ed.), *Iohannis abbatis Victoriensis Liber certarum historiarum*, *Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum* 36/I-II, Hannover-Leipzig 1909-1910. Něm. překlad: Friedensburg, W. (ed.), *Das Buch gewisser Geschichten von Abt Johann von Victring*, *Geschichtsschreiber der deutschen Vorzeit*, 14. Jhdt., 8, Leipzig 1888.

Oslavná pohřební báseň Petra Suchenwirta, in: Primisser, A. (ed.), *Peter Suchenwirt's Werke aus dem vierzehnten Jahrhunderte. Ein Beytrag zur Zeit- und Sittengeschichte*, Wien 1827, s. 17 - 20.

Emler, J. (ed.), *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae* 2, Pragae 1882.

Týž, *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae* 4, Pragae 1892.

Stručné sepsání kroniky římské a české (Neplach), in: Emler, J. (ed.), *Fontes rerum Bohemicarum* 3, Pragae 1882, s. 443 – 484. Čes. překlad: *Kroniky doby Karla IV.*, Svoboda, Praha 1987, s. 528 – 553.

Štýrská rýmovaná kronika (Otakara Štýrský), in: Seemüller, J. (ed.), *Ottokars Österreichische Reimchronik*, *Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum, Deutsche Chroniken* V/1-2, Hannover 1890-93.

Zbraslavská kronika (Petr Žitavský), in: Emler, J. (ed.), *Fontes rerum Bohemicarum* 4, Praha 1884, s. 1 - 337. Čes. překlad: *Zbraslavská kronika. Chronicon Aulae Regiae*, Svoboda, Praha 1975.

2. Literatura

- Adamová, K., Obecné dobré a idea spravedlnosti v českých zemských zřízeních doby předbělohorské (se zaměřením na 16. století), in: Malý, K., Pánek, J. (usp.), Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v Českých zemích (1500-1619). Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 7.-8. prosince 2000 v Praze, HÚ AVČR a PrF UK, Praha 2001, s. 101 – 112.
- Althoff, G., Genealogische und andere Fiktionen in mittelalterlicher Historiographie, in: týž, Inszenierte Herrschaft. Geschichtsschreibung und politisches Handeln im Mittelalter, Darmstadt 2003, s. 25 – 51.
- Týž, Spielen die Dichter mit den Spielregeln der Gesellschaft? in: týž, Inszenierte Herrschaft. Geschichtsschreibung und politisches Handeln im Mittelalter, Darmstadt 2003, s. 251 – 273.
- von Ankershofen, G. F., Tangl, C., Handbuch der Geschichte des Herzogthumes Kärnten IV/1, 2 (bis zur Vereinigung mit den österreichischen Fürstenthümern), Klagenfurt 1864.
- Arbusow, L., Colores rhetorici. Eine Auswahl rhetorischer Figuren und Gemeinplätze als Hilfsmittel für akademische Übungen an mittelalterlichen Texten (Hrsg. von Helmut Peter), 2. Aufl. in Göttingen 1963.
- Arnold, H. L., Detering, H. (Hrsg.), Grundzüge der Literaturwissenschaft, 6. Aufl. in Nördlingen 2003.
- Bachmann, A., Beiträge zur Kunde böhmischer Geschichtsquellen des XIV. und XV. Jahrhunderts, MVGDDB 36, (1897/8), s. 261 – 291.
- Bartoš, F. M., Nová recenze Dalimila a záhada jeho osobnosti, LF 7 (82), 1959, s. 92 – 100.
- Bassi, U., Kamptner, M., Studien zur Geschichtsschreibung Johanns von Viktring, Klagenfurt 1997.
- Baum, W., Die Grafen von Görz in der europäischen Politik des Mittelalters, Klagenfurt 2000.
- Týž, Margarete Maultasch. Erbin zwischen den Mächten, Graz - Wien - Köln 1994.

- Baumann, W., Die Literatur des Mittelalters in Böhmen. Deutsch - lateinisch - tschechische Literatur vom 10. bis 15. Jahrhundert, München - Wien 1978.
- Behr, H.-J., Literatur als Machtlegitimation (Forschungen zur Geschichte der älteren deutschen Literatur 9), München 1989.
- Berges, W., Die Fürstenspiegel des hohen und späten Mittelalters (MGH Schriften 2), Leipzig 1938.
- Bernheim, E., Politische Begriffe des Mittelalters im Lichte der Anschauungen Augustins, in: Kerner, M. (Hrsg.), Ideologie und Herrschaft im Mittelalter (WdF Bd. 530), Darmstadt 1982, s. 59 – 79.
- Beumann, H., Die Historiographie des Mittelalters als Quelle für die Ideengeschichte des Königtums, in: Kerner, M. (Hrsg.), Ideologie und Herrschaft im Mittelalter (WdF Bd. 530), Darmstadt 1982, s. 140 – 183.
- Bláhová, M., Cisterciáci ve službách české politiky za posledních Přemyslovců a při nástupu Lucemburků, in: Derwich, M., Pobóg – Lenartowicz, A. (red.), Klasztor w społeczeństwie średniowiecznym i nowożytnym. Materiały z międzynarodowej konferencji naukowej zorganizowanej w Turowie w dniach 8 – 11 V 1996 przez Instytut Historii Uniwersytetu Opolskiego i Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 363 – 368.
- Táž, Cisterciácké dějepisectví ve středověkých Čechách, HO 12 (1994), s. 275 – 280.
- Táž, Dějepisectví latinského středověku, in: Spunar, P. (ed.), Kultura středověku, Academia, Praha 1995, s. 135 – 160.
- Táž, Klasifikace předhusitských narativních pramenů české provenience, in: 200 let pomocných věd historických na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, Praha 1988, s. 165 – 199.
- Táž, Klášterní historiografie ve středověkých Čechách, in: Pobóg – Lenartowicz, A., Derwich, M., (red.), Klasztor w kulturze średniowiecznej Polski. Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej zorganizowanej w Dąbrowie w dniach 4 – 6 XI 1993 przez Instytut Historii WSP w Opolu i Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego, Opole 1995, s. 143 – 157.

Táž, Možnosti a formy cestování ve středověkých Čechách a jejich odraz v soudobé historiografii, in: Bobková, L., Neudertová, M. (usp.), Cesty a cestování v životě společnosti. Reisen im Leben der Gesellschaft . Sborník příspěvků z konference konané 6.-8. září 1994 v Ústí nad Labem, Ústí nad Labem 1995, s. 39 – 54.

Táž, Několik poznámek ke studiu české středověké historiografie, MHB 1 (1991), s. 365 – 375.

Táž, Offizielle Geschichtsschreibung in den mittelalterlichen böhmischen Länder, in: Wenta, J. (hg.), Die Geschichtsschreibung in Mitteleuropa (Subsidia historiographica I), Toruń 1999, s. 21 – 40.

Táž, Staročeská kronika tak řečeného Dalimila v kontextu středověké historiografie latinského kulturního okruhu a její pramenná hodnota, in: Staročeská kronika tak řečeného Dalimila, 3 Historický komentář. Rejstřík, Academia, Praha 1995.

Táž, Středověké dějepisectví jako pramen vědecké historiografie (na příkladu českých zemí), in: Rosik, S., Wiszewski, P. (red.): Ad fontes. O naturze źródła historycznego, Historia 170 (AUW No 2675), Wrocław 2004, s. 229 – 241.

Bloch, M., Králové divotvůrci. Studie o nadpřirozenosti přisuzované královské moci, zejména ve Francii a Anglii, Argo, Praha 2004.

Bok, V., Podmínky rozvoje německé literatury na dvoře Přemyslovců ve 13. století, in: Moravo, Čechy, radujte se!, Aula, Praha 1998, s. 9 - 18.

Týž, Středohornoněmecká lyrika na přemyslovském dvoře, in: Moravo, Čechy, radujte se!, Aula, Praha 1998, s. 21 - 33.

de Boor, H., Newald, R. (begr.), Geschichte der deutschen Literatur von den Anfängen bis zur Gegenwart 3/II (Die deutsche Literatur im späten Mittelalter 1250 – 1370. Reimpaargedichte, Drama, Prosa), Darmstadt 1987.

Born, L. K., The Perfect Prince. A Study in Thirteenth and Fourteenth Century Ideals, Speculum. A journal of medieval studies 3 (1928), s. 470 – 504.

- Bosl, K., Böhmen als Paradenfeld ständischer Repräsentation vom 14. bis zum 17. Jahrhundert, in: Bosl, K., Böhmen und seine Nachbarn. Gesellschaft, Politik und Kultur in Mitteleuropa (Veröffentlichungen des Collegium Carolinum Bd. 32), Wien 1976, s. 188 - 200.
- Týž (Hrsg.), Handbuch der Geschichte der Böhmisches Länder I (Die Böhmisches Länder von der archaischen Zeit bis zum Ausgang der hussitischen Revolution), Stuttgart 1967.
- Týž, Leitbilder und Wertvorstellungen des Adels von der Merowingerzeit bis zur Höhe der feudalen Gesellschaft, Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse Jg. 1974, H. 5, München 1974.
- Bozděch, V., Volební jednání roku 1306, in: Sedmá výroční zpráva zemské vyšší reálné školy v Příboře za školní rok 1908 – 1909, Příbor 1909, s. 3 – 11.
- Bretholz, B., Geschichte Böhmens und Mährens I (Das Vorwalten des Deutschtums bis 1419), Reichenberg 1921.
- Brom, V., Zur gereimten deutschen Übersetzung der altschechischen Reimchronik des sogenannten Dalimil, in: Bok, V., Behr, H.-J. (Hrsg.), Deutsche Literatur des Mittelalters in und über Böhmen II. Tagung in České Budějovice/Budweis 2002, Hamburg 2004, s. 161 – 171.
- Brunner, O., Abendländisches Geschichtsdenken, in: Lammers, W. (Hrsg.), Geschichtsdenken und Geschichtsbild im Mittelalter. Ausgewählte Aufsätze und Arbeiten aus den Jahren 1933 bis 1959 (WdF Bd. 21), Darmstadt 1965, s. 434 – 459.
- Týž, Die ritterlich-höfische Kultur, in: Borst, A. (Hrsg.), Das Rittertum im Mittelalter (WdF Bd. 349), Darmstadt 1976, s. 142 – 171.
- Bumke, J., Geschichte der deutschen Literatur im hohen Mittelalter, 5. Aufl. in Nördlingen 2004.
- Týž, Höfische Körper – Höfische Kultur, in: Heinze, J. (Hrsg.), Modernes Mittelalter. Neue Bilder einer populären Epoche, Nördlingen 1999, s. 67 – 102.

Týž, Höfische Kultur. Literatur und Gesellschaft im hohen Mittelalter, 10. Aufl. in Nördlingen 2002.

Buschmann, E., Ministerium Dei – idoneitas. Um ihre Deutung aus den mittelalterlichen Fürstenspiegeln, HJb 82 (1963), s. 70 - 102.

Carlyle, A. J., A History of Medieval Political Theory in the West, I. The Second Century to the Ninth, Edinburgh - London 1903.

Týž, A History of Medieval Political Theory in the West, III. Political Theory from the Tenth Century to the Thirteenth, 3rd impression in Edinburgh and London 1950, 3rd impression in Edinburgh and London 1950.

Carlyle, R. W., Carlyle A. J., A History of Medieval Political Theory in the West, VI. Political Theory from 1300 to 1600, 2nd impression in Edinburgh - London 1950.

Cramer, T., Geschichte der deutschen Literatur im späten Mittelalter, Nördlingen 2000.

Curtius, E. R., Begriff einer historischen Topik, in: Baeumer, M. L. (Hrsg.), Toposforschung (WdF Bd. 345), Darmstadt 1973, s. 1 – 18.

Týž, Evropská literatura a latinský středověk, Triáda, Praha 1998.

Čierny, J., Hejl, F., Verbík, A. (red.), Struktura feudální společnosti na území Československa a Polska do přelomu 15. a 16. století, Praha 1984.

Davies, W. D., Allison, D. C., A Critical and Exegetical Commentary on The Gospel According to Saint Matthew II, Edinburgh 1994.

Delfos, L., Alte Rechtsformen des Widerstandes gegen Willkürherrschaft, in: Kaufmann, A., Backmann, L. E. (Hrsg.), Widerstandsrecht (WdF Bd. 173), Darmstadt 1972, s. 59 - 86.

Dějiny Československa I (do roku 1648), SPN, Praha 1990.

Die deutsche Literatur des Mittelalters. Verfasserlexikon, Bd. 1-11, Berlin-New York 1978 – 2004.

Dilcher, G., Widerstandsrecht, in: Erler, A., Kaufmann, E., Werkmüller, D., (Hrsg.), Handbuch zur deutschen Rechtsgeschichte, Bd. V., Berlin 1998, sl. 1351 – 1364.

Dlouhá, M., Představa ideálního panovníka v české středověké společnosti na základě pramenů doby posledních Přemyslovců a prvních Lucemburků, Dipl. práce na FF UK, Praha 1999.

Dolista, K., Dosud neznámý list Jindřicha Korutanského z 28. února 1309, AČas 23 (1973), s. 36 - 40.

Dvořák, R., Dějiny Markrabství moravského. Stručné vydání, Brno 1906.

Týž, Dějiny Moravy 2. Od vymření Přemyslovců do nastolení Ferdinanda Habsburského na trůn český 1306 - 1526 (Vlastivěda moravská. Země a lid 1/3), Brno 1899.

Eberhardt, W., „Bonum commune“ v konkurenci mezi monarchickou vládou a stavovskou společností, ČČH 102 (2004), s. 449 – 474.

Týž, „Gemeiner Nutzen“ als oppositionelle Leitvorstellung im Spätmittelalter, in: Gerwing, M., Ruppert, G. (Hrsg.), Renovatio et reformatio. Wider das Bild vom „finsteren“ Mittelalter. Festschrift für Ludwig Hödl zum 60. Geburtstag überreicht von Freunden sowie Kollegen und Schüllern, Münster 1985, s. 195 – 214.

Týž, Gewalt gegen den König im spätmittelalterlichen Böhmen. Adelige Widerstand und der Ausbau der Herrschaftspartizipation, in: Kintzinger, M., Rogge, J. (Hrsg.), Königliche Gewalt – Gewalt gegen Könige. Macht und Mord im spätmittelalterlichen Europa, Berlin 2004, s. 101 – 118.

Týž, Herrscher und Stände, in: Fetschker, I., Münkler, H. (Hg.): Pipers Handbuch der politischen Ideen, Bd. 2. Mittelalter: Von den Anfängen des Islams bis zur Reformation, München 1993, s. 467 – 551.

Ehrismann, G., Die höfische Morallehre, in: Eifler, G. (Hrsg.), Ritterliches Tugendsystem (Wege der Forschung 56), Darmstadt 1970, s. 85 – 92.

- Engelbrecht, K. E., Das Widerstandsrecht des Volkes in Geschichte und Gegenwart unter besonderer Berücksichtigung der hessischen Verfassung, Univ. Diss., Darmstadt 1972.
- Erben, W., Über die Erwähnung einiger Erlebnisse bei Geschichtsschreibern des Mittelalters, MIÖG 41 (1926), s. 11 – 34.
- Ewig, E., Zum christlichen Königsgedanken im Frühmittelalter, in: Das Königtum. Seine geistigen und rechtlichen Grundlagen (VuF 3), Konstanz 1956, s. 7 – 73.
- Fehr, H., Das Widerstandsrecht, MIÖG 38 (1918), s. 1-38.
- Feller, R., Bonjour, E., Geschichtsschreibung der Schweiz. Vom Spätmittelalter zur Neuzeit 1, 2. Aufl. in Basel 1979.
- Fiala, Z., Přemyslovské Čechy. Český stát a společnost v letech 995 - 1310, Svoboda, Praha 1975.
- Fichtenau, H., Herkunft und Sprache Johans von Viktring, Carinthia I, 165 (1975), 25-39.
- Flajšhans, V., Písemnictví české slovem i obrazem od nejdávnějších dob až po naše časy 1, Praha 1901.
- Fleckenstein, J., Der König als Ritter, in: Fleckenstein, J., Vom Rittertum im Mittelalter. Perspektiven und Probleme (Bibliotheca eruditorum 19), Goldbach 1997, s. 115 – 128.
- Fournier, A., Abt Johann von Viktring und sein Liber certarum historiarum. Ein Beitrag zur Quellenkunde deutscher Geschichte, Berlin 1875.
- Fräss-Ehrfeld, C., Geschichte Kärntens I (Das Mittelalter), Klagenfurt 1984.
- Gasser, F., König Heinirch von Böhmen. Versuch einer Charakteristik seines Wirkens und seiner Persönlichkeit, Univ. Diss., Innsbruck 1950.

Gebauer, J., Některá akta z kanceláře Jindřicha Korutanského, VKČSN třída fil.-his.-jazykozpytná, Praha 1909, s. 1 - 12 (s přílohami).

Geschichte der politischen Ideen von der Antike bis zur Gegenwart, 3. Aufl. in Frankfurt am Main 2003.

Goetz, H. – W., Theologischer Sinn und politisches Gegenwartsinteresse. Tendenzen, Formen und Funktion der mittelalterlichen Geschichtsschreibung, in: Goertz, H. – J. (Hg.), Geschichte. Ein Grundkurs, Reinbek bei Hamburg 2001, s. 233 – 244.

Týž, Von der *res gesta* zur *narratio rerum gestarum*. Anmerkungen zu Methoden und Hilfswissenschaften des mittelalterlichen Geschichtsschreibers, RBPH LXVII – 4 (1989), s. 695 – 713.

Týž, Život ve středověku, H+H, Jinočany 2005.

Le Goff, J., Le Roi dans l'Occident médiéval: caractères originaux, in: Duggan, A. J. (Ed.), Kings and Kingship in Medieval Europe, King's College London Medieval Studies 10, Exeter 1993, s. 1 – 40.

Týž, Poznámky o tripartitní společnosti, monarchické ideologii a ekonomickém vzestupu křesťanské společnosti 9. – 12. století, in: Le Goff, J., Čas, práce a kultura na středověkém Západě: 18 esejů, Argo, Praha 2005, s. 79 – 89.

Le Goff, J., Schmitt, J.-C. (ed.), Encyklopedie středověku, Vyšehrad, Praha 2002.

Le Goff, J., Truong, N., Tělo ve středověké kultuře, Vyšehrad, Praha 2006.

Goll, J., Dějiny a dějepis, in: Jaroslava Golla vybrané spisy drobné 1, Praha 1928, s.1 – 27.

Graus, F., Adel, Land und Herrschaft in Böhmen vom 10. bis 13. Jh., NGH 53 (1966), s. 131 - 153.

Týž, Funktionen der spätmittelalterlichen Geschichtsschreibung, in: Patze, H. (Hg.), Geschichtsschreibung und Geschichtsbewusstsein im späten Mittelalter, VuF Bd. 31, Sigmaringen 1987, s. 11 – 55.

Týž, Několik poznámek ke středověkému učení o společnosti, ČsČH 7 (1959), s. 205 - 231.

Grundmann, H., Die Eigenart mittelalterlicher Geschichtsanschauung, in: Lammers, W. (Hrsg.), *Geschichtedenken und Geschichtsbild im Mittelalter. Ausgewählte Aufsätze und Arbeiten aus den Jahren 1933 bis 1959* (WdF Bd. 21), Darmstadt 1965, s. 430 – 433.

Týž, Die Grundzüge der mittelalterlichen Geschichtsanschauungen, AfK 24 (1934), s. 326 - 336.

Týž, *Geschichtsschreibung im Mittelalter. Gattungen – Epochen – Eigenart*, Göttingen 1965.

Grzybowski, K., *Historia doktryn politycznych i prawnych. Od państwa niewolniczego do rewolucyj buržoazyjnych*, Warszawa 1967.

Týž, Moderator imperii, CPH 15 (1963), s. 97 – 122.

Guenée, B., *Histoires, annales, chroniques. Essai sur les genres historiques au Moyen Âge*, in: *Annales* 28 (1973), s. 997 – 1016.

Gundlach, R., Der Sakralherrscher als historisches und phänomenologisches Problem, in: R. Gundlach, H. Weber (Hrsg.): *Legitimation und Funktion des Herrschers: vom ägyptischen Pharao zum neuzeitlichen Diktator* (Schriften der Mainzer philosophischen Fakultätsgesellschaft 13), Stuttgart 1992, s. 2 – 22.

Gurevič, A. J., *Kategorie středověké kultury*, Mladá fronta, Praha 1978.

Guyotjeannin, O., *Les sources de l'histoire médiévale*, Paris 1998.

Haas, A., Česká královská kancelář za Jindřicha Korutanského, ZČZA 9 (1946), s. 65 – 101.

Hahn, G., *dā keiser spil*. Zur Aufführung höfischer Literatur am Beispiel des Minnesangs, in: Hahn, G., Ragotzky, H. (Hg.), *Grundlagen des Verstehens mittelalterlicher Literatur. Literarische Texte und ihr historischer Erkenntniswert* (Kröners Studienbibliothek Bd. 663), Stuttgart 1992, s. 86 – 107.

- Hampl, F., Grundsätzliches zur Frage der Methode der Geschichtswissenschaft, in: Weiler, I. (Hrsg.), F. Hampl: Geschichte als kritische Wissenschaft, Bd. I (Theorie der Geschichtswissenschaft und Universalgeschichte), Darmstadt 1975, s. 1 - 32.
- Hauck, K., Mittellateinische Literatur, in: Bumke, J. (Hrsg.), Literarisches Mäzenatentum. Ausgewählte Forschungen zur Rolle des Gönners und Auftraggebers in der mittelalterlichen Literatur (WdF Bd. 598), Darmstadt 1982, s. 68 – 83.
- Heck, R., Historiography in Social Life of Medieval Bohemia and Poland, in: Bylina, S. (red.), La Pologne au XVe Congrès International des Sciences Historiques à Bucarest. Études sur l'Histoire de la Culture de l'Europe central-orientale, Wrocław - Warszawa – Kraków – Gdańsk 1980, s. 51 – 67.
- Týž, Z problematyky ideologicznej "Kroniki zbrasławskiej", in: Studia z dziejów kultury i ideologii ofiarowane Ewie Maleczyńskiej w 50 rocznicę pracy dydaktycznej i naukowej, Wrocław - Warszawa - Kraków 1968, s. 125 – 141.
- Hefele, H., Über Methodik und Methodologie der Geschichtswissenschaft, AfK 13 (1917), s. 1-8.
- Hechberger, W., Adel im fränkisch-deutschen Mittelalter. Zur Anatomie eines Forschungsproblems (Mittelalter-Forschungen BD. 17), Ostfildern 2005.
- Heidemann, J., Heinrich von Kärnten als König von Böhmen. Zur Kritik des Chronicon Aulae regiae, FDG 9 (1869), s. 471 - 510.
- Hibst, P., Utilitas Publica – Gemeiner Nutz – Gemeinwohl. Untersuchungen zur Idee eines politischen Leitbegriffes von der Antike bis zum späten Mittelalter (Europäische Hochschulschriften. Reihe 3: Geschichte und ihre Hilfswissenschaften 497), Frankfurt am Main 1991.
- Hillenbrand, E., Der Geschichtsschreiber Johann von Viktring als politischer Erzieher, in: Maurer, M., Patze, H. (Hrsg.), Festschrift für Berendt Schwineköper zu seinem 70. Geburtstag, Siegmaringen 1982, s. 437-453.
- von Hippel, E., Zum Problem des Widerstandes gegen rechtswidrige Machtausübung, in: Kaufmann, A., Backmann, L. E. (Hrsg.), Widerstandsrecht (WdF Bd. 173), Darmstadt 1972, s. 416 - 430.

- Hlaváček, I., Adel und Nicht-Adel an der Schwelle von der Přemysliden- zur Luxemburger-Zeit in Böhmen. Ein kommentierter Literaturbericht, in: Andermann, K., Johanek, P. (Hrsg.), Zwischen Nicht-Adel und Adel (Vorträge und Forschungen 53), Sigmaringen 2001, s. 157 – 178.
- Týž, Die Itinerare der böhmischen Herrscher bis zum Jahre 1353 aus verwaltungsgeschichtlicher Sicht, FD I (1971), s. 113 – 127.
- Týž, Itinerář jako pracovní nástroj českého medievisty, in: Bobková, L., Neudertová, M. (usp.), Cesty a cestování v životě společnosti. Reisen im Leben der Gesellschaft . Sborník příspěvků z konference konané 6.-8. září 1994 v Ústí nad Labem, Ústí nad Labem 1995, s. 57 – 61.
- Týž, Kronika zbraslavská, listiny a diplomatika, AUC Phil. et Hist., Studia historica 21, Praha 1983, s. 134 – 135.
- Týž, Zur Frage der Saisonalität und des Arbeitsrhythmus in der mittlalterlichen Verwaltung. Bemerkungen zur Auslaufstatistik der Kanzleien der letzten Přemysliden und Johanns von Luxemburg, in: Homines et societas. Czasy Piastów i Jagiellonów. Studia historyczne ofiarowane Antoniemu Gaşiorowskiemu w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin (Poznańskie towarzystwo przyjaciół nauk 55), Poznań 1997, s. 447 - 455.
- Týž, Poznámky k otázce deperdit v pramenné základně historika. MHB I, 1991, s. 357-364.
- Hledíková, Z., Šlechta a hierarchie v Čechách od druhé poloviny 13. do počátku 15. století, MHB I (1991), s. 57 – 87.
- Honemann, V., Peter von Zittau als Literat, in: Bok, V., Behr, H.-J. (Hrsg.), Deutsche Literatur des Mittelalters in und über Böhmen II. Tagung in České Budějovice/Budweis 2002, Hamburg 2004, s. 145 – 159.
- Hönl, E., Über die Entwicklung der Landschaft der böhmischen Städte im XIV. Jahrhundert, in: XXIV. Jahresbericht der k. k. Staats-Gymnasium in Mähr.-Neustadt, Mähr.-Neustadt 1911, s. 5 – 25.
- Hönsch, J. K., Geschichte Böhmens. Von der slavischen Landnahme bis ins 20. Jahrhundert, München 1987.

Horčíčka, A., Herzogs Rudolf III. von Österreich Einsetzung zum Könige von Böhmen im Jahre 1306, MVGDDB 17 (1879), s. 186 - 198.

Hrabák, J. (red.), Dějiny české literatury I, Starší česká literatura, ČSAV, Praha 1959.

Týž, Starší česká literatura. Úvod do studia, SPN, Praha 1986.

Týž, Studie ze starší české literatury, SPN, Praha 1956.

Huber, A., Geschichte Österreichs, Bd. II., Gotha 1885.

Charvátová, K., Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142 – 1420, I. Fundace 12. století, Karolinum, Praha 1998.

Táž, Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142 – 1420, II. Kláštery založené ve 13. a 14. století, Karolinum, Praha 2002.

Táž, Chronicon Aulae Regiae jako klášterní kronika, in: MH 5, Praha 2002, s. 307 – 357.

Táž, Petr Žitavský, opat zbraslavského kláštera (1316 – 1339), SSPS 2 (1991), s. 87 – 107.

Indice Biografico Italiano, 2^a edizione a München 1997.

Iwańczak, W., Ludzie miecza, modlitwy, pracy. Trójpodział społeczeństwa w średniowiecznej myśli czeskiej, 2 wyd. w Kielcach 1995.

Týž, Tropem rycerskiej przygody. Wzorec rycerski w piśmiennictwie czeskim XIV. wieku, Warszawa 1985.

Týž, Wizja monarchy - rycerza idealnego w kulturze czeskiej okresu przedhusitskego, Sobótka 38 (1983), z. 1, s. 1 - 21.

Jaksch, A., Geschichte Kärntens bis 1335, Bd. 2 (1246 - 1335), Klagenfurt 1929.

Jakubec, J., Dějiny literatury české I., Praha 1929.

- Jan, L., Dvě knihy po osmi desetiletích, in: Šusta, J., Dvě knihy českých dějin. Kus středověké historie našeho kraje, II. Počátky lucemburské 1308 - 1320, Argo, Praha 2002, s. 43 – 68.
- Janák, J., Hledíková, Z., Dobeš, J., Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost, NLN, Praha 2005.
- Jansen, M., Schmitz-Kallenberg, J., Historiographie und Quellen der deutschen Geschichte bis 1500. Grundriss der Geschichtswissenschaft zur Einführung in das Studium der deutschen Geschichte des Mittelalters und der Neuzeit, Reihe I., Abt. 7, Leipzig-Berlin 1914.
- Jordan, S. (Hrsg.), Lexikon Geschichtswissenschaft. Hundert Grundbegriffe, Ditzingen 2002.
- Jurok, J., Česká šlechta a feudalita ve středověku a raném novověku. Majetková a sociální struktura, politická moc a kulturní reprezentace šlechty a feudalit v českém státě ve 13. – první polovině 17. století, Nový Jičín 2000.
- Kadlec, J., Přehled českých církevních dějin I, Zvon, Praha 1991 (reprint).
- Kantorowicz, E. H., The King's two bodies. A Study in Medieval Political Theology, 7th printing in Princetown 1997.
- Kasper, W., (Hrsg.), Lexikon für Theologie und Kirche 1 – 11, 3. Aufl. in Freiburg im Breisgau 1993 – 2001.
- Kavka, F., Přehled dějin Československa v epoše feudalismu I (do poloviny 14. století), SPN, Praha 1958.
- Týž, Příručka k dějinám Československa do roku 1648, SPN, Praha 1963.
- Týž, Západoevropský lenní institut jako nástroj vnitřní královské politiky za posledních Přemyslovců a za Jana Lucemburského, ČČH 88 (1990), s. 225 – 251.
- Kavka, F., Buchvaldek, M., Dějiny Československa do roku 1437, SPN, Praha 1971.
- Kern, F., Gottesgnadentum und Widerstandsrecht im frühen Mittelalter. Zur Entwicklungsgeschichte der Monarchie, Leipzig 1914.
- Klebel, E., Die Fassungen und Handschriften der österreichischen Annalistik, JfLN Neue Folge 21 (1928), s. 43 – 185.

Týž, Zu den Fassungen und Bearbeitungen von Johan von Viktring "Liber certarum historiarum", *MIÖG Ergb.* 11 (1929), s. 354 - 373.

Kleber, K.-H., Einführung in die Geschichte der Moraltheologie, Passau 1985.

Knapp, F. P., Die Spätmittelalterliche Literatur in Österreich vom Ausgang des 13. Jahrhunderts bis zur Mitte des 15. Jahrhunderts, in: Zeman (hg.), H., *Literaturgeschichte Österreichs. Von den Anfänge bis zur Gegenwart*, Graz 1996, s. 93 – 115.

Kopal, P., Kosmovi d'áblové. Vršovsko-přemyslovský antagonismus ve světle biblických a legendárních citátů, motivů a symbolů, *MHB* 8 (2001), s. 7 – 39.

Koss, R., *Archiv Koruny české I., Dějiny archivu, Český zemský výbor*, Praha 1939.

Kraus, J., *Rétorika v evropské kultuře*, Academia, 2. vyd. Praha 1998.

Krieger, K.-F., *Habsburkové ve středověku. Od Rudolfa I. (1218-1291) do Fridricha III. (1415-1493)*, Argo, Praha 2003.

Krings, H., *Ordo. Philosophisch-historische Grundlegung einer abendländischer Idee*, 2. Aufl. in Mainz 1982.

Krofta, K., *Dějiny československé*, Sfinx, Praha 1947.

Kudrna, J., Úloha a charakter státní ideologie ve středověké Evropě, *FHB* 12 (1988), s. 7 – 21.

Kürbis(ówna), B., *Kultura słowa w średniowiecznej szkole. Szkic wykładu*, in: Kürbis, B., *Na progach historii II. O świadectwach do dziejów kultury Polski średniowiecznej*, Poznań 2001, s. 181 – 185.

Táž, *Sacrum i profanum. Dwie wizje władzy w polskim średniowieczu*, *SZ* 22 (1975-1976), s. 19 – 40.

Kutnar, F., Marek, J., *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*, NLN, Praha 1997.

Lacroix, B., *L'Historien au Moyen Âge*, Montreal-Paris 1971.

Langosch, K., *Lateinisches Mittelalter. Einleitung in Sprache und Literatur*, 5. Aufl. in Darmstadt 1988.

Lausberg, H., *Elemente der literarischen Rhetorik. Eine Einführung für Studierende der klassischen, romanischen, englischen und deutschen Philologie*, 3. Aufl. in Regensburg 1967.

Týž, *Handbuch der literarischen Rhetorik. Eine Grundlegung der Literaturwissenschaft*, 2 Bde., München 1960.

Lhotsky, A., *Geschichte Österreichs II/1. Seit der Mitte des 13. Jahrhunderts (1281 – 1358)*, Wien 1967.

Týž, Johann von Viktring, in: týž, *Aufsätze und Vorträge I.*, München 1970, s. 131-148.

Týž, *Quellenkunde zur mittelalterlichen Geschichte Österreichs*, *MIÖG Ergb.* 19, Graz-Köln 1963.

Lieberzt-Grün, U., *Das Andere Mittelalter. Erzählte Geschichte und Geschichtserkenntnis um 1300 (Forschungen zur Geschichte der ältesten deutschen Literatur 5)*, München 1985.

von Liliencron, R., *Die historischen Volkslieder der Deutschen vom 13. bis 16. Jahrhundert*, Bd. I, Leipzig 1865.

Lippert, J., *Sozial-Geschichte Böhmens in vorhussitischer Zeit, II. Der soziale Einfluss der christlich-kirchlichen Organisationen und der deutschen Colonisation*, Prag-Wien-Leipzig 1898.

Lippert, W., *Meißen und Böhmen in den Jahren 1307-1310*, *NASGA* 10 (1889), s. 1 - 25.

Týž, *Zur Geschichte König Heinrichs von Böhmen*, *MVGDB* 28 (1890), s. 107 – 118.

Loehr, M., *Der Steirische Reimchronist: her Otacher ouz der Geul*, *MIÖG LI.* (1937), s. 88 – 130.

Lorenz, O., *Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter*, 2 Bde., Augsburg 1999 (reprint).

- Lottin, O., La théorie des vertus cardinales de 1230 a 1250, in: Mélanges Madonnet. Études d'histoire littéraire et doctrinale du Moyen Âge, T. II (Bibliothèque Tomiste, T. XIV), Paris 1930, s. 233 - 259.
- Macek, J., Česká středověká šlechta, Argo 1996.
- Malý, K., Počátky českého sněmovnictví (do konce 14. století), in : Vaněček, V. (usp.), Česká národní rada, sněm českého lidu, Praha 1970, s. 75 – 91.
- Mandt, H., Tyrannis, Despotie, in: Brunner, O., Conze, W., Koselleck, R. (Hrsg.), Geschichtliche Grundbegriffe. Historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache in Deutschland. Bd. 6 (St – Vert), Stuttgart 1990, s. 651 – 708.
- Manz, L., Der Ordo-Gedanke. Ein Beitrag zur Frage des mittelalterlichen Ständegedankens (VfSWG Beiheft 33), Stuttgart – Berlin 1937.
- Marešová, L., V soukolí intrik. Zápás o českou korunu v letech 1306 – 1310, DaS 6 (2006), s. 21 – 23.
- Táž, Zápás o český trůn v letech 1306 – 1310, Dipl. práce na FF MU, Brno 2005.
- Maurer, F., Zum ritterlichen „Tugendsystem“, in: Eifler, G. (Hrsg.), Ritterliches Tugendsystem (Wege der Forschung 56), Darmstadt 1970, s. 194 – 198.
- Meinhold, P., Revolution im Namen Christi. Ein Beitrag zur Frage von Kirche und Widerstandsrecht, in: Kaufmann, A., Backmann, L. E. (Hrsg.), Widerstandsrecht (WdF Bd. 173), Darmstadt 1972, s. 235 - 279.
- Melville, G., Exkurs über die Präsenz der Gewalt im Mittelalter. Zugleich eine Zusammenfassung, in: Kintzinger, M., Rogge, J. (Hrsg.), Königliche Gewalt – Gewalt gegen Könige. Macht und Mord im spätmittelalterlichen Europa, Berlin 2004, s. 119 – 134.
- Mendl, B., Sociální krise měst ve století čtrnáctém, ČČH 30 (1924), s. 35 – 73.

Meyer, M., Geschichte Österreichs mit besonderer Rücksicht auf das Kulturleben 2, Wien-Leipzig 1909.

Mezník, J., Česká a moravská šlechta ve 14. a 15. století, SH 37 (1990), s. 7 – 36.

Týž, Lucemburská Morava 1310 – 1423, NLN, Praha 2001.

Miethke, J., Politische Theorien im Mittelalter, in: Lieber, H.-J. (Hrsg.), Politische Theorien von der Antike bis zur Gegenwart (Studien zur Geschichte und Politik Bd. 299), 2. Aufl. in Bonn 1993, s. 47 – 156.

Münkler, H., Bluhm, L., Einleitung: Gemeinwohl und Gemeinsinn als politisch-soziale Leitbegriffe, in: Münkler, H., Bluhm, H. (Hg.), Gemeinwohl und Gemeinsinn I. Historische Semantiken politischer Leitbegriffe, Berlin 2001, s. 9 – 30.

Nechutová, J., Latinská literatura českého středověku do roku 1400, Vyšehrad, Praha 2000.

Nejedlý, M., L'idéal du roi en Bohême à la fin du XIVe siècle. Remarques sur le 'Nouveau Conseil' de Smil Flaska de Pardubice, in: Boutet, D., Verger, J. (ed.), Penser le pouvoir au moyen âge (VIIIe - XVe siècle). Études d'histoire et de la littérature offertes à Françoise Autrand, Paris 2000, s. 247-260.

Němec, I. a kol., Slova a dějiny, Academia, Praha 1980.

Neumann, E., Der Streit um „das ritterliche Tugendsystem“, in: Erbe der Vergangenheit. Germanistische Beiträge. Festgabe für Karl Helm zum 80. Geburtstage 19. Mai 1951, Tübingen 1951, s. 137 – 155.

Týž, Zum „ritterlichen Tugendsystem“, in: Eifler, G. (Hrsg.), Ritterliches Tugendsystem (Wege der Forschung 56), Darmstadt 1970, s. 277 – 300.

Niederstätter, A., Österreichische Geschichte 1278 - 1411. Die Herrschaft Österreich. Fürst und Land im Spätmittelalter, Wien 2001.

Novotný, V., České dějiny I/4, Praha 1937.

Týž, *Kronika Zbraslavská*, Praha 1905.

Nový, R., Historické prameny, kritika a pomocné vědy historické, in: 200 let pomocných věd historických na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, Praha 1988, s. 137 – 164.

Týž, K počátkům feudální monarchie v Čechách I. (*Sigillum commune regni*), ČNM 145 (1976), s. 144 – 163.

Nowacki, B., *Czeskie roszczenia do korony w Polsce w latach 1290-1335*, Poznań 1987.

Týž, Ideologia państwa, narodu i władzy w *Kronice zbrasławskiej*, in: Zydorek, D. (red.), *Scriptura custos memoriae. Prace historyczne (Publikacje Instytutu Historii UAM 44)*, Poznań 2001, s. 539 – 556.

Obermayer, A., Zum Toposbegriff der modernen Literaturwissenschaft, in: Baeumer, M. L. (Hrsg.), *Toposforschung (WdF Bd. 345)*, Darmstadt 1973, s. 252 – 267.

Oexle, O. G., Die funktionale Dreiteilung der Gesellschaft bei Adalbert von Laon, in: Kerner, M. (Hrsg.), *Ideologie und Herrschaft im Mittelalter (WdF Bd. 530)*, Darmstadt 1982, s. 421 – 474.

Ohly, F., *Vom geistigen Sinn des Wortes im Mittelalter*, Darmstadt 1966.

Painter, S., Die Ideen des Rittertums, in: Borst, A. (Hrsg.), *Das Rittertum im Mittelalter (WdF Bd. 349)*, Darmstadt 1976, s. 31 – 46.

Palacký, F., *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*, Praha 1908.

Týž, Ocenění starých českých dějepisců, in: Charvát, J. (usp.), *Dílo F. Palackého 1*, Praha 1941.

Paravicini, W., Die ritterlich-höfische Kultur des Mittelalters (*Enzyklopädie deutscher Geschichte Bd. 32*), 2. Aufl. in München 1999.

Parsons, W., The Medieval Theory of the Tyrant, *The Review of Politics* 4 (1942), s. 129 – 143.

Petrů, E., *Vzdálené hlasy. Studie o starší české literatuře*, Votobia, Olomouc 1996.

Post, G., *Ratio publicae utilitatis, ratio status and "Reason of state", 1100 – 1300*, in: Post, G., *Studies in medieval legal thought. Public law and the state 1100 – 1322*, Princetown 1964, s. 241 – 309.

Potkowski, E., *Problemy kultury piśmiennej łacińskiego średniowiecza*, *Przegląd* 38 (1994), Nr. 3 (324), s. 21 – 40.

Prochno, J., *Terra Bohemiae, Regnum Bohemiae, Corona Bohemiae*, in: Hellmann, A. (Hrsg.), *Corona regni. Studien über die Krone als Symbol des Staates im späteren Mittelalter (WdF Bd. 3)*, Darmstadt 1961, 198 – 224.

Přehled československých dějin I do roku 1848, ČSAV, Praha 1958.

Pustejovsky, O., *Zur Geschichte der Böhmischen Länder im 14. Jahrhundert. 30 Jahre tschechischer und slowakischer Forschung (1935 – 1964)*, *JfGO NF* 13 (1965), s. 65 – 106.

Renz, R., *Prinzipien wissenschaftlicher Quellenanalyse und ihre Verwertbarkeit im Geschichtsunterricht*, *GWU* 22 (1971), s. 536 – 551.

Riedmann, J., *Die Beziehungen der Grafen und Landesfürsten von Tirol zu Italien bis zum Jahre 1335*, Wien 1977.

Týž, *Die Grafen von Tirol-Görz und König Ottokar sowie der Einfluß des Böhmenkönigs auf Nordostitalien*, in: Bláhová, M. - Hlaváček, I. (Hg.), *Böhmisch-österreichische Beziehungen im 13. Jahrhundert. Österreich (einschließlich Steiermark, Kärnten und Krain) im Großreichprojekt Ottokars II. Přemysl, König von Böhmen*, Prag 1998, s. 147 – 161.

Týž, *Geschichte Tirols*, München 1983.

Richter, K., *Adel und Herrschaft im mittelalterlichen Böhmen in der Darstellung der tschechischen Historiographie*, *Bohemia* 9 (1968), s. 307 – 322.

- Rocher, D., Lateinische Tradition und ritterliche Ethik, in: Eifler, G. (Hrsg.), Ritterliches Tugendsystem (Wege der Forschung 56), Darmstadt 1970, s. 452 – 477.
- Rousset, P., La conception de l'histoire à l'époque féodale, in: Mélanges d'histoire du Moyen Âge dédiées à la mémoire de Louis Halphen, Paris 1951, s. 623 – 633.
- Týž, La croyance en la justice immanente à l'époque féodale, LMA 54, 4e série – 3 (1948), N. 3 – 4, s. 225 – 248.
- Russocki, S., Monarchia i stany w Europie środkowej XIV. Wieku. Zarys problematyki, Sobótka 36 (1981), Nr. 1, s. 87 – 93.
- Týž, Opór władcóm i prawo odporu u Słowian w wiekach średnich, CPH 20 (1968), Z. 1, s. 17 – 52.
- Týž, Protoparlamentaryzm Czech do Początku XV. wieku (Dissertationes Universitatis Warsoviensis 71), Warszawa 1973.
- Týž, Społeczno-polityczna i narodowa świadomość rycerstwa środkowo-wschodniej Europy przełomu XII i XIV wieku, in: Z polskich studiów slawistycznych, Seria V, Tom II (Literaturznawstwo, folklorystyka, problematyka historyczna), Práce na VIII międzynarodowy kongres slawistów w Zagrzebiu 1978, Warszawa 1978, s. 397 – 405.
- Týž, Z badań nad czeskim systemem beneficjalnym, CPH 23 (1971), s. 33 – 46.
- Říha, O., Janáček, J., Marsina, R. (red.), Přehled dějin Československa I/1 (do roku 1526), Academia, Praha 1980.
- Sarnowska-Temeriusz, E., Loci communes, in: Michałowska, T. (red.), Słownik literatury staropolskiej. Średniowiecze – renesans – barok, Wrocław 1998, s. 501 – 505.
- Seemüller, J., předmluva k edici Štýrské veršované kroniky, in: Monumenta Germaniae Historica. Scriptores, Deutsche Chroniken V/1, Hannover 1890, s. I - CXXV.
- Seibt, F., Die böhmische Nachbarschaft in der österreichischen Historiographie des 13. und 14. Jahrhunderts, in: Seibt, F.: Mittelalter und Gegenwart. Ausgewählte Aufsätze, Sigmaringen 1987, s. 171 - 196.

Týž, Land und Herrschaft in Böhmen, HZ 200 (1965), s. 284 – 315.

Týž, Zur Entwicklung der böhmischen Staatlichkeit 1212 bis 1471, in: Patze, H. (Hrsg.), Der deutsche Territorialstaat im 14. Jahrhundert II, VuF Bd. 14, Sigmaringen 1971, s. 463 – 483.

Schlesinger, L., Die Deutschböhlen und die Luxemburger, MVGDB 6 (1868), s. 1 – 21.

Týž, Die Deutschböhlen und die Regierung Heinrichs von Kärnten, MVGDB 5 (1867), s. 69 – 80.

Schmale, F. – J., Funktion und Formen mittelalterlicher Geschichtsschreibung. Eine Einführung, Darmstadt 1985.

Schmeidler, B., Geschichtsschreibung und Kultur im Mittelalter, AfK 13 (1917), s. 193 – 219.

Schmidt, K. D., Germanische und germanisch-christliche Geschichtstheologie, in: Lammers, W. (Hrsg.), Geschichtsdenken und Geschichtsbild im Mittelalter. Ausgewählte Aufsätze und Arbeiten aus den Jahren 1933 bis 1959 (WdF Bd. 21), Darmstadt 1965, s. 76 – 90.

Schneider, E., Die Personendarstellung bei deutschen Geschichtsschreibern des ausgehenden XIII. und des XIV. Jahrhunderts, Univ. Diss., Heidelberg 1963.

Schneider, F., Studien zu Johannes von Viktring I., NA 28 (1903), s. 139 – 177.

Týž, Studien zu Johannes von Viktring II., NA 29 (1904), s. 397 – 442.

Schnith, K., Gedanken zu den Königsabsetzungen im Spätmittelalter, HJb 91 (1971), s. 309–326.

Schönach, L., Urkundliche Beiträge zur Geschichte Böhmens unter König Heinrich von Böhmen, MVGDB 43 (1905), s. 186 – 192.

Schreiner, K., „Correcio principis“. Gedankliche Begründung und geschichtliche Praxis spätmittelalterlicher Herrscherkritik, in: Graus, F. (Hrsg.), Mentalitäten im Mittelalter. Methodische und inhaltliche Probleme (VuF Bd. 35), Sigmaringen 1987, s. 203 – 256.

- Schulze, H. K., Königsherrschaft und Königsmythos. Herrscher und Volk im politischen Denken des Hochmittelalters, in: H. Maurer, H. Patze (Hrsg.): Festschrift für Berent Schweineköper zu seinem 70. Geburtstag, Sigmaringen 1982, s. 177 – 186.
- Simon, T., Gemeinwohltopik in der mittelalterlichen und frühneuzeitlichen Politiktheorie, in: Münkler, H., Bluhm, H. (Hg.), Gemeinwohl und Gemeinsinn I. Historische Semantiken politischer Leitbegriffe, Berlin 2001, s. 129 – 146.
- Skard, E., Zwei religiös-politische Begriffe euergetes-concordia, in: Avhandlingar utgitt av Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo, II. Historisk-Filosofisk Klasse 2/1931, Oslo 1932.
- Skýbová, A., K otázkám politického systému českého středověkého státu, in: AUC Phil. et Hist. 3, Studia historica 36 (1989), s. 23 – 43.
- Slovník latinských spisovatelů, Leda, 2. vyd. Praha 2004.
- Soukup, P., Ideál křesťanského rytířství ve středověkých Čechách, Dipl. práce na FF UK, Praha 1999.
- Spěváček, J., Jan Lucemburský a jeho doba (1296-1346). K prvnímu vstupu českých zemí do svazku se západní Evropou, Svoboda, Praha 1994.
- Týž, Král diplomat (Jan Lucemburský 1296 – 1346), Panorama, Praha 1982.
- Týž, Petr Žitavský a počátky lucemburské dynastie v českých zemích, MHB 3 (1993), s. 177 – 197.
- Spieß, K.-H., Kommunikationsformen im Hochadel und am Königshof im Spätmittelalter, in: Althoff, G. (Hrsg.), Formen und Funktionen öffentlicher Kommunikation im Mittelalter, VuF 51, Stuttgart 2001, s. 261 - 290.
- Spörl, J., Gedanken um Widerstandsrecht und Tyrannenmord im Mittelalter, in: Kaufmann, A., Backmann, L. E. (Hrsg.), Widerstandsrecht (WdF Bd. 173), Darmstadt 1972, s. 87 - 113.
- Spunar, P., Středověké školství a knihovny, in: Spunar, P. (ed.), Kultura středověku, Academia, Praha 1995, s. 77 – 97.

Starý, M., K právním aspektům nástupnictví na knížecí stolec a královský trůn v Čechách za vlády Přemyslovců, PHS 37 (2005), s. 29 – 69.

Struve, T., Bedeutung und Funktion des Organismusvergleichs in den mittelalterlichen Theorien von Staat und Gesellschaft, in: Soziale Ordnungen im Selbstverständnis des Mittelalters, Bd. I, s. 144 – 161.

Týž, Die Entwicklung der organologischen Staatsauffassung im Mittelalter (Monographien zur Geschichte des Mittelalters Bd. 16), Stuttgart 1987.

Stüttler, J. A., Das Widerstandsrecht und seine Rechtfertigungsversuche im Altertum und frühen Christentum, in: Kaufmann, A., Backmann, L. E. (Hrsg.), Widerstandsrecht (WdF Bd. 173), Darmstadt 1972, s. 1 - 58.

Szymański, J., Nauki pomocnicze historii, 6. wydanie we Warszawie 2004.

Šmahel, F., Obrisy českého stavovství od konce 14. do počátku 16. století, ČČH 90 (1992), s. 161 – 187.

Šusta, J., České dějiny II/2 (Král cizinec), Praha 1939.

Týž, Dvě knihy českých dějin. Kus středověké historie našeho kraje, I. Poslední Přemyslovci a jejich dědictví 1300 - 1308, 2. vydání v Praze 1926.

Týž, Dvě knihy českých dějin. Kus středověké historie našeho kraje, II. Počátky lucemburské, Praha 1919.

Týž, K volbě roku 1306, in: Úvahy a drobné spisy historické I, Praha 1934, s. 287 – 292.

Týž, recenze na edici Górka, O. (ed.), Anonymi Descriptio Europae orientalis "Imperium constantinopolitanum, Albania, Serbia, Bulgaria, Ruthenia, Ungaria, Polonia, Bohemia" anno MCCCVIII exarata, Cracoviae 1916, ČČH 23 (1917), s. 405 – 409.

Týž, Smrt krále Rudolfa, in: Úvahy a drobné spisy historické I, Praha 1934, s. 293 – 298.

- Theuerkauf, G., Einführung in die Interpretation historischer Quellen. Schwerpunkt: Mittelalter, Paderborn – München – Wien – Zürich 1997.
- Tomek, V. V., Dějepis města Prahy I, 2. vyd. v Praze 1892.
- Týž, Pražané za Jindřicha Korutanského, ČČM 17 (1843), s. 375 – 394.
- Třeštík, D., Proměny české společnosti ve 13. století, FHB 1 (1979), s. 131 – 154.
- Tříška, J., Literární a myšlenkové proudy latinsko-českého středověku. Rétorika, etika a symbolika, NK ČR, Praha 2004.
- Uhlirz, K., Uhlirz, M., Handbuch der Geschichte Österreich-Ungarns I (- 1526), 2. Aufl. in Graz – Wien – Köln 1963.
- Uhlíř, Z., Otázka stavovství v době předhusitské, FHB 6 (1984), s. 57 – 64.
- Ullmann, W., The Bible and Principles of Government in the Middle Ages, in: La Bibbia nell'alto medioevo (Settimane di studio del Centro Italiano di Studi sull'Alto Medioevo 10), Spoleto 1963, s. 181-227.
- Týž, A History of the political thought: The Middle Ages, Harmondsworth 1965.
- Týž, Principles of Government and Politics in the Middle Ages, London 1961.
- Týž, Schranken der Königsgewalt im Mittelalter, HJb 91 (1971), s. 1 – 21.
- Urban, J., Lichtenburkové. Vzestupy a pády jednoho panského rodu, NLN, Praha 2003.
- Válka, J., Středověké kořeny mocenského dualismu panovníka a obce. (Historiografické aspekty diskusí o „absolutismu“), ČMM 123 (2004), s. 311- 335.
- Vaniček, V., Předpoklady a formování šlechtické „obce Českého království“ (zemské obce), MHB 1 (1991), s. 13 – 55.
- Týž, Šlechta a český stát za vlády Přemyslovců. (K formování ideologie české šlechty od 11. do počátku 14. století), FHB 12 (1988), s. 65 – 107.

Týž, Velké dějiny zemí Koruny české, Sv. III. (1250 – 1310), Paseka, Praha – Litomyšl 2002.

Varcl, L. a kol., Antika a české kultura, Academia, Praha 1978.

Veit, W., Toposforschung. Ein Forschungsbericht, in: Baeumer, M. L. (Hrsg.), Toposforschung (WdF Bd. 345), Darmstadt 1973, s. 136 – 209.

Vilikovský, J., Písemnictví českého středověku, Universum, Praha 1948.

Vlček, J., Dějiny české literatury I., Praha 1940.

Vystyd, M., Die steirische Reimchronik und die Königsaalear Chronik. Eine quellenkritische Untersuchung, MIÖG 34 (1913), s. 218 – 295, 596 - 635.

Wehrli, M., Literatur im deutschen Mittelalter. Eine poetologische Einführung, Stuttgart 1998.

Weinkauff, H., Über das Widerstandsrecht, in: Kaufmann, A., Backmann, L. E. (Hrsg.), Widerstandsrecht (WdF Bd. 173), Darmstadt 1972, s. 392 - 415.

Wenzel, H., Öffentliches und nichtöffentliches Herrschaftshandeln, in: Althoff, G. (Hrsg.), Formen und Funktionen öffentlicher Kommunikation im Mittelalter, VuF 51, Stuttgart 2001, s. 247 – 260.

Wihoda, M., „... nec petivimus nec habemus ...“ Zlatá bula sicilská v královské volbě roku 1306, in: Ad vitam et honorem. Profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám, Brno 2003, s. 261 – 272.

Týž, Zlatá bula sicilská. Podivuhodný příběh ve vrstvách paměti, Argo, Praha 2005.

Zitzmann, R., Der Ordo-Gedanke des mittelalterlichen Weltbildes und Walthers Sprüche im ersten Reichston, in: Eifler, G. (Hrsg.), Ritterliches Tugendsystem (Wege der Forschung 56), Darmstadt 1970, s. 220 – 237.

Zöllner, E., Geschichte Österreichs. Von den Anfängen bis zur Gegenwart, 3. Aufl. in München 1966.

Žemlička, J., Ke zrodu vrcholně feudální „pozemkové“ šlechty ve státě Přemyslovců, ČMM 109 (1990), s. 17 – 38.

Týž, „Omnes Bohemi“: Od svatováclavské čeledi ke středověké šlechtě, MHB 3 (1993), s. 111 – 133.

Týž, Počátky Čech královských, NLN, Praha 2002.

Týž, Století posledních Přemyslovců (Český stát a společnost ve 13. století), Panorama, Praha 1986.

3. Elektronické dokumenty

Bible Works for Windows 6.0, BibleWorks 2003 [CD-ROM].

Bildindex der Kunst und Architektur. [online]. [cit. 2007-01-11]. Dostupné z: <<http://www.bildindex.de>>.

Der digitale Grimm. Deutsches Wörterbuch von Jacob und Wilhelm Grimm, Zweitausendeins 2004 [CD-ROM].

Deutsche Biographische Enzyklopädie – Deutscher Biographischer Index, K. G. Saur 2001 [CD-ROM].

Fontes rerum regni Bohemiae [online]. [cit. 2006-01-05]. Dostupné z: <<http://clavmon.cz/clavis/FRRB/>>.

Gallica. Bibliothèque numérique de la Bibliothèque nationale de France [online]. [cit. 2006-01-05]. Dostupné z: <<http://gallica.bnf.fr/>>.

Killy, W. (Hrsg.), Killy Literaturlexikon. Autoren und Werke deutscher Sprache, Bertelsmann Lexikon Verlag, 1988–1993 [CD-ROM].

Lexikon des Mittelalters, Coron Verlag Monika Schoeller & Co. 2000 [CD-ROM].

Mediaevum.de. Das altgermanische Internetportal. [online]. [cit. 2007-01-11]. Dostupné z: <<http://texte.mediaevum.de/index.htm>>.

MHDBDB - Mittelhochdeutsche Begriffsdatenbank/Middle-High German Conceptual Database an der Universität Salzburg. [online]. [cit. 2007-01-11]. Dostupné z: <<http://mhdbdb.sbg.ac.at:8000/index.en.html>>.

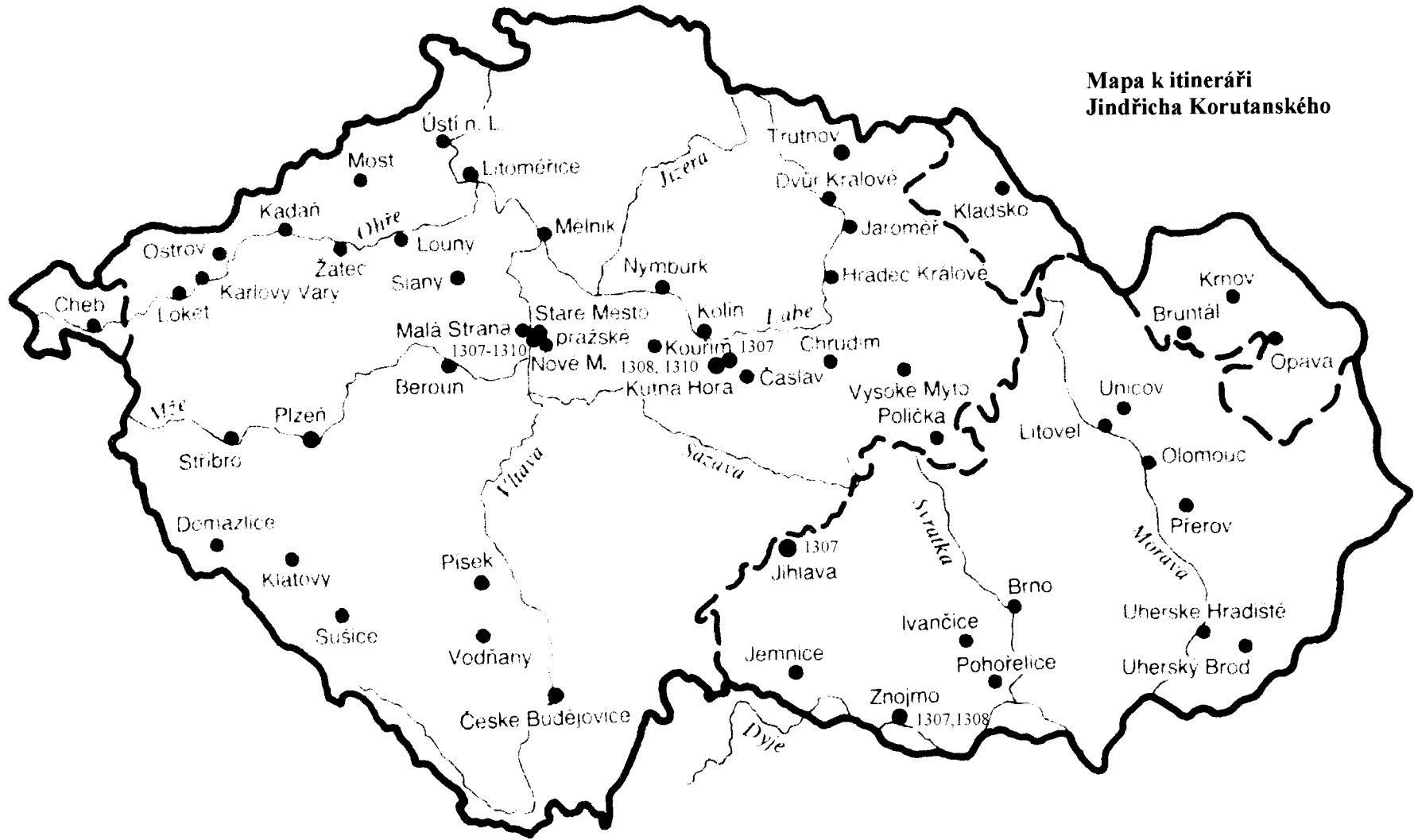
Monumenta Germaniae Historica digital [online]. [cit. 2006-01-05]. Dostupné z: <<http://dmgh.de/>>.

Patrologia Latina Database, Chadwick – Healey Inc., Electronic Book Technologies Inc. 1993 - 1996 [CD-ROM].

The Latin Library [online]. [cit. 2006-01-05]. Dostupné z: <<http://thelatinlibrary.com/>>.

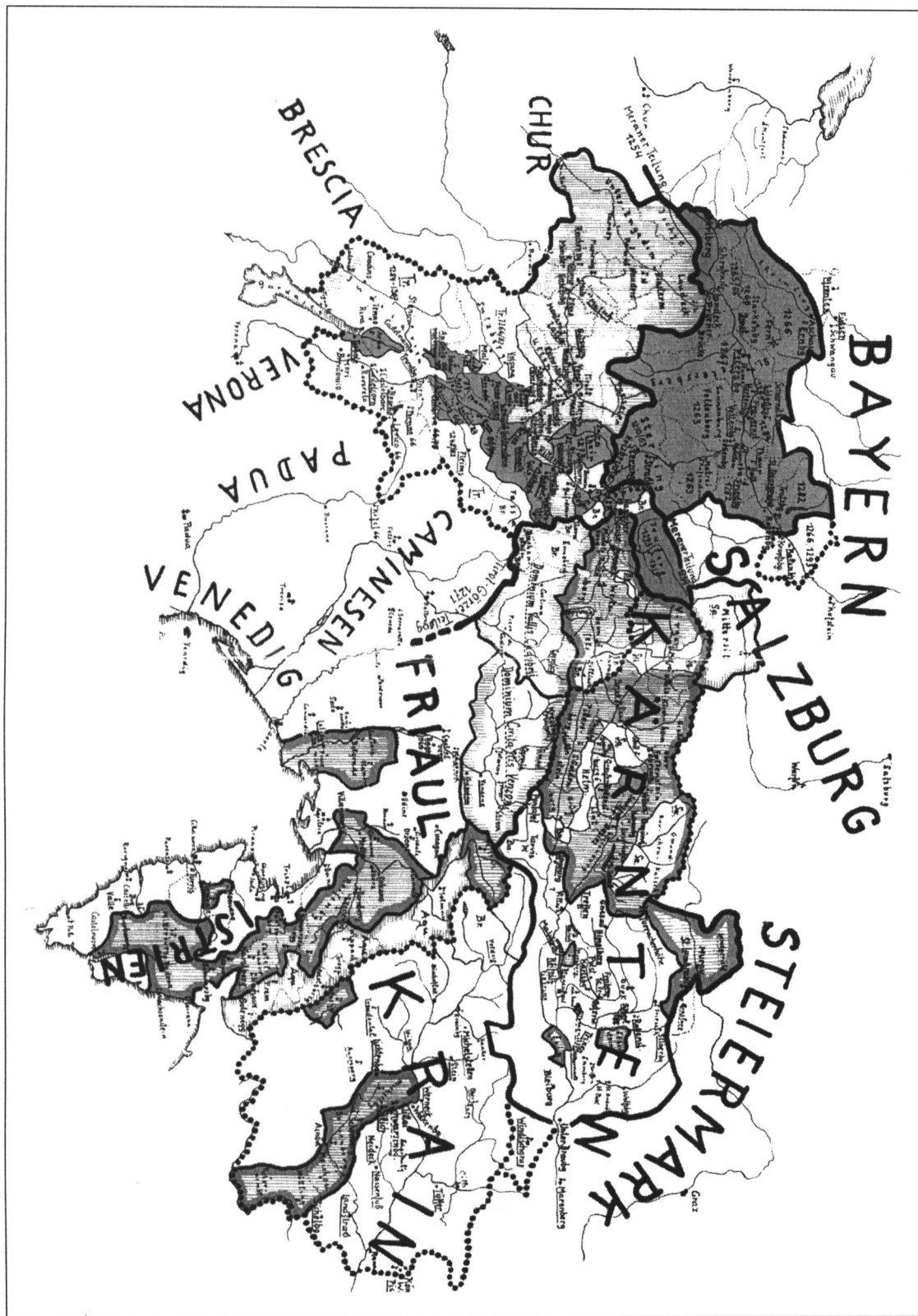

MAPOVÁ PŘÍLOHA

Příl. 1.

Příl. 2. Dědičné země Jindřicha Korutanského

Zdroj: Baum, W., Die Grafen von Görz in der europäischen Politik des Mittelalters, Klagenfurt 2000.

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

Příl. 3. Renesanční portrét Jindřicha Korutanského připisovaný G. B. Fontanovi ze zámku Ambras v Innsbrucku (1569-1571)

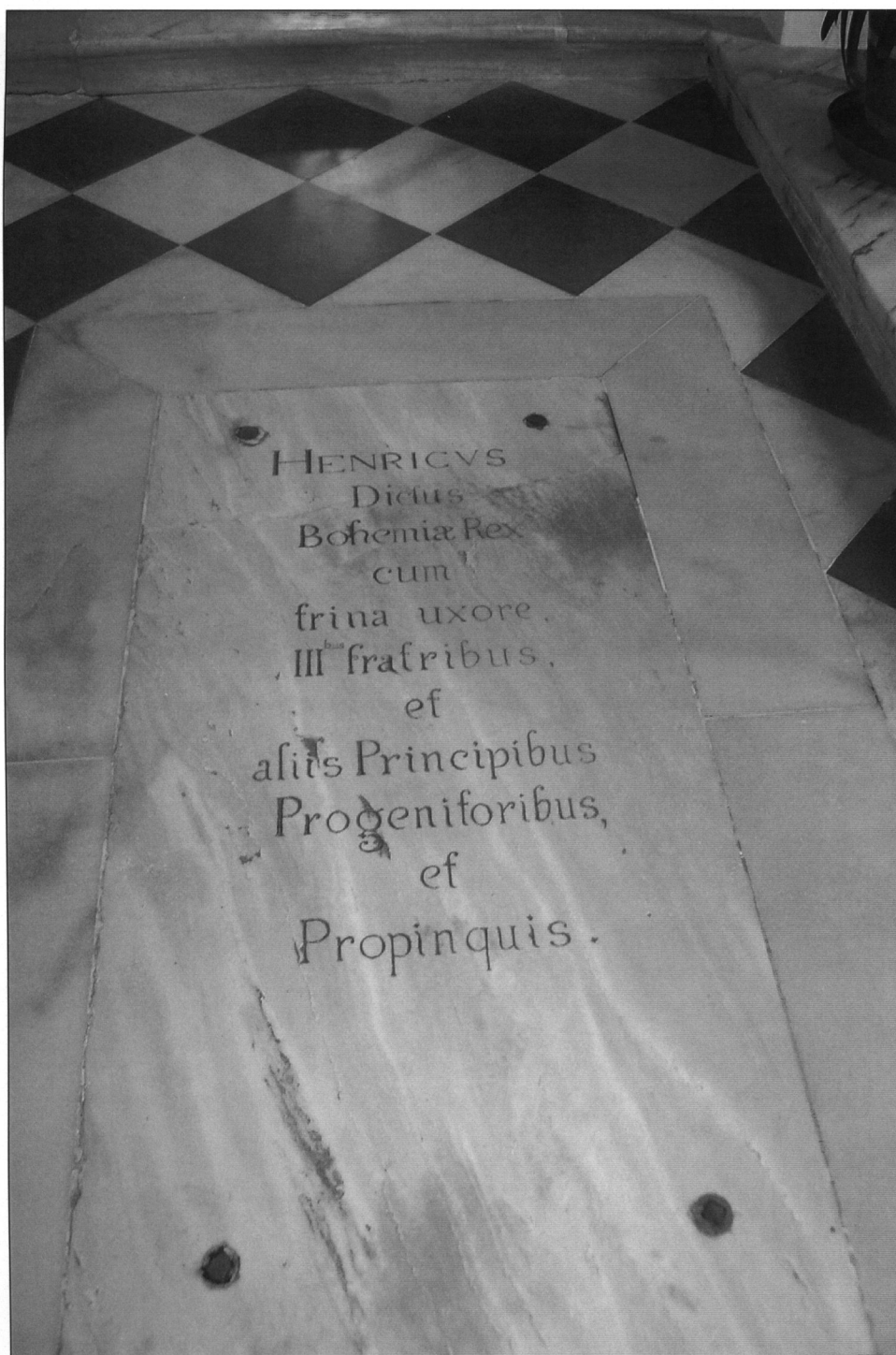
Zdroj: <http://www.bildindex.de>

Příl. 4. Barokní socha Jindřicha Korutanského a jeho manželky Blanky v rodinné hrobce cisterciáckého kláštera Stams od Andream Tamasche (1681-1684)

Zdroj: foto J. Žemlička

Příl. 5. Náhrobní deska Jindřicha Korutanského v cisterciáckém klášteře Stams (dn. Rakousko)

Zdroj: foto J. Žemlička

Příl. 6. Zajetí českého panstva v Sedlci u Kutné Hory roku 1309 na kresbě Emila Zilicha (1829 – 1896)

Zdroj: Urban, J., Lichtenburkové. Vzestupy a pády jednoho panského rodu, NLN, Praha 2003, s. 153.

